Jaarverslag 2022

Pensioen: nu en in de toekomst

Verslag over het boekjaar 1 januari 2022 tot en met 31 december 2022

Stichting Pensioenfonds TNO
Laan van Zuid Hoorn 165
2289 DD Rijswijk

Telefoon 070 - 4138602
E-mail info@pftno.nl
Website www.pensioenfondstno.nl

Ingeschreven in het Handelsregister van
de Kamer van Koophandel onder nummer 41150258

Inhoud

Voorwoord 4

Fondskarakteristieken 7
Pensioenregelingen 7
Meerjarenoverzicht 8
Organisatie 11
Leeswijzer 15

Verslag van het Bestuur 16
Missie, visie, strategie 16
Jaarplan 2022 18
Governance 21
Middelloonregeling 31
Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen 37
Kosten 39
Risicobeheer 48
Vermogensbeheer 65
Duurzaamheid 69
Actuariële paragraaf 74
Nieuwe pensioenstelsel 78
Vooruitblik 81

Verantwoording en toezicht 85
Verantwoordingsorgaan 85
Bestuursreactie 89
Raad van Toezicht 92
Bestuursreactie 93
Goedkeuring door de Raad van Toezicht 93

Jaarrekening 95
Balans 96
Staat van baten en lasten 98
Kasstroomoverzicht 100
Grondslagen 101
Toelichting op de balans 106
Gebeurtenissen na balansdatum 112
Toelichting op de staat van baten en lasten 113
Resultaatbestemming 119
Actuariële analyse van het saldo 119
Risicoparagraaf 121

Overige gegevens 133
Resultaatbestemming 133
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 133

Verklaringen 135
Actuariële verklaring 135
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 137

Bijlagen 146
1. Aangesloten werkgevers (per 31 december 2022) 148
2. Begrippenlijst 149
3. Overzicht huidige functie en relevante nevenfuncties 2022 159
4. Ontwikkeling deelnemersbestand 160
5. Checklist Code Pensioenfondsen (stand per 1 januari 2023) 164
6. SFDR RTS: Ecologische en/of sociale kenmerken pensioenregeling 177

Voorwoord

Net als in elk jaarverslag legt het Bestuur van Pensioenfonds TNO verantwoording af over haar beleid en de resultaten. Hoe hebben we afgelopen jaar de pensioenregeling uitgevoerd? Waar staan we nu en zijn we klaar voor de toekomst? Openheid over hoe we omgaan met verantwoord beleggen en welke stappen we zetten, hoort daar ook bij. Als Bestuur vinden we het belangrijk om stil te staan bij het feit dat er meer is dan alleen het rendement. Een pensioenregeling staat midden in de maatschappij en de ontwikkelingen die zich daar voordoen.

Als we kijken naar 2022, dan was het een jaar dat begon met de oorlog van Rusland en Oekraïne. Naast alle verwoestingen en al het persoonlijke leed, merken we ook dichtbij en in ons eigen leven de impact. We kwamen in een energiecrisis en de inflatie steeg tot hoogtes die al lang niet meer zijn voorgekomen. Als pensioenfonds kunnen we daar niet omheen. Ook wij merken de impact, al staat dat in schril contrast met de oorlog en andere problemen. Wel leven we met eenieder mee. Vanuit ons beleid kijken we wat we maatschappelijk kunnen betekenen voor mens en milieu om ook in de toekomst het verschil te maken.

Zo zijn in 2022 weer concrete resultaten bereikt op weg naar een duurzamere pensioenregeling. Niet alleen wij als Bestuur vinden dat belangrijk, het blijkt ook uit de enquête die we onder al onze deelnemers hebben uitgezet. Alle wettelijke regelingen en richtlijnen, zoals de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), helpen daarbij. We zijn ons ervan bewust dat Pensioenfonds TNO een verantwoordelijke rol heeft in de maatschappij en dat verantwoord beleggen bijdraagt aan een duurzamer rendement. De pensioenregeling promoot ecologische en sociale kenmerken. Ook wordt bewust gekeken naar eventuele ongunstige effecten van het beleggingsbeleid. In 2022 hebben we hierin weer waardevolle stappen gezet, zoals de beleggingen in impact bonds die positief bijdragen aan klimaat en sociale doelen. In dit jaarverslag gaan we daar uitgebreid op in net als alle andere bestuurlijke thema's en de jaarcijfers.

Een paar punten die met de cijfers te maken hebben, wil ik hier specifiek noemen. Allereerst is dat de gestegen rente. Voor het afdekken van de pensioenverplichtingen is daardoor minder geld in kas nodig. Dat maakt echt veel verschil: de beleidsdekkingsgraad - het gemiddelde van 12 maanden - is opgeklommen tot 130% in december 2022. Hierdoor ontstond de ruimte om per 1 januari 2023 te kunnen indexeren met 9,93%. De inflatie was in 2022 echter ook hoog. De prijsstijging was 16,93%. Wij hanteren hiervoor de CPI-afgeleide van oktober 2021 tot oktober 2022. De 7% die we niet hebben kunnen indexeren, is toegevoegd aan het totaal van indexatieachterstanden. In 2022 konden we door een Algemene Maatregel van Bestuur van de overheid de volledige CPI-afgeleid over oktober 2020 – oktober 2021 van 3,28% toekennen waardoor de achterstand in indexatie over 2021 niet verder is opgelopen. Of het uiteindelijk ook in 2023 mogelijk is om alsnog de volledige indexatie toe te kennen, is op dit moment nog niet bekend.

In dit jaarverslag kijken we ook vooruit. Zo komt het nieuwe pensioenstelsel dichterbij. In december 2022 is de Tweede Kamer akkoord gegaan met het wetsvoorstel en de Eerste Kamer heeft ook ingestemd met de Wet toekomst pensioenen, waarna de nieuwe wet naar verwachting 1 juli 2023 definitief wordt. Achter de schermen werken we al tijden hard om de toekomstige

overgang naar het nieuwe stelsel zo soepel mogelijk te laten verlopen. Een goede voorbereiding is immers het halve werk. De sociale partners, het Verantwoordingsorgaan en ook eTNOs spelen een belangrijke rol van besluit tot transitie.

Tot slot wil ik graag iedereen bedanken voor de inzet en betrokkenheid van afgelopen jaar. In het bijzonder dank aan Kostijn van Gerven, die zo'n 10 jaar lang directeur was van het bestuursbureau en een paar maanden geleden afscheid nam. Als Bestuur hebben we altijd op een zeer prettige wijze met hem samengewerkt. We danken hem voor zijn enorme bijdrage aan de ontwikkeling van Pensioenfonds TNO. Duurzaamheid was bovendien een thema dat mede dankzij hem op de kaart is gezet. Ook speciale dank aan bestuursleden die afscheid hebben genomen: Jamilja van der Meulen en Suzanne van Kooten. Suzanne heeft het Bestuur 4 jaar lang op kundige wijze voorgezeten en zij maakte aan het begin van dit jaar de overstap naar het bestuursbureau. Ze is de opvolger van Kostijn van Gerven. We zijn blij dat we met Suzanne een goede opvolger van Kostijn hebben gevonden. Ook hebben we de twee vrijgekomen bestuurszetels kunnen invullen met twee nieuwe bestuursleden uit de TNO organisatie. Daarbij heb ik het voorzitterschap van het Bestuur van Suzanne overgenomen. Ik kijk er naar uit om samen met de leden van het Bestuur en alle medewerkers van het bestuursbureau verder te bouwen op wat afgelopen jaren is gerealiseerd. Daarbij wil ik ook Joop Ruijgrok memoreren. Vrij recent is hij op 73-jarige leeftijd overleden. Destijds heeft hij met zijn uitgebreide dossierkennis en visie op toekomstige pensioenontwikkelingen veel betekend voor ons Fonds. Mede dankzij hem hebben we een goede basis voor onze pensioenregeling in het nieuwe stelsel. Samen zetten we het werk van onze voorgangers voort gericht op een goed pensioen voor nu en de toekomst.

Rijswijk, 27 juni 2023

Namens het Bestuur van de
Stichting Pensioenfonds TNO
Nancy Westerlaken MSc
Voorzitter

Een goed en stabiel pensioen voor onze pensioengerechtigden van nu én van de toekomst, dat is waar wij voor staan. Soms zijn wettelijke wijzigingen nodig om dat te borgen. Dat is goed, want uiteindelijk gaat het over jouw pensioen, jouw toekomst

Life & Pension, maart 2022, 'Kort nieuws: Cijfers'

Fondskarakteristieken

Pensioenregelingen

De pensioenregeling van Pensioenfonds TNO is een middelloonregeling op basis van een pensioenrichtleeftijd van 68 jaar met een voorwaardelijke indexatie. Het is een zogenoemde uitkeringsregeling.

Daarnaast biedt het Fonds de mogelijkheid om op vrijwillige basis en voor eigen rekening en risico aanvullend bruto- en nettopensioenkapitaal op te bouwen.

Meerjarenoverzicht

	2022	2021	2020	2019	2018
Aantallen					
Actieve deelnemers	5.101	4.803	4.717	4.582	4.427
Gewezen deelnemers	7.190	7.032	6.936	6.819	6.739
Pensioengerechtigden	5.572	5.514	5.435	5.388	5.381
Totaal	17.863	**17.349**	**17.088**	**16.789**	**16.547**
Financiële gegevens (in duizenden euro's)					
Beleggingen voor risico Pensioenfonds					
Belegd vermogen	3.430.729	4.284.694	3.980.650	3.707.358	3.302.322
Beleggingsopbrengsten	-820.773	331.790	312.483	451.710	-49.272
Beleggingsrendement[1]	-19,1%	8,6%	8,8%	14,0%	-1,2%
Beleggingen voor risico deelnemers					
Belegd vermogen	91.025	123.920	127.727	127.697	115.306
Beleggingsopbrengsten	-27.326	5.793	8.610	19.240	1.265
Gemiddeld rendement LifeCycle[2]	-22,3%	5,3%	6,6%	18,7%	0,33%
Technische voorzieningen					
Technische voorziening voor risico Pensioenfonds	2.542.103	3.475.517	3.742.295	3.417.833	2.980.655
Overige technische voorzieningen	10	20	32	49	75
Totaal technische voorzieningen voor risico Pensioenfonds	**2.542.113**	**3.475.537**	**3.742.327**	**3.417.882**	**2.980.730**
Afgeleide rente ultimo jaar[3]	**2,59%**	**0.56%**	**0,18%**	**0,72%**	**1,37%**
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	**91.025**	**123.920**	**127.727**	**127.697**	**115.306**
Reserves					
Fondsvermogen	884.309	801.735	234.016	285.289	314.724

1 Netto rendement waarop alle kosten al in mindering zijn gebracht.

2 Dit betreft het gemiddelde rendement over de LifeCycle Mixen defensief, neutraal en offensief. Hierin is het rendement van deelnemers die gekozen hebben voor vrije keuze of die hebben gekozen om hun kapitaal op een spaarrekening te plaatsen niet meegenomen. Het rendement heeft hierdoor ook geen directe link met de nominale beleggingsopbrengsten en het belegd vermogen voor risico deelnemers.

3 De afgeleide rente is de vaste rekenrente die resulteert in exact dezelfde technische voorziening ultimo boekjaar als de marktwaardevoorziening op basis van de DNB-rentetermijnstructuur.

	2022	2021	2020	2019	2018
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers					
Premiepercentage	20,3%	20,3%	18,2%[4]	18,2%[4]	18,2%[4]
Premies pensioenregeling	65.982	61.477	53.786	50.285	49.177
Premies Extra en Netto Pensioen	584	577	195	142	154
Totaal premiebijdragen	**66.566**	**62.054**	**53.981**	**50.427**	**49.331**
Pensioenuitkeringen	**104.520**	**100.356**	**99.356**	**97.543**	**96.937**
Toeslagen	**3,28%**	**0,00%**	**0,00%**	**0,55%**	**0,42%**
Kosten					
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	3.663	3.274	3.242	3.263	3.289
Pensioenuitvoeringskosten (in euro's per deelnemer en pensioengerechtigde)	343	317	319	327	335
Totale vermogensbeheerkosten	26.096	69.008	55.607	30.890	25.760
Vermogensbeheerkosten (exclusief transactiekosten)	21.520	65.662	49.858	27.505	22.190
Vermogensbeheer (exclusief transactiekosten, in % van het belegd vermogen)	0,57%	1,61%	1,35%	0,77%	0,66%
Vermogensbeheer (inclusief transactiekosten, in % van het belegd vermogen)	0,69%	1,69%	1,51%	0,86%	0,76%
Dekkingsgraad					
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,1%	104,1%	104,1%	104,1%	104,1%
Vereiste dekkingsgraad	121,1%	120,3%	120,6%	119,1%	119,7%
Dekkingsgraad	133,6%	122,3%	106,0%	108,0%	110,2%
Beleidsdekkingsgraad	130,0%	114,8%	99,0%	107,1%	114,0%
Reële dekkingsgraad[5]	90,5%	92,1%	81,7%	86,7%	93,3%

4 17,9% plus 0,3% extra werkgeversbijdrage.

5 Voor de berekening van de reële dekkingsgraad is bij de vaststelling van de benodigde voorziening rekening gehouden met toekomstbestendige indexatie op basis van een verwacht prijsindexcijfer van 1,9%. Voor de eerste jaren geldt voor het prijsindexcijfer een ingroeipad naar 1,9%% dat door DNB is gepubliceerd.

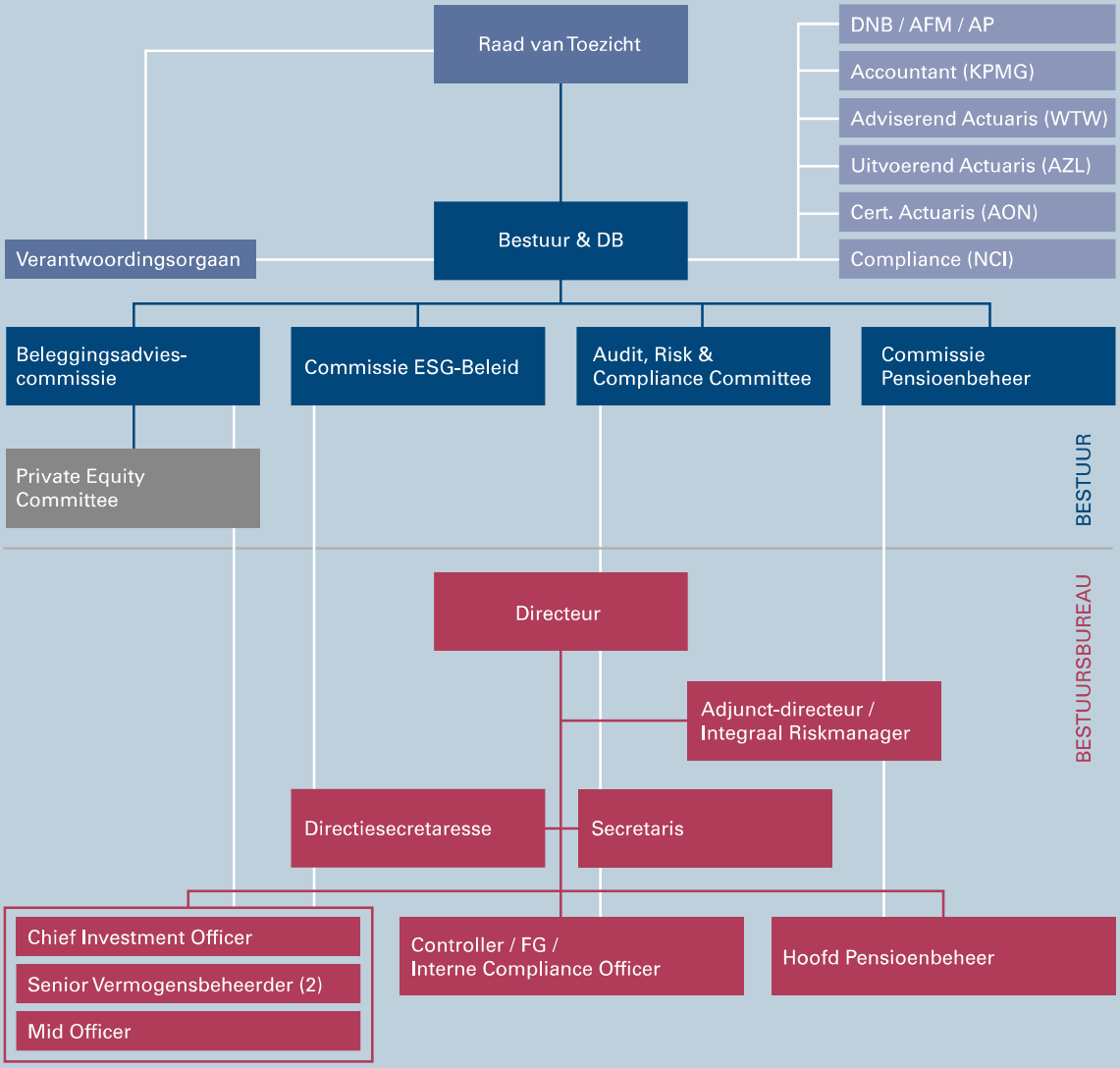
Raad van Toezicht
DNB / AFM / AP
Accountant (KPMG)
Adviserend Actuaris (WTW)
Uitvoerend Actuaris (AZL)
Cert. Actuaris (AON)
Compliance (NCI)
Bestuur & DB
Verantwoordingsorgaan
Beleggingsadvies-commissie
Commissie ESG-Beleid
Audit, Risk & Compliance Committee
Commissie Pensioenbeheer
Private Equity Committee
BESTUUR
Directeur
Adjunct-directeur / Integraal Riskmanager
BESTUURSBUREAU
Directiesecretaresse
Secretaris
Chief Investment Officer
Senior Vermogensbeheerder (2)
Mid Officer
Controller / FG / Interne Compliance Officer
Hoofd Pensioenbeheer

Organisatie

Bestuur[6]

Werkgeversleden

drs. S. van Kooten, voorzitter (tot 1/12/22)
A.C. Westerlaken MSc, voorzitter (vanaf 31/1/23)
dr. ir. J.W.L. Boumans
M.M. de Jong
dr. mr. ir. W.C.A. Maas

Pensioengerechtigdenleden

M. Paulus, plaatsvervangend voorzitter
N. Harize

Werknemersleden

A.C. Westerlaken MSc, secretaris (tot 31/1/23)
ir. ing. J. Brouwer, secretaris (vanaf 31/1/23)
drs. J.A.J. van der Meulen (tot 30/6/22)
H.J. van Ommeren MSc
ir. C. van der Vliet-Hameeteman, aspirant-lid (vanaf 31/1/23)
drs. M.P. van Geijn-Lodder, aspirant-lid (vanaf 31/1/23)

Verantwoordingsorgaan

Werkgeversleden

C.L. Cchung MSc, voorzitter (vanaf 1/7/22)
drs. M.P. van Geijn-Lodder (tot 31/1/23)
G. Roseboom MSc

Pensioengerechtigdenleden

ir. A.C.G. van Strien, voorzitter (tot 1/7/22)
ir. P.J. Brandenburg (tot 1/7/22)
dr. P.H. de Haan
J. Koole (vanaf 1/7/22)
dr. K.E.D. Wapenaar (vanaf 1/7/22)

Werknemersleden

dr. A.J. Kleinnijenhuis, secretaris (tot 1/7/22)
B.H. Bulder MSc
ir. D.M. Urlings
ir. drs. T. van Rooijen, secretaris (vanaf 1/7/22)

Raad van Toezicht

prof. dr. Th. Camps, voorzitter
mr. M.J. Hoekstra
dr. J.C. Kragt

Sleutelfunctiehouders

Actuariële functie drs. M. van de Velde AAG
Risicobeheerfunctie drs. J.A. Veltman
Interne Auditfunctie drs. E. Mulder RA RO

6 Alle bestuursleden zijn benoemd voor een zittingstermijn van vier jaar.

Bestuurscommissies

Beleggingsadviescommissie (BAC)
drs. B.P.H. Puijn RBA, voorzitter (extern)
dr. ir. J.W.L. Boumans
drs. W.A.H. Baljet, extern adviseur
drs. M. Sanders RBA, extern adviseur
ir. ing. J. Brouwer (vanaf 13/9/22)

Commissie Pensioenbeheer
dr. mr. ir. W.C.A. Maas, voorzitter
A.C. Westerlaken MSc (tot 31/1/23)
N. Harize
drs. M.P. van Geijn-Lodder (vanaf 31/1/23)
ir. C. van der Vliet-Hameeteman (vanaf 31/1/23)

Audit, Risk & Compliance Committee
M. Paulus, voorzitter
ir. ing. J. Brouwer
drs. H. Kapteijn-Fokkens RA, externe adviseur (tot 1/12/22)
M. Blankevoort MSc CFA, extern adviseur (vanaf 1/12/22)
E. Wiertz MSc FRM, extern adviseur
M.M. de Jong
H.J. van Ommeren MSc
N. Harize (vanaf 13/9/22)

Private Equity Committee (subcommissie van de Beleggingsadviescommissie)
drs. C.H.M. van Gerven, voorzitter (tot 1/4/23)
drs. S. van Kooten, voorzitter (vanaf 1/4/23)
drs. W.A.H. Baljet, extern adviseur
drs. M.J. Krikke, extern adviseur
drs. E.J. Vink, extern adviseur
dr. ir. J.W.L. Boumans (gedelegeerde vanuit de BAC)

Commissie ESG-Beleid
A.C. Westerlaken MSc, voorzitter (tot 31/1/23)
H.J. van Ommeren MSc, voorzitter (vanaf 31/1/23)
M. Paulus
ir. C. van der Vliet-Hameeteman (vanaf 23/3/23)

Directie
drs. C.H.M. van Gerven, directeur (tot 1/4/23)
drs. S. van Kooten, directeur (vanaf 1/4/23)
drs. J.A. Veltman, adjunct-directeur

Functionaris gegevensbescherming
drs. M.P.J. Huisman-de Heij RA

Adviserend actuaris
Willis Towers Watson

Certificerend actuaris
Aon Nederland cv

Externe onafhankelijke accountant
Deloitte Accountants B.V.

Externe compliance officer
Nederlands Compliance Instituut B.V.

Interne compliance officer
drs. M.P.J. Huisman-de Heij RA

"Ik ben bijna 10 jaar directeur geweest. 10 jaar waar er enorm veel gebeurd is. Dat laat zich moeilijk in een paar zinnen samenvatten, maar de rode draad is toch dat het leiding geven aan een pensioenfonds verder is geprofessionaliseerd en de eisen die aan fondsen worden gesteld steeds hoger zijn geworden. En dat is maar goed ook. Het gaat immers over het inkomen van later; wij zorgen dat het voor ruim 17.500 gezinnen goed geregeld is."

Kostijn van Gerven, Life & Pension, maart 2023, 'Persoonlijke noot'

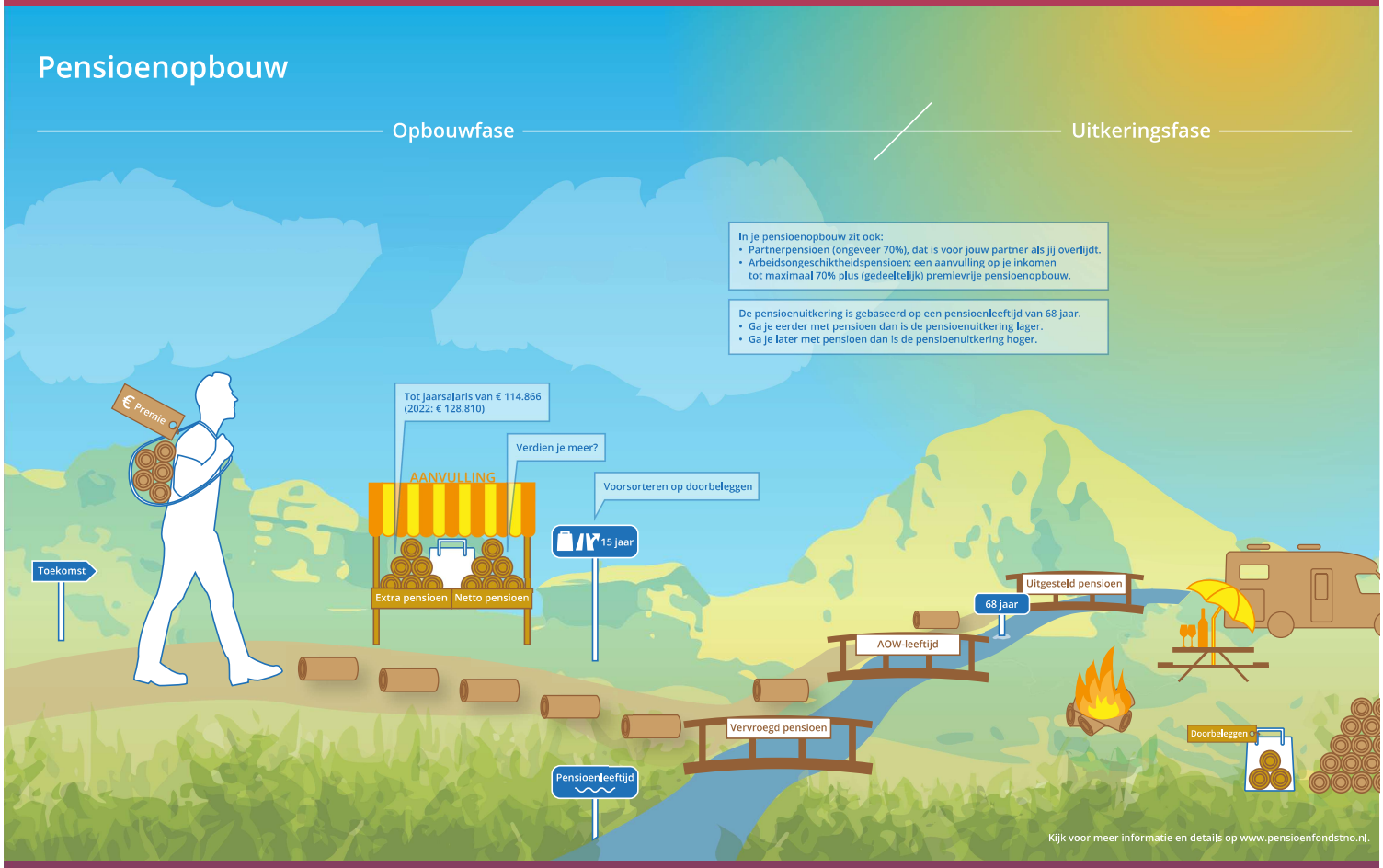
Pensioenopbouw
Opbouwfase
Uitkeringsfase
In je pensioenopbouw zit ook:
• Partnerpensioen (ongeveer 70%), dat is voor jouw partner als jij overlijdt.
• Arbeidsongeschiktheidspensioen: een aanvulling op je inkomen tot maximaal 70% plus (gedeeltelijk) premievrije pensioenopbouw.
De pensioenuitkering is gebaseerd op een pensioenleeftijd van 68 jaar.
• Ga je eerder met pensioen dan is de pensioenuitkering lager.
• Ga je later met pensioen dan is de pensioenuitkering hoger.
€ Premie
Tot jaarsalaris van € 114.866 (2022: € 128.810)
Verdien je meer?
AANVULLING
Voorsorteren op doorbeleggen
15 jaar
Toekomst
Extra pensioen
Netto pensioen
Uitgesteld pensioen
68 jaar
AOW-leeftijd
Vervroegd pensioen
Doorbeleggen
Pensioenleeftijd
Kijk voor meer informatie en details op www.pensioenfondstno.nl.

Leeswijzer

Het jaarverslag bestaat uit drie gedeeltes: het verslag van het Bestuur, de jaarrekening en het oordeel van toezichthouders. Hieronder staat in het kort hoe deze gedeeltes zijn opgebouwd.

Verslag van het Bestuur

Het verslag van het Bestuur start met de missie, visie, strategie en ambitie van het Fonds. Vervolgens wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen in 2022 aan de hand van de zeven strategische hoofdpunten en de drie bestuurlijke prioriteiten uit het Jaarplan 2022. In de daaropvolgende paragrafen komen de ontwikkelingen van 2022 in meer detail aan bod, te beginnen met de governance van het Fonds, de pensioenregelingen en daarna de financiële ontwikkeling. Aan de hand van drie pijlers kosten, risicobeheer en vermogensbeheer wordt daar uitgebreid op ingegaan. Ook komt de impact van de oorlog in Oekraïne in de risicoparagraaf kort aan bod. Vervolgens is er een aparte paragraaf over duurzaamheid, gezien het belang van dit onderwerp voor het Pensioenfonds. Het verslag van het Bestuur wordt afgesloten met het oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie van het Fonds. De actuariële berekening laat zien hoeveel een pensioenregeling waard is. Daarna wordt aan het eind van het verslag van het Bestuur in de vooruitblik stilgestaan bij de ontwikkelingen die de komende jaren spelen. Met aansluitend een aparte paragraaf waarbij ingegaan wordt op de voorbereidingen en ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioenstelsel.

Jaarrekening

In de officiële jaarrekening van 2022 zijn alle cijfers van het Fonds van het verslagjaar bij elkaar zijn gezet. De cijfers van 2022 zijn daarbij afgezet tegen die van 2021. De jaarrekening wordt afgesloten met de actuariele verklaring en de controleverklaring van de onafhankelijke accountant.

Verantwoording en toezicht

Tot slot volgt het oordeel van het Verantwoordingsorgaan en het verslag van de Raad van Toezicht met daarbij de reactie van het Bestuur.

Tip: begrippenlijst

Komt u begrippen tegen die u niet kent? Raadpleeg dan de begrippenlijst in bijlage 2. Verder vindt u in de bijlagen een lijst met alle aangesloten werkgevers van Pensioenfonds TNO, een overzicht van alle huidige en relevante nevenfuncties van de leden van het Bestuur en de Raad van Toezicht en de ontwikkeling van het deelnemersbestand in 2022. Ook zijn als bijlage opgenomen de Checklist Code Pensioenfondsen en een overzicht van de ecologische en/of sociale kenmerken van de pensioenregeling conform de SFDR.

Verslag van het Bestuur

Missie, visie, strategie

Missie

De missie van het Fonds is het uitvoeren van de pensioenregelingen op een correcte, evenwichtige, maatschappelijk verantwoorde en efficiënte wijze voor alle (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers.

Alle nieuwe pensioenafspraken tussen de sociale partners, bestuursbesluiten en wettelijke wijzigingen van 2022 die van invloed zijn op het pensioenreglement en de uitvoeringsovereenkomst, zijn in de betreffende documenten verwerkt en door de pensioenuitvoerder geïmplementeerd in de pensioenadministratie. Het Bestuur heeft vastgesteld dat de implementatie door de pensioenuitvoerder in overeenstemming is met de bedoelingen van deze pensioenafspraken tussen de sociale partners, bestuursbesluiten en wettelijke wijzigingen van 2022. Daarbij is van voorbereiding tot besluitvorming op evenwichtige wijze rekening gehouden met alle belanghebbenden.

Visie

Pensioen is een belangrijke arbeidsvoorwaarde. Veel (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden zijn nu en/of in de toekomst afhankelijk van dit pensioen.

Het Fonds streeft naar een toekomstbestendige uitvoering van de pensioenregelingen binnen de huidige en (voor zover bekend) komende wettelijke kaders. Waar mogelijk wordt geanticipeerd op de komst van het nieuwe pensioenstelsel. Voor een duurzame pensioenregeling is een betaalbare en stabiele premie nodig, net als een voldoende hoog rendement tegen een acceptabel risico. Het Fonds voert een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid passend bij de nominale pensioenrechten van de (gewezen) deelnemers met een gerede kans op koopkrachtbehoud met aandacht voor milieu, maatschappij en klimaat. Dit alles wordt vertaald in aansprekende en persoonlijke communicatie met alle belanghebbenden met focus op realistische verwachtingen en transparantie over risico's.

Ambitie

De sociale partners geven aan het eind van elk jaar aan welke premie men wenst te betalen in het daaropvolgende jaar. Op basis van die premie wordt door het Bestuur vastgesteld welke pensioenopbouw daarvoor mogelijk is. De ambitie van het Fonds is een 1,75% pensioenopbouw en 70% partnerpensioen. Pensioenfonds TNO zet zich ervoor in om die ambitie te realiseren. Ondanks dat het in 2021 en 2022 niet is gelukt, is het wel de ambitie van het Fonds.

Strategie

Het Fonds streeft bij de uitvoering van het beleid naar een hoge kwaliteit van dienstverlening binnen de door de sector gehanteerde Code Pensioenfondsen. Het Fonds richt zich bij het beleid op zeven strategische hoofdpunten. In aanvulling daarop stelt het Bestuur jaarlijks een aantal bestuurlijke prioriteiten vast.

Zeven strategische hoofdpunten

1. Een betaalbare en acceptabele premie, nu en in de toekomst.
2. Voldoende kapitaaldekking voor de nominale pensioenaanspraken.
3. Voldoende kans op waardevastheid van de pensioenen.
4. Openheid over beleggingen met extra aandacht voor mens en milieu.
5. Evenwichtige belangenafweging bij besluiten.
6. Een heldere en duidelijke communicatie, met oog voor persoonlijke vragen.
7. Een correcte en efficiënte uitvoeringsorganisatie.

Bestuurlijke prioriteiten 2022

1. Voorbereiden stelselwijziging: advies contractkeuze en risicobereidheid deelnemers vaststellen.
2. Passende beleggingsportefeuille afgestemd op fondsambities en verhouding kosten, rendement en risico.
3. Update meerjarenplan ESG-beleid inclusief uitwerking klimaatbeleid.

Jaarplan 2022

In deze paragraaf staat een overzicht van de zeven strategische hoofdpunten en de drie bestuurlijke prioriteiten van 2022 met de bijbehorende resultaten. Verderop in dit jaarverslag komen deze punten uitgebreid aan bod.

Strategische hoofdpunten

Zeven strategische hoofdpunten vormen de basis voor het beleid van het Bestuur.

1. Betaalbare en acceptabele premie

Na afloop van de vijfjarige pensioenafspraak in 2020 hebben sociale partners van TNO afgesproken dat ze in aanloop naar het nieuwe stelsel jaarlijks de premie en opbouw vaststellen. Op deze manier kan een evenwichtige belangenbehartiging meegenomen worden bij de nieuwe premieafspraak. Ondanks dat en ondanks dat het Bestuur zich inzet voor een betaalbare en acceptabele premie, heeft het Pensioenfonds te maken met de impact van de jarenlange lage rentestand. Pensioenen zijn steeds duurder geworden. Sinds 2021 is sprake van een versobering van de pensioenregeling. Of de premie moest flink omhoog of de opbouw omlaag. Er is toen gekozen om er tussenin te gaan zitten met een premie van 20,33%. In 2022 is de premie hetzelfde gebleven en de pensioenopbouw is iets gestegen van 1,46% naar 1,50%. Deze opbouw is nog steeds lager dan de ambitie van 1,75%.

2. Voldoende kapitaaldekking

In 2022 is het rendement van het Fonds uitgekomen op -19,1%. Dit is het nettorendement waarop alle kosten al in mindering zijn gebracht. Ter vergelijking: het gemiddelde rendement van alle pensioenfondsen in Nederland is in 2022 -20%. De negatieve rendementen varieerden van -15% tot -27%.

De kapitaaldekking voor 2022 is goed; er is geen herstelplan nodig. De dekkingsgraad van het Pensioenfonds lag aan het eind van 2021 boven het vereiste niveau. Ook aan het eind van 2022 is de dekkingsgraad dusdanig hoog dat ook in 2023 geen herstelplan nodig is.

3. Voldoende kans op waardevastheid

Nadat de pensioenen jarenlang niet of slechts gedeeltelijke geïndexeerd konden worden, zijn de pensioenen in 2022 voor het eerst weer volledig geïndexeerd. In eerste instantie was er een beperkte indexatie van 1,09%. De beleidsdekkingsgraad lag aan het eind van 2021 boven de 110%, maar nog onder de grens voor een volledige indexatie.

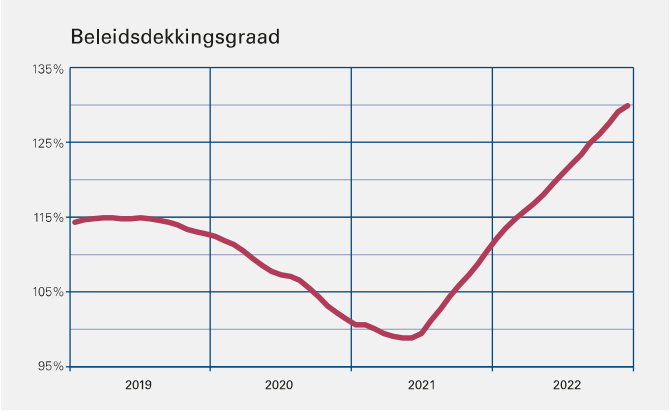

Later in het jaar kwam er een tijdelijke, wettelijke versoepeling van de indexatierichtlijn om beter aan te sluiten op het nieuwe pensioenstelsel waarin minder hoge buffers aangehouden hoeven worden. Omdat het Fonds ruimschoots aan die financiële voorwaarden voor versoepeling voldeed en er een intentie is om de pensioenaanspraken in te varen bij het nieuwe pensioenstelsel, heeft het Bestuur besloten om met terugwerkende kracht in 2022 de volledige indexatie toe te kennen. Met de extra indexatie van 2,19% kwam de totale indexatie uit op 3,28%. Dit komt overeen met de prijsstijging in 2021 (CPI-afgeleid van oktober 2021 ten opzichte van een jaar eerder). Voordat die extra indexatie is toegekend, is op basis van kwalitatieve en kwantitatieve onderbouwing vastgesteld of deze indexatie evenwichtig is. De zeer beperkte negatieve effecten voor deelnemers bleek daarbij niet op te wegen tegen de voordelen voor het toekennen van deze aanvullende indexatie voor pensioengerechtigden. Verder is besloten dat de TOP-uitkeringen voortaan met dezelfde percentages als de andere pensioenen geïndexeerd worden.

Tijdelijk inleveren op ambitie

De ambitie van het Pensioenfonds is een opbouw van 1,75% ouderdomspensioen en 70% partnerpensioen. In 2022 is die ambitie evenals in 2021 niet gehaald. Door de jarenlange lage rentestand hebben pensioenen onder druk gestaan. Bij de vernieuwing van de pensioenafspraak in 2021 is met de sociale partners besloten om de totale premie iets te verhogen naar 20,33%, maar niet volledig. Als vastgehouden zou worden aan een pensioenopbouw van 1,75% dan zou de pensioenpremie stijgen van 18,2% naar circa 24%. Bij een premie van 20,33% komt de pensioenopbouw uit op 1,46% in plaats van de gewenste 1,75%. In 2022 is de pensioenopbouw wel iets verhoogd naar 1,50%. Het is niet mogelijk om de gemiste opbouw in te halen. Dat is fiscaal niet toegestaan.

4. Openheid over beleggingen met aandacht voor mens en milieu

Het Fonds vindt een transparante beleggingsstrategie met respect voor mens, milieu en klimaat waardevol. Jaarlijks wordt het meerjarenplan voor ESG-beleid (Environment, Social en Governance) geactualiseerd om op de lange termijn het verschil te kunnen blijven maken. In 2022 zijn weer mooie resultaten bereikt, zoals het afzien van directe investeringen in producenten van steenkolen, teerzanden, schalie-energie en arctic drilling (olie- en gasboringen binnen de poolcirkel). Daarnaast heeft Pensioenfonds TNO zich aangesloten bij een gezamenlijk thematisch engagementtraject, GREEN (Global Real Estate Engagement Network) genaamd. Ook is verder invulling gegeven aan het klimaatbeleid met doelstellingen voor 2050 en een implementatievoorstel. Het Pensioenfonds draagt deze en alle andere ESG-mijlpalen actief uit naar de deelnemers.

Ontwikkeling actuele dekkingsgraad in 2022

De actuele dekkingsgraad was eind 2021 uitgekomen op 122,3%. In 2022 is de dekkingsgraad gestaag doorgestegen naar 133,6%.

5. Evenwichtige belangenafweging bij besluiten

Bij alle beslissingen wordt door het Bestuur een evenwichtige belangenafweging meegenomen en waar nodig gekeken naar alternatieven. Ook bij de implementatie van alle wettelijke wijzigingen wordt vastgesteld of deze evenwichtig zijn naar alle generaties. Datzelfde geldt voor de voorbereidingen op het nieuwe stelsel. Het Bestuur wil dat niemand erop achteruitgaat door de overgang naar het nieuwe stelsel. Daarom wordt ook gekeken naar mogelijke compensatiemogelijkheden. Ook zijn er workshops met de sociale partners, het Verantwoordingsorgaan en de vereniging van gepensioneerden (eTNOs) om te komen tot een evenwichtige belangenafweging.

6. Heldere en duidelijke communicatie

Het Fonds vindt het belangrijk om de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden goed te informeren over hun pensioen. Verantwoording afleggen over het gevoerde beleid, de dialoog aangaan en informeren over veranderingen, horen daarbij. Dat geldt ook voor maatschappelijk verantwoord beleggen en uitleg over de financiële situatie van het Pensioenfonds. TNO zet hiervoor verschillende communicatiemiddelen in, zoals de website, nieuwsbrieven en het magazine Life & Pension. Naast deze onderwerpen is in 2022 in de communicatie van het Fonds aandacht besteed aan het risicohoudingsonderzoek, de informatieverplichtingen vanuit de IORP II en de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioenstelsel.

7. Correcte en efficiënte uitvoeringsorganisatie

Het Fonds besteedt veel aandacht aan de monitoring van de administratieve uitvoering van de pensioenregeling door pensioenuitvoerder AZL. Deze dienstverlening moet van hoog niveau zijn. Speciaal hiervoor zijn er reguliere afstemmingsoverleggen tussen AZL en het Bestuur. In 2022 is bovendien verder gewerkt aan het nieuwe portaal om de uitvoeringskosten op een acceptabel niveau te houden en de administratie efficiënter uit te voeren. Verder zijn alle noodzakelijke wijzigingen in de pensioenregeling doorgevoerd die voortkomen uit nieuwe wet- en regelgeving.

Bestuurlijke prioriteiten 2022

Naast de zeven strategische hoofdpunten heeft het Bestuur in 2022 drie bestuurlijke topprioriteiten.

1. Voorbereiden stelselwijziging

De beoogde ingangsdatum voor de nieuwe wet is 1 juli 2023. In deze wet zijn de regels voor het nieuwe pensioenstelsel vastgelegd. Bij het Pensioenfonds zijn de voorbereidingen in volle gang. Doel voor 2022 was sociale partners adviseren welke van de twee contractvormen passend is voor TNO. Hiervoor is een besliskader opgesteld en er is een risicohoudingsonderzoek bij deelnemers uitgevoerd om vast te stellen welke risicobereidheid bij de deelnemers past. Ook zijn compensatiemogelijkheden inzichtelijk gemaakt en de consequenties voor het beleggingsbeleid. Verder zijn er verdiepende sessies geweest met AZL. De sociale partners hebben advies ontvangen welke contractvorm passend is. Ook het Verantwoordingsorgaan, de pensioencommissies van de Ondernemingsraad van TNO en de vereniging van gepensioneerden (eTNOs) zijn goed geïnformeerd en aangehaakt bij deze ontwikkelingen. De overgang naar het nieuwe stelsel staat gepland op 1 januari 2026.

2. Passende beleggingsportefeuille

Nadat in 2020 het Bestuur de driehoek 'rendement-risico-kosten' in kaart heeft gebracht en in 2021 een verdiepingsslag is gemaakt, is in 2022 een passende beleggingsportefeuille vastgesteld. Doel is dat de ambities van het Fonds aansluiten op het risicokader van de beleggingsportefeuille. Er is vastgesteld of de verhouding tussen kosten, rendement en risico in balans is.

3. Update meerjarenplan voor ESG-beleid

Een belangrijk speerpunt van het Bestuur in 2022 was het verder uitwerken van de klimaatovertuigingen, die in 2021 zijn vastgesteld. In 2022 zijn vervolgstappen gezet wat betreft het instrumentarium en de doelstellingen, waarmee het klimaatbeleid verder vorm heeft gekregen. Er ligt een procesvoorstel voor de implementatie en er is gestart met het uitwerken van een voorstel voor de aandelenportefeuille. Daarnaast heeft het ESG-beleidsplan een jaarlijkse update gehad met een bijstelling van de te bereiken doelen voor zowel 2022 als de doelen op de lange termijn. De ESG-doelen zijn gedurende het jaar gemonitord en over de voortgang van het beleidsplan is steeds gecommuniceerd. Ondertussen zijn de voorbereidingen gestart voor de opzet van het strategische ESG-beleidsplan.

Governance

Onder governance wordt het besturen van het Pensioenfonds en het toezicht daarop verstaan. Deze paragraaf beschrijft de opzet van de organisatie, de afspraken en relaties met andere organen en de ontwikkelingen van 2022. Ook komt de communicatie met (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden aan bod.

Bestuur

Het Bestuur is gebaseerd op het paritaire bestuursmodel en bestaat uit tien leden: vier werkgeversleden, vier werknemersleden en twee pensioengerechtigdenleden. Voor de beleidsvoorbereiding en de uitvoering laat het Bestuur zich adviseren en ondersteunen door het bestuursbureau. Het Bestuur wordt geadviseerd door de Commissie Pensioenbeheer, de Beleggingsadviescommissie met als subcommissie het Private Equity Committee, het Audit, Risk & Compliance Committee en de Commissie ESG-Beleid. Het Pensioenfonds kent verder een Verantwoordingsorgaan en sinds medio 2018 een Raad van Toezicht.

Het Bestuur werkt op basis van een Jaarplan waarin naast de bestuurlijke prioriteiten nog andere punten staan, zoals open communicatie. Voor de uitvoering van het Jaarplan zijn reguliere overleggen gepland en in het najaar van 2022 is een workshop georganiseerd om de stakeholders bij te praten over de ontwikkelingen van het nieuwe pensioenstelsel. Een ander punt op de bestuurlijke agenda is het goed functioneren van het Bestuur zelf en goede onderlinge verhoudingen. Doel is een zelflerend bestuur. Zoals ieder jaar heeft het Bestuur ook in 2022 een zelfevaluatie uitgevoerd en het jaarlijkse opleidingsplan is herzien daar waar dat van toepassing was.

Verder werkt het Bestuur aan het in stand houden van een goede relatie met alle stakeholders. Het Bestuur of een delegatie daarvan heeft regelmatig overleg met de toezichthouder van De Nederlandsche Bank, de Raad van Bestuur van TNO, de Raad van Toezicht, het Verantwoordingsorgaan, de sociale partners van TNO, andere aangesloten werkgevers en de vereniging van gepensioneerden (eTNOs). Er is doorlopend aandacht voor de onderlinge verwachtingen, de splitsing van de bestuurlijke agenda en de bureauagenda en de uitvoering van alle werkzaamheden.

Op basis van een gestructureerde werkwijze zet het Bestuur zich in voor een toekomstbestendige pensioenregeling. Voor het afhandelen van het Jaarplan en de operationele punten, is het Bestuur in 2022 zevenmaal in vergadering bijeengekomen. In de vaste bestuurscommissies zijn de beleidsbesluiten voorbereid en voorzien van een advies voor het Bestuur. Hiervoor zijn in totaal ongeveer 30 bijeenkomsten nodig geweest. Het Bestuur ontvangt van elke commissie een briefing waarin de bestuurlijke aspecten van besluiten zijn toegelicht. Vervolgens worden in goed voorbereide inhoudelijke discussies de bestuurlijke besluiten genomen. Naast bestuursvergaderingen, waren er overlegvergaderingen met het Verantwoordingsorgaan, workshops en bijeenkomsten met de Raad van Toezicht. Ook zijn er, naast de jaarlijkse workshop met BlackRock, workshops over actuele onderwerpen en workshops in het kader van het nieuwe pensioenstelsel geweest. Verder was er een aantal benen-op-tafel-sessies waarbij het ging over actualiteiten en specifieke aandachtspunten.

Wat betreft de samenstelling van het Bestuur zijn er in 2022 een paar wijzigingen geweest bij de werknemersleden. Mevrouw Van der Meulen is gestopt met haar bestuursfunctie vanwege een nieuwe baan buiten TNO. Naast de werknemerszetel die was vrijgekomen vanwege het vertrek van mevrouw Van der Meulen, was er eind 2022 nog een tweede werknemerszetel vrijgekomen. Dit had te maken met het aangekondigde vertrek van de directeur van Pensioenfonds TNO, de heer Van Gerven. Hij gaat vanaf 1 januari 2024 met pensioen en stopt geruime tijd daarvoor al met zijn werkzaamheden. Al in het najaar van 2022 is gestart met het zoeken van een geschikte opvolger. Na een zorgvuldige procedure is mevrouw Van Kooten benoemd als zijn opvolger. Zij is inmiddels sinds 1 april 2023 de nieuwe directeur van Pensioenfonds TNO. Aangezien zij voorzitter was van het Bestuur, gaf dat ook een wijziging in de samenstelling van het Bestuur. Mevrouw Westerlaken heeft namelijk het voorzitterschap overgenomen en is van werknemerslid werkgeverslid geworden. Hierdoor waren er eind 2022 twee vacatures voor werknemersleden. De werving van een nieuwe kandidaat leverde niet

direct een geschikte kandidaat op, waardoor het wat langer duurde voordat die werknemerszetel weer ingevuld was. Inmiddels zijn er twee aspirant-bestuursleden voor de werknemerszetels: mevrouw Van der Vliet-Hameeteman en mevrouw Van Geijn-Lodder. Zodra ze de SPO-opleiding hebben afgerond worden ze aangemeld bij De Nederlandsche Bank.

De samenstelling van het huidige Bestuur voldoet aan de Code Pensioenfondsen. Er zit ten minste één vrouw en één man in en er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Samen zetten zij zich in om op correcte, evenwichtige, maatschappelijk verantwoorde en efficiënte wijze voor alle (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers de pensioenregeling uit te voeren. Om ook in de toekomst te voldoen aan de diversiteitseis besteedt het Bestuur veel aandacht aan de successieplanning en er wordt extra aandacht besteed aan diversiteit bij de werving van nieuwe leden. Er wordt actief geworven naar vrouwelijke deelnemers en deelnemers onder de 40 jaar. In het functieprofiel en in de tekst bij de oproep van kandidaten wordt daar ook rekening mee gehouden. Om dit nog verder in te bedden wordt gekeken of het diversiteitsbeleid schriftelijk kan worden vastgelegd, waarbij gebruikgemaakt wordt van de perspectievenbenadering van de Monitoringscommissie Code Pensioenfondsen. Het idee is dat met het streven naar integratie van diversiteit in kerntaken en werkprocessen, een hogere effectiviteit en betere afgewogen besluitvorming wordt behaald.

Bestuursbureau

Om de ambities van het Bestuur waar te maken heeft het bestuursbureau een belangrijke rol op het voorbereidende, ondersteunende en monitorende vlak. Het bestuursbureau zorgt onder meer voor de selectie van de externe vermogensbeheerders, de toetsing en monitoring van het gevoerde externe beheer, het laten uitvoeren van risicoanalyses, de aanlevering van gegevens voor ALM-studies, het maken van beleidsvoorstellen, het uitvoeren van bestuursbesluiten, de secretariaatsvoering van het Bestuur en de bestuurscommissies, het verstrekken van rapportages en de gegevensbescherming.

Bestuurscommissies

De vier commissies die het Bestuur adviseren zijn de Commissie Pensioenbeheer, de Beleggingsadviescommissie, het Audit, Risk & Compliance Committee, en de Commissie ESG-Beleid. De Beleggingsadviescommissie laat zich bijstaan door het Private Equity Committee. In het Jaarplan zijn per bestuurscommissie speerpunten vastgesteld. Om de verbinding tussen de inhoud die in de commissies aan bod komt en het Bestuur te versterken, wordt van elke commissievergadering een terugkoppeling gegeven aan het Bestuur. Dit versterkt de besluitvorming en bestuurlijke afwegingen.

Speerpunten van de Commissie Pensioenbeheer waren de premiediscussie en de reguliere strategische monitoring van AZL. Bij de Beleggingsadviescommissie waren de speerpunten, naast het monitoren van de consequenties van een turbulente markt in 2022, onder andere het vervolg op de analyse van de verhouding kosten, rendement en risico en het doorrekenen van diverse scenario's. Het Audit, Risk & Compliance Committee had onder meer het auditplan voor 2022 op de agenda staan. Tot slot heeft de Commissie ESG-beleid zich met name gericht op de jaarlijkse update van het ESG-plan, het verder uitwerken van het klimaatbeleid en de voorbereidingen van de Taxonomieverordening en level-2 van de SFDR, die op 1 januari 2023 in werking is getreden. De genoemde punten komen elders in dit jaarverslag terug.

Wat betreft de samenstelling van de commissies zijn diverse wijzigingen geweest. De meeste wijzigingen komen voort uit het feit dat er nieuwe bestuursleden zijn, waardoor ook de samenstelling van de commissies is veranderd. Bij al deze wijzigingen is ook steeds gekeken naar de successieplanning om de continuïteit van de commissies te waarborgen. Als gekeken wordt naar de samenstelling van fondsorganen dan voldoen die wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, zoals dat is vastgelegd in het beleid van het Pensioenfonds.

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het interne toezicht van het Fonds. Het verslag en de aanbevelingen van de Raad van Toezicht voorzien van de bestuursreactie zijn elders opgenomen in dit jaarverslag. In 2022 zijn de leden van de Raad van Toezicht na goedkeuring van De Nederlandsche Bank herbenoemd voor een periode van vier jaar. Bij deze herbenoeming is een rooster van aftreden vastgesteld om te voorkomen dat de leden van de Raad van Toezicht tegelijk aftreden na het verstrijken van de maximale zittingstermijn.

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan beoordeelt of het Bestuur evenwichtig handelt en of het Bestuur bij het gevoerde beleid en de beleidsbeslissingen voldoende rekening houdt met het belang van alle belanghebbenden. Het oordeel van het Verantwoordingsorgaan en de bestuursreactie daarop zijn elders in dit jaarverslag opgenomen. Naast het oordeel heeft het Verantwoordingsorgaan in 2022 een aantal adviezen uitgebracht, te weten over:

1. Pensioenreglement 2022
2. Premie 2023
3. Extra indexatie op basis van de AMvB van 9 juni 2022

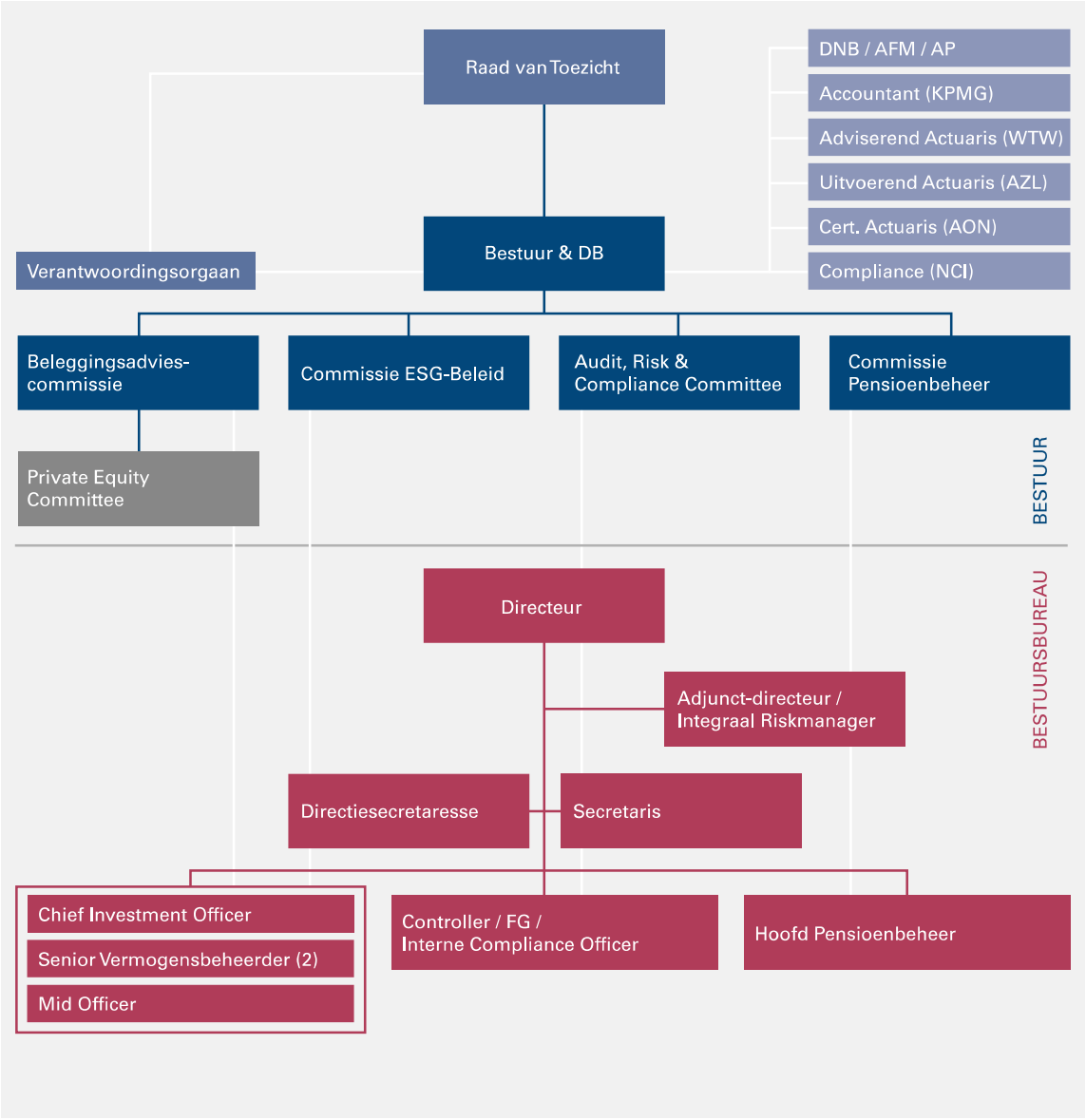

De jaarcontrole 2022 is nog uitgevoerd door Deloitte accountants.

Wat betreft de samenstelling van het Verantwoordingsorgaan was er in 2022 een wijziging, aangezien in juli 2022 de vierjarige zittingstermijn van de werknemersleden en pensioengerechtigdenleden afliep. Er is daarom tijdig gestart met de werving van nieuwe kandidaten, die per 1 juli 2022 zijn benoemd. Er waren geen verkiezingen nodig, aangezien er net zoveel kandidaten zich hebben aangemeld als dat er beschikbare plekken waren. Er zijn in de loop van het jaar verder geen wijzigingen in de samenstelling van het Verantwoordingsorgaan geweest. De samenstelling van het Verantwoordingsorgaan voldeed in de loop van 2022 niet meer aan de Code Pensioenfondsen. De voorwaarde is dat er ten minste één vrouw en één man in zit en zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar. In de loop van 2022 is echter het jongste lid 40 geworden. Bij een nieuwe vacature wordt er indien mogelijk op aangestuurd om een vrouwelijke kandidaat te werven. Ook houdt het Verantwoordingsorgaan rekening met het diversiteitsbeleid in de competentievisie. Verder werkt het Verantwoordingsorgaan net als het Bestuur met een aantal commissies. Dit zijn dezelfde commissies als bij het Bestuur. Er zijn overleggen tussen de directie van het Fonds, het dagelijks bestuur van het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan.

Sleutelfuncties

Een belangrijke rol in het toezicht spelen ook de drie sleutelfunctiehouders op de gebieden van risicomanagement, actuariaat en interne audit. Zij geven, ieder op zijn eigen gebied, een onafhankelijk oordeel over het functioneren van het Pensioenfonds. Hiervoor bieden zij jaarlijks een verslag aan.

Functionaris gegevensbescherming

De belangrijkste taak van de functionaris gegevensbescherming is onafhankelijk toezicht en controle houden op de manier waarop het Pensioenfonds met persoonsgegevens omgaat. De functionaris gegevensbescherming heeft een directe lijn met het dagelijks bestuur (DB).

Vergoedingen en beloningen

Voor de werkzaamheden van het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht ontvangen de leden een passende beloning die in verhouding staat tot de verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag. De hoogte van deze vergoedingen komen aan bod in de paragraaf kosten en worden daar verder toegelicht. Verder is het salaris van de directie van het bestuursbureau afgeleid van het beloningsbeleid van TNO en kent het net als bij TNO geen prestatieafhankelijke beloningen.

Herstelplan

Aan het eind van 2021 lag de actuele dekkingsgraad van 122,3% boven het vereist eigen vermogen van 120,3%. In maart 2022 hoefde er daarom geen geactualiseerd herstelplan ingediend en goedgekeurd te worden door De Nederlandsche Bank. Ook aan het eind van 2022 lag de actuele dekkingsgraad ruim boven het vereist eigen vermogen.

Financieel crisisplan

In het financieel crisisplan van het Fonds worden twee crisissituaties onderscheiden. Allereerst de situatie die voortkomt uit het niet tijdig kunnen herstellen van een dekkingstekort of reservetekort met gebruikmaking van de vastgestelde premie- en toeslaginstrumenten. Dat betekent dat de actuele dekkingsgraad dan gedaald is beneden het kritische niveau van 103% zoals vastgelegd in het risicokader[7]. De andere crisissituatie is een situatie die voortkomt uit grote negatieve uitslagen op de financiële markten. In het crisisplan zijn de kenmerken van beide crisissituaties gedefinieerd en zijn de te volgen processtappen door het crisisteam beschreven. De samenstelling van het door het Bestuur benoemde crisisteam is ook beschreven in het crisisplan. In 2022 is het crisisteam niet meer geactiveerd. De kritische waarden die na de coronacrisis zijn vastgesteld, zijn niet meer geraakt. Wel is in 2022 - mede vanwege de oorlog tussen Rusland en Oekraine - een extra BAC-bijeenkomst geweest over de inflatieontwikkeling.

7 De uitwerking en uitvoering van het beleid zijn gebaseerd op de mate waarin het Pensioenfonds, na overleg met vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden en na overleg met de organen van het Pensioenfonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstelling en ambitie van het Pensioenfonds te realiseren. Voorts is het gebaseerd op de mate waarin het Pensioenfonds beleggingsrisico's kan lopen, gegeven de kenmerken van het Pensioenfonds.

Code Pensioenfondsen

De normen in de Code Pensioenfondsen komen overeen met de normen die het Pensioenfonds aan zichzelf stelt. Zo vindt het Pensioenfonds diversiteit zowel in het Bestuur als in de commissies en organen van groot belang. Bij de invulling van vacatures wordt daar tijd en aandacht aan besteed. Daarnaast vindt het Pensioenfonds het belangrijk dat alle belanghebbenden voldoende vertegenwoordigd zijn bij het Pensioenfonds en dat alle belangen binnen het Pensioenfonds evenwichtig worden afgewogen. Bij bestuursbesluiten wordt deze belangenafweging onderbouwd.

Jaarlijks wordt geïnventariseerd in hoeverre het Fonds conform artikel 107 van de Pensioenwet voldoet aan de Code Pensioenfondsen. Daarbij is vastgesteld dat het Fonds in 2022 niet meer aan norm 33 uit deze Code voldoet. De reden is dat in het Verantwoordingsorgaan geen leden onder de 40 jaar zitten. Het jongste lid is in 2022 40 geworden. In bijlage 5 is de volledige Checklist Code Pensioenfondsen opgenomen, waarin per norm is beschreven hoe Pensioenfonds TNO die norm toepast.

Overzicht waar de rapportagenormen uit de Code Pensioenfondsen in het jaarverslag van Pensioenfonds TNO te vinden zijn

Rapportagenorm Code Pensioenfondsen	Vindplaats rapportage in jaarverslag en op site
Norm 5 Het Bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het Bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het Bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	In dit jaarverslag worden beleidsaspecten uitgebreid behandeld in het hoofdstuk 'Verslag van het Bestuur'. De evenwichtige belangenafweging is altijd een belangrijk onderdeel bij zowel de beeldvormings- als besluitvormingsfase en komt in alle relevante beleidsdocumenten en bestuursbesluiten aan bod. Dit komt aan bod bij 'Governance' in het jaarverslag. Wat betreft risico's wordt in de paragraaf 'Risicobeheer' uitgebreid ingegaan op de risico's die het Fonds en belanghebbenden lopen en welke beheersmaatregelen zijn genomen. Op de site worden belangrijke documenten gedeeld bij 'Documenten' en bij 'Nieuws' worden deelnemers geïnformeerd.
Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	In dit jaarverslag komt dit aan bod in de paragraaf 'Governance'. Op de site van Pensioenfonds TNO komt dit bij 'Documenten' aan bod in het verkiezingsreglement en bij de functieprofielen van leden van het Bestuur en Verantwoordingsorgaan.
Norm 33 In zowel het Bestuur als in het Verantwoordingsorgaan of het VO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het Bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het Bestuur te bevorderen.	In dit jaarverslag komt dit aan bod in de paragraaf 'Governance'. Ook staat daar beschreven welke activiteiten het Bestuur onderneemt om diversiteit op de lange termijn te waarborgen.
Norm 47 Het intern toezicht betrekt deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Op de site staat de checklist Code Pensioenfondsen bij 'Documenten'.
Norm 58 Het Bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	In het jaarverslag zijn in de paragraaf 'Visie, missie, strategie' deze punten opgenomen. Op de site is dit in een beknopte versie te lezen bij 'Over ons'.

Overzicht waar de rapportagenormen uit de Code Pensioenfondsen in het jaarverslag van Pensioenfonds TNO te vinden zijn

Rapportagenorm Code Pensioenfondsen	Vindplaats rapportage in jaarverslag en op site
Norm 62 Het Bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	In het jaarverslag rapporteert het Bestuur over de ontwikkelingen rondom het ESG-beleid. Dit onderwerp komt aan bod bij de paragraaf 'Vermogensbeheer' en bij de paragraaf 'Duurzaamheid'. Op de site worden bij 'Nieuws' met vaste regelmaat de updates gedeeld met inzicht in stembeleid, uitsluitingslijsten, watchlist en uitvoering van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Bij 'Documenten' op de site staan de Beleggingsbeginselen, het meerjarenplan voor ESG-beleid, de updates van het meerjarenplan en het stemgedrag. Ook zijn er specifieke pagina's aan de site toegevoegd met vanuit de SFDR verplichte duurzaamheidinformatie, informatie over het beloningsbeleid en pre-contractuele informatie over de pensioenregeling.
Norm 64 Het Bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het Bestuur.	In het jaarverslag wordt over de naleving van de gedragscode gerapporteerd in de paragraaf 'Governance' en 'Risicobeheer'. De evaluatie van het Bestuur komt aan bod bij 'Governance'. De nevenfuncties van bestuursleden staan in bijlage 3. Op de site staat de checklist Code Pensioenfondsen bij 'Documenten'.
Norm 65 Het Bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het Bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	In het jaarverslag wordt aandacht besteed aan de afhandeling van klachten en geschillen in de paragraaf 'Governance'. Op de site staat een klachten- en wensenformulier. Daarbij wordt ook gewezen op de Ombudsman Pensioenen. Verder zijn de 'Interne klachten en geschillenregeling' op de site in te zien bij 'Documenten'.

Naleving wet- en regelgeving

Het Bestuur voert elk jaar volgens de Code Pensioenfondsen een compliance toets uit om het juridische risico te beheersen dat de reglementen, statuten en ABTN van het Fonds niet in overeenstemming zijn met de door het Bestuur genomen besluiten en de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Uit de compliance toets van 2022 bleek dat op basis van de recente wijzigingen van de statuten nog aanpassingen nodig waren van enkele punten in de reglementen. Dit is gedaan bij de jaarlijkse actualisering van de reglementen. Hiermee voldoen de genoemde documenten aan alle wet- en regelgeving.

Algemene verordening gegevensbescherming

Het Fonds voldoet aan de AVG. Pensioenfonds TNO heeft op basis van een checklist van de Pensioenfederatie vastgesteld dat het Fonds ook voldoet aan de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens van de Pensioenfederatie. In 2022 is bij de pensioenuitvoerder een datalek vastgesteld. Dit datalek was van dusdanige aard dat deze gemeld diende te worden bij de Autoriteit Persoonsgegevens, het betrof een offerte inkomende waardeoverdracht van een deelnemer die per ongeluk was gedeeld met een medewerker van een bestuursbureau van een ander pensioenfonds. Er zijn passende maatregelen genomen om herhaling te voorkomen.

IT-beleid

Doel van het IT-beleid is dat het Fonds zijn verantwoordelijkheid kan nemen voor de beschikbaarheid, de integriteit en de vertrouwelijkheid van (digitale) informatie. Deze beleidsnormen zijn over 2022 ook getoetst bij de belangrijkste uitbestede partijen die onder de scope van het IT-beleid van het Fonds vallen. Vastgesteld is dat de uitbestede partijen voldoen aan de door het Pensioenfonds geformuleerde beleidsnormen.
Eind 2022 is het IT-beleid van Pensioenfonds TNO geactualiseerd, aangescherpt en aangevuld met beleid voor datamanagement. Ook is het IT-beleid voor het bestuursbureau vastgesteld. Het primaire doel van datamanagement is goede datakwaliteit; alle (gewezen) deelnemers

moeten krijgen waar ze recht op hebben. Een ander aspect in het aangescherpte IT-beleid is gericht op beheersmaatregelen voor cybersecurity vanwege toenemende risico's. In de paragraaf 'Risicobeheer' wordt verder ingegaan op het IT-beleid. Tot slot is vanuit het Bestuur een van de bestuursleden expliciet verantwoordelijk voor de IT-portefeuille. Vanwege een verandering in de samenstelling van het Bestuur was dit tijdelijk niet ingevuld.

Nederlandse Stewardship Code

Het Fonds voldoet aan de Nederlandse Stewardship Code die door pensioenfondsen, verzekeraars en vermogensbeheerders is vastgesteld. De code benadrukt het belang van betrokken en verantwoord aandeelhouderschap. Voor pensioenfondsen die aandelen hebben in Nederlandse vennootschappen, staan in de code elf principes en 'best practices' voor een effectief corporate governancemodel om te zorgen voor financiële én maatschappelijke langetermijnwaardecreatie voor alle stakeholders van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen.

Een integraal onderdeel van de Stewardship Code is het aanwenden van de aandeelhoudersrechten, waaronder het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en de dialoog aangaan ('engagement') met de beursondernemingen over onderwerpen zoals beloningsstructuur, het duurzaamheidsbeleid, de kapitaalsstructuur en de governancestructuur van het bedrijf. Vervolgens wordt aan pensioenfondsen gevraagd transparant te zijn over het stem- en engagementbeleid.
Bij Pensioenfonds TNO is dit ook ingevuld. Pensioenfonds TNO stemt al op de aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde, Nederlandse bedrijven die direct op naam staan van het Pensioenfonds overeenkomstig de stemadviezen van Eumedion. Eumedion is de Nederlandse vertegenwoordiger van institutionele beleggers op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Daarnaast is er engagement op basis van posities in corporate credits. Bij Pensioenfonds TNO is ook sprake van engagement met niet-beursgenoteerd vastgoed (GREEN). Verder hanteren ook de eurocreditmanagers het engagementbeleid van het Fonds. Het Pensioenfonds is transparant over het stembeleid en heeft dat conform de Stewardship Code gepubliceerd op de website.

IMVB-convenant

Tegelijk met de Nederlandse Stewardship Code is in 2019 het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB-convenant) in werking getreden. Pensioenfonds TNO heeft met de ondertekening van het brede spoor van het convenant aangegeven dat het verder gaat dan de richtlijnen uit de Stewardship Code. Dat betekent dat het Fonds op basis van de richtlijnen uit het IMVB-convenant zijn beleid ten aanzien van stemmen en engagement beschreven heeft en inzichtelijk heeft gemaakt. Pensioenfonds TNO heeft dit geborgd in het meerjarenplan van het ESG-beleid. In 2022 heeft het Fonds conform de laatste stap uit het IMVB-convenant - de ESG-duediligencestappen verankerd in het managementproces. Zowel daar waar het gaat over beleid als ook uitbesteding, rapportage en transparantie worden ESG-risico's in kaart gebracht zodat het beleid aangepast kan worden. Ook zorgt Pensioenfonds TNO voor de monitoring van deze duedilligencestappen. Dit is een belangrijk punt uit het IMVB-convenant. Deze laatste stap sluit tevens aan bij de punten van de SFDR-verordening, de nieuwe Europese verordening die zich richt op duurzame economische activiteiten.

Nieuw: SFDR-verordening en Taxonomie

In 2021 is de Sustainable Finance Disclosure Regulation – ook wel de SFDR-verordening - van kracht geworden. Dat betekent dat financiële instellingen (waaronder pensioenfondsen) informatie moeten verschaffen over het duurzaamheidsbeleid en de uitvoering daarvan. Het doel is dat transparantie over hoe duurzaam een pensioenfonds is, er ook voor zal zorgen dat er extra stappen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen worden genomen. Zo is de Europese Taxonomie geïntegreerd in de verplichte SFDR-rapportages. Dat betekent dat duurzaamheidsrisico's gedetailleerd in kaart gebracht moeten worden, zodat bij investeringsbeslissingen nog beter rekening gehouden kan worden met ongunstige effecten op maatschappij en milieu.

Pensioenfonds TNO voldoet aan de informatieverplichtingen en richtlijnen vanuit de SFDR van zowel level 1 (ingegaan op 10 maart 2021) als level 2 (ingegaan op 30 december 2022). De pensioenregeling van Pensioenfonds TNO is een financieel product dat ecologische en sociale kenmerken

promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd. Daarmee is de middelloonregeling van Pensioenfonds TNO geclassificeerd als lichtgroen (artikel 8 onder de SFDR). De regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen (DC-regeling) van het Fonds zijn geclassificeerd als grijs (artikel 6 onder de SFDR). Daarnaast is het beloningsbeleid in lijn met de integratie van duurzaamheidsrisico's. In de paragraaf 'Duurzaamheid' van dit jaarverslag wordt uitgebreid ingegaan op al deze aspecten.

Net als het IMVB-convenant, is ook de strekking van de SFDR meer dan alleen voldoen aan de richtlijnen. Het Fonds is zich bewust van zijn verantwoordelijke rol in de maatschappij. In lijn met de internationale richtlijnen is Pensioenfonds TNO van mening dat verantwoord beleggen en het integreren van ESG-factoren op de lange termijn bijdragen aan een duurzaam rendement. Het informeren van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden over stappen die op dit vlak worden gezet hoort daarbij.

Uitgesteld: wetsvoorstel Bedrag ineens

In 2020 kondigde de regering een nieuwe regeling aan. Met de wet 'Bedrag ineens' zou het mogelijk worden om onder bepaalde voorwaarden een deel – maximaal 10% – van het opgebouwde ouderdomspensioen in één keer op te nemen. Medio 2022 is de ingangsdatum van deze regeling verschoven van 1 januari 2023 naar 1 januari 2024. Ondanks de uitgestelde ingangsdatum houdt het Fonds rekening met de komst van deze regeling en bereidt de pensioenuitvoering en communicatie hierop voor. Zo is Pensioenfonds TNO gestart met de ontwikkeling van een animatie om (gewezen) deelnemers te informeren over deze nieuwe keuze, zodra de wet is aangenomen.

Uitvoering pensioenbeheer

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan AZL, waarbij de eisen die worden gesteld aan de uitvoering contractueel zijn vastgelegd. Het Bestuur monitort de dienstverlening van AZL continu op basis van een controlemodel. Een jaarlijkse audit op een van de pensioenprocessen maakt daar onderdeel van uit. Daarnaast voert AZL zelf ook audits uit rondom informatiebeveiliging en cybersecurity. Verder heeft AZL net als in het voorgaande jaar weer diverse online themabijeenkomsten georganiseerd. Veel sessies daarvan zijn gewijd aan (de voortgang van) het nieuwe pensioenstelsel.

Een project waar AZL (in samenwerking met Keylane) in 2022 verder aan heeft gewerkt is de vernieuwing van de pensioenomgeving 'Mijn pensioen' (pensioenplanner). De vernieuwde pensioenomgeving maakt het voor deelnemers makkelijker om inzicht in hun pensioen te krijgen. Doordat de pensioenplanner dezelfde rekenkern gebruikt als de pensioenuitvoerder wordt de kans op fouten verkleind. In december 2021 is dit nieuwe portaal live gegaan waarna stapsgewijs de nieuwe planner voor alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden beschikbaar is gekomen. Vanwege de komst van het nieuwe pensioenstelsel, wordt het portaal echter niet verder doorontwikkeld.
Er komt vanuit AZL een nieuw IT-platform om goed in te kunnen spelen op de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel. Een nieuwe website en een nieuw pensioenportaal voor Pensioenfonds TNO worden daarin opgenomen. De site en het portaal zijn daarin onlosmakelijk met elkaar verbonden, zodat de informatie en processen voor de pensioenuitvoering goed op elkaar zijn afgestemd. De eerste demo's en presentaties van dit nieuwe productmodel van AZL zijn veelbelovend.

UBO-register

In de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) zijn de statutair bestuurders van rechtspersonen als uiteindelijke belanghebbende geïdentificeerd. Het Pensioenfonds is een stichting en daarmee een rechtspersoon. De bestuursleden van Pensioenfonds TNO zijn daarom ingeschreven in het UBO-register (Ultimate Beneficial Owner Register), dat in 2020 in werking is getreden. Omdat feitelijk de deelnemers van een pensioenfonds en niet de bestuursleden de echt belanghebbenden zijn, wordt ook wel gesproken over een registratie als pseudo-UBO.

Operationele voorvallen en klachten

Het Fonds maakt onderscheid tussen operationele voorvallen en klachten. Bij een operationeel voorval gaat het om een verschil van inzicht over de toepassing van de pensioenregeling. Als een (gewezen) deelnemer of een pensioengerechtigde zich

niet correct behandeld voelt door de pensioenuitvoerder, dan kan een klacht worden ingediend via de interne klachten- en geschillenregeling. Bij de behandeling van een klacht wordt de nieuwe 'Gedragslijn Goed omgaan met klachten' van de Pensioenfederatie toegepast. Deze richtlijn is door de Pensioenfederatie in 2022 vastgesteld. Als een (gewezen) deelnemer of pensioengerechtigde het niet eens is met de uiteindelijke oplossing na een klacht, kan het operationele voorval of de klacht voorgelegd worden aan de Ombudsman Pensioenen. Om de interne klachtenprocedure onder de aandacht te brengen wordt naar aanleiding van het advies van de Ombudsman in het slot van elke derde mail/brief over hetzelfde onderwerp een link gezet naar de interne klachtenprocedure. Ook staat op de contactpagina van de website van Pensioenfonds TNO een link naar de interne klachten- en geschillenregeling en de Ombudsman Pensioenen.
In 2022 zijn 24 operationele voorvallen gemeld, die door AZL zijn afgehandeld. Daarnaast zijn in 2022 twee klachten ingediend. Deze klachten hadden betrekking op behandelingsduur en informatieverstrekking. Naar aanleiding van de klachten zijn de verbeteringen doorgevoerd, de klachten zijn met de pensioenuitvoerder inhoudelijk besproken en de processen zijn op specifieke punten aangescherpt. Alle klachten zijn naar tevredenheid van de betreffende indieners afgehandeld.

Toezicht door DNB, AFM en AP

In 2022 zijn aan het Pensioenfonds door De Nederlandsche Bank, Autoriteit Financiële Markten en de Autoriteit Persoonsgegevens geen dwangsommen of boetes opgelegd. Ook zijn door deze toezichthouders geen aanwijzingen aan het Pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is de bevoegdheidsuitoefening van organen van het Pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouders. Wel heeft het Pensioenfonds een aanwijzing (normoverdracht) ontvangen van de AFM inzake de communicatie rondom de extra indexatie van 2,19%.

Communicatieplan

Pensioenfonds TNO voert een actief communicatiebeleid. Doel van de communicatie van Pensioenfonds TNO is de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden te informeren over hun pensioen, verantwoording afleggen over het gevoerde beleid, de dialoog aangaan en informeren over veranderingen. ESG-beleid en resultaten horen daar nadrukkelijk ook bij.

In 2022 is voor de communicatie van Pensioenfonds TNO net als voorgaande jaren gewerkt vanuit een aantal uitgangspunten, waaronder zichtbaarheid van het Fonds en pensioeninzicht bij (gewezen) deelnemers. Er is daarom op een aansprekende, persoonlijke, realistische en transparante wijze gecommuniceerd. De communicatie is verder zoveel mogelijk digitaal. Wel wordt de informatie ook op papier aangeboden als (gewezen) deelnemers of pensioengerechtigden dat verzoeken.

De belangrijkste communicatiemiddelen voor het Fonds in 2022 zijn net als in 2021:

- Website www.pensioenfondstno.nl: ook in 2022 was dit de basis voor alle informatie en nieuwsberichten. Ook kan vanuit de site doorgeklikt worden naar een 'Special' (Foleon) waar informatie van Pensioenfonds TNO staat over het nieuwe stelsel. Verder biedt de website van het Pensioenfonds toegang tot het persoonlijke pensioenportaal 'Mijn pensioen'.
- Het online magazine 'Life & Pension': in 2022 zijn weer twee magazines gepubliceerd, zowel in het Nederlands als in het Engels. Bij de juli-editie zat bovendien de Jaarverslagspecial, waarin op toegankelijke wijze de resultaten van 2021 zijn gepresenteerd. Dit magazine verschijnt ook in verkorte versie in print voor deelnemers en pensioengerechtigden zonder mailadres. Wel is in een aparte mailing bij deze niet-digitale lezers een oproep gedaan om alsnog over te stappen naar digitale communicatie.
- In 2022 zijn diverse mailings verstuurd. Allereerst zijn nieuwsmailings benut als extra communicatiemoment met de deelnemers en pensioengerechtigden om alle gepubliceerde nieuwsberichten onder de aandacht te brengen, zoals de financiële resultaten, ESG-nieuws en diverse andere updates van Pensioenfonds TNO. In 2022 waren er ook nog andere mailings. Zo is een mailing

verstuurd met een oproep voor kandidaatstelling vanwege een vrijgekomen functie in het Bestuur. Ook was er een kandidaatstellingsmailing voor het Verantwoordingsorgaan. Verder was er nog een mailing met een oproep om mee te doen met het ESG-onderzoek. Verder is er een brief verstuurd met het uniform pensioenoverzicht (UPO). Gewezen deelnemers wordt eens per vijf jaar het pensioenoverzicht actief aangeboden en in de tussenliggende jaren ontvangen ze het overzicht via de website. Ook volgde in het najaar van 2022 een mailing met een update van de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioenstelsel.

- Animaties worden ingezet om informatie op een toegankelijke manier uit te leggen. Er zijn al animaties over pensioenopbouw in het algemeen, de pensioenregeling van Pensioenfonds TNO, een animatie over het verschil tussen de AOW-leeftijd en 68 jaar en een over het arbeidsongeschiktheidspensioen. De animaties vormen een waardevolle aanvulling op de andere communicatie van het Fonds. In 2022 is alvast gestart met de ontwikkeling van een animatie over de pensioenkeuze 'Bedrag ineens'.

Speerpunten in de communicatie in 2022 waren de pensioenregeling, ESG-beleid en resultaten, stelselwijziging en de financiële resultaten. Naast deze belangrijke onderwerpen is verder aandacht besteed aan het risicohoudingsonderzoek, de informatieverplichtingen vanuit de IORP II en de bestuurlijke prioriteiten zijn daar waar dat van toepassing was meegenomen in de communicatie. Verder is begin 2023 het klanttevredenheidsonderzoek gestart. Zodra deze resultaten bekend zijn, worden die meegenomen om het communicatieplan verder te verbeteren.

Openingspagina van het online magazine Life & Pension

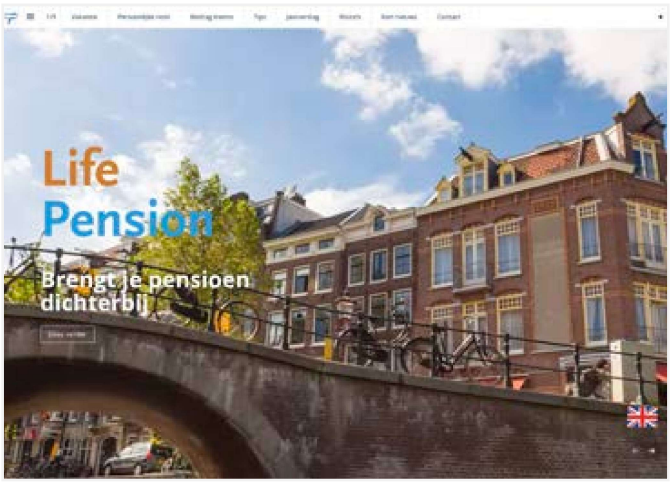

Jaarverslag Special in het online magazine van juli

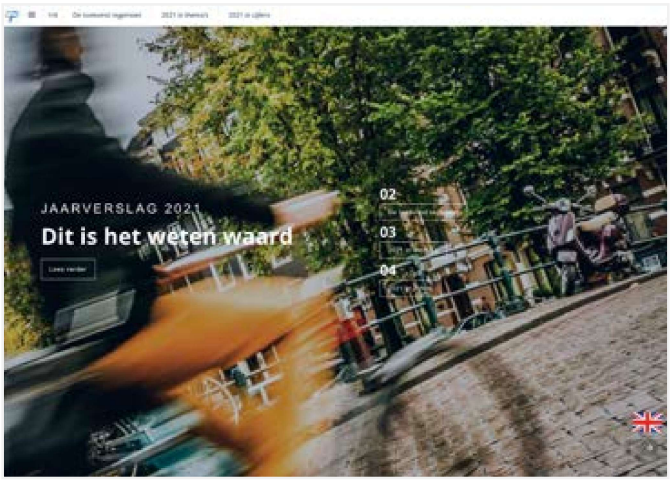

Impressie van het ESG-artikel in de online Life & Pension

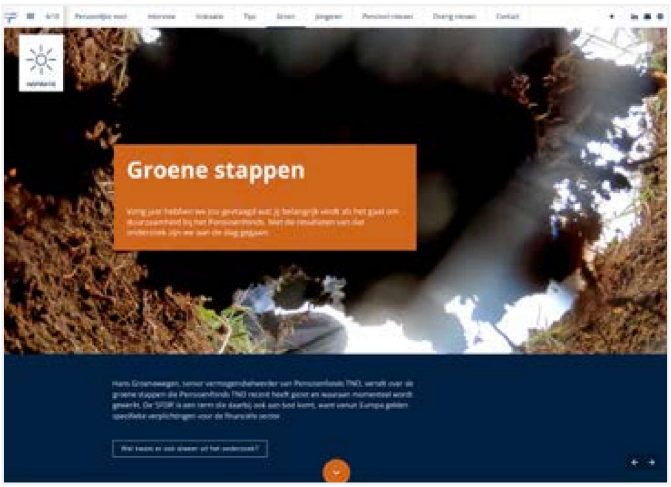

Middelloonregeling

Het Pensioenfonds kent twee pensioenregelingen. Allereerst is er een middelloonregeling (Defined Benefit-regeling) waarin de deelnemers ouderdomspensioen en partnerpensioen opbouwen en waarin de risico's voor overlijden en arbeidsongeschiktheid geregeld zijn. Deze paragraaf gaat over de middelloonregeling en de ontwikkelingen van 2022. Vanaf pagina 37 volgt de informatie over het pensioenbeheer van de andere pensioenregeling: Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP (Defined Contribution-regeling).

Ontwikkeling dekkingsgraad in 2022

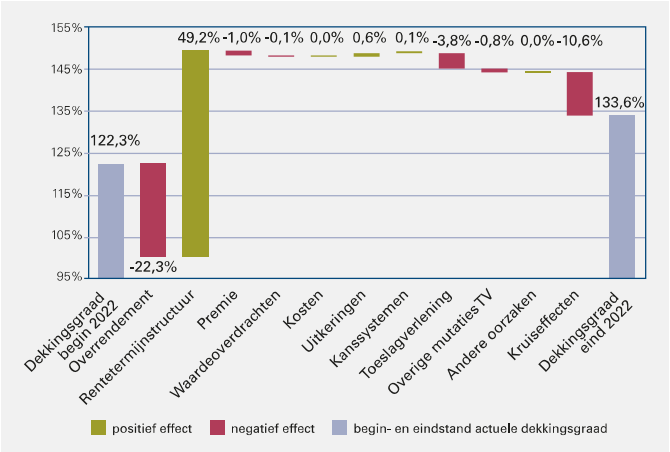

Pensioenbeheer

Het pensioenbeheer omvat de administratie en monitoring van alle pensioenaanspraken en pensioenrechten van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Dat geldt zowel voor de middelloonregeling als de regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP. Mutaties worden aangeleverd door de aangesloten ondernemingen en verwerkt in de pensioenadministratie. Naar aanleiding van deze mutaties worden deelnemers op de hoogte gebracht van de gevolgen voor het pensioen. Jaarlijks ontvangt de deelnemer een uniform pensioenoverzicht (UPO). De pensioenadministratie is de basis voor de uitkeringsadministratie, de premiebepaling, premie-incasso, het jaarwerk en de pensioenplanner. De uitvoering van het pensioenbeheer wordt gedaan door AZL. De beleggingen en de beleggingsadministratie van de regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP worden gedaan door Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP), dat sinds april 2022 onderdeel is geworden van Goldman Sachs Asset Management.

Correcte en efficiënte uitvoering

Het Fonds is gebaat bij een eenvoudig uit te voeren pensioenregeling. Dit leidt tot lagere kosten en kleinere kans op fouten. Periodiek monitort het Fonds de uitvoering van de pensioenregeling door AZL en is er overleg over de kwaliteit van de pensioenuitvoering. Daarbij wordt kritisch gekeken naar de efficiency en het verkleinen van kansen op fouten. Ondertussen is het proces om de online omgeving 'Mijn pensioen' te optimaliseren voortgezet met als resultaat dat het portaal net voor 2022 live is gegaan.

Ontwikkeling dekkingsgraad

Het overzicht hiernaast geeft weer in welke mate diverse onderdelen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2022.

Premiebeleid

De hoogte van de pensioenpremie wordt bepaald door de sociale partners. Op basis van de premie is bekend wat de bijbehorende pensioenopbouw is voor de deelnemers. Sinds het aflopen van de vijfjarige premieafspraak per 2021 wordt dit jaarlijks gedaan.

Premieontwikkeling en samenstelling

	2023	2022	2021	2020	2019
Gedempte kostendekkende premie	20,34%	20,33%	20,33%	16,9%	17,5%
Opslag vanuit bijstortingsverplichting	-	-	-	0,3%	0,3%
Opslag t.b.v. premiedekkingsgraad	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%	0,4%
Totale pensioenpremie	**20,34%**	**20,33%**	**20,33%**	**18,2%**	**18,2%**

Elk jaar stellen de sociale partners van TNO bij de arbeidsvoorwaardenonderhandelingen de premie voor het nieuwe jaar vast. Er is besloten om dit te doen tot de start van het nieuwe pensioenstelsel. Dat betekent dat de premie en pensioenopbouw sinds 2021 variabel is.

Voor 2022 is besloten om de premie gelijk te houden aan die in 2021. Dat betekende voor 2022 een totale pensioenpremie van 20,33%. De pensioenopbouw is hierdoor in 2022 een fractie verhoogd van 1,46% naar 1,50%. Dit is nog steeds lager dan de ambitie: een pensioenopbouw van 1,75% zoals die jarenlang is geweest. De versobering is noodzakelijk vanwege de lage rente (op het moment van vastleggen van de nieuwe vijfjaars periode in 2020) en de nieuwe parameters waardoor de inkoop van pensioenen steeds duurder is geworden.

De premiedekkingsgraad is door de stijging van de rente gestegen naar ruim 130%. Dat betekent dat het hoger was dan de minimumwaarde uit de premiedekkingsgraadstaffel, waardoor er geen toeslag toegepast hoeft te worden op de premie voor 2023. De premie die wordt betaald is nagenoeg voldoende om nieuwe pensioenopbouw te financieren. Als dit niet hoog genoeg zou zijn dan moet kapitaal uit de pensioenreserve worden toegevoegd om de nieuwe pensioenaanspraken te financieren. Dit is van toepassing als de beleidsdekkingsgraad lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen van het Fonds (104,1%).

Verder is in het premiebeleid ook weer afgesproken dat voor deelnemers die tijdens hun dienstverband overlijden een voorziening in de premie wordt opgenomen. Bij overlijden tijdens dienstverband wordt voor de resterende duur tot de AOW-datum van de overledene uitgegaan van 70% van een fictieve opbouw van 1,75% en niet de 1,50%. Sociale partners hebben voor het partnerpensioen sinds 2021 deze afwijkende afspraak gemaakt, die ook in 2022 van toepassing was.

Tot slot hebben de sociale partners in de onderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden voor 2023 een minimale pensioenpremie van 20,33% afgesproken gedurende de komende 8 jaar. Ook is afgesproken dat in 2023 en 2024 een minimale pensioenopbouw is van 1,5%. Op basis van die pensioenopbouw komt de totale pensioenpremie in 2023 net iets hoger uit: 20,34% in plaats van 20,33%. Ondanks de lagere pensioenopbouw sinds 2021, is de ambitie van Pensioenfonds TNO een pensioenopbouw van 1,75% en een partnerpensioen van 70%. Het Fonds hoopt die ambitie op termijn weer te kunnen realiseren. Tot en met 2025 moet echter voor de jaarlijkse premievaststelling uitgegaan worden van de rentetermijnstructuur van 2020.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft aan in hoeverre een waardevast pensioen kan worden bereikt. Op grond van artikel 143 van de Pensioenwet moet een pensioenfonds periodiek zo'n haalbaarheidstoets uitvoeren. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Daarnaast zorgt het voor een onderbouwing van zowel een evenwichtig beleid als een realistisch en haalbaar premiebeleid. De uitkomst van deze haalbaarheidstoets dient als grondslag voor de communicatie naar de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden of het Pensioenfonds in staat is om koopkrachtbehoud te realiseren.

Het pensioenresultaat is de middelste waarde van de 10.000 uitkomsten, de mediaan. Daarnaast wordt het resultaat in het slechtweerscenario berekend, dat is het 5e percentiel. Dat wil zeggen dat het resultaat

in 5% van de gevallen nog slechter is. Het verschil tussen de mediaan en het 5e percentiel is een maat voor het risico op lange termijn. De kritische grenzen die met de sociale partners zijn afgestemd zijn 90% voor het mediane resultaat en een verschil van 30 procentpunten tussen de mediane waarde en het resultaat van de slechtweerscenario's. Een waarde van 100% betekent dat een geïndexeerd pensioen volledig haalbaar is.

Voor pensioenfondsen is de haalbaarheidstoets een instrument om inzicht te geven in de effecten van de financiële opzet en zelfgekozen normering (ondergrenzen). Daarnaast zorgt het voor een onderbouwing van zowel een evenwichtig beleid als een realistisch en haalbaar premiebeleid. De uitkomst van deze haalbaarheidstoets dient als grondslag voor de communicatie naar de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden of het Pensioenfonds in staat is om koopkrachtbehoud te realiseren.

Uit de haalbaarheidstoets van 2022 blijkt dat:

- Het pensioenresultaat (op fondsniveau) van 98,3% (2021: 95,9%) ruim boven de vastgestelde ondergrens van 90% ligt.
- De maximale afwijking in het slechtweerscenario van 23,7% (2021: 26,3%) onder de vastgestelde grens van 30% ligt.

De uitkomst van de haalbaarheidstoets van 2022 is positiever dan in 2021. Dit komt doordat de pensioenopbouw ten opzichte van 2021 is verhoogd en de wat positievere scenario's van De Nederlandsche Bank. Als gekeken wordt naar de norm die is afgesproken met de sociale partners, dan is het resultaat binnen de risicomarges gebleven. De resultaten zijn zoals ieder jaar besproken met de sociale partners.

Indexatiebeleid

Omdat geld elk jaar iets minder waard wordt, kan met hetzelfde bedrag een jaar later minder gekocht worden. Vanwege deze inflatie heeft Pensioenfonds TNO de ambitie om elk jaar het opgebouwde pensioen voor alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden te indexeren, zodat het meestijgt met de algemene prijsstijging. Op die manier zorgt het Pensioenfonds voor een waardevast pensioen. Het verhogen van het pensioen wordt ook wel het toekennen van een indexatie genoemd. Allereerst wordt hierbij altijd gekeken naar de FTK-regels. Tot 2016 werden de pensioenen geïndexeerd op basis van de stijging van de lonen van TNO. Vanaf 2016 worden de pensioenen geïndexeerd op basis van de prijzen. Als maatstaf wordt de consumentenprijsindex afgeleid (CPI-afgeleid) gehanteerd van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De CPI-afgeleid kijkt alleen naar de prijsontwikkeling, dus eventuele veranderingen in belastingtarieven worden niet meegenomen. Als peildatum wordt de CPI-afgeleid van de maand oktober (ten opzichte van een jaar eerder) gehanteerd.

Het lukt niet altijd om de pensioenen mee te laten groeien met de stijging van de prijzen. Als het financieel tegenzit, kunnen de pensioenen niet of niet volledig geïndexeerd worden. Ook als het financieel meezit, kan er soms niet of maar beperkt geïndexeerd worden als de verhouding tussen het vermogen en de verplichtingen niet voldoet aan de wettelijke regels. Dat betekent dat de ambitie van het Pensioenfonds om te indexeren een voorwaardelijk karakter heeft. Het Pensioenfonds moet bij het toekennen van een indexatie de FTK-regels volgen. Zo moet het Pensioenfonds over voldoende financiële middelen beschikken om een indexatie te kunnen toekennen. Dit wordt bepaald met de toereikendheidstoets. De beleidsdekkingsgraad moet boven de 110% zijn en er wordt bekeken of de indexatie toekomstbestendig is. Dat wil zeggen dat gekeken wordt of deze in de toekomst kan worden waargemaakt. Deze toets wordt uitgevoerd aan de hand van een systematiek die is voorgeschreven in het wettelijk financieel toetsingskader. Als uit deze toereikendheidstoets blijkt dat er onvoldoende financiële middelen zijn, dan wordt de indexatie door het Fonds gedeeltelijk of zelfs helemaal niet toegekend. Voor een volledige indexatie moet de beleidsdekkingsgraad hoger zijn dan 144%. Als de beleidsdekkingsgraad aan het eind van het voorgaande jaar lager is dan 110% kan het Bestuur volgens de regels van het wettelijke financieel toetsingskader, ondanks een eventuele stijging van de CPI-afgeleid, geen indexatie toekennen. Als het Pensioenfonds een indexatie toekent dan geldt die voor iedereen: de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Het pensioen wordt dan minder waard.

Indexatie

In 2022 is uiteindelijk een volledige indexatie toegekend. Dit is stapsgewijs gebeurd. Allereerst zijn per 1 januari 2022 de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenuitkeringen met 1,09% verhoogd. Dit was een gedeeltelijke indexatie. Een volledige indexatie was aan het begin van 2022 niet mogelijk. De CPI-afgeleid over de periode oktober 2020 tot oktober 2021 bedroeg 3,28%.

Later in het jaar zijn vanuit de overheid met de Indexatie-AMvB (Algemene Maatregel van Bestuur) van 9 juni 2022 de rekenregels versoepeld. Belangrijk daarbij is dat de sociale partners de intentie verklaren om opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenrechten in het nieuwe pensioenstelsel in te varen. Met terugwerkende kracht konden pensioenfondsen meer indexeren dan op basis van de wettelijke rekenregels mogelijk was. Hiervoor moest de actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad hoger zijn dan 105%. Dat was voor Pensioenfonds TNO van toepassing. De actuele dekkingsgraad was eind 2021 122,3% en de beleidsdekkingsgraad 114,8%. Deze tijdelijke versoepeling van de rekenregels sluit aan op het nieuwe pensioenstelsel, waarbij sneller tot indexatie kan worden overgegaan. Het Bestuur heeft daarom besloten dat uiteindelijk met terugwerkende kracht per 1 januari 2022 de volledige indexatie toegekend kon worden. Dat betekent dat het opgebouwde pensioen in 2022 vergeleken met die CPI-score niet minder waard is geworden. Deze extra indexatie is ook verwerkt in de jaarrekening van 2022. Meer toekennen dan 3,28% was niet mogelijk binnen het huidige toeslagenbeleid.

Bij deze eenmalige extra indexatie van 2022 is de toets op toekomstbestendigheid losgelaten en mocht na indexatie de dekkingsgraad niet uitkomen onder de 105%. Wel is conform de richtlijn uit de AMvB nadrukkelijk gekeken naar de evenwichtigheid van het indexatiebesluit en de gevolgen op de korte en lange termijn zijn ofwel het generatie-effect. Door het verhogen van de pensioenen met een indexatie daalt de dekkingsgraad. Met een lagere dekkingsgraad wordt de financiële ruimte om in de toekomst de pensioenen te verhogen kleiner. Er wordt daarom ook berekend wat het verwachte effect van de verhoging van de pensioenen voor de lange termijn zijn. Uit de berekening blijkt dat voor oudere deelnemers er een klein positief effect is op het verwachte pensioenresultaat. Bij jongere deelnemers is er een zeer klein negatief effect op de korte termijn. Belangrijke voorwaarde vanuit de sociale partners is ook dat de huidige pensioenaanspraken en ingegane pensioenrechten straks in het nieuwe stelsel omgezet worden naar een kapitaal. Vervolgens is kwantitatief onderbouwd wat de effecten zijn voor de verschillende groepen deelnemers voor zowel de korte als de langere termijn in het huidige pensioenstelsel en ook bij het invaren in het nieuwe stelsel. Onder meer op basis van het uitvoeren van tweemaal de haalbaarheidstoets is gekeken wat het effect is voor verschillende leeftijdsgroepen. Uitkomst was dat de beperkte nadelen voor actieve deelnemers niet opwegen tegen de voordelen die het toekennen van een aanvullende indexatie heeft voor pensioengerechtigden. Ook was er geen reden om de ingegane TOP-uitkeringen uit te sluiten van deze extra indexaties, omdat nu ook op advies van de actuaris bij de inkoop van TOP-uitkeringen met de marktrente wordt gerekend. De conclusie was verder dat de extra indexatie voldoende evenwichtig is. Dit besluit van het Bestuur is onderbouwd en afgestemd met de adviserend actuaris en sleutelfunctiehouder actuarieel. Het Verantwoordingorgaan heeft ook positief geadviseerd ten aanzien van deze eenmalige extra indexatie.

Per 1 januari 2023 zijn de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenuitkeringen met 9,93% verhoogd. Dit is een gedeeltelijke indexatie. De CPI-afgeleid over de periode oktober 2021 tot oktober 2022 was 16,93%. De gedeeltelijke indexatie per 1 januari 2023 betekent dat het opgebouwde pensioen in 2022 minder waard is geworden. Omdat het toeslagbesluit per 31 januari 2023 is genomen, is het niet zichtbaar in de jaarrekening van 2022. Verder is door de minister in december 2022 aangekondigd dat de indexatie-AMvB verlengd wordt tot de ingangsdatum van het nieuwe pensioenstelsel. De exacte inhoud van de AMvB wordt in de loop van het tweede kwartaal verwacht. Aangezien het Bestuur in 2022 ook gebruik heeft gemaakt van de AMvB, zal het Bestuur dan overwegen of een aanvullende indexatie wenselijk is. Tot die tijd wordt het deel van de indexatie dat in 2023 niet is toegekend (16,93% – 9,93% = 7%) toegevoegd aan het totaal van de gemiste indexaties vanaf 2009.

Overzicht gemiste indexaties

Over het jaar	Per 1 januari	Algemene salarisverhoging	CPI-afgeleid	Toegekend	Nominaal niet toegekend
2008	2009	3,30%	2,50%	0,00%	3,30%
2009	2010	0,00%	0,40%	0,00%	0,00%
2010	2011	1,25%	1,40%	0,00%	1,25%
2011	2012	1,00%	2,30%	0,00%	1,00%
2012	2013	0,00%	2,00%	0,00%	0,00%
2013	2014	0,00%	0,90%	0,00%	0,00%
2014	2015	1,00%	0,70%	0,17%	0,83%
2015	2016	0,50%	0,40%	0,05%	0,35%
2016	2017	3,00%	0,40%	0,00%	0,40%
2017	2018	1,50%	1,34%	0,42%	0,92%
2018	2019	1,50%	1,68%	0,55%	1,13%
2019	2020	2,70%	1,73%	0,00%	1,73%
2020	2021	1,00%	1,12%	0,00%	1,12%
2021	2022	2,70%	3,28%	3,28%	0,00%
2022	2023	7,50%	16,93%	9,93%	7,00%

Inhaalindexatie

Er wordt tot 15 jaar terug bijgehouden wat niet is geïndexeerd. Als het dan een jaar financieel meezit, kan het pensioen worden verhoogd met een deel van het bedrag dat in voorgaande 15 jaar niet is toegekend. Dit heet ook wel inhaalindexatie. Met een inhaalindexatie wordt de koopkracht hersteld. Om te bepalen of zo'n inhaalindexatie mogelijk is, wordt onder meer gekeken naar de beleidsdekkingsgraad. Als de beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds hoog genoeg is, is een inhaalindexatie mogelijk. Daarnaast gelden wettelijke condities zoals die zijn aangegeven bij het indexatiebeleid. In 2020 is aan die voorwaarden toegevoegd dat het inhalen van korting van opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenrechten, voorrang heeft op het inhalen van niet-toegekende indexaties. Die aanvulling op het beleid is gedaan om dat door de coronacrisis de omstandigheden zijn veranderd waardoor korting op pensioen mogelijk zijn geworden.

De inhaalindexatie is alleen voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden die bij het Pensioenfonds ooit een indexatie (deels) hebben gemist. Hiervoor wordt per jaarlaag vastgelegd wat het bedrag is van de individuele indexatieachterstand. Hierbij geldt dat (een deel van) de oudste indexatieachterstand het eerst voor compensatie in aanmerking komt. Het Bestuur kan van deze regel afwijken als het Bestuur vindt dat een evenwichtige belangenbehartiging dit vergt.

Op basis van de afspraken die gelden voor inhaalindexatie, is gekeken of in 2022 een inhaalindexatie mogelijk was. Uitkomst was dat dit in 2022 nog niet mogelijk is.

Niet-toegekende indexaties

Op deze pagina staat een overzicht van de tot en met 1 januari 2023 niet-toegekende indexaties. Tot 2015 waren de indexaties gebaseerd op de Algemene salarisverhoging bij TNO, daarna zijn de indexaties gebaseerd op de CPI-afgeleid. De gecumuleerde achterstand in gemiste indexaties bedraagt 20,6% per 1 januari 2023. Het Bestuur heeft vastgelegd dat niet-toegekende indexatie 15 jaar in aanmerking komt voor herstel. In 2009 heeft het Fonds voor het eerst geen indexatie kunnen verlenen. Per 1 januari 2024 vervalt deze eerste gemiste indexatie van 3,30% over 2008 als het Fonds vóór deze datum niet beschikt over voldoende financiële middelen om deze achterstand (deels) in te halen. Het alsnog toekennen van indexaties gaat niet verder terug dan 2009 ofwel de indexatie over 2008, omdat in de daaraan voorafgaande periode alle te verlenen indexaties volledig zijn toegekend.

Als een gewezen deelnemer of pensioengerechtigde dus een totale achterstand van 20,6% heeft, is het opgebouwde pensioen of ingegane pensioenuitkering dus 20,6% lager. Deelnemers ontvangen dezelfde indexatie als gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, maar hebben verhoudingsgewijs iets minder achterstand, omdat zij over de periode 2009 t/m 2023 nog pensioenopbouw hebben gehad.

Garantieregeling

Er is een garantieregeling voor het terugruilen van het ouderdomspensioen van 68 jaar naar de ingangsdatum van het pensioen. Deze regeling is geldig van 1 januari 2018 tot eind 2022 en ingesteld vanwege evenwichtige belangenafweging. Het terugruilen door een deelnemer van het opgebouwd ouderdomspensioen van 68 naar 65 jaar moet niet nadelig zijn. In eerste instantie was in 2022 deze extra voorziening, net als in alle voorgaande jaren vanaf 2018, niet nodig. Vanwege de stijging van de rente zijn op advies van de adviserend actuaris in augustus 2022 de omzettingsfactoren aangepast. Met de beleidsaanpassing is vastgelegd dat halverwege het jaar een toets wordt gedaan op de beweging van de rente. Als blijkt dat de rente een grotere impact heeft op de omzettingsfactoren dan 5%, dan worden de omzettingsfactoren gewijzigd. Op basis van deze aanpassing van het beleid is de garantieregeling in 2022 een paar maanden actief geweest. Met ingang van 1 januari 2023 is de garantieregeling afgelopen.

Actuariële risico's

In 2022 is nieuwe informatie over overlevingskansen gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap: AG-prognosetafels 2022. Het Bestuur heeft deze AG-prognosetafels eind 2022 meegenomen in de berekening van de technische voorzieningen en daarbij rekening gehouden met eveneens in 2022 opnieuw vastgestelde fondsspecifieke ervaringssterfte. Het Fonds monitort periodiek de sterfteresultaten.

Conform het beleid van het Fonds is in 2022 de kostenvoorziening onderzocht. De kostenvoorziening moet toereikend zijn om de pensioenverplichtingen en de uitvoeringskosten af te dekken. Dit voor het geval dat de situatie zou ontstaan dat de sponsor weg zou vallen. Uit dit onderzoek is gekomen dat de kostenvoorziening te laag was; dit is verhoogd van 2,3% naar 2,7%. Dit is zichtbaar in de jaarrekening van 2022.

Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen

Naast de middelloonregeling (Defined Benefit-regeling) bouwen deelnemers op vrijwillige basis en volledig voor eigen rekening en risico een kapitaal op in de regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP). Dit is een beschikbare premieregeling (Defined Contribution-regeling). Deze paragraaf beschrijft deze regeling en de ontwikkelingen van 2022. De beleggingen en de beleggingsadministratie van deze DC-regeling worden in opdracht van het Fonds uitgevoerd door Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP), dat inmiddels onderdeel is geworden van Goldman Sachs Asset Management.

Extra Pensioen

Vanaf 1 januari 2012 is een vrijwillige regeling voor de opbouw van een kapitaal voor een extra pensioen of vervroeging van het pensioen geïntroduceerd. Met de Extra Pensioen beleggingsrekening van NN IP kan de deelnemer extra pensioenkapitaal opbouwen naast de standaard pensioenregeling.

Netto Pensioen

Sinds 1 januari 2015 geldt de nieuwe fiscale wetgeving waarmee de bovengrens aan het pensioensalaris op € 100.000 is gesteld (2022: € 114.866). Hierdoor kan over het salaris boven dit bedrag niet langer fiscaal voordelig pensioen opgebouwd worden. Het Pensioenfonds heeft hiervoor de regeling Netto Pensioen geïntroduceerd. Met de Netto Pensioen beleggingsrekening van NN IP kan de deelnemer gebruikmaken van dezelfde beleggingsmogelijkheden als bij de regeling Extra Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen.

Tijdelijk Ouderdomspensioen

De regeling Tijdelijk Ouderdomspensioen, ook wel TOP-regeling, is een gesloten prepensioenregeling. Er kunnen sinds 2012 geen nieuwe deelnemers meer toetreden en er vindt geen inleg meer plaats door de TOP-deelnemers.

Zorgplicht

Deelnemers in de regelingen Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP bouwen hun pensioenkapitaal op in een beschikbare premieregeling. Het Bestuur van het Pensioenfonds is verantwoordelijk voor het fondsenaanbod, de periodieke evaluatie en de kwaliteit van de aangeboden fondsen. Dit is onderdeel van de zorgplicht van het Fonds.

De evaluatie in 2022 van het fondsenaanbod heeft niet geleid tot een aanpassing.

Bij de zorgplicht hoort ook dat een (gewezen) deelnemer voldoende geïnformeerd is om binnen de beschikbare premieregeling een weloverwogen beleggingskeuze te maken. Dat betekent dat de (gewezen) deelnemers geïnformeerd zijn over de Life-Cycle Mixen en de mogelijkheden die dat biedt. Daarnaast wordt de deelnemer gewezen op de risico's die verbonden zijn aan beleggingsbeslissingen die niet aansluiten bij het risicoprofiel. Als de portefeuille van de deelnemer afwijkt van het risicoprofiel, wordt de deelnemer daarop geattendeerd en kan de deelnemer verschillende keuzes maken om de portefeuille weer in lijn te brengen. De zorgplichtmodule zit in het webportaal 'Mijn Pensioen' van NN IP (https://mijnpensioen.nnip.com) en ondersteunt de deelnemer hierbij.
Overeenkomstig de wettelijke zorgplicht van het Fonds is voor de DC-regeling de risicohouding vastgesteld. Deze is in 2022, in vergelijking met een jaar eerder, hetzelfde gebleven.

Beschikbare beleggingsfondsen van de DC-regelingen

Het Pensioenfonds kent een gediversifieerd fondsenaanbod met een beperkt aantal categorieën en een beperkt aantal beschikbare fondsen. Een deel van de beleggingsfondsen is puur gericht op het behalen van rendement, een ander deel heeft matching als doel. Dit is op de volgende manier ingevuld:

- Pensioenrendement: er zijn beleggingsfondsen gekozen die aansluiten op de algemene beleggingsovertuigingen – en daarmee dus ook het ESG-beleid – van het Fonds. Er wordt belegd in aandelen, beursgenoteerd vastgoed, hoogrentende obligaties en obligaties van opkomende markten.
- Pensioenmatching: er zijn drie obligatiefondsen die een passief karakter hebben om het renterisico zoveel mogelijk te beperken als de deelnemer dichter bij de pensioendatum zit (NN Liability Matching Funds M, L, XL).

LifeCycle Mixen

Het pensioenkapitaal van de regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP wordt op basis van het door de (gewezen) deelnemer opgegeven risicoprofiel belegd in een LifeCycle Mix met de optie Defensief, Neutraal of Offensief. Is geen risicoprofiel door de deelnemer opgegeven, dan wordt standaard de LifeCycle Mix Defensief toegepast. De combinatie van het risicoprofiel en de resterende tijd tot de ingangsdatum van de TOP of de pensioendatum leiden tot een verdeling over aandelen-, obligatie- en geldmarktfondsen. Er zijn vervolgens drie verschillende LifeCycle Mixen om uit te kiezen. Allereerst de LifeCycle Mix Stabiel, dit is de default LifeCycle. Daarnaast is er de LifeCycle Mix Variabel om voor te sorteren op een variabele pensioenuitkering. Tot slot is er de LifeCycle Mix Prepensioen om het kapitaal te benutten om eerder met pensioen te gaan.

Gemiddeld rendement

De rendementen zijn per beleggingsrekening bepaald. Het gemiddeld rendement in 2022 is uitgekomen op circa -22,3% (2021: 8,28%). Dit is veel lager dan het rendement in 2021. De variabele spaarrente is eind december 2022 uitgekomen op 0,25% (2021: 0%).

Rente-effect in 2022

Door de stijging van de rente in 2022 zijn de kapitalen op basis van alle LifeCycle Mixen gedaald. Dit heeft directe gevolgen bij de inkoop van tijdelijk ouderdomspensioen. Dat betekent dat de hogere rente voor de inkoop van TOP nadelig is; er kan minder TOP-pensioen ingekocht worden. De directe gevolgen voor de aankoop van een levenslang ouderdomspensioen zijn daarentegen veel minder groot. Bij de DB-regeling is de aankoop van een levenslang pensioen door de stijging van de rente juist goedkoper. De DC- en de DB-regeling houden elkaar op die manier in evenwicht.

Duurzaamheid Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen

In de duurzaamheidsparagraaf van het jaarverslag wordt verantwoording afgelegd over het duurzaamheidsbeleid van het Pensioenfonds over de DB-regeling. In het kader van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) beheert het Fonds twee financiële producten, te weten de pensioenregeling (middelloonregeling) voor risico Pensioenfonds en de DC-regeling (Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen) voor risico deelnemers. In deze paragraaf lichten we toe hoe het Pensioenfonds omgaat met duurzaamheid bij de DC-regeling.

Bij het beleggingsbeleid van de DC-regeling worden duurzaamheidsrisico's niet relevant geacht. Ook promoot de DC-regeling geen specifieke ecologische of sociale kenmerken en heeft het geen duurzame beleggingsdoelstelling. De ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren worden niet in aanmerking genomen. De reden voor deze keuze ligt in het feit dat de omvang van de DC-regeling dermate klein is dat dit geen actieve ESG-bemoeienis vanuit het Fonds rechtvaardigt. Daarnaast ligt het in de lijn der verwachting dat in de komende jaren de omvang van de DC-regeling eerder zal afnemen dan toenemen. Wij beschouwen onze DC-regeling derhalve als een artikel 6 product in het kader van de SFDR. De onderliggende beleggingen van dit financiele product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Kosten

In deze paragraaf wordt specifiek ingegaan op de kosten van het pensioenbeheer en het vermogensbeheer met daarbij de transactiekosten. Vanuit het Bestuur is ook extra aandacht voor dit onderwerp. Het Bestuur vindt de beheersing van kosten en de transparantie daarover van groot belang.

Kostenbewustzijn

Een van de beleggingsovertuigingen van het Pensioenfonds is dat een goed rendement gediend is met kostenbewustzijn. Dit is een belangrijk thema: een goed rendement is mooi, maar hoe zit het met de kosten en wat zijn eventuele risico's. Dit kostenbewustzijn komt ook terug bij de bestuurlijke prioriteiten van het Jaarplan 2022, te weten het analyseren of kosten, rendement en risico in balans zijn.
Een uniforme presentatie van de kosten is daarbij essentieel. Het helpt om (gewezen) deelnemers inzicht en uitleg te geven over de kosten van het pensioenbeheer en het vermogensbeheer. Ook is daardoor het vergelijken van kosten beter mogelijk. Pensioenfonds TNO volgt daarom de meest recente aanbevelingen van de Pensioenfederatie en de AFM voor de weergave van de kosten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen kosten van het pensioenbeheer, kosten van het vermogensbeheer en de transactiekosten. Daarnaast wordt aangegeven wat de kosten zijn als percentage van het belegd vermogen. Kosten die niet direct betrekking hebben op het pensioenbeheer of het vermogensbeheer, zijn naar rato toegerekend aan beide categorieën. Ook wordt expliciet gemaakt welke kosten gedragen worden door de werkgever. Verder worden de kostenratio's vermeld, de uitvoeringskosten worden gebenchmarkt en er is een kwalitatieve beoordeling van de kosten van vermogens- en pensioenbeheer. Tot slot is het onvermijdelijk dat er nu al extra kosten gemaakt moeten worden voor de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

Pensioenbeheerkosten

De pensioenbeheerkosten bestaan onder meer uit de kosten voor de uitvoering van de pensioenadministratie, kosten van de toezichthouders, communicatiekosten, actuariële kosten en juridische kosten. Verder horen hier de kosten voor de bestuursondersteuning bij, zoals kosten van het bestuursbureau, huisvestingskosten, bestuurskosten, eventuele projectkosten en overige bedrijfskosten. Een deel van de genoemde kosten wordt hier nader toegelicht, te weten de vergoeding voor de leden van het Bestuur, Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht.

Voor de werkzaamheden van de leden van het Bestuur, Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht ontvangen de leden een passende beloning die in verhouding staat tot de verantwoordelijkheid, functie-eisen en het tijdbeslag.
Werkgevers- en werknemersleden in het Bestuur en in het Verantwoordingsorgaan hebben echter zelf géén recht op een beloning van het Fonds voor het bestuurswerk. Zij voeren hun werkzaamheden onder werktijd uit. Wel wordt voor de inzet van werkgevers- en werknemersleden tijdens de reguliere werktijd een compensatie betaald aan de werkgever. Voor bestuursleden bedraagt deze vergoeding € 16.924 per persoon per jaar. Voor leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangt de werkgever als compensatie voor de gederfde tijd € 2.000 per lid per jaar.
Voor pensioengerechtigdenleden is dat anders. De pensioengerechtigdenleden in het Bestuur hebben recht op een vaste vergoeding van € 9.000 per persoon per jaar. De pensioengerechtigdenleden in het Verantwoordingsorgaan ontvangen € 2.000 per jaar.

Wel ontvangen alle bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan een vaste onkostenvergoeding. Voor de bestuursleden is dat € 1.128 per persoon per jaar. Dit bedrag dient ter dekking van alle onkosten die de bestuursleden maken, exclusief eventuele reiskosten. De leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen een vaste onkostenvergoeding van 60% van de onkostenvergoeding van het Bestuur, exclusief eventuele reiskosten.

De leden van de Raad van Toezicht hebben ook recht op een vaste vergoeding. Deze vergoeding bedraagt voor een volledig kalenderjaar € 50.000 (exclusief btw) voor de leden van de Raad van Toezicht gezamenlijk.

Verder is het salaris van de directie van het bestuursbureau afgeleid van het beloningsbeleid van TNO en kent net als bij TNO geen prestatieafhankelijke beloningen.

De kosten van het pensioenbeheer worden door het Fonds uitgedrukt in bedragen per deelnemer en pensioengerechtigde. Dit aantal is volgens de richtlijn de optelsom van de premiebetalende deelnemers en de pensioengerechtigde deelnemers.

Toelichting op verandering kosten ten opzichte van voorgaand jaar

De hoogte van de kosten per deelnemer en pensioengerechtigde wordt met name beïnvloed door de omvang van de jaarlijkse projecten en de wettelijke aanpassingen die moeten worden doorgevoerd in de pensioenadministratie. In 2022 zijn de kosten per deelnemer, ondanks de toename van het aantal deelnemers en pensioengerechtigden, gestegen. De stijging werd veroorzaakt door onder andere de extra kosten in verband met de voorbereidingen op het nieuwe pensioenstelsel en de aanpassingen van de pensioenplanner in verband met onder andere de inregeling van het bedrag ineens.

Verklaringen voor verschil in kosten pensioenbeheer met andere fondsen

- Het aantal deelnemers
  Er zijn schaalvoordelen te behalen ten aanzien van kosten pensioenbeheer. Doordat een gedeelte van de kosten pensioenbeheer niet of slechts beperkt afhankelijk is van het aantal deelnemers en pensioengerechtigden zullen de kosten lager uitvallen in het geval van een groot aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Het Pensioenfonds heeft relatief weinig deelnemers en pensioengerechtigden, daardoor vallen de pensioenbeheerkosten per deelnemer en pensioengerechtigden hoger uit dan bij een groot fonds.
- Hoeveelheid waardeoverdrachten
  De wettelijk voorgeschreven berekening voor de kosten van pensioenbeheer is gericht op het aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Het laat de gewezen deelnemers buiten beschouwing. Als deelnemers uit dienst gaan en geen waardeoverdracht doen, is het aantal gewezen deelnemers hoog. Voor die gewezen deelnemers maakt een pensioenfonds echter wel kosten. Het Pensioenfonds heeft eind 2022 17.863 deelnemers, hiervan waren 7.190 deelnemers gewezen deelnemers. Dat is afgerond 40%.

Overzicht kosten pensioenbeheer

	2022	2021
Pensioenbeheerkosten		
Totaal aantal deelnemers en pensioengerechtigden	10.673	10.317
Per deelnemer/pensioengerechtigde (in euro's)	€ 343	€ 317
Totaal (in duizenden euro's)	€ 3.663	€ 3.274

- Het aantal regelingen en de complexiteit van de regeling
  Als een fonds een complexere regeling heeft, bijvoorbeeld doordat sprake is van veel overgangsregelingen of meerdere regelingen, kunnen de pensioenbeheerkosten hoger uitvallen. Dit is deels het geval bij Pensioenfonds TNO. Het Fonds kent meerdere regelingen die zorgen voor extra complexiteit.
- Het geboden serviceniveau
  Een hoger serviceniveau kan leiden tot hogere kosten pensioenbeheer. Het Pensioenfonds besteedt veel aandacht aan de voordelen en mogelijkheden van elektronische communicatie, omdat daarmee een betere service mogelijk is. Zo is de vernieuwing van het portaal en pensioenplanner 'Mijn pensioen' verder vormgegeven zodat (gewezen) deelnemers zelf eenvoudiger en sneller hun pensioenzaken kunnen regelen. Periodiek benadert het Fonds ook (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden waarvan geen e-mailadres of een verouderd mailadres beschikbaar is. Ondanks de extra aandacht voor elektronische communicatie zorgt het Fonds ook dat (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden als zij niet hebben gekozen voor digitaal communiceren, op de hoogte zijn van de belangrijkste informatie.
- De communicatiestrategie
  Ook de communicatiestrategie van een pensioenfonds heeft invloed op de pensioenbeheerkosten en is een van de contextfactoren. Als een fonds veel communicatiecampagnes heeft lopen met bijvoorbeeld hoge media- of productiekosten, dan zal dat leiden tot hogere pensioenbeheerkosten. Bij Pensioenfonds TNO is de communicatiestrategie niet extra uitgebreid.

- Transitie naar het nieuwe stelsel
  Tot slot is het verschil in kosten voor pensioenbeheer te verklaren door het feit dat al extra kosten gemaakt moeten worden in het kader van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Sinds 2022 is deze kostencomponent erbij gekomen.

Kostenbenchmark

Om inzicht te krijgen in hoe de kosten voor pensioenbeheer zich verhouden tot andere pensioenfondsen participeert het Fonds in de benchmark van BELL. Deze benchmark heette voorheen de benchmark van Lane, Clark & Peacock (LCP). In de BELL-benchmark van 2022 zijn de kosten van 2021 vergeleken met de kosten van een peergroup van 184 pensioenfondsen ten opzichte van 2020. De kosten voor pensioenbeheer van 2022 zijn in deze benchmark dus niet meegenomen.

Op basis van de BELL-benchmark blijkt dat de totale pensioenbeheerkosten in 2021 van alle deelnemende pensioenfondsen met 4,8% zijn gestegen en de pensioenkosten per deelnemer bedragen gemiddeld € 108 (2% meer dan 2021). De procentuele stijging van de pensioenkosten per deelnemer is minder hoog dan de procentuele stijging van de totale pensioenbeheerkosten, omdat het aantal deelnemers is toegenomen.

Omdat ABP en PFZW erg grote pensioenfondsen zijn en de kosten over veel meer deelnemers verdeeld kunnen worden, is ook gekeken naar de kosten per deelnemer zonder die pensioenfondsen. De gemiddelde pensioenkosten per deelnemer komen dan uit op € 138 (0,7% meer dan 2020). Bij ondernemingspensioenfondsen waren de gemiddelde pensioenkosten per deelnemer in 2021 € 258 en € 372 bij pensioenfondsen met 1.000 tot 10.000 deelnemers.

Algemene redenen voor de kostenstijging zijn veelal bestuurs- en governancekosten, de wijziging van aantallen deelnemers, gestegen advieskosten, mede in het kader van de Wet toekomst pensioenen. Algemene redenen voor kostendaling worden veelal verklaard door wijziging in aantallen deelnemers en kostenbesparingen bij de pensioenuitvoerder.

De pensioenbeheerkosten per deelnemer van Pensioenfonds TNO zijn hoger dan de 3-jaarsgemiddelde mediaan (2019-2021) binnen de peergroep; 13 fondsen hebben hogere kosten en 43 fondsen hebben lagere kosten.

Oordeel van het Bestuur

De kosten per deelnemer zijn sterk afhankelijk van onder meer de schaalgrootte van een pensioenfonds, het serviceniveau en de mate en wijze van communiceren naar deelnemers. Het Bestuur van het Fonds heeft hier nadrukkelijk veel aandacht voor en streeft naar een goede verhouding tussen de kosten en de resultaten. Om de kosten van de pensioenuitvoering verder te beheersen worden met AZL periodiek de mogelijkheden besproken om op basis van efficiency-afspraken de pensioenuitvoeringskosten verder te verlagen. Dit resulteert in een steeds breder gebruik van generieke oplossingen die door de pensioenuitvoerder worden aangeboden.

In het licht van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel worden extra werkzaamheden verricht ten aanzien van de contractkeuze en de voorbereidingen voor de implementatie van het nieuwe stelsel. Bij deze werkzaamheden laat het Fonds zich adviseren en ondersteunen door externe experts, wat nu in dit voortraject extra kosten met zich meebrengt. De kosten van pensioenbeheer zullen daardoor ook de komende jaren hoger uitvallen.

BELL Kostenbenchmark 2022: uitvoeringskosten 2019 - 2021

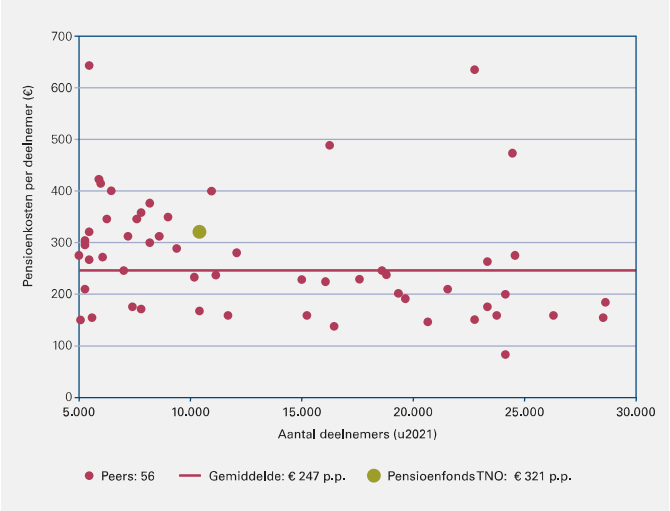

Vermogensbeheerkosten

Toelichting op verandering kosten ten opzichte van voorgaand jaar

De totale vermogensbeheerkosten, inclusief transactiekosten, bedroegen over 2022 0,69% over het gemiddeld belegd vermogen. Dat is 1,00 procentpunt lager dan in 2021. Er zijn verschillende factoren die in zijn algemeenheid de hoogte en veranderingen in vermogensbeheerkosten kunnen verklaren.

- De vorm van beheer
  Een actief beheerde beleggingsstrategie, waarbij vermogensbeheerders betere rendementen proberen te halen dan de benchmark, leidt in de regel tot hogere kosten dan een passief beheerde strategie, waarbij de benchmark wordt gevolgd.
- De beleggingsmix
  De samenstelling van de beleggingsmix heeft grote invloed op de hoogte van de kosten. Beleggingscategorieën hebben niet altijd dezelfde kosten. Zo is vermogensbeheer voor aandelen en vastrentende waarden doorgaans goedkoper dan vastgoedbeleggingen of beleggingen in private equity en direct-lendingfondsen. Bij de totstandkoming van de beleggingsmix spelen echter meer factoren een rol, zoals het beoogd rendement, de leeftijdssamenstelling van het deelnemersbestand en het spreiden of afdekken van risico's.
- De beleggingsstrategie
  De beleggingsstrategie, bijvoorbeeld de looptijd van een investering en de mate van duurzaamheid van de investering, bepalen mede de hoogte van de vermogensbeheerkosten. Duurzaam beleggen (beleggen op basis van ESG-criteria) kan bijvoorbeeld tot hogere kosten leiden, maar deze vorm van beleggen kan een zeer bewuste keuze zijn die past bij de visie van het Fonds.
- De hoogte van het rendement
  Bij beleggingen in private equity en direct lending is het gebruikelijk dat een deel van het behaalde rendement naar de vermogensbeheerder toegaat. Deze prestatieafhankelijke vergoeding wordt alleen toegekend als het totaalrendement hoger is dan een vooraf overeengekomen minimum rendement. Bij private equity is dit veelal 8% en bij direct lending 6%. De prestatieafhankelijke vergoeding is bij private equity veelal 20% en bij direct lending 10%. Als het rendement in een jaar hoog is, dan is automatische de prestatieafhankelijke vergoeding ook hoog.

Onder overige kosten vallen de kosten voor de custodian en overige kosten van externe managers, zoals audit fees, legal fees en administration fees. Deze kosten zijn in 2022 licht gestegen ten opzichte van 2021.

Het totaal van de kosten voor vermogensbeheer in 2022 bedraagt afgerond € 26,1 miljoen. Dit komt overeen met 0,69% van het gemiddeld totaal belegd vermogen. De verschillende kostencategorieën zijn redelijk in lijn met de kosten van vorig jaar, behalve de prestatieafhankelijke vergoedingen en de transactiekosten. De prestatieafhankelijke vergoedingen zijn met € 44,4 miljoen gedaald ten opzichte van voorgaand jaar, van € 45,7 miljoen naar € 1,3 miljoen. Exclusief de transactiekosten, zijn de vermogensbeheerkosten uitgekomen op circa € 21,5 miljoen versus circa € 65,6 miljoen vorig jaar. De kosten voor vermogensbeheer zijn in 2022 met name gedaald als gevolg van een forse afname van de prestatieafhankelijke vergoedingen in de private-equityportefeuille. Pensioenfonds TNO heeft als middelgroot fonds geen marktkracht om het niveau van deze kosten te beïnvloeden. Het lage rendement, dat met name door negatief rendement in het vierde kwartaal is behaald bij private equity, heeft ervoor gezorgd dat de prestatieafhankelijke vergoedingen in 2022 veel lager uitvielen dan in 2021.

Overzicht kosten vermogensbeheer en transactiekosten

	2022	2021
Vermogensbeheerkosten (inclusief transactiekosten)		
In procenten over gemiddeld belegd vermogen	0,69%	1,69%
Totaal (in duizenden euro's)	€ 26.096	€ 69.008
Transactiekosten (inclusief transitiekosten)		
In procenten over gemiddeld belegd vermogen	0,12%	0,08%
Totaal (in duizenden euro's)	€ 4.576	€ 3.356
Gemiddeld belegd vermogen (in duizenden euro's)	**€ 3.785.271**	**€ 4.077.373**
Rendement	**-19,06%**	**8,58%**

Overzicht verschil in kosten en percentages tussen de diverse vermogensbeheerkosten en prestatieafhankelijke vergoedingen

Vermogensbeheerkosten (in duizenden euro's)	2022	Gemiddeld % belegd vermogen	2021	Gemiddeld % belegd vermogen
Beheerkosten	€ 13.041	0,34%	€ 13.276	0,33%
Prestatieafhankelijke vergoedingen	€ 1.349	0,04%	€ 45.739	1,12%
Kosten fiduciair beheer	€ 2.359	0,06%	€ 2.398	0,06%
Bewaarloon	€ 502	0,01%	€ 418	0,01%
Advieskosten vermogensbeheer	€ 981	0,03%	€ 946	0,02%
Overige kosten	€ 3.288	0,09%	€ 2.875	0,07%
Totaal (exclusief transactiekosten)	**€ 21.520**	**0,57%**	**€ 65.652**	**1,61%**
Transactiekosten	€ 4.576	0,12%	€ 3.356	0,08%
Totaal vermogensbeheerkosten (inclusief transactiekosten)	**€ 26.096**	**0,69%**	**€ 69.008**	**1,69%**

De vorm van beheer van het Fonds

De vaste vermogensbeheerkosten in 2022 zijn uitgekomen op 0,34%. Dit is vergelijkbaar met de vaste beheerskosten in 2021 (0,33%). Het feit dat het Fonds bij de liquide beleggingen overwegend kiest voor passief beheer, draagt bij aan lagere vaste beheerkosten. Daar staat tegenover dat de allocatie van bijna 29% naar illiquide beleggingen bijdraagt aan hogere vaste beheerkosten.

In 2022 was het bedrag van de totale prestatieafhankelijke vergoedingen aanzienlijk lager dan in 2021. Deze post betreft vergoedingen die worden betaald aan private-equity-, directlending- en vastgoedmanagers als zij bovengemiddelde rendementen hebben weten te behalen. Alleen bij bovengemiddelde rendementen wordt een andere winstdeling toegepast. In het geval dat de managers minder goed presteren, hoeft het Pensioenfonds dan ook geen prestatieafhankelijke vergoedingen af te dragen. Als het rendement gedurende het jaar negatief is, worden al ingehouden prestatieafhankelijke vergoedingen terugbetaald en toegevoegd aan de waardering. In dat geval is sprake van een negatieve prestatieafhankelijke vergoeding. Pensioenfonds TNO heeft in 2022 te maken gehad met een slecht beleggingsjaar voor de private-equitybeleggingen, met name in december van het vierde kwartaal. Hierdoor zijn de prestatieafhankelijke vergoedingen lager uitgekomen.

In vergelijking met het voorgaande jaar zijn de prestatieafhankelijke kosten gedaald van 1,12% naar 0,04% van het totaal gemiddeld belegd vermogen. Dit is een daling van € 45,7 miljoen naar € 1,3 miljoen. De totale prestatieafhankelijke vergoedingen in de private-equityportefeuille (exclusief fund-of-fund managers) van alle managers tezamen zijn gedaald met ongeveer € 40,0 miljoen ten opzichte van 2021 en daarmee uitgekomen op een niveau van € 2,0 miljoen. Dit komt doordat er dit jaar met deze beleggingscategorieën een relatief laag of negatief rendement is behaald. Ondanks de hoge kosten voor de prestatieafhankelijke vergoedingen in de private-equityportefeuille, hebben private equity, direct lending en vastgoed gezorgd voor een belangrijke demping van het negatieve totaalrendement. Van het totaalrendement van -19,1% in 2022 is ongeveer -0,1 procentpunt afkomstig van de drie genoemde beleggingscategorieën. Andere categorieën zoals aandelen, staatsobligaties en derivaten boekten aanzienlijk grotere verliezen.

De vergoedingenstructuur bij private equity is de laatste jaren onderwerp van maatschappelijke discussie. Pensioenfonds TNO herkent deze zorg. Mede om die reden heeft het Pensioenfonds in 2021 een fee protocol opgesteld waaraan de private-equitybeleggingen moeten voldoen. Op die manier tracht het Fonds kostenbewust te opereren in deze beleggingscategorie. De vergoeding is een vooraf afgesproken

Overzicht verschil in kosten en percentages tussen de diverse beleggingscategorieën van de vermogensbeheerkosten en prestatieafhankelijke vergoedingen (exclusief transactiekosten)

	Gemiddeld belegd vermogen	Vermogens-beheerkosten			Prestatieafhankelijke vergoedingen			=Totaal		
	€ mln	€ mln	% van cat	% van totaal	€ mln	% van cat	% van totaal	€ mln	% van cat	% van totaal
Aandelen	952,63	0,69	0,07%	0,02%	–	–	–	0,69	0,07%	0,02%
Vastrentende waarden	1.875,31	5,48	0,29%	0,14%	1,10	0,06%	0,03%	6,58	0,35%	0,17%
Staatsobligaties	*647,55*	*1,44*	*0,22%*	*0,04%*	–	–	–	*1,44*	*0,22%*	*0,04%*
Bedrijfsobligaties	*977,19*	*3,42*	*0,35%*	*0,09%*	*1,10*	*0,11%*	*0,03%*	*4,52*	*0,46%*	*0,12%*
Hypotheken	*250,57*	*0,62*	*0,25%*	*0,01%*	–	–	–	*0,62*	*0,25%*	*0,01%*
Vastgoed	186,56	1,13	0,61%	0,03%	-1,68	-0,90%	-0,05%	-0,55	-0,30%	-0,01%
Private equity	537,41	8,30	1,54%	0,22%	1,93	0,36%	0,05%	10,23	1,90%	0,27%
Overige assets	233,36	0,73	0,31%	0,02%	–	–	–	0,73	0,31%	0,02%
Interne/externe ov. kosten	0,00	3,84	0,10%	0,10%	–	–	–	3,84	0,10%	0,10%
Totaal	**€ 3.785,27**	**€ 20,17**		**0,53%**	**€ 1,35**		**0,04%**	**€ 21,52**		**0,57%**

winstdeling. Het fee protocol is overigens ook van toepassing op de beleggingen in vastgoed en direct lending.

De beleggingsmix

Uit bovenstaande tabel volgen de kosten voor de verschillende beleggingscategorieën. De kosten voor aandelen op totaalniveau bedragen 0,02%. Deze kosten zijn laag doordat aandelen een goedkope beleggingscategorie zijn en doordat de aandelenportefeuille grotendeels passief wordt belegd. Voor de vastrentende waarden zijn de kosten uitgekomen op 0,17%. Obligaties zijn een duurdere beleggingscategorie en hier wordt ook voornamelijk actief in belegd.

De kosten voor vastgoed en private equity bedragen respectievelijk -0,01% en 0,27%. Deze beleggingscategorieën zijn al jaren relatief duur vanwege het feit dat dit categorieën zijn die actief worden beheerd en een hogere kostenstructuur kennen. Door de hogere weging van private equity tellen deze kosten op totaalniveau significant mee. Doordat de prestatieafhankelijke kosten voor 2022 veel lager zijn uitgekomen heeft de private-equityportefeuille dit jaar veel minder effect op de totale kosten. De bijdrage van vastgoed aan het totale kostenniveau is relatief beperkt door de lagere weging van niet-beursgenoteerd vastgoed. De totale kosten voor vastgoed zijn zelfs negatief door een grote afwaardering in een van de fondsen. Hierdoor was er sprake van aanzienlijke negatieve performance fee die iets groter was dan alle andere vermogensbeheerkosten voor vastgoed. Per saldo zijn de vermogensbeheerkosten van vastgoed hierdoor negatief in 2022.
Onder de overige assets zijn de kosten opgenomen voor liquide middelen en de kosten voor de rentehedge en de valutahedge. Deze kosten zijn voor 2022 uitgekomen op 0,02%.
De laatste post betreft de interne/externe overige kosten, die voor 2022 uitgekomen zijn op 0,10%. Onder deze post zijn de kosten opgenomen van de custodian en de interne en externe beheer- en advieskosten.

De beleggingsstrategie

Bij het bepalen van de beleggingsstrategie van het Fonds wordt een integrale afweging gemaakt tussen het rendement-risico-kosten profiel van de beleggingscategorieën, en de risicohouding en pensioenambitie van het Fonds. Op grond van deze afweging heeft het Fonds strategisch gekozen voor

een gelijke verdeling van het vermogen over de matchingportefeuille en de returnportefeuille. De matchingportefeuille heeft tot doel het repliceren van de kasstroomkarakteristieken van de verplichtingen. De returnportefeuille heeft tot doel om een voldoende hoog rendement te behalen om de indexatie-ambitie te kunnen financieren. In de integrale afweging tussen rendement-risico-kosten, en de risicohouding en pensioenambitie, heeft het Bestuur gekozen voor een strategie waarbij ongeveer 40% van de returnportefeuille is geïnvesteerd in illiquide beleggingen als private equity, direct lending en niet-beursgenoteerd vastgoed. Deze categorieën kennen weliswaar een hogere kostenstructuur maar het Bestuur is van oordeel dat de hogere rendementen en de gunstige risicokarakteristieken daar ruimschoots voor compenseren. Daarmee ondersteunt de gekozen beleggingsstrategie de pensioenambitie van het Fonds.

Transactiekosten

De transactiekosten komen onder meer voort uit actief beheer, verschuivingen tussen fondsen en de kosten voor aan- en verkopen ten gevolge van de valutahedge. De hieraan verbonden transactiekosten bedragen ongeveer € 4,58 miljoen, waarvan € 0,01 miljoen transitiekosten (2021 € 3,36 miljoen, in 2021 waren er geen transitiekosten). De transactiekosten zijn in 2022 gestegen als gevolg van de toegenomen marktvolatiliteit en de stijgende rente. Hierdoor moest het niveau van de renteafdekking meerdere malen worden verhoogd, met hogere transactiekosten tot gevolg.

Kostenbenchmark

Voor het kostengedeelte dat betrekking heeft op vermogensbeheer participeert het Fonds jaarlijks in de CEM-benchmark. De benchmark geeft inzicht in hoe deze kosten voor vermogensbeheer zich verhouden tot andere pensioenfondsen. Deze CEM-benchmark kijkt naar de kosten van het voorgaande boekjaar – in dit geval 2021 - en vergelijkt die met de kosten van andere Nederlandse pensioenfondsen en andere pensioenfondsen wereldwijd.

Uit de CEM-analyse blijkt dat het Pensioenfonds TNO vergeleken met de deelnemende Nederlandse fondsen in 2021 het duurste fonds was qua kosten vermogensbeheer, zowel ten opzichte van de peergroep als het Nederlandse universum. De hogere performance fees van de private-equityportefeuille zijn hiervoor veruit de belangrijkste oorzaak. Alle andere kosten waren vergelijkbaar met het voorgaande jaar. Uitzondering hierin zijn de transitiekosten, die lager uitkwamen in 2021, omdat er geen transities waren in 2021 en de volatiliteit was een stuk lager dan in 2020. Deze transactiekosten zijn echter geen onderdeel van de CEM-benchmark.

Als gekeken wordt naar de resultaten van de CEM-benchmark, is het rendement van Pensioenfonds TNO de afgelopen vijf jaar gemiddeld genomen wat lager dan de mediaan. Dit heeft met name te maken met de lagere rendementen van 2017 t/m 2019. Het verschil is in 2021 dan ook kleiner geworden dankzij de goede resultaten in 2021 en het wegvallen van 2016 uit deze meetperiode. Het risicoprofiel bij de vijfjaarsperiode is gelijk aan de mediaan van de andere deelnemende pensioenfondsen.

Overzicht verschil in kosten en percentages van de transactiekosten van 2022 en 2021

Totale transactiekosten (in duizenden euro's)	**2022**	**% belegd vermogen**	**2021**	**% belegd vermogen**
Transactiekosten	€ 4.507	0,12%	€ 3.356	0,08%
Transitiekosten	€ 69	0%	€ 0	0,00%
	€ 4.576	**0,12%**	**€ 3.356**	**0,08%**

Actief versus passief en het rendement op de langere termijn

Een ander aspect in de CEM-benchmark is de vergelijking van de actief behaalde rendementen na kosten met de rendementen van een volledig passief belegde portefeuille. Bij passieve beleggingen wordt de benchmark zo nauwkeurig mogelijk gevolgd tegen zo laag mogelijke kosten. Het verwachte rendement bij passief beleggen is daarom altijd ongeveer gelijk aan het benchmark rendement. Bij actief beleggen proberen de vermogensbeheerders een beter rendement te behalen dan de benchmark. Dit wordt bijvoorbeeld bereikt door bewust bepaalde regio's, sectoren of bedrijven te overwegen of onderwegen ten opzichte van de benchmark. Deze vorm van vermogensbeheer is arbeidsintensiever en daardoor duurder dan passief beheer. De vraag die gesteld kan worden is of deze hogere kosten ook leiden tot een hoger rendement.

Ook voor Pensioenfonds TNO is in de CEM-benchmark gekeken wat het verschil is tussen het actief en passief rendement op de lange termijn. Uit de analyse van CEM blijkt dat het actief beheer na kosten Pensioenfonds TNO een jaarlijks voordeel heeft opgeleverd van 0,4% over de afgelopen vijf jaar. Dit betekent dat onze actief beheerde beleggingen het per saldo 0,4% beter hebben gedaan dan vergelijkbare passieve beleggingen. Met name de afgelopen drie jaar waren de additionele rendementen erg hoog, of hoger dan gemiddeld. Ten opzichte van onze peers in CEM Benchmark bevindt Pensioenfonds TNO zich rond het 75ste percentiel zoals blijkt uit onderstaande grafiek. Dat betekent dat het additionele rendement van 0,4% zich bevindt op de grens van het topkwartiel. Slechts 25% van de waarnemingen behaalde een hoger rendement. Dit additionele rendement werd ook in belangrijke mate veroorzaakt door ons private-equityrendement ten opzichte van de benchmark die CEM daarvoor hanteert. Aangezien het private-equityrendement in 2022 wederom erg goed is ten opzichte van andere beleggingscategorieën, is de verwachting dat actief beheer ook in 2022 na kosten een positief resultaat zal laten zien. Door het wegvallen van 2017 zal ons vijfjaars gemiddelde naar verwachting ook verder gaan stijgen.

Netto toegevoegde waarde t.o.v. Nederlandse peergroep – ranking op kwartielbasis

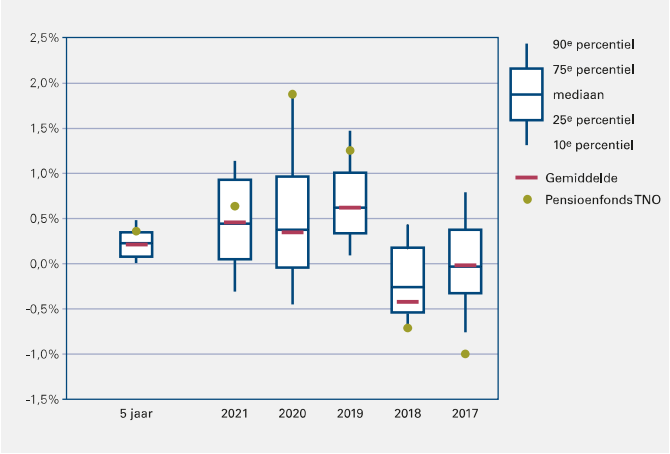

Oordeel van het Bestuur

De kosten voor het vermogensbeheer zijn sterk afhankelijk van de beleggingsstrategie en de daarmee behaalde rendementen. Bij het vaststellen van de beleggingsstrategie heeft het Bestuur een bewuste keuze gemaakt voor de relatief grote allocatie naar illiquide beleggingen als private equity, direct lending en niet-beursgenoteerd vastgoed. De hogere kosten die met deze keuze samenhangen acht het Bestuur verantwoord in het licht van de hogere verwachte rendementen. Bovendien past het risicoprofiel van de strategie bij de risicohouding en pensioenambitie van het Fonds. Kenmerkend voor de illiquide beleggingen is dat deze veelal een kostenstructuur kennen met een prestatieafhankelijke vergoeding. Ondanks een lager rendement dan in 2021, heeft private equity in 2022 nog steeds aanzienlijk beter gepresteerd dan andere beleggingscategorieën. Daarmee vindt het Bestuur de hogere kostenstructuur die verbonden is met de gekozen beleggingsstrategie acceptabel. Wel wordt de ontwikkeling van de verhouding tussen rendement, risico en kosten regelmatig en nauwlettend gevolgd.

Aansluiting met de jaarrekening

De toelichting op de vermogensbeheerkosten in het bestuursverslag wijkt op onderdelen af van de kosten zoals die gepresenteerd zijn in de jaarrekening. Dit komt omdat de toelichting in het bestuursverslag rekening houdt met de Aanbevelingen Uitvoeringkosten van de Pensioenfederatie. In de jaarrekening zijn de kosten verantwoord volgens de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Ter verduidelijking is in onderstaande tabel de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten, zoals gepresenteerd in het bestuursverslag, en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven.

Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP (DC-regelingen)

Het Pensioenfonds biedt naast de reguliere pensioenopbouw de mogelijkheid om Extra Pensioen en Netto Pensioen op te bouwen volgens de Defined Contribution-regeling (DC-regeling). Daarnaast zijn er nog rechten in het kader van de Tijdelijk Ouderdomspensioenregeling (TOP). De beleggingen in deze regelingen zijn volledig voor risico (gewezen) deelnemers.

Eind 2022 bedroeg het belegd vermogen voor risico (gewezen) deelnemers in totaal € 91,0 miljoen (2021 € 123,9 miljoen). Deze beleggingen zijn ondergebracht bij een externe vermogensbeheerder. In onderstaande tabel zijn de kosten voor de beleggingen voor risico deelnemers weergegeven voor 2022.

De beheerkosten van de DC-regeling bedragen 0,16% van het belegd vermogen. De kosten van de beleggingsfondsen zijn in de koersen van de beleggingen verwerkt en bedragen 0,18% van het belegd vermogen. De administratiekosten zijn uitgekomen op 0,06% van het belegd vermogen. Bij elkaar opgeteld komen de vermogensbeheerkosten van de DC-regelingen uit op 0,40% van het belegd vermogen en worden per kwartaal in mindering gebracht op de eventuele aanwezige cash of beleggingen.

Overzicht aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten, zoals gepresenteerd in het bestuursverslag, en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening

Aansluiting met de jaarrekening (in duizenden euro's)	Vermogens-beheerkosten	Performance gerelateerde vergoedingen	Transactie-kosten	Totale kosten
Beheervergoedingen	€ 4.689	€ 0	€ 0	€ 4.689
Bewaarloon	€ 502	€ 0	€ 0	€ 502
Overige kosten	€ 1.399	€ 0	€ 0	€ 1.399
Kosten opgenomen in de jaarrekening	**€ 6.590**	**€ 0**	**€ 0**	**€ 6.590**
Kosten gesaldeerd met indirecte beleggingsopbrengsten	€ 13.581	€ 1.349	€ 4.576	€ 19.506
Totale vermogensbeheerkosten en transactiekosten	**€ 20.171**	**€ 1.349**	**€ 4.576**	**€ 26.096**

Vermogensbeheerkosten DC-regelingen (in duizenden euro's)	2022	% belegd vermogen	2021	% belegd vermogen
Beheerkosten externe vermogensbeheerder	€ 162	0,16%	€ 195	0,16%
Kosten beleggingsfondsen	€ 178	0,18%	€ 223	0,18%
Overige fondskosten (administratie)	€ 66	0,06%	€ 78	0,07%
Totaal vermogensbeheerkosten	**€ 406**	**0,40%**	**€ 496**	**0,41%**

Risicobeheer

In deze paragraaf wordt beschreven hoe het Bestuur het risicobeheer heeft vormgegeven, wat de risico's zijn en welke beheersmaatregelen voor de specifieke risico's zijn genomen.

In de Pensioenwet wordt gesteld dat er sprake moet zijn van borging van een beheerste en integere bedrijfsvoering. Het Bestuur moet voldoende inzicht hebben in de mate waarin strategische en operationele doelstellingen worden gerealiseerd, risico's worden onderkend en beheerst, de rapportages van het Fonds zijn betrouwbaar en relevante wet- en regelgeving wordt door het Fonds nageleefd. Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het Bestuur een afweging tussen risico (en de beheersing daarvan), rendement en kosten. Om de risico's goed te kunnen beheersen heeft het Bestuur grenzen gesteld aan de omvang van de risico's die zijn afgeleid van de risicohouding en risicodraagkracht. Het Bestuur moet naast zijn eigen processen, ook voor de processen die zijn uitbesteed aan de pensioenuitvoerder en de externe vermogensbeheerders 'in control' zijn.
In 2022 is een audit uitgevoerd naar de effectieve werking en volwassenheidsniveau van de risicomanagementfunctie. Dit was een aanbeveling uit een Eigenrisicobeoordeling (ERB) die het Fonds in 2021 heeft uitgevoerd. Deze audit moest uitgevoerd worden vóór de volgende formele ERB. Uit de audit kwam dat de risicocultuur binnen het Pensioenfonds sterk is. Het belang van goed risicomanagement wordt binnen alle lijnen gevoeld, uitgedragen en ingebed in de dagelijkse bedrijfsvoering.

Hoge inflatie en rente

Als gekeken wordt naar het risicobeheer van Pensioenfonds TNO in 2022 dan spelen met name de hoge inflatie en rente een belangrijke rol. Dit had invloed op onder meer de dekkingsgraad, die de afgelopen paar jaar een ontwikkeling heeft doorgemaakt van een daling, gevolgd door herstel en vervolgens weer een stijging.

Dat begon bij aanvang van de coronacrisis in 2020 waarbij de financiële markten hard zijn geraakt. Ook bij Pensioenfonds TNO is de dekkingsgraad hierdoor in eerste instantie sterk gedaald. Eind 2020 trad er een behoorlijk herstel op dat zich zeer sterk heeft doorgezet in 2021 en 2022. De actuele dekkingsgraad in 2021 is gestegen van 106,0% naar 122,3% en is in 2022 verder gestegen naar 133,6%. De voornaamste reden voor de sterke stijging is de sterk toegenomen inflatie, waardoor de rente en vervolgens ook de dekkingsgraad sterk is gestegen.

De hoge inflatie werd in 2021 met name veroorzaakt door het weer opstarten van de wereldhandel, na de lockdowns ten gevolge van de coronapandemie. In 2022 liep de inflatie verder op door de oorlog die Rusland is gestart in Oekraïne. Voorafgaand aan de oorlog werden onder invloed van Rusland de gasvoorraden in Europa onvoldoende gevuld. Hierdoor stegen de gasprijzen eind 2021 en deze stegen verder door na de start van de oorlog. Ook de voedselprijzen zijn in 2022 sterk gestegen door de oorlog, wat ook een sterke invloed heeft gehad op de gestegen inflatie.

Bij Pensioenfonds TNO bedroeg de inflatiemaatstaf in 2021 3,28%. Op basis van de standaard wettelijke bepalingen kon het Fonds begin 2022 1,09% indexatie toekennen. Op basis van een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) konden pensioenfondsen in 2022 een ruimer indexatiebeleid voeren. Pensioenfonds TNO heeft hiervan gebruikgemaakt. In de tweede helft van 2022 heeft het Fonds het resterende deel van de indexatiemaatstaf (2,19%) over 2021 toegekend.

Een ander aspect wat terugkomt in de dekkingsgraad van het Pensioenfonds in 2022 is de rente. In 2022 hebben centrale banken in de VS en Europa de kortetermijnrente aanzienlijk verhoogd. Door de hoge inflatie werden op de financiële markten ook hogere rentes geëist op leningen met langere looptijden. De rentestijging heeft er in 2022 toe geleid dat de verplichtingen van het Fonds met € 933 miljoen zijn gedaald. Tegelijkertijd hebben negatieve rendementen op aandelen en met name negatieve rente op vastrentende waarden ertoe geleid dat het vermogen van het Fonds is gedaald met € 854 miljoen. Omdat de daling van de verplichtingen hoger was dan de daling van de verplichtingen, is de dekkingsgraad gestegen.

De beleidsdekkingsgraad is eind december 2022 uitgekomen op 130%. Hierdoor was het Fonds uit reservetekort. Ook kon op basis van de standaard wetgeving een indexatie worden toegekend van 9,93%. Ondanks dat dit aanzienlijk lager was dan de indexatiemaatstaf (16,93%) had deze indexatie wel tot gevolg dat de tussentijdse indicatie van de haalbaarheid van de ambitie werd verhoogd van net iets meer dan 90% naar ruim 100%. Dit laatste betekent dat een belangrijke ambitie van het Fonds – het realiseren van een waardevast pensioen van 70% van het gemiddelde salaris – gerealiseerd kan worden.
De in januari 2023 toegekende indexatie was van invloed op de financiële positie van het Pensioenfonds. De indexatie zorgde immers voor een flinke stijging van de verplichtingen. Daar kwam bij dat de rente daalde, waardoor de verplichtingen verder stegen, wat resulteerde in een lagere dekkingsgraad.

Risicobereidheid

Het beleid voor het risicomanagement komt voort uit de ambitie van het Fonds. Het Pensioenfonds heeft de ambitie een waardevast pensioen te realiseren met een acceptabel risico en tegen een acceptabele en stabiele premie. De pensioenen worden gefinancierd uit de premie en de beleggingsopbrengsten. Om dit laatste te kunnen realiseren, moet het Fonds beleggingsrisico's nemen. Het Bestuur heeft na overleg met de sociale partners en het Verantwoordingsorgaan bepaald in welke mate het Fonds bereid is risico's te lopen. De uitkomst hiervan is vertaald in een risicohouding voor de korte en lange termijn.
Begin 2022 is een risicobereidheidsonderzoek uitgevoerd onder alle deelnemers van het Fonds. De respons was met circa 25% hoog. De resultaten van dit onderzoek worden gebruik voor het beleggingsbeleid. Daarnaast zal het een onderdeel zijn van de afwegingen voor de keuze voor de nieuwe contractvorm in het nieuwe stelsel.

Eind 2020 was er een risicobereidheidsonderzoek onder de deelnemers van de drie premieregelingen (TOP, Extra Pensioen en Netto Pensioen). De respons op dit onderzoek was vergeleken met de referentiegroep vrij laag (circa 8%). Dit had waarschijnlijk te maken met de vele stappen die deelnemers vanwege privacy vereisten moesten doorlopen. De risicohouding van de respondenten kwam overeen met de gemiddelde antwoorden uit de referentiedatabase. De risicodraagkracht was gemiddeld hoog. Vanwege de lage opkomst en omdat de komende jaren is overgegaan naar het nieuwe pensioenstelsel waarbij grondiger gekeken wordt naar de risicohouding van de deelnemer, is het standaard defensieve risicoprofiel niet aangepast. Wel zijn de deelnemers over de uitslag geïnformeerd en is geadviseerd om nog eens goed te kijken of de gekozen LifeCycle Mix passend is bij de eigen risicovoorkeur.

Risicohouding korte termijn

Als maatstaf voor de risicohouding voor de korte termijn heeft het Bestuur een risicobudget bepaald dat is uitgedrukt in termen van de volatiliteit van de dekkingsgraad over één jaar. Deze dekkingsgraadvolatiliteit behandelt het Bestuur niet langer als sturingsparameter, maar als monitoringsparameter. Het Fonds laat deze maatstaf één keer per kwartaal berekenen. Aan de hand van 2.000 scenario's wordt de dekkingsgraad over één jaar berekend, gegeven de startsituatie. De randvoorwaarde is dat volatiliteit niet meer dan 12% bedraagt. De ondergrens is gesteld op 9%. Een lager risico dan 9% brengt op langere termijn de ambitie in gevaar en een risico hoger dan 12% leidt tot te grote kortetermijnrisico's.
In 2022 is de waarde van het risicobudget sterk gedaald. Eind 2021 lag deze boven de bovengrens van 12%, terwijl deze eind 2022 net onder de ondergrens van 9% lag. De oorzaak van deze sterke daling is de sterk gestegen rente in 2022. Door de gestegen rente is diverse malen een triggerniveau van de rentestaffel geraakt, waardoor de renteafdekking is verhoogd. De renteafdekking is hierdoor in 2022 van 40% naar 70% gegaan, waardoor schommelingen in de verplichtingen door rentewijzigingen in hogere mate worden opgevangen. Naast de hogere renteafdekking, heeft een hogere rente ook een direct effect op de gevoeligheid van de verplichtingen. In 2021 had een verandering van de rentecurve van 0,01% bijna tweemaal zo'n sterk effect op de verplichtingen als in 2022.

Risicohouding lange termijn

De risicohouding voor de lange termijn heeft het Bestuur uitgedrukt in een minimale dekkingsgraad en een maximale korting. Het Bestuur ziet een actuele dekkingsgraad van 90% als een belangrijke ondergrens. Als de kans op een actuele dekkingsgraad van onder de 90% binnen 1 jaar groter

wordt dan 15%, dan zal het Bestuur overwegen het beleggingsbeleid aan te passen om de beleggingsrisico's te verlagen. Daarnaast streeft het Bestuur ernaar om de maximale verlaging van de aanspraken en uitkeringen in enig jaar niet groter te laten zijn dan 1,5% per jaar, waarbij rekening is gehouden met het spreiden van verlagingen over een periode van tien jaar.
In 2022 is door de sterk gestegen dekkingsgraad de kans op verlaging van de pensioenaanspraken en -uitkeringen aanzienlijk gedaald.

Systeem van risicomanagement

De risicomanagementcyclus start bij het Pensioenfonds met het bepalen van de doelstellingen en de risicobereidheid. Deze worden, zoals hierboven beschreven, vastgelegd en jaarlijks geactualiseerd. In 2022 zijn er geen belangrijke wijzigingen aangebracht in de risicohoudingen voor zowel de korte als de lange termijn. Er is aandacht besteed aan de risk-appetite bij alle risico's. Dit geeft een concreter beeld van de mate van risicobereidheid en maakt duidelijk wanneer aanvullende maatregelen nodig zijn. De volgende stap in de cyclus is het identificeren en inschatten van de risico's.

Belangrijke instrumenten in dit kader zijn de periodiek uitgevoerde ALM-studies en de uitgebreide, jaarlijkse risicoanalyse volgens de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van De Nederlandsche Bank. Aanvullend hierop voert het Pensioenfonds jaarlijks een volledige Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uit.

Begin 2021 is een ALM-studie afgerond die als input heeft gediend voor de strategische normportefeuille voor de periode 2021-2023. Jaarlijks wordt een normportefeuille samengesteld binnen de kaders van de strategische normportefeuille.
Jaarlijks voert het Pensioenfonds ook een uitgebreide Risicoanalyse uit waarin een duidelijke koppeling wordt gelegd tussen de geïnventariseerde risico's en de in de organisatie aanwezige beheersmaatregelen. Mocht de conclusie zijn dat sommige beheersmaatregelen nog onvoldoende zijn, dan worden verbeteracties geformuleerd en doorgevoerd. De werking van de interne beheersmaatregelen wordt gemonitord. Dit is een continu proces dat vooral plaatsvindt bij het bestuursbureau van het Pensioenfonds.

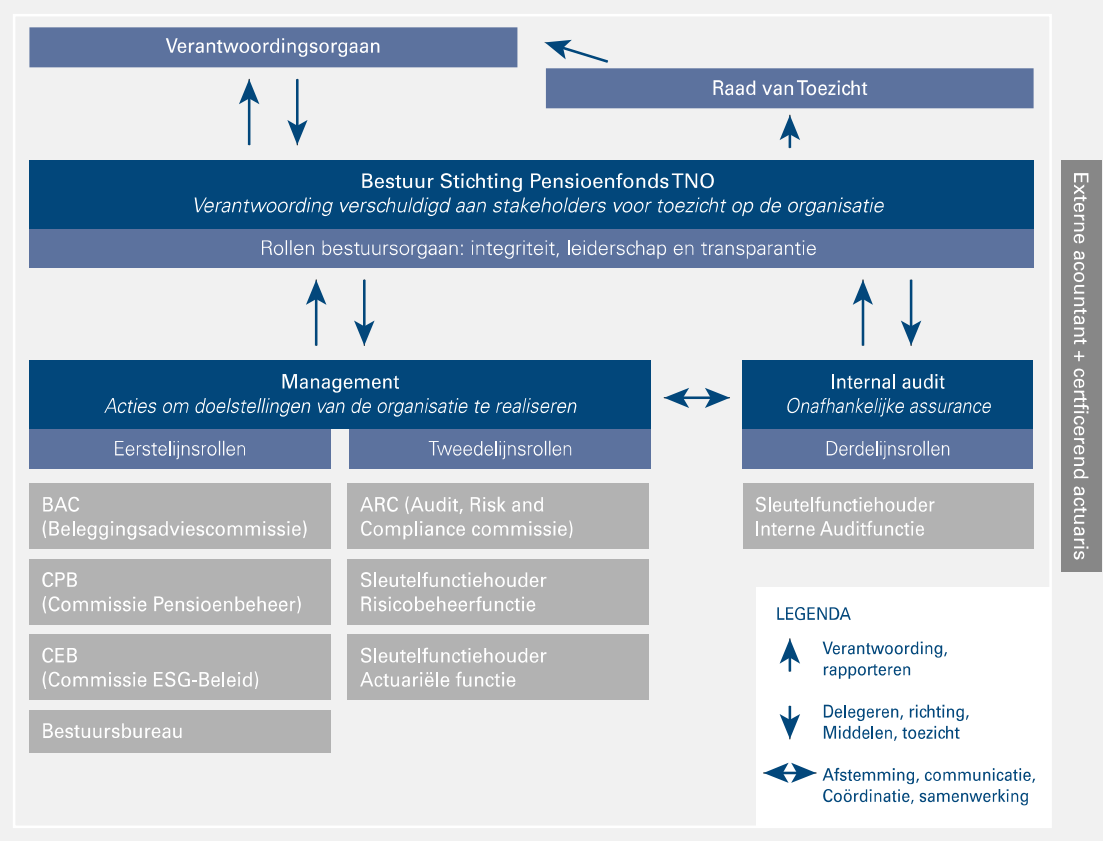

Three Lines Model

De laatste stap in het risicomanagementproces is bewaking van de verbeteracties en de rapportage over risico's. Hiervoor heeft het Bestuur de beschikking over diverse rapportages, zowel van de verschillende uitvoeringsorganisaties als van het bestuursbureau.

Bij Pensioenfonds TNO is het risicomanagement ingericht volgens het 'Three Lines Model'.

De rol van de *first line* is primair belegd bij de Beleggingsadviescommissie, de Commissie Pensioenbeheer, de Commissie ESG-beleid en zij worden daarbij ondersteund door het bestuursbureau. Het bestuursbureau houdt toezicht op de werkzaamheden van uitbestedingspartijen, zoals de lead-overlaymanager,de custodian, de vermogensbeheerders en de pensioenuitvoerder. De Audit, Risk en Compliance Committee, sleutelfunctiehouders risicobeheerfunctie en de actuariële functie vormen samen de *second line*. Zij houden toezicht op het risicomanagement en de actuariële aspecten. De Audit, Risk en Compliance Committee, is een adviesorgaan van het Bestuur dat de opzet en effectiviteit van het risicomanagement en de interne beheersing beoordeelt. De rol van de *third line* is belegd bij de sleutelfunctiehouder interne auditfunctie, die belast is met de audit op de interne bedrijfsvoering van het Pensioenfonds. Ook is er jaarlijks de accountantscontrole door een externe accountant en ontvangt het Bestuur een rapport van de certificerend actuaris. De eindverantwoordelijkheid is belegd bij het Bestuur. De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het interne toezicht bij het Pensioenfonds.

Een beschrijving van hoe het risicomanagement van het Fonds is ingericht, is opgenomen in het Risicomanagementdocument. In dit document zijn naast de beschrijving van het Three Lines Model, de principes van interne beheersing opgenomen en een beschrijving van de belangrijkste risico's van het Fonds en de manier waarop deze worden beheerst. Ook is in het document de risicohouding op korte en lange termijn vastgelegd. Uiteindelijk wordt in het document het Financieel Risico Framework vastgesteld. Dit raamwerk bevat een integrale beschrijving en structurering van de financiele risico's van het Pensioenfonds rondom de beleggingen. Het doel hiervan is in de eerste plaats om de hiërarchische structuur van de financiële risico's inzichtelijk te maken. Vervolgens wordt per 'risiconiveau' aangegeven wat de relevante risico's zijn, wie beslist over de risico-acceptatie, hoe de risico's worden gemeten en gerapporteerd, wie over de risico's adviseren en wie verantwoordelijk zijn voor de monitoring.

Eigenrisicobeoordeling

In 2021 heeft het Fonds een eigenrisicobeoordeling (ERB) uitgevoerd. Hierin is geconcludeerd dat het risicomanagementsysteem van Pensioenfonds TNO goed is. Alle onderdelen van de 'plan do check act'-cyclus komen in voldoende mate aan bod.

Managementrapportages en monitoring

Om het Pensioenfonds goed te kunnen besturen, is informatie cruciaal. Het Bestuur krijgt in verschillende frequenties rapportages van monitorende en controlerende instanties.

Van de externe uitvoerend actuaris is over 2022 het actuariële analyserapport ontvangen. De certificerend actuaris heeft gezorgd voor de actuariële verklaring en het certificeringsrapport. Het actuariële analyserapport is ook beoordeeld door de adviserend actuaris van het Fonds. Van de accountant zijn het accountantsverslag en de controleverklaring bij de jaarrekening ontvangen. Daarnaast ontvangt het Bestuur per kwartaal managementrapportages van het bestuursbureau over het vermogensbeheer, het pensioenbeheer en het risicobeheer. De beleggingsrisico's van het Fonds komen op kwartaalbasis aan bod in de specifiek hiervoor ontwikkelde risicomonitor, die wordt opgesteld door de ALM-adviseur in samenwerking met de custodian van het Pensioenfonds. In deze monitor komen diverse facetten van het risicomanagement aan de orde, waaronder een ex-post en ex-ante risicoanalyse. Het Bestuur heeft deze rapportages bestudeerd, besproken en waar nodig is actie ondernomen. Het bureau maakt, onder verantwoordelijkheid van de risicomanager, een eigen kwartaalrapportage waarin trends van de belangrijkste risico's worden weergegeven en geduid.

Verder ontvangt het Bestuur maandelijks tussenrapportages over de beleggingsresultaten van de custodian en wekelijks een

rapportage over de hoogte van de verschillende dekkingsgraden, voorzien van de inflatieverwachting en de ontwikkeling van de relevante rentetermijnstructuren.

Identificatie voornaamste risico's

Voor de identificatie van de voornaamste risico's voert het bestuursbureau jaarlijks een integrale risicoanalyse uit. In die analyse wordt beoordeeld of er nieuwe risico's zijn ontstaan en worden bestaande risico's en beheersmaatregelen geëvalueerd. In de Risicoanalyse 2022 zijn de belangrijkste bruto- en nettorisico's van het Fonds ingeschat en ingedeeld in de categorieën van de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van De Nederlandsche Bank.

De brutorisico's zijn gescoord op de kans dat deze zich voordoen en op de verwachte impact mochten deze risico's zich voordoen. Voor alle geïnventariseerde risico's is beschreven welke beheersmaatregelen in de organisatie aanwezig zijn. Vervolgens is bepaald wat de restrisico's zijn nadat rekening is gehouden met de genomen beheersmaatregelen. Op basis van die uitkomsten worden, indien nodig, aanvullende beheersmaatregelen ontwikkeld om onvoldoende en zwak beheerste risico's (beter) te kunnen beheersen. Onderdeel van deze risicoanalyse zijn uitgebreide gesprekken met bestuursleden (in tweetallen). Hierin worden de risicocategorieën uitgebreid doorgenomen en wordt gebrainstormd over mogelijk nog niet onderkende of nog niet voldoende onderkende risico's. Dit verhoogt het bewustzijn van risico's en draagt bij aan gericht risicomanagement.

De kwantificering van de belangrijkste financiële risico's is terug te vinden in de solvabiliteitstoets (S toets) die is opgenomen aan het einde van deze paragraaf en in de risicoparagraaf van de jaarrekening.

De belangrijkste risico's na implementatie van de beheersmaatregelen (nettorisico's) zijn het marktrisico en het matching-/renterisico. De ingeschatte bruto- en nettorisico's zijn niet veel gewijzigd ten opzichte van voorgaand jaar.

Overzicht van financiële en niet-financiële risico's

Financiële risico's	Niet-financiële risico's
Matching-/renterisico	Omgevingsrisico
Valutarisico	Operationeel risico
Marktrisico	Uitbestedingsrisico
Kredietrisico	IT-risico
Verzekeringstechnisch risico	Integriteitsrisico
	Juridisch risico
	ESG-risico

Risicocategorieën

In onderstaande bollengrafieken is af te lezen hoe de brutorisico's en de nettorisico's (de risico's nadat de beheersmaatregelen zijn toegepast) in 2022 zijn ingeschat. In 2021 is de categorie ESG als afzonderlijk risico toegevoegd. Voorheen was dit een onderdeel van het omgevingsrisico.
Hieronder is per risicocategorie een beschrijving gegeven van het risico, de getroffen beheersmaatregelen en de eventuele ontwikkelingen in het boekjaar.

Het resultaat van de FIRM-risicoanalyse in 2022

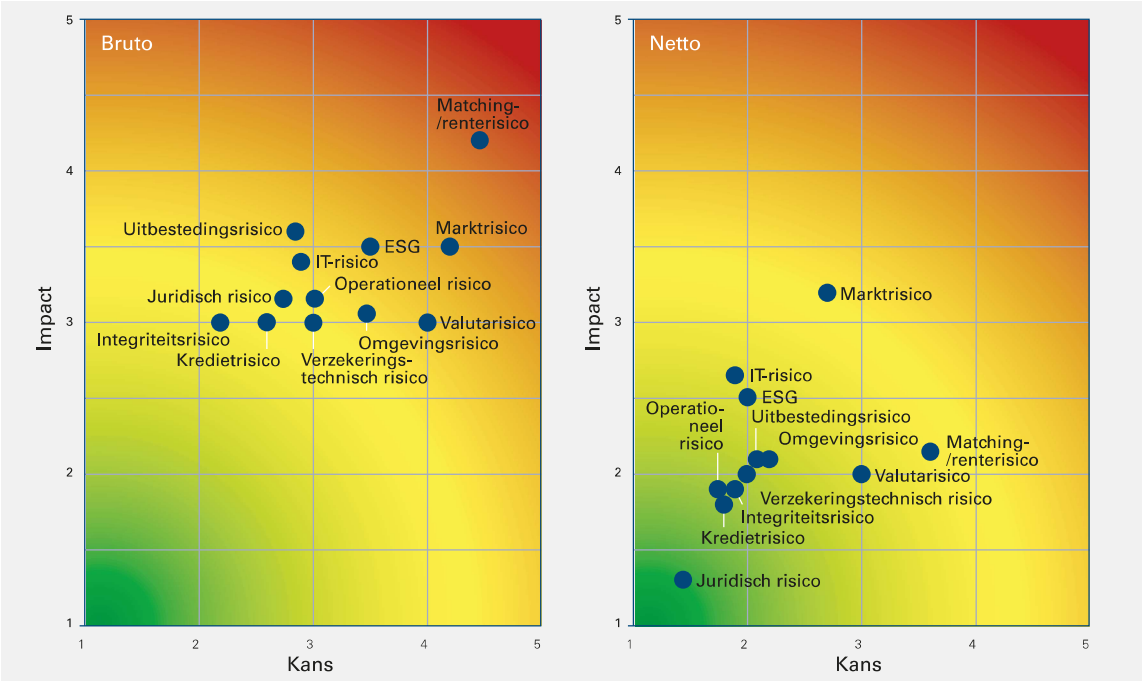

Matching-/renterisico

Het matching-/renterisico ontstaat als de beleggingen en de verplichtingen niet volledig gematcht zijn. Het belangrijkste geïdentificeerde matching-/renterisico is het renterisico.

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Renterisico	Het renterisico wordt gedeeltelijk afgedekt op basis van een dynamische rentehedgestaffel	Begin 2022 werd op basis van de staffel 40% van de verplichtingen afgedekt door middel van staats- en SSA-obligaties, bedrijfsobligaties, hypotheken en rentederivaten. Door toepassing van de staffel waren de verplichtingen eind 2022 voor 70% afgedekt.	De custodian monitort de hoogte van de rentehedge

Renterisico

Het renterisico vormt een belangrijk risico voor de financiële positie van het Fonds en ontstaat als er een 'mismatch' is tussen de rentegevoeligheid van de beleggingen en die van de pensioenverplichtingen. Een deel van de door rente veroorzaakte verandering van de verplichtingen wordt afgedekt door financiële producten die een vergelijkbare rentegevoeligheid hebben als de verplichtingen. De mate waarin de rente-effecten worden afgedekt, wordt bepaald door een dynamische rentestaffel. In deze staffel is bepaald dat een lager niveau van de 30-jaars swaprente leidt tot een lagere afdekking en vice versa.

Onderdeel van het renteafdekkingsbeleid is dat bij een dekkingsgraad onder de 104,1%, de renteafdekking niet verder verlaagd mag worden. Voor de staffel geldt tevens het 'volg tenzij'-principe. Dit houdt in dat als er zwaarwegende argumenten zijn om de rentehedgestaffel niet te volgen, dan vindt er geen aanpassing plaats.

Het laagste afdekkingsniveau van de rentestaffel bedraagt 40% (van de swap-curve) en de maximale afdekking (100%) wordt bereikt bij een 30-jaars swaprente van 3,5%.

Het Bestuur heeft in 2022 besloten om de bovenkant van de rentestaffel te beperken tot 70%. De reden hiervoor is tweeledig. Ten eerste biedt een imperfecte renteafdekking bescherming tegen inflatieschokken. Gegeven de inflatierisico's vond het Bestuur het verstandig de maximale renteafdekking te beperken tot 70%. Een tweede overweging was het nieuwe pensioencontract. Het is de verwachting dat bij het gebruik van LifeCycle Mixen de renteafdekking voor het collectief niet hoger zal zijn dan 70%. Met het oog op het verwachte invaren in het nieuwe stelsel in 2026 acht het Bestuur het niet verstandig om nu de renteafdekking hoger vast te stellen. Voorheen liep de rentestaffel tot 100%. Door de gestegen rente in 2022 is het afdekkingspercentage in stappen verhoogd naar 70% per eind 2022. Dat betekent dat de bandbreedte van de rentestaffel tussen de 40% en 70% komt.

Voor het afdekken van de rente-effecten maakt het Pensioenfonds gebruik van de rentekarakteristieken die aanwezig zijn in het mandaat van renteswaps, het mandaat van de langlopende Europese staatsobligaties en door de EU gegarandeerde obligaties, het hypothekenmandaat en de twee mandaten van de Europese bedrijfsobligaties.

Valutarisico

Een deel van het vermogen van het Pensioenfonds is belegd in vreemde valuta. Hierdoor loopt het Pensioenfonds een valutarisico door het meer of minder waard worden van deze valuta's ten opzichte van de euro.

Het beleid van het Fonds is om het valutarisico voor ongeveer 50% af te dekken. Dit is praktisch ingevuld door van de liquide beleggingen de belangrijkste valutaposities, zijnde de Amerikaanse dollar, Japanse yen en het Britse pond, voor 100% af te dekken. Onder de liquide beleggingen vallen de beursgenoteerde aandelen- en obligatieportefeuilles. Het valutarisico in de overige valuta's en in de illiquide portefeuille worden niet afgedekt.
Het totale valutarisico eind 2022 bedroeg 43,2% van het totaal belegd vermogen. Dit komt overeen met een bedrag van € 1.483 miljoen. Na afdekking resteert een positie van ongedekte vreemde valuta van € 850 miljoen. Dit komt overeen met ongeveer

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Valutarisico	Het beleid van het Pensioenfonds is om 50% van het aanwezige valutarisico in de portefeuille af te dekken	100% van liquide portefeuille wordt afgedekt met valutatermijntransacties	Per kwartaal wordt gemonitord of de afdekking van het valutarisico gedurende het kwartaal effectief heeft plaatsgevonden

24,8% van het totaal belegd vermogen en bestaat uit ongedekte posities van met name de Amerikaanse dollar in private equity en vastgoed en de valuta's van aandelen en obligaties in Emerging Markets. Hiermee is het Pensioenfonds vlak bij het niveau van 20% gebleven zoals die in de beheersmaatregel is vastgesteld voor het resterende valutarisico.

Marktrisico

Dit is het risico dat het Pensioenfonds verlies leidt door bewegingen in de financiële markten. De belangrijkste geïdentificeerde marktrisico's zijn het zakelijke waardenrisico, het liquiditeitsrisico en het concentratierisico.

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Risico zakelijke waarden (bestaat uit aandelen, vastgoed en private equity)	De strategische beleggingsmix en de daarbij gedefinieerde bandbreedtes	De allocatie zakelijke waarden bedraagt 44,2% en daarmee is deze binnen de gestelde bandbreedtes	De strategische bandbreedtes worden door de custodian op dagbasis gemonitord
Liquiditeitsrisico	Aanhouden van voldoende cash om te voldoen aan kortetermijnverplichtingen zoals collateral en pensioenuitkeringen. 1% van het belegd vermogen aanhouden in cash, om vier maanden pensioenuitkeringen te kunnen betalen	Het bestuursbureau stelt maandelijks een cashflowprognose op om de hoogte van de liquide beleggingen te monitoren om vier maanden pensioenuitkeringen te kunnen betalen. Er zijn voldoende liquide beleggingen aanwezig, dan wel op korte termijn liquide te maken	Monitoring door bestuursbureau en fiduciair beheerder
Concentratierisico	In de portefeuille dienen geen materiële concentratierisico's en voldoende tegenpartijen voor derivaten aanwezig te zijn	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen worden afgedwongen door de SNP en NP en indien nodig door beleggingsrichtlijnen met individuele managers	Het bestuursbureau monitort dat met voldoende verschillende tegenpartijen wordt gehandeld ten aanzien van het collateral

Zakelijke waardenrisico

Het zakelijke waardenrisico betreft het risico dat de waarde van de beleggingen in aandelen, private equity en vastgoed daalt. Het risico wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Het zakelijke waardenrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het Pensioenfonds. Naast de strategische beleggingsmix, heeft het Pensioenfonds in de mandaten die zijn afgesloten met de externe vermogensbeheerders richtlijnen voor de sectoren, landen of tegenpartijen waarin mag worden belegd. Het zakelijke waardenrisico is door marktontwikkelingen in 2022 gedaald ten opzichte van voorgaand jaar.

Liquiditeitsrisico

Er is een risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Liquide middelen kunnen nodig zijn als de pensioenuitkeringen de inkomsten aan pensioenpremie overstijgen. Vandaar dat het Bestuur, bij de vaststelling van de jaarlijkse normportefeuille, ervoor zorgt dat het overgrote deel van het vermogen belegd wordt in instrumenten die snel, en tegen een aanvaardbare prijs, liquide gemaakt kunnen worden. Dit betreft vooral beursgenoteerde aandelen, obligaties en geldmarktfondsen.

Het overige deel, ruim 28% van het vermogen, is eind 2022 belegd in illiquide beleggingscategorieën, zoals niet-beursgenoteerd vastgoed, private equity, direct lending en hypotheken. Dit percentage is hoger dan het door het Bestuur vastgestelde maximum van 23%. Dit relatief hoge percentage wordt veroorzaakt door de private-equityportefeuille die relatief goed heeft gepresteerd in 2020, 2021 en 2022. Een andere oorzaak is de sterke stijging van de rente in 2022 waardoor de rentegevoelige onderdelen sterk in omvang zijn afgenomen. Hierdoor is met name de relatieve bijdrage van private equity aan de hele portefeuille gestegen.
Het Bestuur heeft bewust voor deze illiquide categorieën gekozen omdat de verwachting is dat hiermee op de langere termijn een hoger rendement kan worden behaald. Daarnaast draagt het bij aan een goede risicospreiding.

Ook bij het gebruik van afgeleide producten (derivaten) kan een aanzienlijk liquiditeitsrisico worden gelopen. Bij de keuze voor deze afgeleide producten wordt het liquiditeitsrisico zwaar meegewogen. Posities worden afgedekt door het geven, dan wel het verkrijgen, van onderpand.
Om alles goed te kunnen monitoren, wordt periodiek door het bestuursbureau een liquiditeitsprognose opgesteld waarbij onder andere rekening wordt gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies, en met uitgaven zoals de pensioenuitkeringen en inkomende en uitgaande waardeoverdrachten. Naast de liquiditeit voor derivaten wil het Bestuur voldoende cash beschikbaar hebben om de maandelijkse uitkeringen voor een periode van minimaal vier maanden te kunnen betalen.

Concentratierisico

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het Fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering of de financiële positie van een tegenpartij grote financiële gevolgen ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen en sectoren.
Naast concentraties in de beleggingsportefeuille, kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen, bepaalt het Bestuur de spreiding van de beleggingsportefeuille jaarlijks in een normportefeuille waarin de beleggingsmix, voorzien van bandbreedtes, wordt vastgelegd. Deze normportefeuille is gebaseerd op het risicoprofiel van het Fonds en afgeleid uit de meest recente ALM-studie. Daarnaast streeft het Bestuur naar spreiding over voldoende tegenpartijen bij de handel in derivatentransacties. Op grond van een analyse heeft het Bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van bijzondere concentraties in de beleggingsportefeuille. Er hoeft daarom ook geen buffer voor het concentratierisico te worden aangehouden.

Kredietrisico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Kredietrisico	Het Fonds stelt limieten aan de kredietwaardigheid	De ratingafspraken zijn vastgelegd in de contracten met de vermogensbeheerders. Tegenpartijen in vastrentende waarden, derivaten, collateral en cash dienen minimaal een BBB-rating te hebben, uitzondering zijn beleggingen in direct lending die doorgaans geen ratings kennen	De custodian monitort op dagbasis de rating van de verschillende beleggingen

Het kredietrisico betreft het risico dat partijen waarop het Pensioenfonds vorderingen heeft, hun verplichtingen niet nakomen. Daarom stelt het Bestuur limieten aan de kredietwaardigheid en dient een bewuste spreiding over toegestane tegenpartijen te worden aangehouden. Dit geldt voor alle vermogenscategorieën.

Voor derivaten die buiten de beurzen om worden verhandeld, zijn strikte eisen gesteld voor onder andere de kwaliteit van het onderpand, de frequentie van verrekening en het aantal tegenpartijen. Deze afspraken zijn niet nodig voor derivaten die centraal gecleard worden. In dat geval worden de transacties via een centrale tegenpartij (CCP) afgewikkeld. Het doel van central clearing is het bevorderen van de financiele stabiliteit door het tegenpartijrisico te verlagen. Partijen hebben dan te maken met het kredietrisico van de CCP in plaats van dat van elkaar. Daarnaast is het doel van central clearing het verkleinen van de operationele rompslomp, evenals het vergroten van de transparantie en het standaardiseren van het beheerproces bij wanbetaling.

Als uitgangspunt bij beursgenoteerde beleggingen geldt dat in markten wordt belegd met betrouwbare clearing- en settlementsystemen om een mogelijk kredietrisico te vermijden.
Het Pensioenfonds beschikt over een derivatenhandboek waarin procedures en richtlijnen rond het gebruik van derivaten zijn vastgelegd. Het Pensioenfonds en de externe discretionaire vermogensbeheerders zijn gehouden deze richtlijnen te volgen.

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Uitbestedingsrisico	Het Fonds heeft een beleid uitbesteding. Het Fonds dient geen materieel uitbestedingsrisico te lopen	Contracten en service level agreements met uitvoerder en vermogensbeheerders. De SLA-rapportages en ISEA-rapportages worden beoordeeld	Het bestuursbureau monitort de uitvoeringsorganisaties door het uitvoeren van controles en eventuele audits. Daarnaast worden jaarlijks de uitbestedingsrisico's integraal beoordeeld

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico betreft het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit door de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Het Fonds heeft een groot deel van zijn uitvoerende taken uitbesteed aan externe partijen, waaronder de pensioenuitvoering. Omdat het Pensioenfonds eindverantwoordelijk is voor de pensioenuitvoering, wordt de uitbesteding door het Bestuur periodiek getoetst. In dit kader heeft het Bestuur de uitvoeringsorganisatie opdracht gegeven de te volgen procedures te documenteren en een incidentenregistratie te voeren. In kwartaalrapportages wordt het Bestuur geïnformeerd over de operationele activiteiten. Belangrijkste aandachtspunten hierbij zijn de continuïteit, de integriteit en de kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden. Daarnaast wordt jaarlijks door het Bestuur getoetst of het Fonds voldoende 'in control' is ten aanzien van de overige uitbestede processen. Deze beoordeling wordt door het bestuursbureau uitgevoerd aan de hand van dossieronderzoek, de afgesloten contracten, de servicelevel-agreements, de rapportages en besprekingen met de externe partijen. Getoetst is in hoeverre aan alle eisen is voldaan. Het gaat om eisen die zijn vastgelegd in de wet- en regelgeving, de Guidance uitbesteding pensioenfondsen van De Nederlandsche Bank (DNB), het door het Bestuur vastgestelde Bestuursbeleid Uitbesteding en de daarbij behorende checklist.

Voor 2022 is vastgesteld dat aan alle eisen wordt voldaan. Van de belangrijkste uitvoerders zijn de gecertificeerde ISAE 3402-rapporten ontvangen en beoordeeld. Hierbij is ook specifiek gekeken naar de processen met betrekking tot IT-risico's. Deze certificering waarborgt dat de administratieve processen in opzet, bestaan en werking voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen. Voor de continue monitoring van het uitbestedingsrisico heeft het Bestuur meerdere beheersmaatregelen getroffen. Naast de integrale risicorapportage per kwartaal, worden de risico's rondom de uitbesteding van het vermogensbeheer gemonitord door de custodian en het bestuursbureau. De custodian controleert op dagbasis of de afspraken met discretionaire vermogensbeheerders worden nagekomen overeenkomstig de beleggingsrichtlijnen. Hieronder vallen het verzoek om af te zien van investeringen in ondernemingen die in strijd handelen met de UN Global Compact Principles, gesanctioneerde landen en de bij wet verboden clustermunitiebedrijven. Ook worden bedrijven die actief zijn in de tabakssector en thermische kolen uitgesloten, zowel de producenten als de retailers. In 2022 heeft het Pensioenfonds besloten om in separate mandaten af te zien van de belegging in die bedrijven die meer dan 5% van hun omzet genereren met teerzanden, schalie-energie en arctic drilling. Een uitzondering op het controlemodel op dagbasis door de custodian zijn de afspraken met betrekking tot de valutahedge. Deze vinden plaats op maandbasis.
Voor de monitoring van het uitbestedingsrisico rondom de pensioenuitvoering is er een controlemodel vastgesteld waarin de door het bestuursbureau uit te voeren controles met de uitvoerder zijn afgestemd. De controles rondom de pensioenuitvoering bestaan uit doorlopende controles, periodieke controles op bijvoorbeeld de uitkeringen en de premienota's en een jaarlijkse audit. Met deze controles wordt ernaar gestreefd een goed beeld te krijgen van de processen en interne controles bij de pensioenuitvoerder.

Operationeel risico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Operationeel risico	Het Fonds dient geen materieel operationeel risico te lopen	Er zijn diverse beheersmaatregelen getroffen, waaronder het beoordelen van ontvangen Rapportages Niet-Financiële risico's. Eventuele financiële schade wordt, indien mogelijk, verhaald bij de uitbestedingspartijen	Het bestuursbureau monitort de uitvoeringsorganisaties door het uitvoeren van controles

Als operationele risico's zijn onder andere benoemd: het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, de vertrouwelijkheid van gegevens, het verloren gaan van informatie, de kwaliteit van de medewerkers en de kwaliteit van de managementinformatie. Deze risico's worden door het Fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de medewerkers en de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het bestuursbureau monitort de kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden en ontvangen rapportages en treedt met deze organisaties in overleg om, waar mogelijk, de kwaliteit te verbeteren. Op grond van een analyse heeft het Bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van belangrijke resterende operationele risico's, waardoor bij de berekening van het vereist eigen vermogen geen buffer voor het operationeel risico wordt aangehouden.

Juridisch risico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Juridisch risico	Het Fonds dient geen materieel juridisch risico te lopen	Interne beschikbaarheid van juridische expertise. Indien nodig wordt juridische expertise ingehuurd	De monitoring op juridische risico's vindt ad hoc plaats wanneer van toepassing

Het risico op aansprakelijkheid, de complexiteit van contracten en de wijzigingen in wet- en regelgeving zijn als belangrijkste juridische risico's geïdentificeerd. De af te sluiten contracten, inclusief de aansprakelijkheidsclausules, worden intern juridisch getoetst. Indien nodig, bijvoorbeeld bij contracten waarop het buitenlands recht van toepassing is, wordt er externe juridische expertise ingehuurd. Ten aanzien van de wijzigingen in wet- en regelgeving wordt er door het bestuursbureau periodiek nagegaan of het Fonds nog compliant is met alle wet- en regelgeving. Eind 2021 heeft het Fonds intern een toets uitgevoerd, waaruit ook geen bijzonderheden zijn gekomen.

Integriteitsrisico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Integriteitsrisico	Het Fonds dient geen materieel integriteitsrisico te lopen. Hiervoor is beleid opgesteld	Regelmatig onder de aandacht brengen van het integriteitsbeleid	De compliance officer monitort de naleving van de Gedragscode door het jaarlijks opvragen van Nalevingsverklaringen bij alle verbonden personen en het opvragen van nevenfuncties, relatiegeschenken, privé-beleggingstransacties bij de insiders

Het integriteitsrisico is het risico dat de integriteit van het Fonds wordt beïnvloed als gevolg van niet integere of onethische gedragingen van de organisatie, de medewerkers of de leiding van het Pensioenfonds. Het Bestuur hecht veel waarde aan het positief beïnvloeden van de cultuur, het gedrag en de motivatie van de medewerkers. Om dit te waarborgen heeft het Bestuur de volgende procedures vastgesteld:

- Integriteitsbeleid
- Compliance Program
- Gedragscode
- Klokkenluiderregeling
- Incidentenregeling en Regeling operationele voorvallen
- Interne klachten- en geschillenregeling

Deze procedures gelden als gedragslijn voor integer en ethisch gedrag van het Pensioenfonds en de betrokken medewerkers. Voor de jaarlijkse toetsing op de naleving hiervan heeft het Bestuur een externe en interne compliance officer. In het verslagjaar zijn geen overtredingen vastgesteld. De nevenfuncties van de bestuursleden zijn opgenomen in bijlage 3. Wat betreft de incidentenregeling hebben zich in 2022 geen incidenten voorgedaan. Wel is een aantal operationele voorvallen gemeld bij de interne compliance officer. Daar waar nodig zijn acties genomen om herhaling in de toekomst te voorkomen.

Bij de procedures van het Pensioenfonds is rekening gehouden met eventuele aanpassingen in de regelgeving, de Code Pensioenfondsen en het geactualiseerde Model Gedragscode van de Pensioenfederatie. Ook bestuursleden worden aangemerkt als insiders. Een insider dient twee keer per jaar aan de externe compliance officer een opgave te verstrekken van alle beleggingstransacties van de afgelopen periode. Beleggingen in fondsen hoeven niet te worden opgegeven.

Naast deze procedures voert het Pensioenfonds periodiek een volledige Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uit, waarbij ook gekeken wordt naar de integriteit bij uitbestedingspartijen. De SIRA is in 2021 geactualiseerd. In de wettelijk verplichte SIRA worden zo objectief mogelijk de integriteitsrisico's beoordeeld. Hierbij wordt per risico gekeken wat de kans is dat het risico optreedt, wat de mogelijk financiele gevolgen zijn en wat de impact op reputatie is. Door middel van scenario's wordt uitgebreid stilgestaan bij mogelijke risico's rondom integriteit en belangenverstrengeling. Uit deze SIRA zijn geen scenario's naar voren gekomen waarbij het risico lager is dan de risicobereidheid van het Bestuur bij de betreffende scenario's. Er zijn geen aanvullende beheersmaatregelen nodig.

Verzekeringstechnisch risico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Verzekerings-technisch risico	Minimaliseren van het lang- en kortlevenrisico alsmede het risico van arbeidsonge-schiktheid	Het Fonds past de meest actuele informatie over overlevingskansen en AO-kansen toe bij het bepalen van de voorziening. Prognosetafel AG 2022 met startjaar 2022 is eind 2022 toegepast. Ook de erva-ringssterfte is eind 2022 geactualiseerd. Verder is de kostenopslag opnieuw bekeken en verhoogd van 2,3% naar 2,7%	Voor de monitoring van het verzekeringstechnisch risico wordt gebruikgemaakt van een adviserend actuaris

De belangrijkste verzekeringstechnische of actuariële risico's zijn de risico's van langleven, overlijden en arbeidsongeschiktheid en het indexatierisico:

- Het langlevenrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Het Bestuur houdt hier rekening mee door de pensioenverplichting te berekenen op basis van de actuele prognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG 2022) en een correctiefactor daarop toe te passen. Door toepassing van deze actuele informatie over overlevingskansen wordt het langlevenrisico voor het Pensioenfonds gemitigeerd.
- Het overlijdensrisico (ook wel kortlevenrisico) betekent dat het Pensioenfonds, in geval van overlijden, mogelijk een partner- en wezenpensioen moet toekennen waarvoor door het Pensioenfonds geen of onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Dit risico wordt uitgedrukt in risicokapitalen.
- Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht dat het arbeidsongeschiktheidsrisico dekt. Het verschil tussen de risicopremie en het resultaat op grond van de mutaties, wordt verwerkt via het resultaat.
- Het indexatierisico omvat het risico dat de ambitie van het Bestuur om indexaties op pensioen toe te kennen onvoldoende kan worden gerealiseerd. Uitdrukkelijk geldt dat indexatieverlening voorwaardelijk is. Als maatstaf voor de indexatieverlening geldt de consumentenprijsindex afgeleid met als peildatum 1 oktober. Bij een dekkings- of een reservetekort wordt het indexatierisico beperkt door verlaging of het niet toekennen van de indexaties op grond van de wettelijke toereikendheidstoets. Het Bestuur heeft in 2022 de volledige inflatie van 3,28% in 2021 kunnen toekennen. De inflatie in oktober 2022 bedroeg 16,93%. Hiervan is begin 2023 9,93% toegekend.

IT-risico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
IT-risico	Het Fonds dient geen materieel IT-risico te lopen	Het Fonds beschikt over een IT- en informatie-beveiligingsbeleid dat ook van toepassing is op uitbestedingspartijen	Het IT-risico bij de uitvoeringsorganisaties wordt gemonitord door het opvragen van de ISAE-beschrijving. Bij eventuele beperkingen in de ISAE wordt de opvolging hiervan specifiek gemonitord

Er is een risico dat de uitvoerende werkzaamheden stagneren door calamiteiten, dan wel door uitval van personeel en apparatuur. Om de continuïteit van de uitvoeringsorganisatie te waarborgen, heeft het Bestuur voor de eigen automatisering een calamiteitenplan opgesteld. De uitvoering van het vermogensbeheer en de pensioenuitvoering zijn uitbesteed aan externe partijen. Deze externe partijen beschikken over adequate maatregelen rondom de beschikbaarheid en continuïteit van de automatisering die onderdeel zijn van hun ISAE 3402-verklaring. De externe partij voor de pensioenuitvoering werkt gedurende het hele jaar door volgens een Disaster Recovery Plan dat door een externe partij wordt getest. Het Fonds krijgt periodiek inzage in de testresultaten.

Het Pensioenfonds heeft een IT-beleid voor externe partijen opgesteld. Met de belangrijkste externe partijen is het Pensioenfonds in overleg getreden om vast te stellen of zij kunnen voldoen aan de eisen uit het IT- en informatiebeveiligingsbeleid van het Pensioenfonds, betreffende de IT-uitgangspunten, de IT-uitvoering en de monitoring daarvan. Er is voor gekozen om het IT-beleid, conform aanbeveling van de Pensioenfederatie, op te stellen vanuit de 5 A's. De vijf beleidscomponenten zijn: Awareness (bewustzijn), Availability (beschikbaarheid), Access (toegang), Accuracy (betrouwbaarheid) en Agility (aanpasbaarheid). Jaarlijks wordt het IT-beleid van de externe partijen gemonitord aan de hand van de ontvangen rapportages over het IT-beleid van de partijen.
In 2022 heeft het Fonds het IT-beleid voor het eigen bureau geactualiseerd en aangescherpt. Datamanagement heeft daarbij een belangrijke plek vanwege de primaire focus op datakwaliteit.

Omgevingsrisico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
Omgevingsrisico	Het Fonds dient geen materieel omgevingsrisico te lopen	Projectplan nieuw stelsel	De projectplannen worden gemonitord

Als belangrijkste omgevingsrisico's zijn benoemd: de stelselwijziging, de ontwikkeling van het deelnemersbestand, de afhankelijkheid van andere entiteiten, de concurrentiegevoeligheid, de gevoeligheid voor reputatieschade en risico van veranderende wet- en regelgeving.

ESG-risico

Risico	Risicogrens/beleid	Beheersmaatregelen 31 december 2022	Monitoring
ESG-risico	Het Fonds dient eventuele materiële en reputatieschade als gevolg van ESG- en klimaatrisico's te beperken	ESG-beleidsplan	De projectplannen worden gemonitord

In 2021 is ESG-risico als afzonderlijke risico-categorie toegevoegd. Het Bestuur heeft ingeschat dat de gevolgen van de stelselwijziging het voornaamste omgevingsrisico is. Om reputatieschade te voorkomen wordt er, naast het integriteitsbeleid, veel aandacht besteed aan communicatie. Het Pensioenfonds is zich ervan bewust dat het beeld dat het publiek heeft van de pensioensector als geheel, niet altijd door het Pensioenfonds kan worden beïnvloed.
Voor grote trajecten heeft het Fonds een projectmatige aanpak. Voorbeelden hiervan zijn een projectplan voor klimaatrisico's en een projectplan voor het nieuwe pensioenstelsel.

Vereist eigen vermogen voor risico Pensioenfonds

Solvabiliteitsrisico

Het Bestuur heeft de zorg voor het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het belangrijkste risico voor het Pensioenfonds is dat er onvoldoende vermogen aanwezig is om op de korte en lange termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Dit risico wordt het solvabiliteitsrisico genoemd.
Het Bestuur volgt de ontwikkeling van de solvabiliteit nauwlettend. Maandelijks is aan het Bestuur gerapporteerd over de hoogte van de dekkingsgraad en ieder kwartaal analyseerde een adviesbureau hoe het solvabiliteitsrisico zich ontwikkelde met betrekking tot de kans op een dekkings- en reservetekort. Om het solvabiliteitsrisico te beheersen, moet het Pensioenfonds kapitaalbuffers aanhouden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven solvabiliteitstoets (S toets). Deze toets is een wiskundig bewerkte som van de risico's en levert een percentage op dat moet worden opgeteld bij een dekkingsgraad van 100%. Hoe groter de risico's die een pensioenfonds loopt, des te groter het vereist eigen vermogen. Diversificatie tussen de verschillende risico's onderling leidt vervolgens tot een reductie van het vereist eigen vermogen.

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen van het Pensioenfonds wordt rekening gehouden met onderstaande risicofactoren in de beleggingsportefeuille.

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij is uitgegaan van de normportefeuille voor 2022 in de evenwichtssituatie. De liquiditeits- (S7), concentratie- (S8) en operationele risico's (S9) zijn buiten beschouwing gelaten, evenals het actieve risico (S10).

De effecten S1 t/m S6 zijn gecombineerd aan de hand van een formule waarin rekening is gehouden met de correlatie tussen sommige risicocategorieën. Het totaal is daarom gecorrigeerd met een diversificatie-effect.

Het vereist eigen vermogen ofwel de risico-opslag voor het Pensioenfonds is eind 2022 uitgekomen op € 555,2 miljoen (2021: € 729,7 miljoen). Dit komt overeen met 21,1% van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico Pensioenfonds en deelnemers. Dat betekent dat de vereiste dekkingsgraad eind 2022 121,1% bedraagt.

Naast de vaststelling van het vereist eigen vermogen, geldt een minimaal vereist eigen vermogen van 4,1% voor algemene risico's. Dat minimaal vereist eigen vermogen is eind 2022 uitgekomen op € 108,4 miljoen. De minimaal vereiste dekkingsgraad is gelijk aan de voorziening pensioenverplichtingen, verhoogd met het minimaal vereist eigen vermogen en bedraagt daarom 104,1%. In 2021 was dat € 147,3 miljoen en 104,1%.

Overzicht van de verschillende solvabiliteitsrisico's van 2022 en 2021

Risico (in duizenden euro's)	2022	2022 %	2021	2021 %
S1. Rente	86.116	3,4	52.475	1,5
S2. Aandelen	366.627	14,4	496.289	14,3
S3. Valuta	124.333	4,9	167.103	4,8
S4. Grondstoffen	0	0,0	0	0,0
S5. Krediet	191.681	7,5	275.435	7,9
S6. Verzekeringstechnisch	66.831	2,6	93.094	2,7
Diversificatie-effect	-281.299	-11,0	-355.971	-10,3
Totale risico-opslag	**554.289**	**21,8**	**728.425**	**20,9**
Effect toerekenen naar totale vereiste dekkingsgraad	911	-0,7	1.239	-0,6
Totale risico-opslag	**555.200**	**21,1**	**729.664**	**20,3**

Vereist eigen vermogen voor risico deelnemer

De Nederlandsche Bank eist van pensioenfondsen dat zij, naast de risico-opslag voor het vermogen voor rekening pensioenfonds, een buffer aanhouden voor het vermogen voor risico deelnemers. Dit buffervereiste is vastgesteld op 1%.

Eind 2022 bedroeg het vermogen in het kader van de regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP in totaal € 91,0 miljoen. De middelloonregeling voor risico van het Pensioenfonds, gecombineerd met de regeling voor risico deelnemers, geeft een vereist eigen vermogen van 21,1%.

Berekening van overschot in 2022 en 2021

Vaststelling overschot/tekort (in miljoenen euro's)	2022	2021
Vereist eigen vermogen (vereiste buffer)	555,2	729,6
Voorziening pensioenverplichtingen	2.542,7	3.475,5
Vereist pensioenvermogen	3.097,9	4.205,1
Aanwezig pensioenvermogen (Totaal activa -/- schulden)	3.426,4	4.277,3
Overschot	**328,5**	**72,2**

Vermogensbeheer

Het hoofddoel van het Pensioenfonds is het realiseren van de ambitie tegen een acceptabel risico voor de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers. Hiervoor dient een voldoende reëel langetermijnrendement op het belegd vermogen te worden behaald, waarbij bovendien rekening wordt gehouden met maatschappelijk verantwoord beleggen. Hiervoor is een ESG-beleid ontwikkeld gebaseerd op de overtuiging dat rekening houden met maatschappelijke normen en waarden bijdraagt aan zowel een duurzame samenleving als een stabiel en adequaat rendement op de lange termijn. In deze paragraaf wordt het vermogensbeheer, waaronder ook het duurzaamheidbeleid, van het Fonds beschreven met daarbij de ontwikkelingen van 2022.

Beleggingsbeleid

Bij de totstandkoming van het beleggingsbeleid streeft het Bestuur van het Pensioenfonds naar een goede balans tussen risico, rendement en kosten. Hierbij wordt rekening gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand, de vereiste solvabiliteit en de wenselijkheid van stabiele premies. De verhouding tussen kosten, rendement en risico is voor het Bestuur een belangrijk punt wat ieder jaar aandacht krijgt.

In deze paragraaf over vermogensbeheer wordt aandacht besteed aan een aantal belangrijke aandachtspunten rondom het beleggingsbeleid. Dit betreft de beleggingsbeginselen, de normportefeuille 2022, de behaalde rendementen en een toelichting op de belangrijkste beleggingscategorieën. Deze paragraaf wordt afgesloten met informatie over duurzaamheid, waarbij wordt ingegaan op het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid van het Fonds, de in 2022 bereikte resultaten op ESG-gebied, een overzicht per beleggingscategorie en de verplichtingen rondom SFDR.

Beleggingsbeginselen

Het Pensioenfonds gaat in het beleggingsbeleid uit van randvoorwaarden die vastliggen in de 'Verklaring inzake de beleggingsbeginselen'. Onderdeel hiervan zijn de 'Investment Beliefs'. Dit zijn uitgangspunten waarop het beleggingsbeleid is gebaseerd. Jaarlijks worden, indien nodig, de beleggingsbeginselen geactualiseerd. Het doel van een periodieke evaluatie is om de overtuigingen te toetsen op compleetheid, actualiteit en praktische toepassing.
In de 'Verklaring inzake de beleggingsbeginselen' zijn ook de klimaatovertuigingen van het Pensioenfonds opgenomen. Deze vormen het vertrekpunt voor het klimaatbeleid dat het Pensioenfonds in de komende jaren gaat uitrollen.
Verder heeft Pensioenfonds TNO, naast de uitsluiting van bedrijven en landen, in 2022 bewust gekozen voor de expliciete bijdrage aan maatschappelijke thema's die het Bestuur en de deelnemers belangrijk vinden. Dit is geëffectueerd door de eurocreditmanagers te verplichten minimaal de benchmarkexposure naar impact bonds aan te houden in de portefeuilles: Green bonds, Social bonds, Transition bonds en Sustainability (linked) bonds. In de duurzaamheidsparagraaf van het jaarverslag wordt verdere verantwoording afgelegd over de gevolgen van het beleggingsbeleid en wat de impact is op de risico-rendement verhouding.

Normportefeuille en risico-inventarisatie

Het Bestuur stelt elk jaar het risicokader en de normportefeuille vast. Het Bestuur heeft geen aanleiding gezien om de risicohouding in 2022 te wijzigen ten opzichte van 2021.

De tabel op de volgende pagina bevat de wegingen van de afzonderlijke beleggingscategorieën voor de normportefeuille 2022 met ingangsdatum 1 maart 2022. Voor vergelijkingsdoeleinden zijn tevens die van 2021 toegevoegd. De wegingspercentages van de normportefeuille wijken echter in de regel af van die van de werkelijke portefeuille als gevolg van marktbewegingen.

Sinds 1 februari 2018 wordt het liquide deel van de normportefeuille op jaarbasis geherbalanceerd. Een studie heeft namelijk uitgewezen dat dit beter en goedkoper is dan te herbalanceren op kwartaalbasis. Herbalancering houdt in dat het vermogen wordt herverdeeld naar de initiële wegingspercentages van de normportefeuille ter voorkoming van het risico dat de actuele wegingen structureel afwijken van de normwegingen. De normportefeuille van het Pensioenfonds voorziet daarnaast ook nog in de mogelijkheid van tactisch beleid. Daarbij kunnen op basis van vooraf vastgestelde bandbreedtes verschuivingen tussen de beleggingscategorieën aan worden gebracht. Dit wordt in beginsel alleen toegepast om risico's te reduceren en een dergelijk besluit moet altijd de goedkeuring

krijgen van het Bestuur. Op basis van de normportefeuille is het beleggingsplan in 2022 aangepast. Het beleid met betrekking tot de valuta-afdekking en het beleid ten aanzien van tactische asset-allocatie zijn niet gewijzigd.

Overzicht wegingen afzonderlijke beleggingscategorieën voor normportefeuille 2022 en 2021

Normportefeuille 2022 versus 2021		2022		2021
Vastrentende waarden	**57,0%**		**57,0%**	
Europese bedrijfsobligaties		23,3%		24,7%
Langlopende overheidsobligaties		11,9%		11,9%
Emerging markets debt		5,6%		5,6%
Direct Lending/Global High Yield (US en EU)		4,0%		2,6%
Woninghypotheken		7,2%		7,2%
Strategic Duration Overlay		5,0%		5,0%
Aandelen	**23,9%**		**27,0%**	
Europa		4,6%		5,6%
Noord-Amerika		12,4%		9,7%
Emerging markets		4,4%		5,0%
Japan		1,45%		1,7%
Asia developed		1,05%		1,4%
World		0,0%		3,6%
Private equity	**12,0%**		**8,9%**	
Vastgoed	**4,7%**		**4,7%**	
Liquiditeiten	**2,4%**		**2,4%**	

Overzicht beleggingsportefeuille (exclusief regelingen voor risico deelnemer) ultimo 2022

Beleggingsportefeuille per categorie (bedragen in duizenden euro's)	Bedragen 2022	Bedragen 2021	In % 2022	In % 2021
Vastgoed	186.934	229.185	5,4	5,3
Aandelen	832.341	1.265.973	24,3	29,6
Vastrentende waarden[8]	1.926.486	2.194.313	56,2	51,2
Derivaten (per saldo)	-156.417	46.623	-4,6	1,1
Private equity	497.380	538.879	14,5	12,6
Liquide middelen	14.580	64.757	0,4	1,5
Overige vorderingen	178.241	4.145	5,2	0,1
Kortlopende schulden	-48.817	-59.182	-1,4	-1,4
Totaal	**3.430.729**	**4.284.694**	**100**	**100**

8 Dit is inclusief het deel van het vermogen dat belegd is in woninghypotheken. Dit deel bedraagt eind 2022 circa € 235 miljoen.

Rendement

In 2022 is het nettorendement van de totale beleggingsportefeuille van het Fonds, inclusief de overlaystructuren (rente- en valuta-afdekking), uitgekomen op afgerond -19,1%. In onderstaande tabel staat hoe het behaalde rendement is verdeeld over de verschillende beleggingscategorieën.

Overzicht van het behaalde rendement per categorie

Rendement Categorie	2022	2021
Vastgoed	-12,8%	33,0%
Aandelen	-11,7%	25,1%
Vastrentende waarden	-19,6%	-3,1%
Private equity	3,5%	51,6%
Woninghypotheken	-17,0%	1,9%
Gemiddeld rendement exclusief overlays	-13,7%	11,90%
Bijdrage overlays (per saldo)	-5,4%	-3,3%
Rendement inclusief overlays	**-19,1%**	**8,6%**

Overzicht rendement afgelopen vijf jaar (exclusief regelingen voor risico deelnemer) versus benchmark

Rendement in %	2022	2021	2020	2019	2018	5-jaars gemiddelde
Pensioenfonds TNO	-19,1%	8,6%	8,8%	14,0%	-1,2%	1,5%
Interne benchmark	-19,0%	8,9%	9,3%	14,4%	-1,0%	1,8%

Vastgoed

De beleggingen in vastgoed bestaan uit beursgenoteerd en niet-beursgenoteerd vastgoed. Het Bestuur laat zich bij de invulling van de vastgoedportefeuille adviseren door Kempen Capital Management. Het relatieve vastgoedbelang is ultimo 2022 uitgekomen op 5,4% van het totaal belegd vermogen. Dit is gelijk aan de weging van ultimo 2021. Het rendement van de gehele vastgoedportefeuille is in 2022 uitgekomen op -12,8%.

Aandelen

De positie naar beursgenoteerde aandelen is eind 2022 uitgekomen op 24,3%. Het rendement bedroeg -11,7%. 2022 was een slecht beursjaar waarin alle aandelenregio's een verlies hebben genoteerd. Binnen de aandelenportefeuille werd het hoogste rendement behaald op aandelen in het Asia Pacific fonds. Deze daalden slechts met een rendement van -1,7%. Aandelen in opkomende landen, inclusief een ESG-overlay, behaalden het laagste resultaat met een rendement van -15,7%.

Vastrentende waarden (inclusief woninghypotheken)

De obligatieportefeuille bestaat uit verschillende componenten met ieder hun eigen risicoprofiel, looptijd, regionale focus en valutaexposure. In totaliteit bestond ultimo 2022 56,2% van de beleggingsportefeuille uit vastrentende waarden en is een rendement behaald van -19,6%. Het rendement van deze portefeuille is als volgt opgebouwd:

- Hoogwaardige langlopende Europese staatsobligaties rendeerden -39,7%.
- Europese bedrijfsobligaties hebben een rendement behaald van -13,8%.
- Obligaties in opkomende markten noteerden een verlies van -11,3%.
- De beleggingen in niet-beursgenoteerde Europese bedrijfsleningen, behaalden een resultaat van 4,8%.

- De beleggingen in Nederlandse woninghypotheken hebben 2022 afgesloten met een rendement van -17,0%.

Private equity

Het Pensioenfonds belegt in private equity vanwege een aantal redenen. Ten eerste geeft het de mogelijkheid te investeren in innovaties die nog niet op de aandelenbeurs te vinden zijn, bijvoorbeeld innovaties op het gebied van deeptech en biotech. Ten tweede geeft het de mogelijkheid om te investeren in bedrijven met een bovengemiddelde groei. Ten derde bieden biedt het de mogelijkheid om te investeren in specifieke impact thema's die het Pensioenfonds belangrijk vindt: gezondheid, innovatie en duurzaamheid. Tot slot biedt private equity het Pensioenfonds een prima rendement tegen een acceptabel risico. Bij de uitvoering van het private equity beleid laat het Bestuur zich adviseren door het Private Equity Committee en Wilshire.

Het Bestuur heeft als strategisch doel gesteld de relatieve weging naar private equity uit te laten komen op 7,5%. In 2022 is de weging van de private-equityportefeuille echter fors hoger uitgekomen. Dit is veroorzaakt door de sterke herwaarderingen van de private-equityportefeuille in de afgelopen jaren en een meevallend rendement in 2022. Andere beleggingscategorieën noteerden veel grotere verliezen, waardoor het relatieve gewicht van de private-equityportefeuille fors hoger is uitgevallen. In 2022 is het gewicht van private equity uitgekomen op 14,5%. Daarmee is de bovengrens van de bandbreedte voor de private-equityportefeuille overschreden. Met de gedachte dat deze overschrijding van tijdelijke aard is, heeft het Bestuur een 'waiver' afgegeven voor deze tijdelijke overschrijding. In de normportefeuille van 2023 zal ook rekening worden gehouden met deze hogere weging voor private equity. Om het risico van de portefeuille te beheersen, zal het gewicht van de beursgenoteerde aandelenportefeuille in 2023 worden verlaagd.

Renteafdekking

Medio 2015 is voor het eerst de dynamische rentehedgestaffel geïntroduceerd. Hierbij is de renteafdekking afhankelijk van de stand van de 30-jaars swaprente. Dit beleid bepaalt dat bij een hogere swaprente het afdekkingspercentage stijgt. Voor wat betreft de implementatie van de rentehedgestaffel geldt het 'pas toe tenzij'-principe. Alleen bij dwingende financieel-economische redenen (monetair beleid, waarderingen, de economische cyclus) mag van de staffel worden afgeweken. Verder is bepaald dat de renteafdekking niet mag worden verlaagd als de actuele dekkingsgraad minder dan 104,1% bedraagt (i.e. dekkingstekort).

In 2022 heeft het Bestuur de rentestaffel gewijzigd. Tevens is in 2022 na overleg met de Beleggingsadviescommissie en het Bestuur een maximum ingebouwd, zodat de rentehedge niet verder zal worden verhoogd dan 70%. Hiervoor waren verschillende redenen, zoals het moeten aanhouden van grotere hoeveelheden van liquiditeit als collateral bij hogere afdekkingsniveaus, het feit dat een renteafdekking lager dan 100% een impliciete inflatiehedge betekent en de verwachting dat de renteafdekking bij het nieuwe pensioencontract niet hoger dan 70% zal uitkomen op totaalniveau. De tabel hieronder toont de huidige rentestaffel en de bijbehorende afdekkingsniveaus. Gedurende 2022 is de 30-jaars swaprente sterk gestegen. In 2022 is de rente-afdekking meerdere malen aangepast en verhoogd van 40% naar 70%. Eind 2022 is de afdekking daarmee uitgekomen op 70%.

Dynamische rentestaffel

Nieuwe rentehedgestaffel op basis van 30-jaars swaprente

Renteniveau	Hedge percentage (o.b.v. swapcurve)
2,0%	70%
1,5%	60%
1,0%	50%
0,5%	40%
0,0%	40%

Duurzaamheid

In deze duurzaamheidsparagraaf van het jaarverslag wordt verantwoording afgelegd over de gevolgen van het beleggingsbeleid en wat de impact is op de risico-rendement verhouding. Het is een belangrijke aanvulling op de paragraaf over het vermogensbeheer. In deze paragraaf wordt ook stil gestaan bij de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), regelgeving gericht op de informatieverstrekking over het ESG-beleid aan de deelnemers van het Pensioenfonds.[9]

Maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid

De missie van Pensioenfonds TNO is het uitvoeren van de pensioenregeling op een correcte, evenwichtige, maatschappelijk verantwoorde en efficiënte wijze voor alle (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en aangesloten werkgevers. Een helder en duidelijk maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid, waarin de maatschappelijke rol van het Fonds tot uitdrukking komt, is daarbij belangrijk.
In het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid wordt omschreven in hoeverre rekening wordt gehouden met duurzaamheidsaspecten op het gebied van milieu, sociale verhoudingen en governance. Pensioenfondsen kunnen dit vormgeven door bijvoorbeeld bepaalde bedrijven of landen uit te sluiten, middels insluitingen of door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. Een andere vorm van actief aandeelhouderschap is in dialoog te gaan met bedrijven. Op welke wijze het Pensioenfonds deze instrumenten inzet, wordt hieronder verder uitgelegd.

De overtuiging dat verantwoord beleggen bijdraagt aan de langetermijndoelstellingen van het Fonds, was al geborgd in de beleggingsstrategie van het Fonds. Eind 2019 heeft het Bestuur dit verder versterkt door een meerjarenplan voor het ESG-beleid vast te stellen dat, waar mogelijk, aansluit op het beleid van de sponsor TNO. Jaarlijks wordt het plan geactualiseerd en er worden concrete stappen geïdentificeerd, voorzien van een stip op de horizon, zodat ook op de lange termijn het verschil gemaakt kan worden.

Het Pensioenfonds is transparant over het ESG-beleid en de behaalde resultaten. Naast de rapportage in het jaarverslag, worden op de website van het Pensioenfonds bij 'Nieuws' regelmatig updates gedeeld van de uitvoering van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid met inzicht in de meest recente uitsluitingslijsten, het aantal bedrijven dat op de watchlist staat en het stewardshipbeleid. Verder staan op de site bij 'Documenten' de Beleggingsbeginselen en het meerjarenplan van het ESG-beleid. Periodiek wordt op de website gerapporteerd over de voortgang van het ESG-actieplan. In 2021 is het klimaatbeleid van het Pensioenfonds opgesteld, waar de klimaatovertuigingen een onderdeel van zijn. In 2023 krijgt dit een vervolg en zullen concrete CO_2-reductie doelstellingen worden geformuleerd. Verder is in 2022 veel aandacht uitgegaan naar de invoering van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese verordening, die voortbouwt op de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties en de Overeenkomst van Parijs, is erop gericht om de informatieverstrekking aan de deelnemers over de gevolgen van het beleggingsbeleid op duurzaamheid te verbeteren.

Resultaten 2022

Het Pensioenfonds heeft in 2022 de volgende concrete stappen gezet in het kader van het duurzaamheidsbeleid:

- Deelnemerspreferenties
  - In 2022 heeft het Pensioenfonds een online-onderzoek gedaan naar de mening van de deelnemers over de manier waarop Pensioenfonds TNO zijn duurzaamheidsbeleid invult. Gebleken is dat er een groot draagvlak onder de deelnemers is voor het duurzame beleggingsbeleid van Pensioenfonds TNO. Uit het onderzoek kwam naar voren dat niet alle deelnemers op de hoogte zijn van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid dat door het Fonds wordt uitgevoerd. Tegelijkertijd werd gezien dat er oog moet blijven voor

9 In het kader van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) beheert het fonds twee financiële producten, te weten de pensioenregeling voor risico fonds en de DC-regeling voor risico deelnemers. In deze duurzaamheidsparagraaf is alleen informatie opgenomen over de pensioenregeling voor risico fonds. Hoe voor de DC-regeling wordt omgegaan met duurzaamheid wordt toegelicht in het hoofdstuk Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen.

de financiële resultaten. 'Betaalbare en duurzame energie' is genoemd als doelstelling waaraan Pensioenfonds TNO, volgens de respondenten, een bijdrage zou moeten leveren. Ook 'klimaatactie' kwam als speerpunt naar voren, evenals 'verantwoorde consumptie/productie'. Dat zijn punten die het Bestuur heeft meegenomen bij de formulering van het strategisch ESG-beleidsplan dat in 2023 is opgesteld.

- Implementatie van duurzaamheid in de beleggingen
  - Het Pensioenfonds ziet af van de belegging in staatsobligaties die zijn uitgegeven door landen die gesanctioneerd zijn door de Verenigde Naties en/of EU. In 2022 is besloten de criteria voor uitsluiting aan te scherpen. Besloten is om ook die landen op de uitsluitingslijst te zetten die op de 'worst of the worst'-lijst staan van Freedom House. Dit zijn landen waar de politieke rechten en burgerlijke vrijheden ernstig geschonden worden.
  - In 2022 heeft het Pensioenfonds besloten om in separate mandaten af te zien van de belegging in die bedrijven die meer dan 5% van hun omzet genereren met teerzanden, schalie-energie en arctic drilling (olie- en gasboringen binnen de poolcirkel). Wereldwijd gaat het dan om enkele honderden ondernemingen.
  - Pensioenfonds TNO heeft, naast de uitsluiting van bedrijven en landen, in 2022 bewust gekozen voor de expliciete bijdrage aan maatschappelijke thema's die het Bestuur en de deelnemers belangrijk vinden. Dit is geëffectueerd door de eurocreditmanagers te verplichten minimaal de benchmarkexposure naar impact bonds aan te houden in de portefeuilles. Impact bonds is de verzamelnaam van Green bonds, Social bonds, Transition bonds en Sustainability (linked) bonds.

- Marktinitiatieven
  - Ondertekenaars van het brede spoor van het IMVB-convenant hebben aangegeven behoefte te hebben aan meer onderlinge kennis- en ervaringsuitwisseling tussen pensioenfondsen. Om dit te faciliteren, zijn zogenaamde intervisiegroepen samengesteld. Het doel van deze groepen is dat pensioenfondsbestuurders of hun vertegenwoordigers kennis en ervaringen met elkaar uitwisselen. Pensioenfonds TNO neemt actief deel aan een van deze intervisiegroepen.
  - Net als in voorgaande jaren heeft Pensioenfonds TNO ook in 2022 meegedaan aan de benchmark van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO). Deze vragenlijst wordt ingevuld door de vijftig grootste Nederlandse pensioenfondsen en is ingedeeld in vier thema's. De VBDO-enquête 2022 ging over het beleid in 2021. In dat jaar is door Pensioenfonds TNO veel aandacht besteedt aan de andere drie thema's van de enquête: Governance, Implementatie en Verantwoording. Op die onderdelen is dan ook hoger gescoord dan het jaar ervoor. Bij het onderdeel beleid is een lagere score behaald. Dit had deels te maken met de aanscherping die het afgelopen jaar door VBDO is doorgevoerd. Overall eindigde het Pensioenfonds op plaats 33, dit betekende een stijging van één plaats ten opzichte van het jaar ervoor.

In- en uitsluitingen

Op basis van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid sluit het Pensioenfonds diverse beleggingen uit. Zo volgt het Pensioenfonds de ethische principes van de Global Compact Principles van de Verenigde Naties. Dit zijn een tiental internationaal geaccepteerde normen en waarden die bedrijven kunnen hanteren op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu en ethiek. Bedrijven die deze ethische normen in ernstige mate schenden, worden door het Pensioenfonds van belegging uitgesloten. Daarnaast zijn uitsluitingscriteria bepaald met betrekking tot schadelijke producten, zoals tabak, controversiële wapens en clustermunitie. Ook wil het Pensioenfonds ESG-risico's rondom klimaat mitigeren, daarom wordt niet direct belegd in steenkolen en niet traditionele fossiele brandstoffen.

Aanvullend wordt afgezien van de belegging in (staatsobligaties van) landen die gesanctioneerd zijn door de VN en/of EU. Een bekende sanctie is bijvoorbeeld een wapenembargo. Hetzelfde beleid wordt toegepast op die landen waar de politieke

rechten en persoonlijke vrijheden met voeten getreden worden.
Verder sluit het Pensioenfonds State Owned Entities (SOE's) uit. Dit zijn bedrijven in landen waar de mensenrechten ernstig geschonden worden. De overheid van een land heeft een dusdanig groot aandelenbelang in die bedrijven, en daarmee samenhangende inkomstenstroom, dat het bedrijf geacht wordt medeverantwoordelijk te zijn voor de mensenrechtenschending. Dat zijn bedrijven waar het Pensioenfonds ook niet in wil beleggen.

Op basis van de genoemde uitsluitingscriteria, ziet het Pensioenfonds per eind december 2022 af van de directe belegging in 810 bedrijven en 23 landen.

De bewuste keuze naar bedrijfsobligaties die tot doel hebben een expliciete bijdrage te leveren aan maatschappelijke thema's, de zogenaamde impact bonds, is tot op heden de enige expliciete vorm van insluiting. Het voornemen is om in 2023 het belang naar dergelijke obligaties verder op te hogen.

Implementatie van beleid – Integratie

In onderstaand overzicht staan de separate mandaten en beleggingsfondsen die per eind december 2022 een duidelijke duurzaamheidsfocus hebben. Op de exposure in euro-obligaties na, zijn het allemaal beleggingsfondsen die hier vermeld worden.

Als de wegingspercentages van de mandaten en beleggingsfondsen bij elkaar worden opgeteld, dan komt daaruit naar voren dat 45,2% van de totale beleggingsportefeuille per eind 2022 duurzaamheidskarakteristieken promoot. Dit betekent dat bij 54,8% van de totale beleggingsportefeuille geen duidelijke duurzaamheidsfocus is. Dit betreft onder andere Amerikaanse aandelen, private equity, vastgoed en direct lending.

Implementatie van beleid – Actief aandeelhouderschap

Beleggers die aandelen op eigen naam hebben staan, mogen op aandeelhoudersvergaderingen hun stem uitbrengen.
In maart 2022 heeft het Pensioenfonds afscheid genomen van het enige aandelenmandaat waarvan de holdings op eigen naam stonden. Het Pensioenfonds heeft zodoende in 2022 niet meer gestemd op aandeelhoudersvergaderingen.

Mandaat/beleggingsfonds	ESG-kenmerken
Beleggingsfonds Europese aandelen	Een beleggingsfonds dat ondernemingen uitsluit die betrokken zijn bij tabak, controversiële wapens en de schending van de UN Global Compact Principles.
Beleggingsfonds aandelen opkomende markten	In dit ESG-aandelenfonds worden vooral bedrijven uitgesloten die actief zijn op het gebied van fossiele brandstoffen, governance en UN Global Compact controverses.
Mandaten Euro-obligaties	De mandaatbeheerders mogen niet beleggen in bedrijven en (staats-obligaties van) landen die op de uitsluitingslijst van het Fonds staan. Daarnaast hebben de managers de expliciete opdracht om minimaal de benchmarkweging naar impact bonds aan te houden.
Beleggingsfonds staatobligaties ontwikkelingslanden	Vanwege de integratie van E, S en G factoren in het beleggingsbeleid kwalificeert dit beleggingsfonds als een 'lichtgroen' beleggingsfonds volgens de eisen van de SFDR.
Beleggingsfonds woninghypotheken	De manager voert een beleid dat duurzaamheidskarakteristieken promoot. Een goed voorbeeld hiervan is dat hypotheekgevers gestimuleerd worden om hun woning te verduurzamen.
Beleggingsfonds voor liquiditeiten	Overtollige liquiditeiten worden belegd in een geldmarktfonds dat voor minimaal 80% investeert in kortlopende leningen die niet of nauwelijks actief zijn op het gebied van tabak, controversiële wapens, steenkolen, teerzanden, schalie-energie en arctic drilling. Ook wordt afgezien van leningen in bedrijven die UN Global Compact Principles ernstig schenden.

Dit doen de managers van de aandelenfondsen waarin het Pensioenfonds participeert overigens wel. Hoe hun stembeleid en -gedrag eruitziet, publiceert het Pensioenfonds periodiek op zijn website.

Een ander alternatief om invloed uit te oefenen, is dat een belegger of een consortium van beleggers, in dialoog gaat met een bedrijf. Dit heet ook wel 'engagement'. Het Pensioenfonds heeft zich in september 2021 aangesloten bij een samenwerkingsverband dat zich specifiek richt op klimaatengagement met beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen (GREEN). Omdat de vastgoedsector verantwoordelijk is voor een belangrijk deel van het energieverbruik en de CO_2-uitstoot, valt er middels deze dialoog nog veel klimaatwinst te boeken. In de eerste voortgangsrapportage uit 2022 is te zien dat de vastgoedbeheerders van het Pensioenfonds de noodzaak zien om actie te ondernemen op klimaatgebied en de bereidheid daartoe ook hebben uitgesproken.
De vermogensbeheerders van onze liquide beleggingen engagen ook. Evenals het stembeleid van deze partijen, is ook het engagementbeleid van de fondsmanagers publiekelijk toegankelijk op de website van het Pensioenfonds.

SFDR

Onlosmakelijk verbonden met maatschappelijk verantwoord beleggen is de SFDR-verordening. SFDR staat voor Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) en heeft betrekking op de informatieverstrekking aan eindbeleggers over duurzaamheid door financiële marktpartijen.

SFDR bouwt voort op de Sustainable Development Goals van de VN en de Overeenkomst van Parijs die gericht is op het aanzienlijk verminderen van de risico's en effecten van klimaatverandering. Voor Pensioenfonds TNO is dit een logisch vervolg op het IMVB-convenant, waarbij de focus lag op rekening houden met negatieve effecten van het beleggingsbeleid. Bij dit convenant staan de OESO-richtlijnen en de United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's) centraal.

Met de komst van de SFDR wordt de volgende stap gezet met de gedetailleerde rapportageverplichtingen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen level 1 en level 2. In de volgende alinea's komen die levels aan bod en wordt beschreven hoe het Pensioenfonds daaraan voldoet. Tot slot geeft de SFDR aan dat ook informatie gegeven moet worden over het beloningsbeleid om inzichtelijk te maken in hoeverre het nemen van duurzaamheidsrisico's wordt aangemoedigd.

Level 1 van SFDR

Het eerste level van de Europese SFDR-verordening is in maart 2021 in werking getreden: transparantie over het duurzaamheidskarakter van de beleggingen en van de pensioenregeling voor risico deelnemers. Dit bestaat uit een aantal onderdelen.

Op de website (zie www.pensioenfondstno.nl/overons/duurzaamheidsinformatie/), rapporteert het Pensioenfonds over de volgende vragen:

- Of *duurzaamheidsrisico's* worden meegenomen in beleggingsbeslissingen
- Of het Pensioenfonds *ecologische of sociale kenmerken promoot*
- Of het Pensioenfonds *ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren in aanmerking neemt*
- Of het Pensioenfonds *duurzame beleggingen tot doel heeft*, dat wil zeggen een economische activiteit, die bijdraagt aan het bereiken van een milieudoelstelling, of het verwezenlijken van een sociale doelstelling
- Of *beloningsbeleid* in lijn is met de integratie van duurzaamheidsrisico's

Ander aspect dat onderdeel is van level 1 is het analyseren van de ecologische en sociale kenmerken van de beleggingsproducten van het Pensioenfonds volgens de Europese Taxonomie om de pensioenregeling te kunnen kwalificeren: grijs, lichtgroen of donkergroen. Bij een niet-duurzaam product is de classificatie grijs en bij een product dat duurzaam beleggen tot doel heeft, is de classificatie donkergroen. Uit de analyse die eind 2022 gedaan is, is naar voren gekomen dat 45,2% van de beleggingsportefeuille van Pensioenfonds TNO duurzaamheid promoot. Op grond van dit percentage, en de actieplannen voor de komende jaren, kwalificeert het Pensioenfonds de middelloonregeling volgens SFDR als lichtgroen (artikel 8).[10]

10 De regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP (DC-regeling) van het Fonds zijn geclassificeerd als grijs (artikel 6 onder de SFDR).

Ecologische en sociale kenmerken pensioenregeling: lichtgroen

De classificatie lichtgroen voor de pensioenregeling van Pensioenfonds TNO betekent dat de pensioenregeling een financieel product is dat ecologische en/of sociale kenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd. Duurzaam beleggen is niet het doel, maar Pensioenfonds TNO heeft wel de visie dat duurzaam beleggen bijdraagt aan zijn langetermijndoelstellingen. Het strategisch ESG-beleidsplan ligt hieraan ten grondslag en is een integraal onderdeel van het beleggingsproces. Dit betekent dat in het beleggingsproces, waar praktisch mogelijk, ESG-aspecten onderdeel zijn van de besluitvorming, aanvullend op de gebruikelijke financiële factoren. ESG wordt daarom altijd in samenhang met (verwacht) rendement, risico en kosten bekeken. Daarbij moet opgemerkt worden dat het Pensioenfonds het ontwikkelen van duurzaam beleid/ESG-beleid (Environment, Social, Governance) ziet als een iteratief proces, waarvan het uiteindelijke eindpunt nog niet is bereikt.

Level 2 van SFDR

Bij level 2 gaat het over de ecologische en/of sociale kenmerken van de pensioenregeling die in de pre-contractuele informatie dient te worden opgenomen volgens een voorgeschreven sjabloon. Deze informatie is ook beschikbaar op de website, en tevens opgenomen in bijlage 6 van dit jaarverslag. Ook geldt de onderhavige paragraaf over de verantwoording van de SFDR-verordening als onderdeel van SFDR level 2.

Ongunstige effecten van duurzaamheidsfactoren

Een ander aspect van level 2 van SFDR is dat pensioenfondsen die aangeven dat hun pensioenregeling classificeert als een artikel 8-product, moeten rapporteren over de 'belangrijkste ongunstige effecten van het beleggingsbeleid op duurzaamheidsfactoren'. Dit is de zogenaamde Principle Adverse Impact (PAI)-statement. De publicatiedeadline hiervan is 1 juli 2023, op basis van de ultimo 2022 data.

Pensioenfonds TNO maakt echter gebruik van de mogelijkheid om de rapportage hiervan uit te stellen tot 1 juli 2024, gebruikmakend van de 'opt-out'-clausule. Hiervoor is gekozen omdat veel van de benodigde data nog niet beschikbaar is, en omdat begin 2023 pas duidelijk is geworden op welke thema's, en bijbehorende PAI-indicatoren, het Bestuur beleid wil voeren.

Om rekening te kunnen houden met nadelige effecten van het beleggingsbeleid, heeft Pensioenfonds TNO, in het kader van het IMVB-convenant, een duediligenceonderzoek uitgevoerd. In dit onderzoek is de beleggingsportefeuille van het Pensioenfonds gescreend op negatieve risico's voor maatschappij en milieu met het doel deze te voorkomen, te beperken en/of te (laten) herstellen.

Beloningsbeleid

Tot slot is informatie over het beloningsbeleid een belangrijk aspect van de SFDR-verordening. Pensioenfonds TNO voert overeenkomstig de Pensioenwet, het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Code Pensioenfondsen een beloningsbeleid uit dat niet aanmoedigt tot het nemen van meer risico's (waaronder duurzaamheidsrisico's) dan voor het Pensioenfonds aanvaardbaar is. Ook wordt de schijn van belangenverstrengeling voorkomen. De beloning van de directie en medewerkers van het bestuursbureau en van de bestuurders van het Pensioenfonds is onafhankelijk van het rendement van de beleggingsportefeuille en bevordert niet het nemen van buitensporige duurzaamheidsrisico's. Daarnaast kent het Pensioenfonds geen prestatieafhankelijk beloningen. Er worden dus geen risico's genomen om koste wat kost te 'vergroenen'.

De periodieke verslaggeving over de mate waarin aan de ecologische en/of sociale kenmerken is voldaan door het Pensioenfonds is opgenomen in Annex IV SFDR, zie bijlage 6 van dit jaarverslag.

Actuariële paragraaf

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie

In zijn actuariële verklaring heeft de certificerend actuaris geoordeeld dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De vermogenspositie op de balansdatum is naar zijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Actuariële analyse

In onderstaand overzicht is de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten opgenomen:

Actuariële analyse van het resultaat (in duizenden euro's)	2022	2021	2020
Wijziging rentetermijnstructuur	1.033.090	239.628	-435.821
Beleggingsopbrengsten	-803.275	351.823	323.601
Premies	-17.196	-20.429	-27.886
Waardeoverdrachten	-9	-467	-185
Kosten	0	0	0
Uitkeringen	138	159	4
Sterfte	4.934	2.314	205
Arbeidsongeschiktheid	-693	-1.532	820
Toeslagverlening	-113.153	0	-3
Wijziging actuariële grondslagen en methoden	-23.274	0	87.303
Reguliere mutaties voorzieningen	637	4	220
Overige oorzaken	1.375	-3.781	469
	82.574	**567.719**	**-51.273**

In 2022 is een positief resultaat behaald. Door de stijgende rente in 2022 is een positief resultaat ontstaan door de wijziging van de rentetermijnstructuur van € 1.033.090. Daarentegen is er op de beleggingen een negatief resultaat behaald van - € 803.275. Ook de toeslagverlening leverde een negatieve bijdrage op van - € 113.153. De overige actuariële resultaten waren voor 2022 beperkt.

Het overzicht van de diverse premies over 2022 is als volgt:

Premies (in duizenden euro's)	2022	2021	2020
Feitelijke premie[1)]	66.566	62.054	53.981
Zuivere kostendekkende premie[2)]	101.879	100.341	99.074
Gedempte kostendekkende premie[3)]	62.786	58.320	46.773
Premiedekkingsgraad[4)]	78,3%	74,3%	64,6%

1) Feitelijke premie
De feitelijke premie is de premie die het Fonds daadwerkelijk in 2022 van alle aangesloten ondernemingen heeft ontvangen. Pensioenfonds TNO heeft onder het nieuwe FTK gekozen voor het berekenen van de kostendekkende premie volgens de gedempte premiesystematiek, waarbij de kostendekkende premie wordt berekend aan de hand van het verwacht rendement minus de inflatie (1,9%). De feitelijke premie is niet samengesteld uit afzonderlijke componenten. Aan deze feitelijke premie is wel de voorwaarde verbonden dat deze tenminste gelijk is aan de gedempte kostendekkende premie, zodat de nieuwe pensioenopbouw, de benodigde risicopremies, uitvoeringskosten en de bufferopslag hieruit kunnen worden gefinancierd. De feitelijke premie wordt ex ante gelijk gesteld aan de gedempte kostendekkende premie waarbij de vrijval uit de kostenvoorziening niet in mindering is gebracht en wordt uitgegaan van 1,9% inflatie zonder ingroeipad.

2) Zuivere kostendekkende premie
De zuivere kostendekkende premie ad € 101.879 is als volgt samengesteld:

Actuarieel benodigd	78.015
Bijdragen voor risico deelnemers	584
Risicopremies	4.690
Opslag in stand houden vereist vermogen	17.326
Opslag voor uitvoeringskosten	1.264

3) Gedempte kostendekkende premie
De gedempte kostendekkende premie voor 2022 is vastgesteld volgens de gedempte premiesystematiek, waarbij de kostendekkende premie wordt berekend aan de hand van het verwacht rendement minus de inflatie. De gedempte kostendekkende premie ad € 62.786 is als volgt samengesteld:

Actuarieel benodigd	32.332
Bijdragen voor risico deelnemers	584
Risicopremies	2.878
Opslag in stand houden vereist vermogen	7.380
Opslag voor uitvoeringskosten	1.264
Voorwaardelijke componenten	18.348

4) Premiedekkingsgraad
Pensioenfonds TNO baseert de feitelijke premie op de gedempte kostendekkende premie, omdat die meer stabiliteit geeft. De feitelijke premie over 2022 bedroeg 20,33% van de pensioengevende salarissom. In 2022 was de feitelijke pensioenpremie hoger dan de gedempte premie. Hiermee voldoet het Fonds aan de eisen van de Pensioenwet. De premiedekkingsgraad (de feitelijke premie gedeeld door de inkoop op marktrente) was voor 2022 78,3%. Dit betekent dat op basis van de situatie op 1 januari 2022 de premie in elk geval niet heeft bijgedragen aan herstel van de dekkingsgraad. De premiedekkingsgraad is gedurende 2022 sterk gestegen door de rentestijging.

Er zit een verschil tussen de hoogte van de feitelijke premie € 66.566 en de hoogte van de gedempte premie € 62.786 welke wordt veroorzaakt doordat de gedempte premie de ex-ante gedempte premie is waarbij in de kostenopslag géén rekening is gehouden met de vrijval uit de kostenvoorziening.

De premiedekkingsgraad wordt als volgt berekend:

Feitelijke premie	66.566	
Minus bedragen voor risico deelnemers	584	
Minus opslag voor uitvoeringskosten	1.264	
	64.718	(A)
Actuarieel benodigd (78.015 + 4.690)	82.705	(B)
Premiedekkingsgraad per 31 december 2022	**A uitgedrukt in B**	**78,3%**

Actuariële grondslagen

De kostenvoorziening moet toereikend zijn om de pensioenverplichtingen en de uitvoeringskosten af te dekken. Dit voor het geval dat de situatie zou ontstaan dat de sponsor weg zou vallen. Op advies van de adviserend actuaris is de kostenvoorziening in 2022 onderzocht en dit zal periodiek worden herhaald. In 2022 is op basis van het onderzoek een kostenvoorziening van 2,7% door het Bestuur vastgesteld. Daarnaast is vanaf 2022 de technische voorziening bepaald met de nieuwe Prognosetafel AG2022. Met de update naar de nieuwe prognosetafel heeft er tevens een update plaatsgevonden van de toegepaste ervaringssterfte.

"Toen ik zelf nog werkte, ben ik al gaan praten bij Natuurmonumenten op het eiland Tiengemeten in het Haringvliet om te kijken of ik iets kon gaan doen op het eiland. Daar is een jaar of 10 geleden Speelnatuur geopend. Ik kwam daar vaak met mijn boot langs. Het is een heel ruig natuurgebied en kinderen kunnen daar heerlijk spelen en onder andere van modderglijbanen in modderbaden glijden. Ik ben daar vrijwilliger geworden."

Hans Hooghart, Life & Pension, maart 2022, 'Is pensioen een hele lange vakantie'

Nieuwe pensioenstelsel

De wet waarin de regels voor het nieuwe pensioenstelsel zijn vastgelegd gaat naar verwachting in op 1 juli 2023. Zodra die nieuwe wet er is, kan Pensioenfonds TNO de nieuwe regels gaan toepassen en de nieuwe pensioenregeling concretiseren. Het Pensioenfonds TNO streeft ernaar om in op 1 januari 2026 over te gaan naar het nieuwe stelsel, dat uiterlijk in 2028 ingaat. In dit hoofdstuk staat een update over de voorbereidingen bij het Fonds van afgelopen jaar.

Verkenningsfase

Net als alle andere pensioenfondsen is Pensioenfonds TNO achter de schermen hard bezig met de voorbereidingen van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Speciaal hiervoor is in 2021 bij het bestuursbureau een projectgroep gestart om de transitie naar de nieuwe regeling voor te bereiden. Er is een route voor implementatie, een projectplan met mijlpalen en een tijdspad opgesteld, zodat gericht naar de implementatie toegewerkt kan worden.

De eerste fase daarin is de verkenningsfase. Het doel van deze fase is dat het Bestuur van Pensioenfonds TNO kan adviseren wat voor alle betrokkenen de meest passende contractkeuze is, dus zowel passend voor de huidige pensioengerechtigden als de (gewezen) deelnemers.
Elke bestuursvergadering wordt er een update gegeven van het project en de sleutelfunctiehouder risicobeheer geeft daarop zijn visie. Ook wordt bij elk vergaderdocument aangegeven of dat onderwerp ook een relatie heeft met het nieuwe pensioenstelsel. Verder worden de sociale partners en het Verantwoordingsorgaan tweemaal per jaar bijgepraat over de ontwikkelingen. Tijdens elk regulier overleg met de Raad van Toezicht komt de stand van zaken over de transitie naar het nieuwe stelsel aan bod. Daarnaast zijn er workshops met de diverse stakeholders. Tot slot zijn er extra controles op datakwaliteit voor een goede transitie naar de nieuwe regeling.

Stand van zaken eind 2022

Inmiddels is Pensioenfonds TNO al een heel eind op weg. Er zijn - voor zover dat kan – in 2022 al van veel aspecten de impact van het nieuwe stelsel inzichtelijk gemaakt. Om de sociale partners van TNO (TNO Raad van bestuur en de Ondernemingsraad) te helpen bij de keuze tussen twee contractvormen, heeft het Bestuur in 2022 een besliskader opgesteld. Dit besliskader bestaat uit een zevental elementen zoals het pensioenresultaat, solidariteit, keuzevrijheid, uitvoerbaarheid, uitlegbaarheid, beleggingsbeleid en wendbaarheid. In beide contracten is het mogelijk om risico's, zoals overlijden tijdens het dienstverband, arbeidsongeschiktheid en langer leven, samen te delen. Voor het zover is dat sociale partners een keuze kunnen maken, zorgt het Bestuur van het Fonds ervoor dat de genoemde elementen per contractvorm goed tegen elkaar worden afgezet en afgewogen. Ook wordt gekeken naar mogelijke compensatiemogelijkheden, omdat het doel is dat eenieder een zo goed mogelijke overgang heeft naar het nieuwe stelsel. Het jaar 2022 stond dus met name in het teken van veel analyse en uitzoekwerk, afstemming en overleg. Verder is in 2022 het risicohoudingsonderzoek uitgevoerd om de risicohouding voor de nieuwe regeling te bepalen.

Vervolgacties 2023

Wat staat op de planning? In 2023 komt een voorkeurscontract in zicht. Dat gebeurt op basis van een aantal principes en uitgangspunten bij het besliskader plus een kwalitatieve beoordeling van het Bestuur. Berekeningen moeten deze voorkeur dan verder nog ondersteunen. Zodra de wetgeving in 2023 definitief is, kan worden beoordeeld of een en ander nog moet worden aangepast of aangescherpt. Daarna kan een aantal keuzes gemaakt worden door de sociale partners van TNO, die besluiten over invaren en contractkeuze.
Wel kan de overgang naar het nieuwe stelsel vertraging oplopen. Er is een aantal risico's geïdentificeerd waar het Fonds mee te maken kan krijgen:

- Onduidelijkheid over (lagere) wetgeving
- Doorlooptijd systeemaanpassingen pensioenadministratie
- Onduidelijkheid bij deelnemers over het toegekende vermogen

De projectgroep en het Bestuur zijn zich bewust van deze risico's en doen er alles aan om deze risico's te beheersen. Er is afstemming met AZL over de pensioenuitvoering en de communicatie over het nieuwe stelsel is al gestart.

Waarom een nieuw stelsel?

Het huidige stelsel is kwetsbaar omdat beleggings- en renterisico's voor verschillende leeftijdsgroepen anders uitpakken terwijl er maar één onderliggend beleggings- en rentebeleid gevoerd kan worden. Ook moeten er relatief grote buffers aangehouden worden voordat een indexatie gegeven kan worden. In een periode van lage rente bleek dit stelsel niet voldoende bestendig. Daarnaast is er de veranderende arbeidsmarkt. Jongeren betalen nu over het algemeen nog te veel voor het pensioen dat ze later ontvangen en ouderen te weinig. Dat is geen probleem als bij één pensioenfonds pensioen wordt opgebouwd. Het is wel een probleem als werknemers op latere leeftijd voor zichzelf beginnen en weggaan bij een pensioenfonds. Zij krijgen dan later minder pensioen dan waarvoor zij samen met hun werkgever betaald hebben.

De regels in het nieuwe pensioenstelsel zorgen ervoor dat pensioen eerder omhooggaat als het economisch goed gaat. Het gaat ook eerder omlaag als het economisch slechter gaat. Het pensioen van een deelnemer beweegt dus sneller mee met de economie. Van inhaalindexaties zal dan geen sprake meer zijn. Mede daarom zal er ook de komende tijd in aanloop naar het nieuwe stelsel een tijdelijke, wettelijke versoepeling zijn van de huidige indexatieregels zodat de pensioenopbouw al wat meer meebeweegt met de economie. Ook wordt in het nieuwe stelsel pensioen eerlijker: jong en oud krijgen het pensioen waarvoor ze (samen met hun werkgever) betalen.

Als de wet definitief is en de keuzes zijn gemaakt, is het tijd voor de transitiefase. In die fase kan alles veel concreter gemaakt worden.

Pensioenuitvoering en het nieuwe stelsel

De pensioenuitvoerder van Pensioenfonds TNO, AZL, bereidt zich ook voor op de nieuwe uitvoeringsregeling en past hiervoor de producten die ze aanbieden aan. Belangrijk aspect hierin is de vernieuwing van het IT-landschap van AZL wat bij moet dragen aan een verbetering van de service en verlaging van de kosten. Ook het portaal voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en de website worden hierin meegenomen, zodat alles goed op elkaar aansluit. Deze grote verandering wordt in fases uitgevoerd en is eind 2022 al gestart. Voor Pensioenfonds TNO is duidelijk dat AZL een goed beeld heeft van de benodigde aanpassingen voor de implementatie van de nieuwe pensioenregelingen. AZL kan in het nieuwe IT-landschap alle mogelijke contractvormen van het nieuwe stelsel ondersteunen. Wel is vanwege de vele aspecten in de huidige regeling de overgang naar de nieuwe regeling complex. Om te zorgen dat de implementatie goed verloopt, is er nu al extra aandacht voor de juistheid en volledigheid van de data. De pensioenvoerder loopt op schema en de transitiekosten zijn helder en conform verwachtingen. Elk kwartaal is er afstemming met AZL over de transitie naar het nieuwe stelsel.

Vermogensbeheer en het nieuwe stelsel

Pensioenfonds TNO bereidt zich ook voor op veranderingen in het nieuwe stelsel rondom vermogensbeheer. In het nieuwe pensioenstelsel is er meer samenwerking tussen vermogens- en pensioenbeheer. Er is meer informatie-uitwisseling nodig. De informatiebehoefte voor de pensioenuitvoering en custodian wordt met de komst van de Wet toekomst pensioenen groter. Bij de flexibele regeling is de informatiebehoefte op grote lijnen vergelijkbaar met de huidige gegevensuitwisseling zoals bij de Defined Contribution-regeling. Voor de solidaire regeling is dat anders. Er komt een strakkere aansluiting tussen het fondsvermogen en de collectieve administratie van persoonlijke pensioenvermogens.

Communicatie naar (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden

Een ander belangrijk punt is de communicatie. Deelnemers en pensioengerechtigden worden op verschillende manieren meegenomen in de ontwikkelingen rondom het nieuwe stelsel. Zo zijn aan het begin van de verkenningsfase webinars georganiseerd waarbij de eerste contouren van de verandering zijn geschetst. Daarnaast wordt in het digitale magazine van Pensioenfonds TNO steeds aandacht besteed aan de ontwikkelingen rondom het nieuwe stelsel. Op die manier wordt iedereen goed op de hoogte gehouden. Verder heeft de website een 'Special' (www.specials.pensioenfondstno.nl/nieuw-pensioenstelsel) waar alle informatie over het nieuwe stelsel te vinden is. Ook wordt als het van toepassing is een extra mailing verstuurd met een update van de ontwikkelingen. Zodra de wet concreet wordt komen er weer nieuwe webinars voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Al deze aspecten zijn onderdeel van het communicatieplan dat voor de transitie is opgesteld, zodat deelnemers en pensioengerechtigden tijdig worden geïnformeerd en betrokken.

Kortom, samen met alle betrokkenen worden de benodigde stappen gezet en iedereen wordt geïnformeerd. Alles met één doel: een soepele en evenwichtige overgang naar een nieuwe, duurzame pensioenregeling.

Keuze: flexibele of solidaire regeling

De sociale partners mogen uiteindelijk een keuze maken. Maar waar kunnen ze uit kiezen? Er is een flexibele en een solidaire regeling, waarbij persoonlijk vermogen wordt opgebouwd. Een belangrijk kenmerk van de flexibele regeling is dat er (beperkte) individuele keuzes gemaakt kunnen worden, zoals het risicoprofiel. In de uitkeringsfase worden de risico's collectief gedeeld. Daarnaast heeft de deelnemer in de flexibele regeling de keuze om de uitkeringsfase uit te laten voeren door het Pensioenfonds of door een verzekeraar.

In de solidaire regeling gaat het anders. Als daarvoor wordt gekozen, dan krijgt de deelnemer een aandeel in het collectief vermogen. De risico's tijdens de opbouwfase worden daarbij collectief binnen leeftijdscohorten gedeeld.

In het nieuwe stelsel zal Pensioenfonds TNO elk jaar berekenen wat de persoonlijke opbouw is dan wel wat het aandeel van de deelnemer is in de pensioenpot van de flexibele of solidaire regeling. Op basis daarvan wordt een inschatting gemaakt van het pensioen dat de deelnemer in de toekomst krijgt. Ieder jaar zal de uitkomst van die berekening anders zijn. Het verwachte pensioen gaat dus schommelen. Er komen uiteraard wel regels waardoor de pensioenen van met name ouderen beschermd worden tegen schommelingen. Jongeren lopen dus meer beleggingsrisico dan ouderen in het nieuwe stelsel.

Hoe de premie voor Pensioenfonds TNO in het nieuwe pensioenstelsel eruit zal zien, is nog niet bekend. Wel is bekend dat binnen de nieuwe wetgeving de premie voor alle werknemers een gelijk percentage van de pensioengrondslag moet zijn. Dit is dus niet langer afhankelijk van leeftijd, wat relatief gunstig is voor jongeren. Het is echter relatief ongunstig voor oudere deelnemers, met name voor deelnemers rond de leeftijd van 45 t/m 50 jaar. Deze deelnemers komen bij de overgang naar de nieuwe regeling mogelijk pensioen te kort omdat zij gedurende de rest van de looptijd minder pensioen gaan opbouwen. Het Bestuur kijkt met de sociale partners naar een mogelijke overgangsregeling.

Vooruitblik

In deze paragraaf wordt kort stilgestaan bij de ontwikkelingen voor de komende jaren.

Keuzebegeleiding

Om (gewezen) deelnemers optimaal te kunnen begeleiden bij hun pensioenkeuzes is keuzebegeleiding onmisbaar. Dit thema zal de komende jaren ook vanuit het Bestuur extra aandacht krijgen. Financieel inzicht en begrip van de pensioenregeling zijn nodig om weloverwogen keuzes te kunnen maken. Het Fonds besteedt al veel aandacht aan communicatie en de uitleg van allerlei facetten en aandachtspunten van de pensioenregeling. Het helpen van (gewezen) deelnemers bij hun pensioenkeuzes is essentieel. Met de komst van het nieuwe pensioenstelsel gaat dit de komende tijd nog belangrijker worden. Keuzebegeleiding is zelfs al wettelijk verplicht vanaf de invoeringsdatum van de Wet toekomst pensioenen. Pensioenfonds TNO is hierop al aan het voorsorteren met de aanpassingen en inrichting van het nieuwe pensioenportaal. Dat is de plek waar deelnemers daadwerkelijk keuzes maken. De voorlichting over alle mogelijke keuzes met voor- en nadelen begint uiteraard daarvoor al.

Nieuwe pensioenstelsel

Een goede overgang naar het nieuwe pensioenstelsel staat hoog op de agenda van het Bestuur. Volgens planning treedt de wet in werking op 1 juli 2023. Pensioenfonds TNO heeft afgelopen tijd al volop gewerkt aan de voorbereidingen. Als de wet binnenkort van kracht wordt kunnen de voorbereidingen omgezet worden in concrete acties gericht op een evenwichtige transitie. Heldere communicatie en het creëren van betrokkenheid bij eenieders pensioen is daarbij cruciaal. Voor een succesvolle transitie is het essentieel dat er draagvlak is voor het nieuwe stelsel. Sociale media, verdere digitalisering, maar ook aandacht voor niet-digitale communicatie en internationalisering spelen daarbij een rol vanwege de samenstelling van de deelnemerspopulatie. Pensioenfonds TNO doet er samen met alle sociale partners alles aan om iedereen goed te informeren en te betrekken in dit proces. Zo is er voor eTNOs een wettelijk hoorrecht, zodat zij ook hun mening kunnen laten horen over het transitieplan. De vereniging van pensioengerechtigden, eTNOs, heeft inmiddels aan de werkgever schriftelijk kenbaar gemaakt dat zij gebruik wil maken van het hoorrecht. De werkgever heeft aan eTNOs bevestigd dat zij in de gelegenheid zal worden gesteld om hiervan gebruik te maken.

Uiteindelijk moet een goede transitie resulteren in een nieuwe, toekomstbestendige pensioenregeling met voldoende pensioenopbouw en een waardevast pensioen voor alle deelnemers, want dat is waar het om gaat.

Datakwaliteit en IT

Met de verdergaande digitalisering en de transitie naar het nieuwe stelsel zijn datakwaliteit en IT extra belangrijk. Primaire focus is dat alle data op orde moet zijn voor een goede overstap naar het nieuwe pensioenstelsel. De (gewezen) deelnemers moeten het (opgebouwde) pensioen krijgen waar ze recht op hebben. Datakwaliteit heeft een hoge prioriteit en hiervoor wordt nauw samengewerkt met AZL. AZL ontwikkelt bovendien een nieuw IT-platform waarmee goed ingespeeld kan worden op alle facetten van het nieuwe pensioenstelsel. Onderdeel van dat IT-platform zijn een nieuw pensioenportaal voor alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en een nieuwe website. De website en het portaal zijn daarin onlosmakelijk met elkaar verbonden, zodat alles voor de pensioenuitvoering van de nieuwe pensioenregeling goed op elkaar zijn afgestemd.
Een aspect dat onlosmakelijk verbonden is met datakwaliteit en IT, is de beveiliging van alle data. Vanwege het veranderende dreigingsbeeld vraagt informatiebeveiliging in toenemende mate aandacht. Dit onderwerp heeft de komende jaren bij het risicobeleid van het Fonds dan ook hoge prioriteit. Door nog beter inzicht in data en processen kan gecheckt worden of alles op orde is en welke extra maatregelen nodig zijn. Cybersecurity moet in het ‘dna’ van het Fonds verankerd worden.

Strategisch ESG-beleidsplan

Tot slot werkt Pensioenfonds TNO komende jaren verder aan het ESG-beleid. Eerstvolgende mijlpaal is het opzetten van een strategisch ESG-beleidsplan om verder vooruit te kijken dan het jaarlijkse operationele ESG-plan. De verdere uitwerking van de klimaatdoelen komen daarin terug, waarbij ook aangesloten wordt op de Europese Paris-Aligned Benchmark (afgekort PAB). Hierin komen klimaat en energie sterk naar voren. Deze benchmark is geïntroduceerd als hulpmiddel voor de transitie naar een koolstofarme economie, zoals dat is vastgelegd in het Klimaatakkoord van Parijs.

Om je in de toekomst nog beter te kunnen informeren over alle pensioenkeuzes wordt de digitale omgeving vernieuwd. Dat gaat in stappen. In de toekomst kun je de in de volledig vernieuwde omgeving je pensioen van A tot Z helemaal zelf regelen.

Life & Pension, maart 2022, 'Handig om te weten: 'Mijn pensioen"

Rijswijk, 27 juni 2023

Bestuur Stichting Pensioenfonds TNO

Nancy Westerlaken MSc
Voorzitter

ir. ing. Jeroen Brouwer
Secretaris

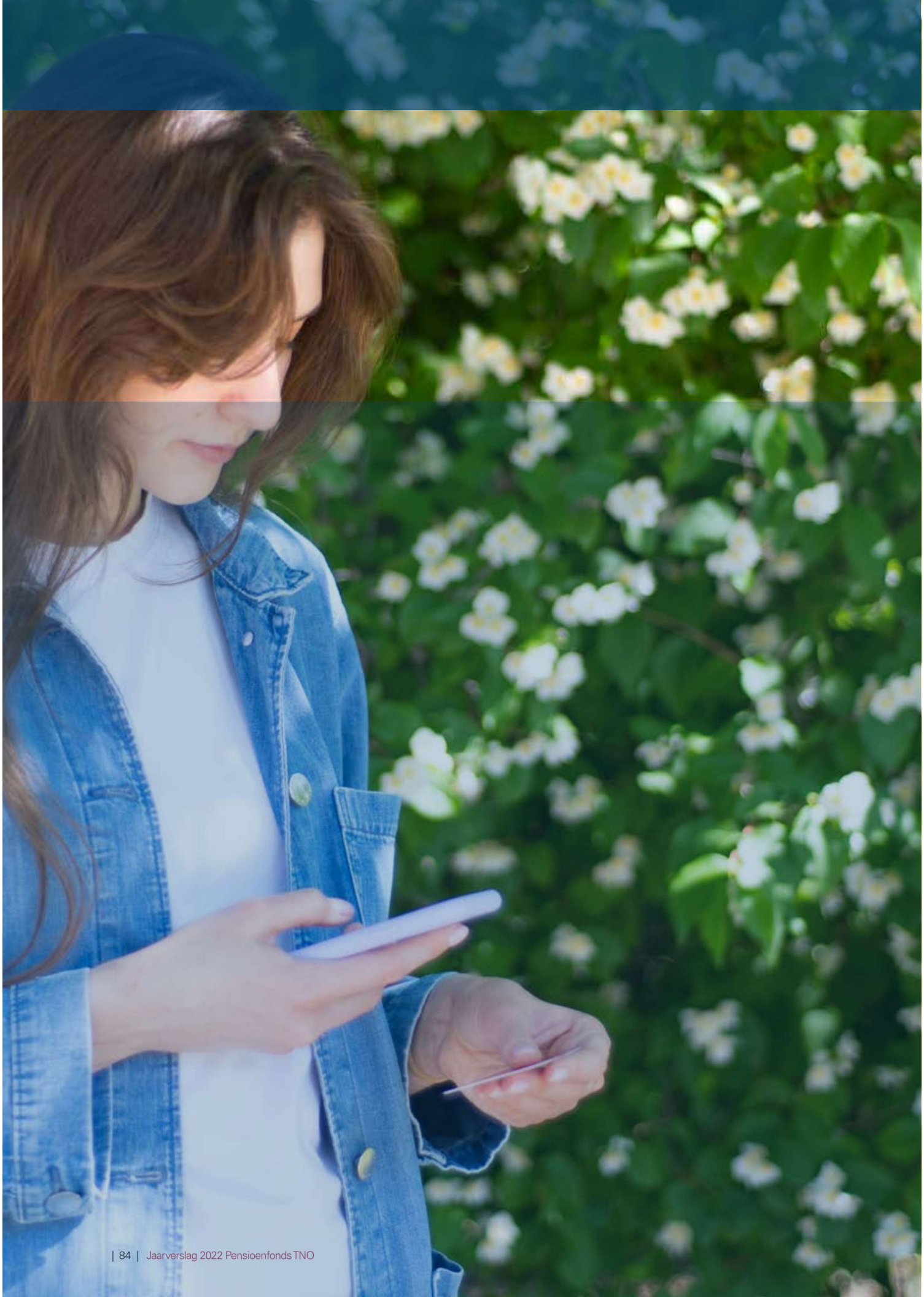

Verantwoording en toezicht

Verantwoordingsorgaan

Oordeel Verantwoordingsorgaan 2022

Inleiding

In lijn met de Pensioenwet en de Code Pensioenfondsen heeft het Verantwoordingsorgaan (VO) als wettelijke taken:

- Een oordeel geven over het handelen van het Bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het Bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst;
- Advisering van het Bestuur over in het reglement verantwoordingsorgaan vastgelegde thema's.

Bij de uitoefening van deze taken geeft het VO in het bijzonder een oordeel over de door het Bestuur in acht genomen evenwichtigheid met betrekking tot de verschillende belanghebbenden, (gewezen) deelnemers en gepensioneerden.

Activiteiten en bronnen van oordeelsvorming

Algemeen

Het VO bestaat uit negen leden, drie werknemersleden, drie werkgeversleden en drie gepensioneerde leden. In 2022 hebben er enkele wijzigingen in de samenstelling van het VO plaatsgevonden. Vanuit de vertegenwoordigers van de werknemers is één lid, en van de pensioengerechtigden zijn twee leden aan het einde van de aanstellingstermijn op 1 juli 2022 gestopt. Deze drie posities zijn op dezelfde datum met nieuwe leden ingevuld. Gezien het aantal kandidaten dat zich namens de werknemers en de gepensioneerden beschikbaar hebben gesteld, zijn daarvoor geen verkiezingen uitgeschreven. De drie nieuwe leden hebben met goed gevolg de SPO-opleiding voor VO leden (fundament) gevolgd. Eén van de vertegenwoordigers vanuit de werkgevers is gestopt per 15 december 2022 en is toegetreden tot het Bestuur van het Pensioenfonds. Deze positie in het VO is nog vacant.

Overleggen

Het VO heeft in 2022 zeven keer formeel overleg gevoerd en daarnaast informeel overleg zo vaak als nodig was gezien de overgang naar een nieuw pensioenstelsel. Het voltallige VO heeft twee overlegvergaderingen gehad met een delegatie van het Bestuur en de directie. Daarnaast heeft er eenmaal overleg plaatsgevonden met de Raad van Toezicht. Voorts is op regelmatige basis overleg gevoerd tussen de voorzitters van het Bestuur en van het VO alsmede tussen het dagelijks bestuur van het VO en de directie van het Pensioenfonds.
De overleggen en de samenwerking met het pensioenfondsbestuur hebben een open karakter. Alle informatie van het Bestuur, verslagen van bestuursvergaderingen en commissies zijn voor het VO beschikbaar in de Bestuurdershoek van de website van het Pensioenfonds. Gezien de grote omvang van de informatie, zou het VO het op prijs stellen als de directie het VO actief zou wijzen op belangrijke stukken die zijn opgesteld door of voor het Bestuur. Vanwege de voorbereidingen op de overgang naar een nieuw pensioenstelsel is de werklast voor VO-leden aanzienlijk toegenomen.

Uitgebrachte adviezen

Het VO heeft in 2022 twee adviesaanvragen behandeld. De adviesaanvragen hadden betrekking op de modeluitvoeringsovereenkomst 2022 en de kostendekkende premie per 1 januari 2023. Daarnaast heeft het VO een reactie gegeven op de onderbouwing van het besluit van het Pensioenfonds tot een aanvullende indexatie voor 2022.
Het eerste advies betrof wijzigingen in de modeluitvoeringsovereenkomst die op 1 januari van 2022 zijn afgesproken met de deelnemende werkgevers. Het VO trof hierbij geen onderwerpen aan om op te reageren. De twee andere onderwerpen worden in de volgende paragraaf besproken.

Workshops Nieuw Pensioenstelsel

Een van de belangrijke aandachtspunten voor het Pensioenfonds is de door de overheid aangekondigde stelselwijziging, de Wet toekomst pensioenen (Wtp). Deze wet is in december 2022 door de Tweede Kamer aangenomen en inmiddels ook door de Eerste Kamer. Het Pensioenfonds heeft een aantal workshops georganiseerd waarbij de verschillende belanghebbenden, zoals werkgever en ondernemingsraad (sociale partners), bestuur, VO en Raad van Toezicht, en de vereniging van gepensioneerden (eTNOs) worden geïnformeerd over de voortgang van de keuzes en aandachtspunten.

Bevindingen over beleid en uitvoering 2022

Aanvullende indexatie 2022, reactie VO

Het VO heeft vastgesteld dat het besluit om de aanvullende indexatie – mogelijk gemaakt door een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) - met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2022 toe te kennen, adequaat onderbouwd en evenwichtig is. Het VO is verheugd dat door de extra indexatie de indexatieachterstand voor het eerst sinds vele jaren in 2022 niet verder oploopt. Om de extra indexatie mogelijk te maken, heeft de werkgever verklaard de intentie te hebben om bij de overgang naar een nieuw pensioenstelsel bestaande rechten in te varen. In zijn reactie op de adviesaanvraag geeft het VO aan dat het ervan uitgaat dat er ten aanzien van het eventuele invaren nog diverse berekeningen en analyses zullen worden uitgevoerd die ook met het VO zullen worden gedeeld.

Kostendekkende premie, advies VO

Het voorgenomen besluit van het Bestuur voldoet aan de afspraak waar het VO in 2020 een advies over heeft gegeven. Het VO stelt vast dat de premiedekkingsgraadstaffel niet hoeft te worden toegepast omdat de beleidsdekkingsgraad per eind september ruim boven de grens van het Minimaal Vereist Eigen vermogen (104,1%) ligt. Daarnaast merkt het VO op dat de premiedekkingsgraad met 125% op een hoog niveau ligt en dat ondanks deze verbetering de pensioenopbouw wederom op het (lage) niveau van 1,50% gehandhaafd blijft. Het VO betreurt het, dat hierdoor de pensioenambitie van het Fonds, opbouw tot 70% van het middelloon, wederom niet wordt gehaald.

Wet toekomst pensioenen

In 2022 zijn de voorbereidingen voor de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel voortgezet. Het VO heeft er bij het Bestuur op aangedrongen intensief te worden betrokken bij de kennisdeling, zodat er op gelijkwaardig niveau over te nemen besluiten geoordeeld kan gaan worden. Bovendien heeft het VO aangegeven zich onafhankelijk van het Bestuur en de directie van het Fonds te willen laten adviseren door een externe partij. Beide verzoeken zijn ingewilligd. Het VO waardeert de wijze waarop de directie de voorlichting aan alle doelgroepen vervolgens heeft vormgeven.

Het VO maakt zich zorgen over de vele onduidelijkheden die de transitie blijven omgeven. Hierbij valt te denken aan de gevolgen voor medewerkers tussen de 45 en 55 jaar, die benadeeld kunnen worden door het afschaffen van de systematiek van de doorsneepremie. Maar ook aan die voor de oudere (gewezen) deelnemers en gepensioneerden, die voor hun levensstandaard in hoge mate afhankelijk zijn van de uitkomsten van de stelselwijziging, zonder veel mogelijkheden om hun positie binnen het stelsel nog te kunnen beïnvloeden. Het VO heeft er begrip voor dat de activiteiten van het Fonds in 2022 beperkt zijn gebleven tot het verzamelen en delen van kwalitatieve aspecten en beschouwingen. Voor het vervolg verwacht het VO (in het kader van evenwichtigheid) dat de belangen van alle belanghebbenden expliciet benoemd worden en tegen elkaar worden afgewogen. Het VO dringt bovendien aan op uitgebreide kwantitatieve analyses, zoals die ook wettelijk verplicht zijn, om de evenwichtigheid

van de gemaakte keuzes te kunnen beoordelen. Dit betreft zowel de hoofdkeuzes (invaren en stelsel) als de vervolgkeuzes.
Het Bestuur heeft een transitieagenda opgesteld, met een besluit van sociale partners over invaren en stelselkeuze, inclusief het transitieplan, eind 2023 en de transitie op 1 januari 2026. Gelet op het tempo van de politieke besluitvorming is het op dit moment twijfelachtig of de door het Fonds beoogde planning gerealiseerd kan worden. Het besluit zal immers niet alleen uitvoerig kwantitatief per leeftijdscohort onderbouwd moeten zijn en vergeleken worden met alle alternatieve mogelijkheden, en met voortzetting van het huidige stelsel, maar de gevolgen van het besluit zullen ook op een begrijpelijke wijze met alle belanghebbenden moeten worden gecommuniceerd. Ook zal er rekening moeten worden gehouden met, en geanticipeerd moeten worden op, zeer uiteenlopende economische scenario's. Zowel in de periode tussen besluit en daadwerkelijke transitie en in de periode na de transitie.

Het VO maakt zich zorgen over de draagkracht van het Fonds voor de toenemende complexiteit en de stijgende uitvoeringskosten tijdens en na de transitie. Het VO geeft het Bestuur in overweging om met het oog hierop alternatieven voor voortzetting als zelfstandig Fonds bij de toekomstscenario's te betrekken.

Jaarplan en kwartaalrapportages

Het VO heeft waardering voor de onderwerpen die het Bestuur het komende jaar wil aanpakken. Omdat het VO, op grond van artikel 115a lid 2 van de Pensioen Wet, mede aan de hand van deze informatie een oordeel dient te geven over het handelen van het Bestuur, verzoekt het VO het Bestuur om scherper te formuleren welke doelen/resultaten zij op die onderwerpen wil bereiken en preciezer aan te geven wanneer zij de doelen/resultaten bereikt wil hebben. De voortgang van plannen en afspraken, zoals die met AZL, worden per kwartaal gerapporteerd. Dit betreft telkens een omvangrijk document van meer dan 100 pagina's. Door de veelheid van informatie is het voor het VO niet goed mogelijk te beoordelen waar de voortgang extra aandacht behoeft. Het VO verzoekt het Bestuur de kwartaalrapportage te voorzien van een beknopte appreciatie op de belangrijkste aandachtspunten.

Aanbevelingen aan het Bestuur

Met betrekking tot de implementatie van de Wtp gaan directie en Bestuur een bijzonder uitdagende tijd tegemoet. Het VO heeft grote waardering voor de wijze waarop de directie en het Bestuur kennisdeling met alle doelgroepen heeft vormgegeven en beveelt aan bijzondere aandacht te besteden aan tijdige en herhaaldelijke, doelgroep specifieke communicatie met alle belanghebbenden. Sociale partners hebben hierbij een eigen verantwoordelijkheid richting de deelnemers. De veel grotere groepen pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zullen vooral door het Fonds moeten worden begeleid bij hun overgang naar het nieuwe stelsel.
Met betrekking tot indexatie beveelt het VO het bestuur aan voort te gaan op de in 2022 ingeslagen weg en ook in 2023 alle door de overheid geboden mogelijkheden te benutten. Vanwege de hoge inflatie in 2022 dient het Fonds alle zeilen bij te zetten om deze in de aanspraken en uitkeringen te compenseren.
Met betrekking tot de kostendekkende premie verzoekt het VO het Bestuur om, rekening houdend met de premiedekkingsgraad en de samenstelling van de premie, vanuit evenwichtigheid een scenario te onderzoeken waarmee het opbouwpercentage per januari 2024 weer kan worden hersteld naar 1,75%.

Met betrekking tot de uitvoeringskosten constateert het VO met zorg dat deze kosten in het afgelopen jaar wederom zijn gestegen van euro 317 naar euro 343 per deelnemer. Wij zien dat andere Fondsen er het afgelopen jaar in zijn geslaagd hun uitvoeringskosten flink te reduceren (bijvoorbeeld PME) en dringen er bij het Bestuur op aan deze voorbeelden te volgen. Het Bestuur doet er goed aan hierbij eerder verworpen opties opnieuw te onderzoeken.
Het VO roept het Bestuur op ervoor te waken dat het fondsbureau niet overbelast raakt door alle eisen die een zorgvuldige transitie stelt, naast alle lopende werkzaamheden, en indien noodzakelijk maatregelen te treffen in de personele sfeer.

Conclusie en Oordeel

Het VO waardeert de samenwerking met en de openheid van Bestuur en directie.
Het VO is van oordeel dat het Bestuur haar taken in 2022 op een verantwoorde wijze heeft uitgevoerd en dat, op basis van de beschikbare schriftelijke en mondelinge informatie, bij het uitgevoerde beleid en de beslissingen in 2022 door het Bestuur een evenwichtige belangenafweging heeft plaatsgevonden.

Bestuursreactie

Het Bestuur heeft de bevindingen en aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan (VO) aandachtig gelezen en bedankt het Verantwoordingsorgaan voor het uitgebrachte positieve oordeel over het gevoerde beleid in 2022.

Het Bestuur zal de aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan waar passend meenemen in het jaarplan van de werkzaamheden in 2023.

Tot slot dankt het Bestuur het Verantwoordingsorgaan voor zijn inzet en de grote betrokkenheid. De werkzaamheden zijn in de afgelopen maanden intensiever geworden door de Wet toekomst pensioenen en het Bestuur wil haar waardering uitspreken voor de wijze waarop de leden van het Verantwoordingsorgaan hebben deelgenomen aan alle extra bijeenkomsten. In het verlengde hiervan ziet het Bestuur er naar uit de constructieve samenwerking van de afgelopen jaren met het Verantwoordingsorgaan voort te zetten nu het traject van de Wet toekomst pensioenen in de volgende fase komt.

“Rendement betekent voor mij ook maatschappelijk rendement.”

Eline Westbeek, Life & Pension, maart 2022,

‘Van fossiel naar groen: hoe zou jij dat doen?’

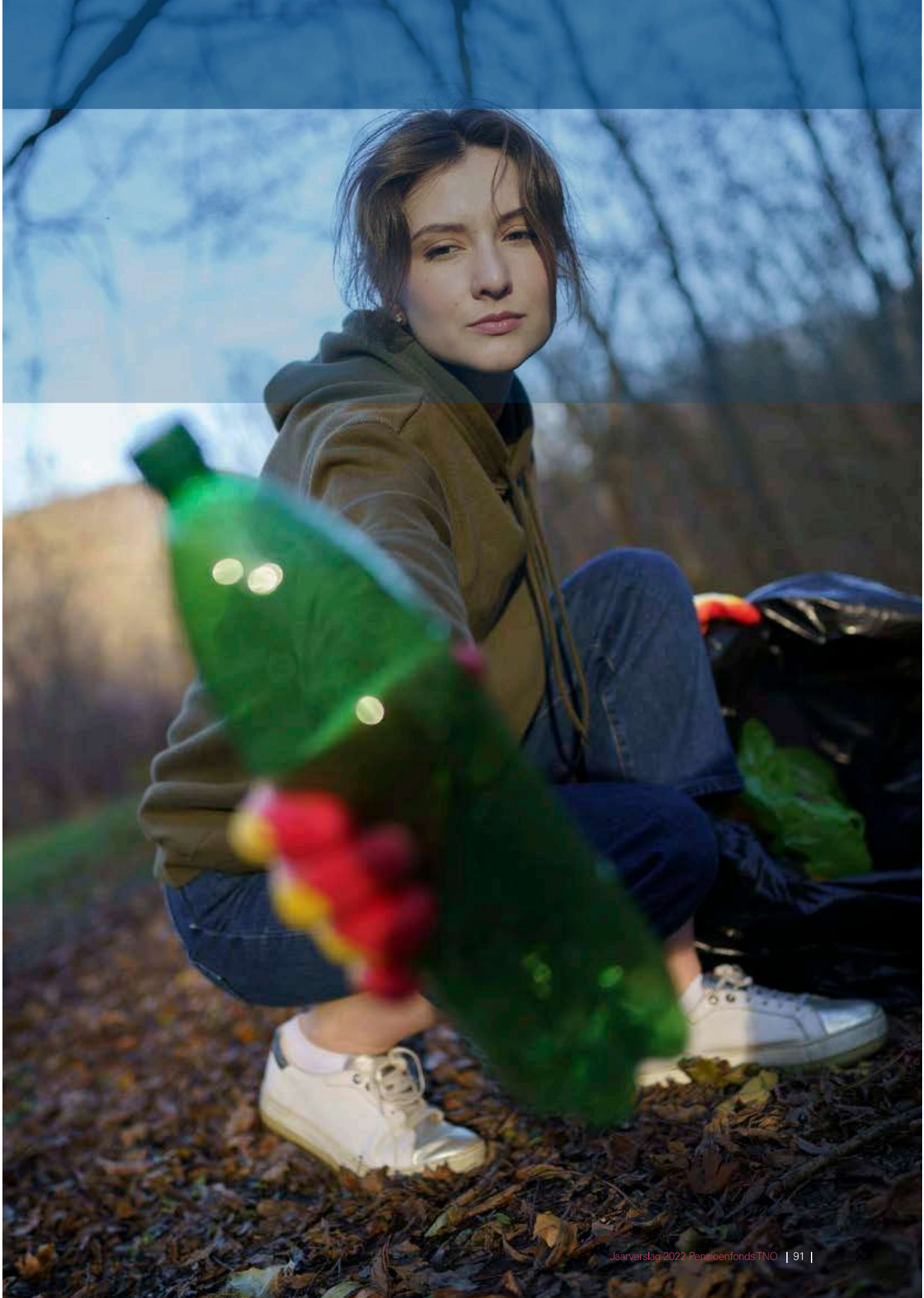

Raad van Toezicht

Samenvatting intern toezichtverslag

Het algemene beeld van de Raad van Toezicht (RvT) is dat het Pensioenfonds TNO goed wordt bestuurd en gemanaged. Ons inzicht is gebaseerd op documenten, gesprekken met Verantwoordingsorgaan, Bestuur van TNO, sleutelfunctiehouders, accountant en actuaris, vergaderdeelname en deelname aan studiedagen. In deze samenvatting van ons verslag beperken we ons tot een selectie van onderwerpen die relevant zijn in het verslagjaar.

2022 is in veel opzichten een jaar van grote veranderingen en daarmee blijvende aandachtspunten. De regulerende omgeving van het Fonds is nog steeds in beweging en is nog lang niet stabiel en vraagt om voortdurende waakzaamheid van het Bestuur.
In het Bestuur en de directie van het Fonds vonden wisselingen plaats en werden wisselingen aangekondigd. Als RvT zullen we de wijze waarop deze veranderingen organisatorisch en bestuurlijk worden verwerkt volgen. De wisselingen in het Bestuur van TNO vergen nieuwe verbindingen en netwerken. Op het niveau van het Fonds is een verbinding met de populatie en inzicht in de (ontwikkelende) voorkeuren van de deelnemersgeledingen een vereiste. Voor de RvT is de wijze waarop het Bestuur het verwerven van dit inzicht organiseert een belangrijk thema in de komende transitiejaren.

Er wordt een steeds indringender beroep gedaan op de communicatie van het Fonds naar deelnemers. In 2022 daalde het vermogen van het Fonds en steeg door de rente-ontwikkelingen de mogelijkheid tot indexatie. Dergelijke tegengestelde bewegingen doen een groot beroep op de 'uitlegkunde' van het Bestuur.

Wet toekomst pensioenen

Wet toekomst pensioenen (Wtp) is een onderwerp dat ook in de loop van 2022 een stempel drukte op de pensioenwereld. Het is nog steeds onzeker hoe de politieke besluitvorming in de eerste kamer zal aflopen. Met die onzekerheid op de achtergrond is het voor het Fonds met het oog op de vermoedelijke deadlines alleen maar mogelijk om verder te werken aan de voorbereiding. Wij constateren dat het Bestuur deze voorbereiding (die al voor het verslagjaar startte) met grote prioriteit ter hand neemt. Een projectorganisatie is ingericht en er is sprake van een voortrollende planning met daarin een transitieplan en een implementatieplan. Communicatie met stakeholders (VO, deelnemers, sociale partners, dienstverleners, specialistische ondersteuning) is intensief ter hand genomen. Een overleg- en besluitvormingsstructuur is opgezet waarin de onderlinge afhankelijkheden goed in beeld zijn. De wisselingen van de wacht in het Bestuur van TNO vormen daarbij een bijzonder aandachtspunt. Het Bestuur zal alert moeten zijn op eventuele wijzigingen in beleid van de zijde van de werkgever die consequenties kunnen hebben voor het ingeslagen pad. De wisseling van het directeurschap van het Fonds (vertrek Kostijn van Gerven) is eveneens een aandachtspunt vanuit het oogpunt van continuïteit.
De RvT zal nauw volgen of en op welke wijze het Bestuur beoordeelt of er reden is om een (tussentijdse) ERB te doen. Een belangrijke check op de effectiviteit van de eigenrisicobeoordeling (ERB) is de wijziging van omstandigheden voor het Fonds (economie, financiële wereld, regulering) en de wijze waarop vervolgens het Bestuur tot een herziene ERB komt.

De implementatie van de Wtp zal hier naar verwachting aanleiding toe vormen. Dit sluit aan bij het plan van de SFH IA die voornemens is een quick scan te doen naar de totstandkoming van de ERB in 2024, omdat ook hij aangeeft dat de kans bestaat dat de ERB in 2024 opnieuw uitgevoerd wordt.

Vermogensbeheer

De vermogensbeheerkosten van het Fonds zijn hoog, wat vooral te verklaren is uit de forse allocatie naar private equity. Een vergelijkende analyse toont wel dat de kosten van het vermogensbeheer goed worden verantwoord. Het is van primair belang dat het Fonds dit voortzet en voortdurend de driehoek kosten-rendement-risico toelicht en in de communicatie betrekt.

Daarnaast blijft de complexiteit van deze beleggingscategorieën een punt van aandacht. Het verdient aanbeveling dat het Bestuur de continuïteit van het management ervan op langere termijn onder ogen ziet. Het gaat het erom dat de kennis en

kunde van het management, die vooral ligt bij de expertisecommissie en het bestuursbureau, blijvend kan worden geborgd. Als gevolg van de illiquiditeit blijven deze categorieën voor langere tijd in de portefeuille. Het Bestuur doet er dan ook goed aan daarbij enkele jaren vooruit te denken.

Gedurende het verslagjaar zijn de leden van de RvT herbenoemd voor een volgende termijn. Wij danken u voor het in ons gestelde vertrouwen.

Theo Camps
Mila Hoekstra
Jac. Kragt

Bestuursreactie

Het Bestuur dankt de Raad van Toezicht voor de grondige beoordeling van het beleid van het Bestuur en de algemene gang van zaken binnen Pensioenfonds TNO. De bevindingen van de raad versterken nog verder de positie van het Fonds. Het Bestuur waardeert dat er gedurende het jaar regelmatig contact is met de Raad van Toezicht over belangrijke onderwerpen. Het Bestuur herkent zich in de observaties van de Raad van Toezicht en zal hieraan opvolging geven.

Goedkeuring door de Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht heeft over het jaarverslag en de jaarrekening over 2022 overleg gevoerd met het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan, de onafhankelijk accountant en de certificerend actuaris. Vervolgens heeft de Raad van Toezicht op 15 juni 2023 het besluit van het Bestuur tot vaststelling van het bestuursverslag en de jaarrekening over 2022, goedgekeurd. De Raad van Toezicht heeft ten blijke van deze goedkeuring de jaarrekening over 2022 mede ondertekend.

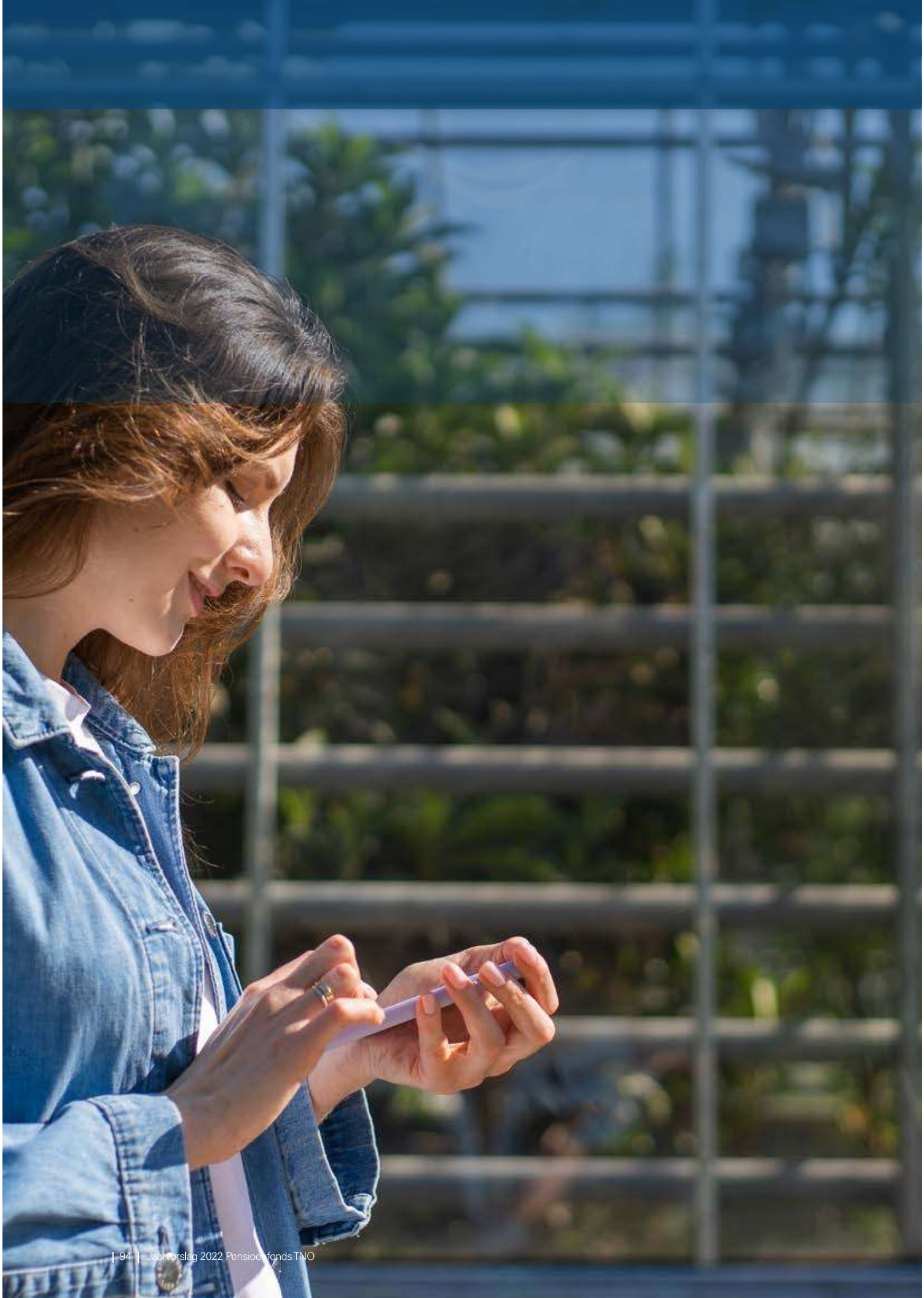

Jaarrekening

Een belangrijke graadmeter van de financiële gezondheid van een pensioenfonds is de beleidsdekkingsgraad ofwel de gemiddelde dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden. 100% is precies genoeg om aan alle verplichtingen te kunnen voldoen.

Life & Pension, maart 2022, 'Kort nieuws: Cijfers'

Balans

(na bestemming saldo; in duizenden euro's)

Activa		2022		2021
Beleggingen voor risico Pensioenfonds [1]				
Vastgoed	186.934		229.185	
Aandelen	832.341		1.265.973	
Vastrentende waarden	1.926.487		2.194.313	
Derivaten	148.955		113.057	
Overige beleggingen	497.380		538.879	
		3.592.097		**4.341.407**
Beleggingen voor risico deelnemers [2]				
Vastgoed	3.898		5.689	
Aandelen	28.491		39.671	
Vastrentende waarden	50.279		76.671	
Overige	8.357		1.889	
		91.025		**123.920**
Vorderingen en overlopende activa [3]		**179.212**		**5.025**
Liquide middelen [4]		**14.580**		**64.757**
Totaal activa		**3.876.914**		**4.535.109**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva		2022		2021
Reserves				
Fondsvermogen [5]	884.309		801.735	
		884.309		**801.735**
Technische voorzieningen voor risico Pensioenfonds				
Technische voorziening pensioenverplichtingen [6]	2.542.103		3.475.517	
Overgangsverplichtingen Levensloopregeling [7]	10		20	
		2.542.113		**3.475.537**
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [8]		**91.025**		**123.920**
Derivaten [9]		**305.372**		**66.434**
Kortlopende schulden en overlopende passiva [10]		**54.095**		**67.483**
Totaal passiva		**3.876.914**		**4.535.109**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro's)

		2022		2021
Beleggingsopbrengsten voor risico Pensioenfonds [11]				
Directe beleggingsopbrengsten	27.386		21.794	
Indirecte beleggingsopbrengsten	-841.569		317.197	
Kosten van vermogensbeheer	-6.590		-7.201	
		-820.773		**331.790**
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers [12]				
Indirecte beleggingsopbrengsten	-27.326		5.793	
		-27.326		**5.793**
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers [13]		**72.378**		**70.062**
Premiebijdragen voor risico deelnemers [14]		**584**		**577**
Saldo van overdrachten van rechten [15]		**5.724**		**2.675**
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers [16]		**-6.153**		**-10.177**
Pensioenuitkeringen [17]		**-104.520**		**-100.356**
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen [18]				
Pensioenopbouw	-86.556		-87.797	
Indexering en overige toeslagen	-113.153		0	
Kanssystemen	4.214		753	
Rentetoevoeging	17.498		20.032	
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	104.648		100.503	
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	645		580	
Wijzigen marktrente	1.033.090		239.628	
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-5.733		-3.141	
Wijziging actuariële uitgangspunten	-23.274		0	
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.035		-3.780	
		933.414		**266.778**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

		2022		2021
Mutatie overgangsverplichtingen Levensloopregeling [19]		**10**		**12**
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers [20]		**32.895**		**3.807**
Herverzekering [21]		**1**		**2**
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [22]		**-3.663**		**-3.274**
Overige baten en lasten [23]		**3**		**30**
Saldo van baten en lasten		**82.574**		**567.719**
Bestemming van het saldo				
Fondsvermogen	82.574		567.719	
		82.574		**567.719**

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro's)

	2022	2021
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	65.876	61.032
Afkopen regeling TOP, Netto Pensioen en Extra Pensioen	6.396	8.586
Overgenomen pensioenverplichtingen	10.227	3.429
Overige	6	83
	82.505	**73.130**
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-104.440	-100.359
Overgedragen pensioenverplichtingen	-5.153	596
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-3.671	-3.560
Overige	-24	1
	-113.288	**-103.322**
Totaal pensioenactiviteiten	**-30.783**	**-30.192**
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Verkopen en aflossingen beleggingen	3.149.706	2.243.774
Directe beleggingsopbrengsten	-146.712	17.650
	3.002.994	**2.261.424**
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-3.013.392	-2.224.031
Kosten van vermogensbeheer	-8.996	-4.756
	-3.022.388	**-2.228.787**
	-19.394	**32.637**
Mutatie liquide middelen	**-50.177**	**2.445**
Saldo liquide middelen 1 januari	**64.757**	**62.312**
Saldo liquide middelen 31 december	**14.580**	**64.757**

Grondslagen

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld inovereenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.
Het Fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41150258.

Het Bestuur heeft op 15 juni 2023 de jaarrekening opgemaakt.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 boek 2 BW vereist dat het Bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren, die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen, die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen 2022

Het Koninklijk Actuarieel Genootschap heeft in 2022 de prognosetafel AG2022 gepubliceerd. Het Fonds heeft besloten over te gaan op deze nieuwe overlevingstafel. Daarnaast heeft het Fonds ook de ervaringssterfte en de kostenvoorziening aangepast. Alle aanpassingen zijn in 2022 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2022 is de voorziening pensioenverplichtingen verhoogd met € 18.552 als gevolg van de aanpassing van de prognosetafel, verlaagd met € 5.170 als gevolg van de aanpassing van de ervaringssterfte en verhoogd met € 9.892 als gevolg van de verhoging van de kostenvoorziening. Het totale effect van deze schattingswijzigingen op de technische voorziening ad € 23.274 is in 2022 als mutatie in het resultaat verwerkt.

Saldering activa en passiva

De activa en passiva worden gesaldeerd als netto bedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen.
De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Grondslagen voor de waardering

De pensioenbeleggingen en technische voorzieningen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige vorderingen, overlopende activa en schulden worden in eerste instantie gewaardeerd op basis van actuele waarde. Indien dit niet mogelijk is worden ze gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. De baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. Voor de diverse balans- en resultaatposten voor risico deelnemers zijn de waarderingsgrondslagen gelijk aan die voor risico Pensioenfonds.

Valuta

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's tenzij anders vermeld. Activa en passiva in vreemde valuta zijn tegen de ultimo van het verslagjaar geldende koersen omgerekend in euro's. Daarbij wordt rekening gehouden met eventuele termijncontracten in vreemde

valuta. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Valutaverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Vastgoed

Het direct vastgoed is gewaardeerd op de actuele waarde, gebaseerd op onafhankelijke externe taxaties, welke eenmaal in de vijf jaar worden gehouden. Het indirect vastgoed is eveneens gewaardeerd op actuele waarde tegen geldende beurskoersen. Indien geen beursnotering voor handen is, wordt zoveel mogelijk de actuele waarde gebaseerd op het evenredig deel van de netto vermogenswaarde van het vastgoed dat getoetst wordt door de externe accountants.

Aandelen, vastrentende waarden en private equity

Deze worden gewaardeerd op actuele waarde. De actuele waarde is de beurswaarde ultimo van het jaar. Bij de waardering van private equity wordt, indien beurswaardering ontbreekt, zoveel mogelijk de actuele waarde gebaseerd op het evenredig deel van de netto vermogenswaarde van de private equity, hetgeen getoetst wordt door de externe accountants.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. De waarde van de derivaten is opgenomen onder de pensioenbeleggingen (tenzij een schuld) en de resultaten van de derivaten zijn opgenomen onder de indirecte beleggingsopbrengsten.

Overige vorderingen en overlopende activa

De overige vorderingen en overlopende activa omvatten onder meer de te vorderen premiebijdragen op werkgevers met een looptijd korter dan 1 jaar. De te vorderen premies zijn bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en bij vervolgwaarderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, onder aftrek van een voorziening voor mogelijk oninbaarheid. De overige vorderingen zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en bij de vervolgwaardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorziening wegens oninbaarheid is in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide Middelen

De liquide middelen betreffen positieve rekening-courantposities bij bancaire instellingen, sight deposits en beleggingen in geldmarktfondsen die zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De actuele waarde van de voorziening pensioenverplichtingen wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken.
De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2022. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het Bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend.

Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen wordt tevens rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van grondslagen, waarbij rekening wordt

gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Intrest
De rentetermijnstructuur ultimo 2022 zoals gepubliceerd door DNB.

Sterfte
Prognosetafel AG2022 (startjaar 2023) met toepassing van fondsspecifieke ervaringssterfte op basis van een externe maatstaf gebaseerd op economische klassen.

Gehuwdheid
Vóór de pensioendatum wordt gereserveerd op basis van het onbepaalde partnersysteem, met leeftijdsafhankelijke huwelijksfrequenties. Na pensioendatum wordt gereserveerd op basis van het bepaalde partnersysteem.

Slotuitkering
De opslag in het kader van slotuitkeringen bedraagt 0,4%. Deze opslag is van toepassing op het levenslang ouderdomspensioen, het tijdelijk ouderdomspensioen en het ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen.

Uitkeringen
De uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld.

Leeftijden
Leeftijden worden in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld.

Leeftijdsverschil
Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op 2,5 jaar gesteld (man ouder dan vrouw).

Kosten
In de voorziening voor risico Fonds is een kostenvoorziening begrepen van 2,7% van de nettovoorziening.

Overgangsverplichtingen levensloopregeling
In verband met de invoering van de levensloopregeling zijn overgangsregelingen getroffen voor medewerkers in dienst voor 1 januari 2006 en geboren op of na 1 januari 1950 en voor 1 maart 1957, die voor het Pensioenfonds uit de hiervoor bestemde voorziening worden voldaan. De contante waarde van deze verplichtingen is actuarieel bepaald en als voorziening opgenomen.

Verplichting Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP) en Extra Pensioen
De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers uit de Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen. Vanaf 2012 worden er geen premies meer gestort in de regeling TOP, dit is een gesloten regeling. Op 1 januari 2012 is er voor de deelnemers een vrijwillige regeling geïntroduceerd, te weten de Regeling Extra Pensioen. Het betreft een regeling voor rekening en risico van de deelnemers, waarbij een kapitaal kan worden opgebouwd voor een extra pensioen. Vanaf 1 januari 2015 kunnen deelnemers met een pensioengevend inkomen boven de aftoppingsgrens (2022: € 114.866) gebruik maken van de Netto Pensioenregeling. Het betreft een vrijwillige regeling voor rekening en risico van de deelnemers, waarbij een netto kapitaal kan worden opgebouwd voor een netto pensioen.

Het vrijgekomen kapitaal van de regeling TOP kan worden gebruikt voor de inkoop van een tijdelijk ouderdomspensioen, dan wel een levenslang ouderdomspensioen. Voor de inkoop van een tijdelijk ouderdomspensioen gelden aangepaste tarieven waarover periodiek door het Bestuur wordt besloten. Voor de inkoop van een levenslang ouderdomspensioen gelden de reguliere actuariële tarieven. Ook bestaat de mogelijkheid om bij de aanwending van het kapitaal voor een andere pensioenuitvoerder te kiezen (shopmogelijkheid).

Kortlopende schulden en overlopende passiva

De overige schulden en overlopende passiva omvatten de posten verschuldigd aan externe partijen en zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en bij vervolgwaarderingen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De overige schuldenen overlopende passiva hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

In de staat van baten en lasten worden de baten en lasten opgenomen die aan het boekjaar kunnen worden toegerekend. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen onder aftrek van de kosten voor het vermogensbeheer.

Beleggingsresultaat

Onder het beleggingsresultaat zijn de directe en de indirecte beleggingsresultaten opgenomen, onder aftrek van de kosten van vermogensbeheer.

Direct beleggingsresultaat

Als direct beleggingsresultaat zijn verantwoord:

- de aan het verslagjaar toe te rekenen interest, (netto)huren en dergelijke;
- de in het verslagjaar gedeclareerde dividenden, inclusief stockdividend.

Indirect beleggingsresultaat

Als indirect beleggingsresultaat zijn alle gerealiseerde en ongerealiseerde resultaten verantwoord. De indirecte beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kosten vermogensbeheer

De kosten van vermogensbeheer worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Premiebijdragen

Als premiebijdragen is het totaal van de in het verslagjaar gefactureerde premies vermeld. Daarbij is rekening gehouden met de per balansdatum nog te factureren premies.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de opeisbare uitkeringen inzake het ouderdomspensioen, vervroegd ouderdomspensioen, partnerpensioen, wezenpensioen, ANW Pensioen en de afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslag.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is opgesplitst in een aantal onderdelen. Deze onderdelen worden hieronder toegelicht.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale aanspraken ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen en/of toeslagverlening.

Toeslagen

De toeslagen toont het effect van de indexatie van 3,28% per 1 januari 2022 op de technische voorziening.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,49% (2021: -0,53%). Dit is de 1-jaarsrente per 31 december 2021, en wordt berekend over de gehele pensioenverplichting.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in voorziening pensioenverplichtingen. De onder "onttrekking voor uitkeringen" opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder 'wijziging marktrente'. Ultimo 2022 bedroeg de uit de toen gehanteerde rentetermijnstructuur af te leiden fondsspecifieke gemiddelde interne rekenrente 2,59%. Per einde 2021 was deze gemiddelde interne rekenrente op basis van de per die datum geldende rentetermijnstructuur 0,56%.

Wijziging uit hoofde van waardeoverdrachten

Als wijziging uit hoofde van waardeoverdrachten is opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging actuariële grondslagen

De wijziging actuariële grondslagen hebben betrekking op incidentele wijzigingen in actuariële grondslagen en/of methoden.

Overige mutaties

De resterende mutaties van de voorziening zijn opgenomen onder overige mutaties.

Herverzekering

Het fonds heeft de risico's van overlijden en arbeidsongeschiktheid niet herverzekerd Dit betreft alleen gecedeerde polissen.

Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

Voor pensioenuitvoeringskosten die hun oorsprong in het verleden hebben, maar waarvan de uitgaven pas in de toekomst zullen plaatsvinden, is een reservering getroffen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans

(in duizenden euro's)

Activa

[1] Beleggingen voor risico Pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2021	Aankopen/ Verstrek-kingen	Verkopen aflossingen	Indirecte beleggings-resultaten	Stand ultimo 2022
Vastgoed					
Directe vastgoedbeleggingen	4.200	0	-4.625	425	0
Indirecte vastgoedbeleggingen	224.985	39.104	-46.425	-30.730	186.934
	229.185	**39.104**	**-51.050**	**-30.305**	**186.934**
Aandelen					
Aandelen beleggingsfondsen	1.265.973	85.173	-396.417	-122.388	832.341
	1.265.973	**85.173**	**-396.417**	**-122.388**	**832.341**
Vastrentende waarden					
Vastrentende beleggingsfondsen	2.194.313	2.758.053	-2.592.730	-433.149	1.926.487
	2.194.313	**2.758.053**	**-2.592.730**	**-433.149**	**1.926.487**
Derivaten					
Rentederivaten	39.021	27.710	-46	-234.740	-168.055
Aandelenderivaten	14	0	-18	4	0
Valutaderivaten	7.588	44.558	-20	-40.488	11.638
	46.623	**72.268**	**-84**	**-275.224**	**-156.417**
Overige beleggingen					
Private equity	538.879	58.794	-119.790	19.497	497.380
	538.879	**58.794**	**-119.790**	**19.497**	**497.380**
Totaal beleggingen voor risico Pensioenfonds	**4.274.973**	**3.013.392**	**-3.160.071**	**-841.569**	**3.286.725**
Derivaten opgenomen onder kortlopende schulden en overige passiva	66.434				305.372
Totaal beleggingen voor risico Pensioenfonds activa zijde	**4.341.407**				**3.592.097**

Direct vastgoed
Dit betreft het kantoorpand te Rijswijk, dat deels wordt verhuurd. Het pand is per 1 maart 2022 verkocht.

Vastgoed
In de waardering van het vastgoed is ook een post liquide middelen opgenomen van € 0,4 miljoen en een post overige vorderingen van € 0,3 miljoen.

Aandelen
In de waardering van de aandelen is ook een post overige vorderingen opgenomen van € 0,2 miljoen.

Vastrentende waarden
In de waardering van de vastrentende waarden is ook een post liquide middelen opgenomen van € 3,8 miljoen en een post overige vorderingen van € 1,4 miljoen.

Derivaten
In de waardering van de derivaten is ook een post liquide middelen opgenomen van € 5,7 miljoen en een post overige vorderingen opgenomen van € 0,1 miljoen.

Rentederivaten
Het betreft een 93-tal contracten met een looptijd tussen de 1 en 50 jaar.

Verpanding
Het Fonds heeft eind 2022 evenals in 2021, geen securities lending toegepast. Bij het afsluiten van derivaten contracten wordt onderpand gevraagd of gegeven. Dit kan zowel worden gegeven in stukken als in cash. Van de totale obligatieportefeuille is per 31 december 2022 € 268,1 mln. (2021: € 16,3 mln.) uitgegeven als onderpand, waarvan € 183,2 mln. in cash en € 84,9 mln. in de vorm van (staats)obligaties. Het totale bedrag aan ontvangen onderpand per 31 december 2022 bedraagt € 38,0 mln. (2021: € 57,3 mln.). Hiervan is € 8,0 mln. (2021: € 57,3 mln.) ontvangen als cash collateral. Dit bedrag is zowel opgenomen in de post Obligatieportefeuille, als in de post Kortlopende schulden. Er is net als in 2021 geen onderpand ontvangen in stukken. Als ontvangen collateral in stukken worden alleen hoogwaardige Europese staatsobligaties geaccepteerd.

Ultimo 2022	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderings-methoden	Totaal
Vastgoed	71.702	0	115.233	186.934
Aandelen	832.341	0	0	832.341
Vastrentende waarden	1.547.973	235.168	143.345	1.926.486
Derivaten	0	-156.417	0	-156.417
Private equity	0	0	497.380	497.380
Overige	144.005	0	0	144.005
	2.596.020	**78.751**	**755.958**	**3.430.729**

De Totale beleggingen in bovenstaande levelindeling sluit niet aan bij de Totale beleggingen van het verloopoverzicht. Het verschil wordt veroorzaakt door de post Overige, die bestaat uit de kortlopende vorderingen en schulden en de liquide middelen met betrekking tot de beleggingen.

Ultimo 2021	Directe marktnotering	Afgeleide marktnotering	Overige waarderings-methoden	Totaal
Vastgoed	103.899	0	125.286	229.185
Aandelen	1.265.969	0	4	1.265.973
Vastrentende waarden	1.802.436	283.177	108.700	2.194.313
Derivaten	0	46.609	14	46.623
Private equity	0	0	538.879	538.879
Overige	9.721	0	0	9.721
	3.182.025	**329.786**	**772.883**	**4.284.694**

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Categorie	Stand ultimo 2021	Aankopen	Verkopen	Indirecte beleggings-resultaten	Stand ultimo 2022
Vastgoed					
Vastgoed beleggingsfondsen	5.689	274	-923	-1.142	3.898
	5.689	**274**	**-923**	**-1.142**	**3.898**
Aandelen					
Aandelen beleggingsfondsen	39.671	862	-6.777	-5.265	28.491
	39.671	**862**	**-6.777**	**-5.265**	**28.491**
Vastrentende waarden					
Vastrentende beleggingsfondsen	76.671	8.914	-17.885	-17.421	50.279
	76.671	**8.914**	**-17.885**	**-17.421**	**50.279**
Overige					
Liquiditeitenfondsen	1.889	19.060	-9.094	-3.498	8.357
	1.889	**19.060**	**-9.094**	**-3.498**	**8.357**
Totaal beleggingen voor risico deelnemers	**123.920**	**29.110**	**-34.679**	**-27.326**	**91.025**

De aankopen en de verkopen bevatten ook switches tussen de beleggingscategoriën. De omvang van deze switches is € 28.526. De zuivere stortingen in en onttrekkingen uit de regeling zijn € 584 respectievelijk € 6.153.

		2022		2021
[3] Vorderingen en overlopende activa				
Vorderingen op aangesloten ondernemingen	876		771	
Vorderingen inzake beleggingen	178.306		4.145	
Vooruitbetaalde bedragen volgend boekjaar	3		4	
Overige	30		110	
Lopende intrest en nog te ontvangen dividend				
Banken	-3		-5	
Totaal vorderingen en overlopende activa		**179.212**		**5.025**
In de post Vorderingen inzake beleggingen is € 172,6 mln. opgenomen aan collateral die is verstrekt in de vorm van liquiditeiten.				
[4] Liquide middelen				
Depotbanken	10.418		60.856	
ING Bank N.V.	4.162		3.901	
		14.580		**64.757**
De liquide middelen zijn ter vrije beschikking van het Fonds.				
Reserves				
[5] Fondsvermogen				
Stand per 1 januari	801.735		234.016	
Saldobestemming boekjaar	82.574		567.719	
Stand per 31 december		**884.309**		**801.735**
Totaal eigen vermogen		**884.309**		**801.735**
Het minimaal vereist vermogen bedraagt	*2.741.576*	*104,1%*	*3.746.790*	*104,1%*
Het vereist vermogen bedraagt	*3.188.338*	*121,1%*	*4.329.121*	*120,3%*
De dekkingsgraad is		*133,6%*		*122,3%*
De beleidsdekkingsgraad is		*130,0%*		*114,8%*
De dekkingsgraad is vastgesteld als het totaal eigen vermogen gedeeld door de totale technische voorzieningen				

		2022		2021
Technische voorzieningen voor risico Pensioenfonds				
[6] Technische voorziening pensioenverplichtingen				
Stand per 1 januari	3.475.517		3.742.295	
Het verloop van de voorziening is als volgt:				
Pensioenopbouw	86.556		87.797	
Indexering en overige toeslagen	113.153		0	
Kanssystemen	-4.214		-753	
Rentetoevoeging	-17.498		-20.032	
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-104.648		-100.503	
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-645		-580	
Wijzigen marktrente	-1.033.090		-239.628	
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	5.733		3.141	
Wijziging actuariële uitgangspunten	23.274		0	
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.035		3.780	
Stand per 31 december		2.542.103		3.475.517
De duratie van de voorziening bedraagt 16,8 (2021: 19,0).				
[7] Overige technische voorziening				
Overgangsverplichtingen Levensloopregeling				
Stand per 1 januari	20		32	
Mutatie	-10		-12	
		10		20
Totaal technische voorzieningen		**2.542.113**		**3.475.537**
De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld:				
Actieven		735.583	1.113.411	
Gewezen deelnemers		629.811	913.618	
Pensioengerechtigden		1.168.134	1.438.763	
Overig		8.585	9.745	
		2.542.113	3.475.537	

	2022	2021
[8] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Stand per 1 januari	123.920	127.727
Stortingen	584	577
Onttrekkingen	-6.153	-10.177
Rendement	-27.326	5.793
Stand per 31 december	**91.025**	**123.920**
[9] Negatieve derivaten		
Derivaten	305.372	66.434
	305.372	**66.434**
[10] Kortlopende schulden en overlopende passiva		
Schulden inzake beleggingen (onderpand derivaten)	48.817	59.182
Belastingen en sociale premies	2.266	2.187
Vakantiedagen en salarissen	213	198
Kosten vermogensbeheer	1.229	3.635
Schulden aan aangesloten ondernemingen	313	324
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	187	196
Vooruit ontvangen bedragen volgend boekjaar	736	1.385
Overige schulden	334	376
	54.095	**67.483**

In de post Schulden inzake beleggingen is € 38 mln. ontvangen als cash collateral. Dit bedrag is zowel opgenomen in de post Vastrentende waarden, als in de post Kortlopende schulden.

Niet in de balans opgenomen direct opeisbare verplichtingen

Per 31 december 2022 heeft het Fonds openstaande direct opeisbare verplichtingen inzake:

1. Deelname in private-equityfondsen voor een bedrag van € 148 mln. (2021: € 157 mln.).
2. Deelname in vastgoedfondsen voor een bedrag van € 3 mln. (2021: € 3 mln.).
3. Deelname in direct-lendingfondsen voor een bedrag van € 153 mln. (2021: € 127 mln.).

Gebeurtenissen na balansdatum

UFR

Conform de Pensioenwet toetst de Commissie Parameters uiterlijk iedere vijf jaar de voorgeschreven economische en rekenkundige uitgangspunten en komt vervolgens met haar oordeel. Het vorige advies dateert van 2019. Met de mogelijke inwerkingtreding van de Wtp per 1 juli 2023 is de Commissie gevraagd om eerder met een nieuw advies te komen.

Onderdeel van het advies is het vaststellen van de parameters van de zogeheten Ultimate Forward Rate (UFR)-methode. Met het advies heeft DNB besloten een aanpassing door te voeren in de UFR-methodiek die vanaf 1 januari 2021 stapsgewijs werd doorgevoerd. De belangrijkste wijziging is dat de nieuwe UFR-methode leidt tot een DNB-curve die tot een looptijd van 50 jaar gelijk is aan de swapcurve.

In de per 31 december 2022 berekende voorzieningen en dekkingsgraden is rekening gehouden met de tot dat moment geldende stapsgewijze invoering van de UFR-methodiek. De meest recente aanpassing hierin dateert van 1 januari 2022. De wijziging volgens het advies van de Commissie van 30 november 2022 gaat in per 1 januari 2023. De impact van de verschillende aanpassingen in de DNB-rentetermijnstructuren op de voorzieningen en dekkingsgraden is in de volgende tabel weergegeven.

	Huidig	2023
Technische voorziening voor risico Pensioenfonds	2.542.113	2.549.851
Technische voorziening voor risico deelnemers	91.025	91.025
Dekkingsgraad	133,6%	133,2%

Toelichting op de staat van baten en lasten

(in duizenden euro's)

Baten en lasten

	2022	2021
[11] Beleggingsopbrengsten voor risico Pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	2.552	2.122
Aandelen	1.218	3.392
Vastrentende waarden	17.645	15.534
Derivaten	6.211	1.210
Banken	-247	-465
Waardeoverdrachten	0	1
Overig	7	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	**27.386**	**21.794**
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	-30.305	54.137
Aandelen	-122.388	256.206
Vastrentende waarden	-433.149	-80.632
Derivaten	-275.224	-106.265
Overige beleggingen	19.497	193.751
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	**-841.569**	**317.197**
Kosten van vermogensbeheer		
Vastgoed	-45	-47
Aandelen	-195	-535
Vastrentende waarden	-1.874	-2.235
Derivaten	-633	-623
Overige beleggingen	0	0
Overige vermogensbeheerkosten	-3.843	-3.761
De transactiekosten zijn gesaldeerd met de beleggingsopbrengsten. De transactiekosten kunnen niet betrouwbaar worden vastgesteld, omdat deze verrekend zijn in de aan- en verkoopprijzen		
Totaal kosten vermogensbeheer	**-6.590**	**-7.201**
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico Pensioenfonds	**-820.773**	**331.790**

	2022	2021
[12] Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers		
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Vastgoed	-1.142	1.627
Aandelen	-5.265	9.782
Vastrentende waarden	-17.421	-5.770
Overige beleggingen	-3.498	154
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten	-27.326	5.793
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	**-27.326**	**5.793**
[13] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers		
Pensioenpremie werkgevers	43.988	40.985
Pensioenpremie werknemers	21.994	20.492
Inkoopsommen	3.410	5.227
Inkoopsommen TOP	2.986	3.358
	72.378	**70.062**
Feitelijke premie	66.566	62.054
Kostendekkende premie	101.879	100.341
Gedempte kostendekkende premie	62.786	58.320
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
Actuarieel benodigd	82.705	81.457
Bijdragen voor risico deelnemers	584	577
Opslag in stand houden vereist vermogen	17.326	17.336
Opslag voor uitvoeringskosten	1.264	971
	101.879	**100.341**
De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
Actuarieel benodigd	35.210	32.784
Bijdragen voor risico deelnemers	584	577
Opslag in stand houden vereist vermogen	7.380	6.981
Opslag voor uitvoeringskosten	1.264	971
Voorwaardelijke componenten	18.348	17.191
	62.786	**58.320**

		2022		2021
De feitelijke premie is niet samengesteld uit afzonderlijke componenten. Aan deze feitelijke premie is wel de voorwaarde verbonden dat deze ten minste gelijk is aan de gedempte kostendekkende premie, zodat de nieuwe pensioenopbouw, de benodigde risicopremies, uitvoeringskosten en de bufferopslag hieruit kunnen worden gefinancierd. De feitelijke premie moet ten minste gelijk zijn aan de gedempte kostendekkende premie. Aan deze eis is voor 2022 voldaan.				
[14] Bijdragen voor risico deelnemers				
Bijdragen Extra Pensioen		**584**		**577**
[15] Saldo van overdrachten van rechten				
Overgenomen pensioenverplichtingen	10.227		3.429	
Overgedragen pensioenverplichtingen	-4.503		-754	
		5.724		**2.675**
[16] Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers				
Onttrekking i.v.m. inkoop rechten	-5.801		-9.881	
Onttrekking i.v.m. overgedragen rechten	-325		-267	
Onttrekking i.v.m. overlijden	-27		-29	
		-6.153		**-10.177**
[17] Pensioenuitkeringen				
Pensioenen				
Ouderdomspensioen	-85.257		-82.285	
Partnerpensioen	-17.955		-16.883	
Wezenpensioen	-93		-92	
Arbeidsongeschiktheidspensioen	-826		-721	
Subtotaal	-104.131		-99.981	
Andere uitkeringen				
Afkoopsommen	-19		-43	
Overige	-370		-332	
Subtotaal	-389		-375	
Totaal pensioenuitkeringen		**-104.520**		**-100.356**

		2022		2021
[18] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen				
Pensioenopbouw	-86.556		-87.797	
Indexering en overige toeslagen	-113.153		0	
Kanssystemen	4.214		753	
Rentetoevoeging	17.498		20.032	
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	104.648		100.503	
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	645		580	
Wijzigen marktrente	1.033.090		239.628	
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-5.733		-3.141	
Wijziging actuariële uitgangspunten	-23.274		0	
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2.035		-3.780	
		933.414		**266.778**
[19] Mutatie overgangsverplichtingen Levensloopregeling				
Onttrekking levensloop	10		12	
		10		**12**
[20] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers				
Stortingen	-584		-577	
Onttrekkingen	6.153		10.177	
Rendement	27.326		-5.793	
		32.895		**3.807**
[21] Herverzekering				
Premies herverzekering	0		0	
Uitkeringen uit herverzekering	1		2	
Winstdeling herverzekering	0		0	
		1		**2**

	2022	2021
[22] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
Personeelskosten	-1.522	-1.417
Administratie	-1.389	-1.299
Projectkosten	-363	-189
Kosten Bestuur	-410	-456
Huisvestingskosten	-111	-115
Contributies en bijdragen	-284	-278
Advieskosten	-104	-79
Actuaris	-188	-154
Automatisering en technische bedrijfsmiddelen	-43	-44
Communicatiekosten	-219	-208
Accountantscontrole van de jaarrekening	-89	-84
Overige kosten	-146	-131
	-4.868	**-4.454**
Kosten intern vermogensbeheer	1.205	1.180
Totaal Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	**-3.663**	**-3.274**
Deloitte heeft € 89 aan honorarium ten behoeve van de controle van de jaarrekening, de controle van de basisgegevens en de controle van de jaarstaten, als bedoeld in artikel 2:382 lid a BW, ten laste van het Fonds gebracht.		
[23] Overige baten en lasten		
Vrijval overlijden	27	29
Overige	-24	1
Totaal Overige baten en lasten	**3**	**30**
Saldo van baten en lasten	**82.574**	**567.719**

Bezoldiging bestuursleden, Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan

Gedurende het boekjaar 2022 zijn de volgende vergoedingen betaald.

Betaalde vergoedingen Bestuur, RvT en/of VO	2022	2021
Bestuursvergoedingen	156	175
Vergoedingen Raad van Toezicht	51	51
Vergoedingen Verantwoordingsorgaan	24	27
Totaal	**231**	**253**

Personeel

Gedurende het boekjaar 2022 had Stichting Pensioenfonds TNO 9,8 fte's in dienst (2021: 9,8).

Verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen het Fonds, de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Niet uit de balans blijkende verplichtingen

Er zijn meerjarige contracten met de vermogensbeheerder en de administrateur afgesloten. Het contract met de administrateur is jaarlijks opzegbaar en het contract met de vermogensbeheerder is op ieder moment opzegbaar.

Resultaatbestemming

Statutaire bepaling omtrent de resultaatbestemming

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de resultaatbestemming.

Resultaat verdeling

Het Bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2022 als volgt te verdelen:

(in duizenden euro's)	2022	2021
Fondsvermogen	82.574	567.719
	82.574	**567.719**

Actuariële analyse van het saldo

	2022	2021
Wijziging rentetermijnstructuur	1.033.090	239.628
Beleggingsopbrengsten	-803.275	351.823
Premies	-17.196	-20.429
Waardeoverdrachten	-9	-467
Kosten	0	0
Uitkeringen	138	159
Sterfte	4.934	2.314
Arbeidsongeschiktheid	-693	-1.532
Toeslagverlening	-113.153	0
Wijziging actuariële grondslagen en methoden	-23.274	0
Reguliere mutaties voorzieningen	637	4
Overige oorzaken	1.375	-3.781
	82.574	**567.719**

Het onderzoek naar risicobereidheid is belangrijk omdat pensioen verandert. Ook met de komst van het nieuwe stelsel, want dan moeten keuzes gemaakt worden over de pensioenregeling. Bij het nemen van beslissingen willen we de mening van alle betrokkenen meenemen. Op die manier zorgen we samen voor een nieuwe pensioenregeling die aansluit op wat jullie belangrijk vinden.

Life & Pension, juli 2022, 'Hoe kijk jij naar je pensioen?'

Risicoparagraaf

(bedragen in duizenden euro's)

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd. Conform de berekeningen van het vereist eigen vermogen in het Actuarieel Rapport is de risicoparagraaf gebaseerd op basis van het doorkijkbeginsel (lookthrough-principe). In de risicoparagraaf worden de afzonderlijke risico's van het vereist eigen vermogen gerelateerd aan de voorziening voor risico Fonds. Er wordt getoetst op basis van het vereist eigen vermogen gebaseerd op de strategische verdeling. De impact van de afzonderlijke risico's wordt tevens getoond voor het feitelijk vereist eigen vermogen omdat de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke verdeling in het nieuwe FTK onder andere een belangrijke rol speelt bij de korte termijn risicohouding van het Fonds.

In deze risicoparagraaf worden de beleggingscategorieën toegelicht op Lookthrough basis. In de balans worden de beleggingen meer op mandaatbasis gepresenteerd. Hierdoor sluiten de totalen per categorie in de risicoparagraaf niet aan op de totalen volgens de balans. Een belangrijke verschuiving is de beleggingen in vastgoed aandelen, welke in de risicoparagraaf worden meegenomen als Vastgoed en in de balans als Aandelen.

Solvabiliteitsrisico

In de risicoparagraaf binnen het bestuursverslag is het beleid rond risicobeheersing uiteengezet. Hierna worden een aantal specifieke risico's nader toegelicht en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico dat het Fonds loopt is het risico dat het niet over genoeg solvabiliteit beschikt. Indien het Fonds niet solvabel is bestaat het risico dat het Fonds de premie moet verhogen of dat een beperkte of geen toeslagverlening kan plaatsvinden voor (delen van) het deelnemersbestand. In het uiterste geval dient het Fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Hoe solvabel het Pensioenfonds is wordt getoetst aan de hand van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als de 12-maands voortschrijdend gemiddelde dekkingsgraad. Hoeveel eigen vermogen het Fonds aan dient te houden gegeven de financiële risico's die het loopt (na afdekking) op de balans komt tot uitdrukking in de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets. Onder het huidige FTK geldt hierbij dat de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling afgezet wordt tegen de beleidsdekkingsgraad om te bepalen of het Pensioenfonds in een tekort situatie verkeert.

De verschillende standaard risicofactoren hierin worden benoemd onder de noemer S1 tot en met S6 en de S10. Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën op basis van de strategische beleggingsmix ultimo 2022 van 121,1% en 2021 van 120,3%.

	2022		2021	
	€	%	€	%
Renterisico (S1)	86.116	3,4	52.475	1,5
Zakelijke waarden risico (S2)	366.627	14,4	496.289	14,3
Valutarisico (S3)	124.333	4,9	167.103	4,8
Grondstoffenrisico (S4)	0	0,0	0	0,0
Kredietrisico (S5)	191.681	7,5	275.435	7,9
Verzekeringstechnisch risico (S6)	66.831	2,6	93.094	2,7
Diversificatie- en correlatie-effect	-281.299	-11,0	-355.971	-10,3
Vereist eigen vermogen	**554.289**	**21,8**	**728.425**	**20,9**
Toevoeging buffer risico deelnemers	911	-0,7	1.239	-0,6
	555.200	**21,1**	**729.664**	**20,3**
Aanwezige dekkingsgraad		133,6		122,3
Beleidsdekkingsgraad		130,0		114,8
Minimaal vereiste dekkingsgraad		104,1		104,1
Vereiste dekkingsgraad		121,1		120,3

De beleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds is per 31 december 2022 hoger dan de vereiste dekkingsgraad op basis van de strategische verdeling volgens het standaardmodel, waardoor het Pensioenfonds niet in een tekort verkeert. In boekjaar 2022 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 130,0%. Afgezet tegen de beleidsdekkingsgraad van 2021 van 114,8%, is de beleidsdekkingsgraad gestegen met 15,2%.

In het FTK worden ook nog overige risicocategorieën benoemd, te weten: liquiditeitsrisico (S7), concentratierisico (S8), operationeel risico (S9) en actief beheer risico (S10). Het Bestuur heeft ingeschat dat deze risico's door het Fonds adequaat worden beheerst en verwacht hier geen materiële risico's te lopen. Derhalve worden bij de berekening van het VEV voor deze risicocategorieën geen buffers aangehouden.

Onderstaande specificatie van het belegd vermogen wordt in het verdere verloop van deze risicoparagraaf gebruikt om de risico nader te kwantificeren.

	2022		2021	
	€	%	€	%
Vastgoed	208.471	6,1	260.506	6,1
Aandelen	816.965	23,8	1.241.724	29,0
Vastrentende waarden	1.906.372	55,6	2.201.141	51,4
Derivaten (per saldo)	-169.595	-4,9	44.868	1,0
Private equity	497.380	14,5	538.879	12,6
Liquide middelen	23.527	0,7	35.711	0,8
Overige vorderingen	196.415	5,7	16.165	0,4
Kortlopende schulden	-48.806	-1,5	-54.300	-1,3
	3.430.729	**100,0**	**4.284.694**	**100,0**

Renterisico

Het renterisico wordt veroorzaakt, doordat de rentegevoeligheid van de verplichtingen afwijkt van de rentegevoeligheid van de beleggingen. Het Pensioenfonds kent een langere looptijd voor pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. Onderstaande duratiecijfers geven meer inzicht.

Duratie van de vastrentende waarden (inclusief rentederivaten) 16,5 (2021: 13,4).
Duratie van de pensioenverplichtingen 16,8 (2021: 19,0).

Voor de vaststelling van het renterisico bij het vereist eigen vermogen worden de kasstromen van de rentegevoelige beleggingen afgezet tegen de kasstromen van de voorziening pensioenverplichtingen. Vervolgens worden beide kasstromen afgezet tegen door DNB bepaalde renteschokken die per looptijd verschillen. Op basis van deze renteschokken kan de impact op de technische voorziening en de impact op alle rentegevoelige beleggingen worden berekend. Overeenkomstig kan een afdekkingspercentage worden berekend. Rentegevoeligheid is een van de belangrijkste factoren bij de bepaling van de (strategische) assetallocatie van de portefeuille.

Derivaten

Met behulp van obligaties en derivaten wordt het strategisch afdekkingspercentage vorm gegeven. Strategisch dekt het Fonds volgens het beleggingsmandaat 70% (2021: 40,0%) van het renterisico van haar verplichtingen af.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk renterisico bedraagt 82.217 (3,2%) en voor het strategisch renterisico 86.116 (3,4%).

Aandelen en vastgoed

Het Pensioenfonds loopt het risico dat haar beleggingen in aandelen, vastgoed en hedgefunds en private equity in waarde dalen. In het beleggingsbeleid wordt met dergelijke risico's rekening gehouden door ondermeer een toepassing van voldoende spreiding in de beleggingsportefeuille naar categorieën, markten en dergelijke. De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico's) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstellingen in het vermogensbeheer. In onderstaande tabel wordt de verdeling naar de verschillende aandelen en vastgoed categorieën getoond.

	2022		2021	
	€	%	€	%
Verdeling vastgoed per categorie:				
Beursgenoteerd vastgoed	202.115	97,0	251.901	96,7
Niet-beursgenoteerd vastgoed	6.356	3,0	8.605	3,3
	208.471	**100,0**	**260.506**	**100,0**
Verdeling aandelen per categorie:				
Ontwikkelde markten (Mature markets)	614.257	75,2	993.973	80,0
Opkomende markten (Emerging markets)	202.708	24,8	247.751	20,0
	816.965	**100,0**	**1.241.724**	**100,0**

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch aandelen- en vastgoedrisico rekening gehouden met de door DNB voorgeschreven schokken die variëren overeenkomstig de risicograad van het type belegging. De buffer voor het feitelijk aandelen- en vastgoedrisico bedraagt 427.293 (16,8%) en voor het strategisch aandelen- en vastgoedrisico 366.627 (14,4%).

Valutarisico

Het valutarisico wordt veroorzaakt, doordat de verplichtingen van het Pensioenfonds in euro's luiden terwijl een gedeelte van de beleggingen van het Pensioenfonds in andere valuta luiden. Het Pensioenfonds loopt het risico dat haar buitenlandse beleggingen dalen in waarde als gevolg van valutakoersontwikkelingen. Het Pensioenfonds kiest er daarom voor om (een gedeelte) van haar buitenlandse valuta's af te dekken. Zonder afdekking van valutarisico loopt het Pensioenfonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door meer dan 100% van het risico af te dekken loopt het Fonds risico bij een stijging van vreemde valuta ten opzichte van de euro.

Het valutarisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in vreemde valuta in ontwikkelde landen van 20% en van de beleggingen in vreemde valuta in opkomende markten van 35%. Het valutarisico is het totale negatieve effect op de waarde van alle beleggingen als gevolg van dit scenario.

Afdekking van het valutarisico vindt plaats via derivatencontracten.

	2022		2021	
	€	%	€	%
Totaal beleggingen naar valuta voor afdekking met derivaten				
Euro	1.947.461	56,8	2.384.864	55,7
Amerikaanse dollar	937.339	27,3	1.172.819	27,4
Britse pound sterling	95.001	2,8	120.018	2,8
Japanse yen	54.832	1,6	87.610	2,0
Overige valuta	396.096	11,5	519.383	12,1
	3.430.729	**100,0**	**4.284.694**	**100,0**
Totaal beleggingen naar valuta na afdekking met derivaten				
Euro	2.580.691	75,2	3.252.544	75,9
Amerikaanse dollar	418.600	12,2	451.630	10,5
Britse pound sterling	20.969	0,6	32.661	0,8
Japanse yen	-1.289	0,0	5.943	0,1
Overige valuta	411.758	12,0	541.916	12,6
	3.430.729	**100,0**	**4.284.694**	**100,0**

Derivaten

Ter afdekking van de valutarisico's op de effectenportefeuille zijn er door de vermogensbeheerders valutatermijntransacties afgesloten. De post valutatermijntransacties bestaat uit de volgende transacties, omgerekend in euro's per 31 december 2022:

(in duizenden euro's)	Aankoop transacties	Verkoop transacties	Uiterlijke einddatum
Amerikaanse dollar	455.070	-443.847	3-3-2023
Britse pound sterling	42.865	-41.657	3-3-2023
Japanse yen	59.392	-60.996	3-3-2023
	557.327	**-546.500**	

Strategisch dekt het Fonds 100% van haar liquide beleggingen in Amerikaanse dollar, Britse pound sterling en Japanse yen af.

Hoogte buffer

Bij de berekening van het vereist eigen vermogen wordt voor het feitelijk en strategisch valutarisico rekening gehouden met een door DNB voorgeschreven schok van 20% voor valuta in ontwikkelde landen en van 35% voor valuta in opkomende markten die berekend wordt op de niet-euro beleggingen na afdekking. De buffer voor het feitelijk valutarisico bedraagt 155.747 (6,1%) en voor het strategisch valutarisico risico 124.333 (4,9%).

Kredietrisico

Het Pensioenfonds loopt het risico dat één of meerdere van haar tegenpartijen niet aan de voorafgesproken betalingen kan voldoen. Bij de berekening van het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin belegd wordt, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is het verschil tussen de uitkering die afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij en een uitkering die met volledige zekerheid (risicovrij) tot uitkering zal komen. Het kredietrisico verbonden aan derivatentransacties wordt beheerst door het afsluiten van standaardovereenkomsten met tegenpartijen, het beoordelen van de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van het transactievolume over verschillende tegenpartijen, het eisen van voldoende onderpand en een adequate monitoring met betrekking tot de gestelde eisen inzake het onderpand.

Het kredietrisico binnen de vastrentende waarden portefeuille kan naast de creditspread eveneens gemeten worden aan de hand van de ratingverdeling van de rentegevoelige beleggingsportefeuille. Deze ratingverdeling wordt afgegeven door een kredietbeoordelaar. Voor de hypotheekportefeuille is geen creditrating beschikbaar, deze wordt bepaald op basis van een met DNB afgestemd model. Voor vastrentende waarden beleggingen met een Europese AAA-rating wordt verondersteld dat er geen kredietrisico is. Daarentegen worden beleggingen die geclassificeerd staan onder 'lager dan BBB' als zeer risicovol beschouwd. Cash wordt als kredietrisicovrij beschouwd. Beleggingen die geen rating ontvangen worden als risicovol beschouwd.

	2022		2021	
	€	%	€	%
Rating vastrentende waarden				
AAA	134.326	7,0	175.973	8,0
AA	312.502	16,4	379.232	17,2
A	343.022	18,0	484.312	22,0
BBB	452.141	23,7	463.847	21,1
Lager dan BBB	94.676	5,0	114.145	5,2
Geen rating	569.705	29,9	583.632	26,5
	1.906.372	**100,0**	**2.201.141**	**100,0**

	2022		2021	
	€	%	€	%
Verdeling vastrentende waarden naar looptijd				
Resterende looptijd tot 1 jaar	402.934	21,1	426.782	19,4
Resterende looptijd tussen de 1 en 5 jaar	497.918	26,1	631.671	28,7
Resterende looptijd tussen de 5 en 10 jaar	437.200	22,9	488.509	22,2
Resterende looptijd tussen de 10 en 20 jaar	212.293	11,1	272.778	12,4
Resterende looptijd meer dan 20 jaar	356.027	18,8	381.400	17,3
	1.906.372	**100,0**	**2.201.140**	**100,0**

Hoogte buffer

Binnen de berekening van het standaardmodel wordt een kredietrisico becijferd conform de ratingverdeling van de vastrentende waardenportefeuille. Naar mate de rating slechter wordt neemt de te hanteren buffer toe. In de berekening van de buffer wordt de hypothekenportefeuille meegenomen met de rating die bepaald is op basis van het model. Afgaande op de hierboven genoemde ratingverdeling resulteert dit in een buffer voor het feitelijk kredietrisico van 155.246 (6,1%) en voor het strategisch kredietrisico van 191.681 (7,5%).

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnische risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (langlevenrisico). Tot het verzekeringstechnische risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de op actuele waarde berekende technische voorziening. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat het sterfteproces dan beter kan worden geschat. De beide andere risicofactoren houden respectievelijk rekening met de onzekerheid in de sterftetrend en met de negatieve stochastische afwijkingen.

Hoogte buffer

De buffer voor het feitelijk verzekeringstechnisch risico bedraagt 66.831 (2,6%) en voor het strategisch verzekeringstechnisch risico 66.831 (2,6%).

Concentratierisico

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. De spreiding van de portefeuille is in de toelichting op de balans nader toegelicht. Ook 'grote posten' zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd

	2022 €	2022 %	2021 €	2021 %
Vastgoed				
Verdeling vastgoed per sector:				
Kantoren	12.567	6,0	21.543	8,3
Winkels en woningen	51.947	24,9	53.719	20,6
Participaties in vastgoed beleggingsfondsen	93.238	44,8	135.652	52,1
Overige (w.o. logistiek)	50.719	24,3	49.592	19,0
	208.471	**100,0**	**260.506**	**100,0**
Verdeling vastgoed per regio:				
Europa	96.686	46,3	157.395	60,4
Noord-Amerika	70.900	34,0	85.698	32,9
Pacific	27.233	13,1	11.351	4,4
Azië	12.827	6,2	5.152	2,0
Overige	825	0,4	910	0,3
	208.471	**100,0**	**260.506**	**100,0**

	2022		2021	
	€	%	€	%
Aandelen en private equity				
Verdeling aandelen per regio:				
Europa	364.075	27,7	481.109	27,0
Noord-Amerika	702.448	53,5	953.625	53,6
Pacific	94.963	7,2	196.177	11,0
Azië	116.077	8,8	110.190	6,2
Overige	36.782	2,8	39.502	2,2
	1.314.345	**100,0**	**1.780.603**	**100,0**
Grote posten: aandelen van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 10% van de totale beleggingen in aandelen				
Vanguard Inst. Index Fund	401.145	49,1	479.587	38,6
Vanguard Investment Series PLC - SRI European Stock	176.885	21,7	275.449	22,2
Vanguard Emerging Markets Stock Index Fund	96.375	11,8	119.604	9,6
Blumberg Capital II, L.P.	40.166	4,9	134.533	10,8

	2022		2021	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
Verdeling vastrentende waarden per regio:				
Europa	1.609.167	84,5	1.801.300	81,8
Noord-Amerika	124.806	6,5	215.834	9,8
Pacific	25.613	1,3	32.897	1,5
Azië	59.131	3,1	59.271	2,7
Overige	87.655	4,6	91.839	4,2
	1.906.372	**100,0**	**2.201.141**	**100,0**
Grote posten: vastrentende waarden van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 5% van de totale beleggingen in vastrentende waarden				
Institutional Cash Series PLC - Euro	236.605	12,4	158.556	7,2
DMF Hypotheken	235.168	12,3	283.177	12,9
Neuberger Berman Emerging Markets Debt	136.434	7,2	143.700	6,5

Effect toerekenen naar totale vereiste dekkingsgraad

Om van de vereiste dekkingsgraad voor risico Fonds te geraken tot de vereiste dekkingsgraad, moet over de verplichtingen voor risico deelnemers 1% buffer worden aangehouden. Door deze aanpassing wordt -0,8%-punt toegevoegd op basis van de feitelijke verdeling en -0,7%-punt op basis van de strategische verdeling. Deze aanpassingen dienen gemaakt te worden omdat het Fonds een technische voorziening voor risico deelnemers heeft.

Er zijn geen beleggingen uitgeleend en er zijn geen beleggingen in de aan het Fonds verbonden ondernemingen.

"Ik heb lang voordat ik stopte met werken ervoor gezorgd dat ik vrijdags vrij had. Ik ging dan musea bezoeken en met de boot weg. Het went dan om meer tijd zelf op een leuke manier in te vullen. Het voorkomt dat je ineens een heel ander leven hebt als je met pensioen gaat."

Hans Hooghart, Life & Pension, maart 2022, 'Is pensioen een hele lange vakantie'

Rijswijk, 27 juni 2023

Bestuur Stichting Pensioenfonds TNO

Nancy Westerlaken MSc
Voorzitter

ir. ing. Jeroen Brouwer
Secretaris

In juni is een Algemene Maatregel van Bestuur in de Tweede Kamer goedgekeurd waardoor in 2022 extra geïndexeerd kan worden. Dat is goed nieuws. Aan de andere kant is er ook een hoge inflatie, waardoor pensioenen als het ware worden uitgehold. Toch kijken we wat mogelijk is.

Life & Pension, juli 2022, 'Extra indexatie?'

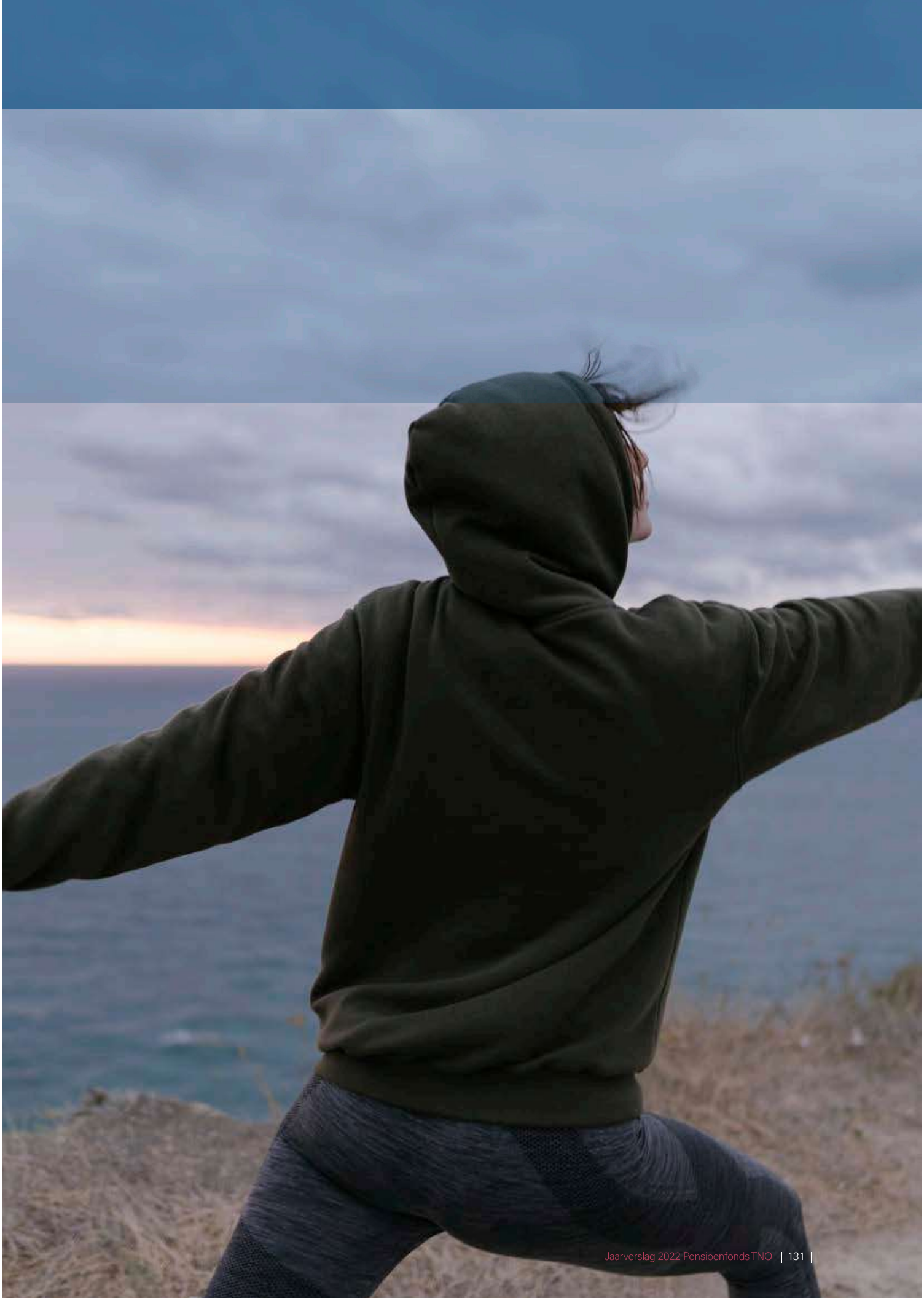

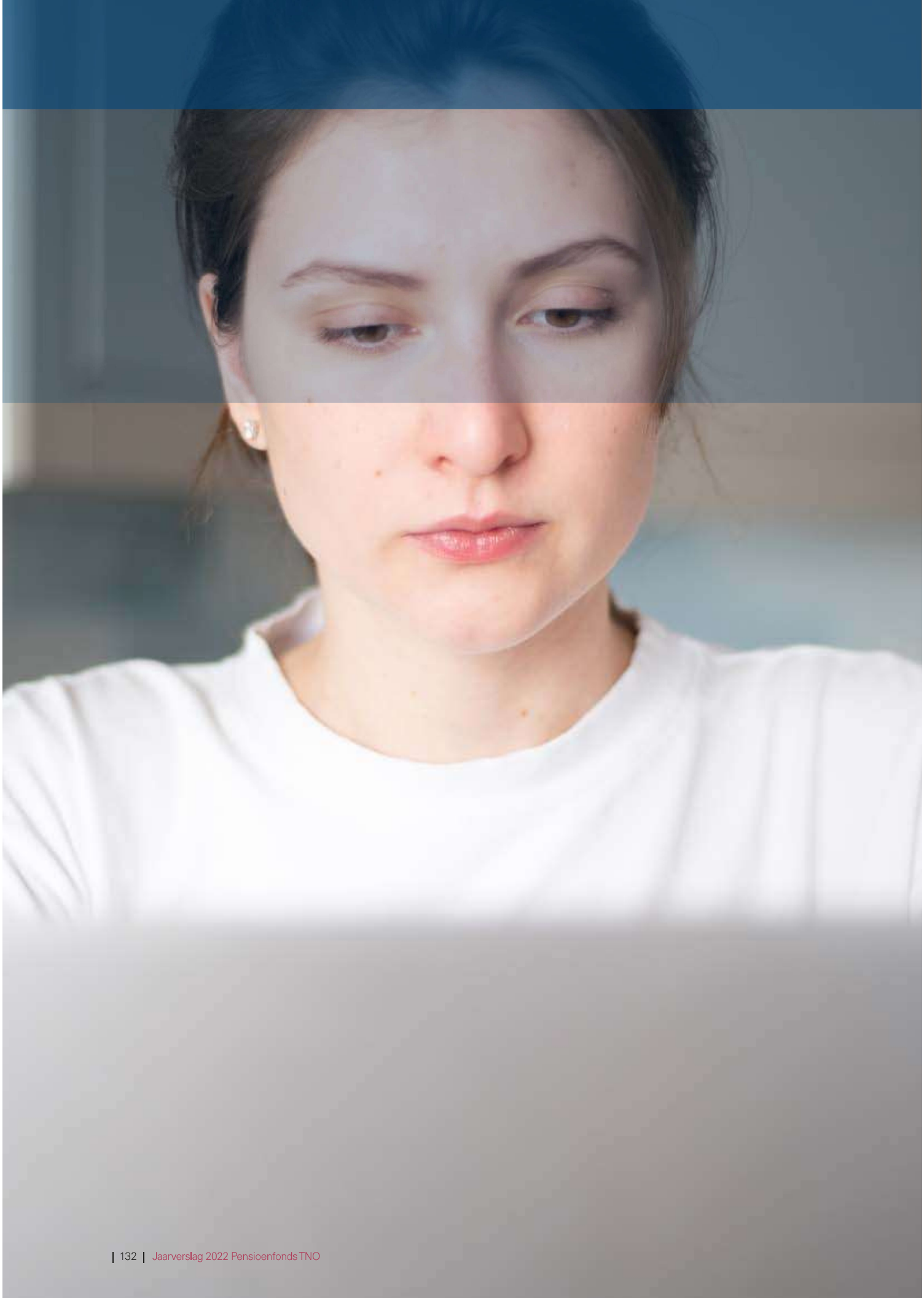

Overige gegevens

Resultaatbestemming

Statutaire bepalingen omtrent de resultaatbestemming

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de resultaatbestemming.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Hiervoor wordt verwezen naar de opgenomen verklaring op pagina 137.

Verklaringen

Actuariële verklaring

Opdracht
Door Stichting Pensioenfonds TNO te Rijswijk is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid
Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds TNO, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Aon Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens
De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiele gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant
Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 17.500.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 875.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden
Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:
- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;

- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds TNO is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Het pensioenfonds heeft in 2022 gebruik gemaakt van het 'Besluit toeslagverlening in bijzondere omstandigheden' van 7 juni 2022 (Staatsblad 2022, 211) bij het besluit tot additionele toeslagverlening per 1 januari 2022 (2,19%). Daarbij heeft het pensioenfonds onderbouwd dat is voldaan aan de in het Besluit gestelde voorwaarden.

Rotterdam, 27 juni 2023

Drs. M. van de Velde, AAG
verbonden aan Aon Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het Bestuur van Stichting Pensioenfonds TNO

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Pensioenfonds TNO te Rijswijk gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds TNO op 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:
1. De balans per 31 december 2022.
2. De staat van baten en lasten over 2022.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiele verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds TNO zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 17.500.000. De materialiteit is gebaseerd op 0,5% van het pensioenvermogen per 31 december 2022. Wij beschouwden het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark omdat dit een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van het pensioenfonds weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur en de met governance belaste personen overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 875.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting Pensioenfonds TNO kent een aantal kernactiviteiten welke grotendeels zijn uitbesteed aan serviceorganisaties. De stichting heeft het beheer van de beleggingen, de beleggingsadministratie en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk CACEIS Bank en AZL N.V. (hierna: 'de uitvoeringsorganisaties'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie die is verstrekt door deze uitvoeringsorganisaties.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisaties verleende diensten en het effect hiervan op de voor de controle relevante interne beheersing van Stichting Pensioenfonds TNO. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang, bepalen wij de aard en omvang van de uit te voeren controlewerk-zaamheden en voeren wij controlewerkzaamheden uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor Stichting Pensioenfonds TNO relevante interne- beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisaties zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II en 3000A-) rapportages. Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne-beheersingsmaatregelen. Verder evalueren wij de in de Standaard 3402- en 3000A-rapportages beschreven interne-beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2022 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisaties.

In aanvulling hierop hebben wij eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Wij hebben voor de controle van de beleggingen en de beleggingsopbrengsten gebruik gemaakt van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel hebben wij de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden bepaald, rekening houdend met de omvang en het risicoprofiel van deze activiteiten, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een review uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan.

Wij hebben de certificerend actuaris instructies gestuurd op basis van Standaard 620 en NBA handreiking 1120 ten aanzien van de actuariële certificering met betrekking tot onder andere de consistentie, prudentie en actualiteit van schattingen ten aanzien van de voorziening pensioenverplichtingen en de financiële positie, in overeenstemming met relevante wetgeving. Wij hebben geëvalueerd of de certificerend actuaris heeft voldaan aan onze instructies. Daarnaast hebben wij de adequaatheid van de werkzaamheden van de actuaris geëvalueerd. Ook hebben wij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van de actuaris geëvalueerd. Wij verwijzen hiervoor naar het kernpunt Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg zijn van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in de entiteit en haar omgeving, de componenten van het interne-beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne-beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de met governance belaste personen toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne-beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse, zoals opgenomen in de SIRA, geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode, klokkenluidersregeling en de incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en

omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude. Hierbij hebben wij gebruik gemaakt van de elementen die tot fraude kunnen leiden: Rationalisatie, druk (motivatie) en gelegenheid. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:
Doorbreken van interne beheersing door het management (een verondersteld risico)

Risico:
Het bestuur is in een unieke positie om fraude te plegen door de mogelijkheid het proces van financiële verslaggeving en resultaten te manipuleren door middel van het doorbreken van de interne beheersing die anderszins effectief lijken te werken.

Controleaanpak:
- We hebben de opzet en de implementatie geëvalueerd en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne-beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren, inclusief de interne-beheersingsmaatregelen die aanwezig zijn bij de dienstverleners waaraan het pensioenfonds bedrijfsprocessen heeft uitbesteed.
- Wij hebben een analyse uitgevoerd om te identificeren of er sprake is van (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico. Waar zulke journaalposten zijn geïdentificeerd, hebben wij aanvullende controlewerkzaamheden uitgevoerd om op de geïdentificeerde risico's in te spelen. Deze werkzaamheden omvatten ook het herleiden van transacties naar de broninformatie.
- Wij hebben significante schattingen alsook oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur met betrekking tot de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en de waardering van de beleggingen geëvalueerd.
- We hebben elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen.

Onze procedures om in te spelen op geïdentificeerde risico's op fraude, hebben niet geleid tot een kernpunt van de controle.

Wij hebben onze risico-inschatting en controleaanpak en resultaten gecommuniceerd aan het bestuur.

Uit onze werkzaamheden volgden geen signalen of vermoedens van fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Controleaanpak naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben een algemeen inzicht verworven in het wet- en regelgevingskader dat van toepassing is op de entiteit door inlichtingen in te winnen bij het bestuur, de met governance belaste personen en het lezen van notulen en rapporten van de sleutelfunctiehouders.

Voor zover materieel voor de gerelateerde financiële overzichten, hebben wij op basis van onze risicoanalyse, en rekening houdende met dat het effect van niet-naleving van wet- en regelgeving aanzienlijk varieert, de volgende wet- en regelgeving overwogen: naleving van het belastingrecht en regelgeving voor financiële verslaggeving, - zoals opgenomen in Titel 9 van Boek 2 BW, RJ 610 en de Pensioenwet - aangemerkt als wet- en regelgeving met een directe invloed op de financiële overzichten.

Wij hebben voldoende en geschikte controle-informatie verkregen omtrent het naleven van de bepalingen van die wet- en regelgeving die gewoonlijk wordt geacht van directe invloed te zijn op de financiële overzichten.

Daarnaast is Stichting Pensioenfonds TNO onderworpen aan overige wet- en regelgeving, zoals ook benoemd in de NBA Handreiking 1144 'Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen', waarvan de gevolgen van niet naleving een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten, bijvoorbeeld ten gevolge van boetes of rechtszaken, te weten:
- Pensioenwet
- Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp)
- Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)

Gezien de aard van de activiteiten van Stichting Pensioenfonds TNO en de complexiteit van deze regelgeving bestaat het risico dat niet wordt voldaan aan de vereisten van deze wet- en regelgeving.

Ten aanzien van deze wet- en regelgeving die geen direct effect hebben op de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening, zijn onze werkzaamheden beperkter. Naleving van wet- en regelgeving kan van fundamenteel belang zijn voor de operationele aspecten van een pensioenfonds, voor de mogelijkheid van een pensioenfonds om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel belang; niet-naleving van dergelijke wet- en regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de financiële overzichten. Onze verantwoordelijkheid is beperkt tot het uitvoeren van gespecificeerde controlewerkzaamheden ter bevordering van het identificeren van niet-naleving van wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten. Onze werkzaamheden ter bevordering van het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten, zijn beperkt tot (i) het management en, in voorkomend geval, de met governance belaste personen vragen of de entiteit dergelijke wet- en regelgeving naleeft; (ii) de eventuele correspondentie met de desbetreffende vergunningverlenende of regelgevende of toezichthoudende instanties inspecteren.

Uiteraard zijn wij gedurende de controle alert op indicaties van (vermoedens) van niet-naleving van wet- en regelgeving.
Ten slotte hebben wij een schriftelijke bevestiging verkregen dat alle bekende gevallen van niet-naleving of vermoede niet-naleving van wet- en regelgeving, ons ter kennis zijn gebracht.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de bedrijfsactiviteiten van het pensioenfonds voor de voorzienbare toekomst. Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere:

- Het verkrijgen van controle-informatie omtrent het continuïteitsrisico en de door het bestuur gehanteerde continuiteitsveronderstelling bij de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen.
- Overwegen of de continuïteitsbeoordeling van het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben en het bestuur bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten. Wij hebben hierbij onder andere aandacht besteed aan de [solvabiliteitspositie, liquiditeitsratio's, combined ratio's en inbaarheid van de vorderingen].
- Nagaan of het bestuur gebeurtenissen of omstandigheden heeft geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven (hierna: continuïteitsrisico's).
- Inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over zijn kennis van continuïteitsrisico's na de periode van de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling.
- Inspecteren van correspondentie met relevante toezichthoudende instanties.

De financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke mogelijkheid om onder bepaalde omstandigheden de pensioenverplichtingen te kunnen aanpassen is een belangrijk onderdeel van bovenstaande evaluatie. Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de met governance belaste personen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving van het kernpunt

Waardering van beleggingen

De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Deze beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan direct of indirect genoteerde prijzen die tot stand zijn gekomen op liquide financiële markten. Illiquide beleggingen zijn beleggingen waarvoor een frequente marktnotering ontbreekt en de prijs daarom op basis van waarderingsmodellen wordt bepaald.
Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat een hoge mate van subjectiviteit. Hierdoor neemt de waarderingsonzekerheid inherent toe bij beleggingen zonder frequent genoteerde marktprijzen en hangt dit samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens.

In de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva geeft Stichting Pensioenfonds TNO inzicht in de gehanteerde waarderingsmethoden van de illiquide beleggingen.
Een beschrijving van deze modellen en technieken is weergegeven in de toelichtingen noot 1 van de jaarrekening. Uit deze toelichting blijkt dat voor 76% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 2% op basis van afgeleide marktnoteringen en voor 22% op basis van waarderingsmodellen en technieken.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat illiquide beleggingen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.

De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:
- De opzet, het bestaan en de werking van de beheersingsmaatregelen rondom waardering van de beleggingen beoordeeld.
- Gebruik gemaakt van Standaard 3402 type II-rapportages, en deze geanalyseerd op toereikendheid van de scoping, bevindingen en de impact hiervan op de controlewerkzaamheden.
- Vastgesteld of de in de grondslagen voor waardering van activa en passiva beschreven modellen geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze illiquide beleggingen.
- Getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken bij het bepalen van de marktwaarde overeenkomstig de beschreven uitgangspunten heeft plaatsgevonden.
- De gecontroleerde rapportage waarin de beleggingen zijn opgenomen aangesloten met de financiële administratie en de jaarrekening.
- Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen en waarderingsonzekerheid van de beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de beleggingen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2022 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

Beschrijving van het kernpunt

Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen

De technische voorziening betreft de belangrijkste verplichting in de balans van het pensioenfonds en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad. De technische voorziening wordt, conform de vereisten van de Pensioenwet, gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers en wordt berekend op basis van actuariële grondslagen en schattingselementen en is dan ook gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorziening en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet.

Stichting Pensioenfonds TNO heeft in de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva de grondslagen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 6 is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat actuariële grondslagen met betrekking tot de fonds specifieke ervaringssterfte en kostenopslag niet juist worden toegepast en toegelicht en/of dat actuariële berekeningen onjuist zijn.

De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- De certificerend actuaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak, risico's, werkzaamheden en attentiepunten.
- De redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaris.
- De rapportage van de certificerend actuaris geëvalueerd en de uitkomsten besproken.
- Controlewerkzaamheden uitgevoerd op de pensioenaanspraken van de deelnemers om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen.
- Vastgesteld dat de actuaris met deze basisgegevens werkt bij het toetsen van de technische voorziening.
- Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen van de technische voorzieningen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de technische voorzieningen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2022 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

De andere informatie bestaat uit:

- Fondskarakteristieken
- Verslag van het bestuur
- Verantwoording en toezicht
- Overige gegevens
- Bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het verslag van het bestuur en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is, waarbij opgemerkt wordt dat het bestuur op basis van de Pensioenwet het korten van pensioenen als ultimum remedium kan inzetten.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De organen belast met governance zijn verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de het pensioenfonds.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede

twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat het pensioenfonds haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur en de met governance belaste personen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de met governance belaste personen hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 27 juni 2023

Deloitte Accountants B.V.

Paraaf voor identificatiedoeleinden:

R.M.E.M. Hennekam RA

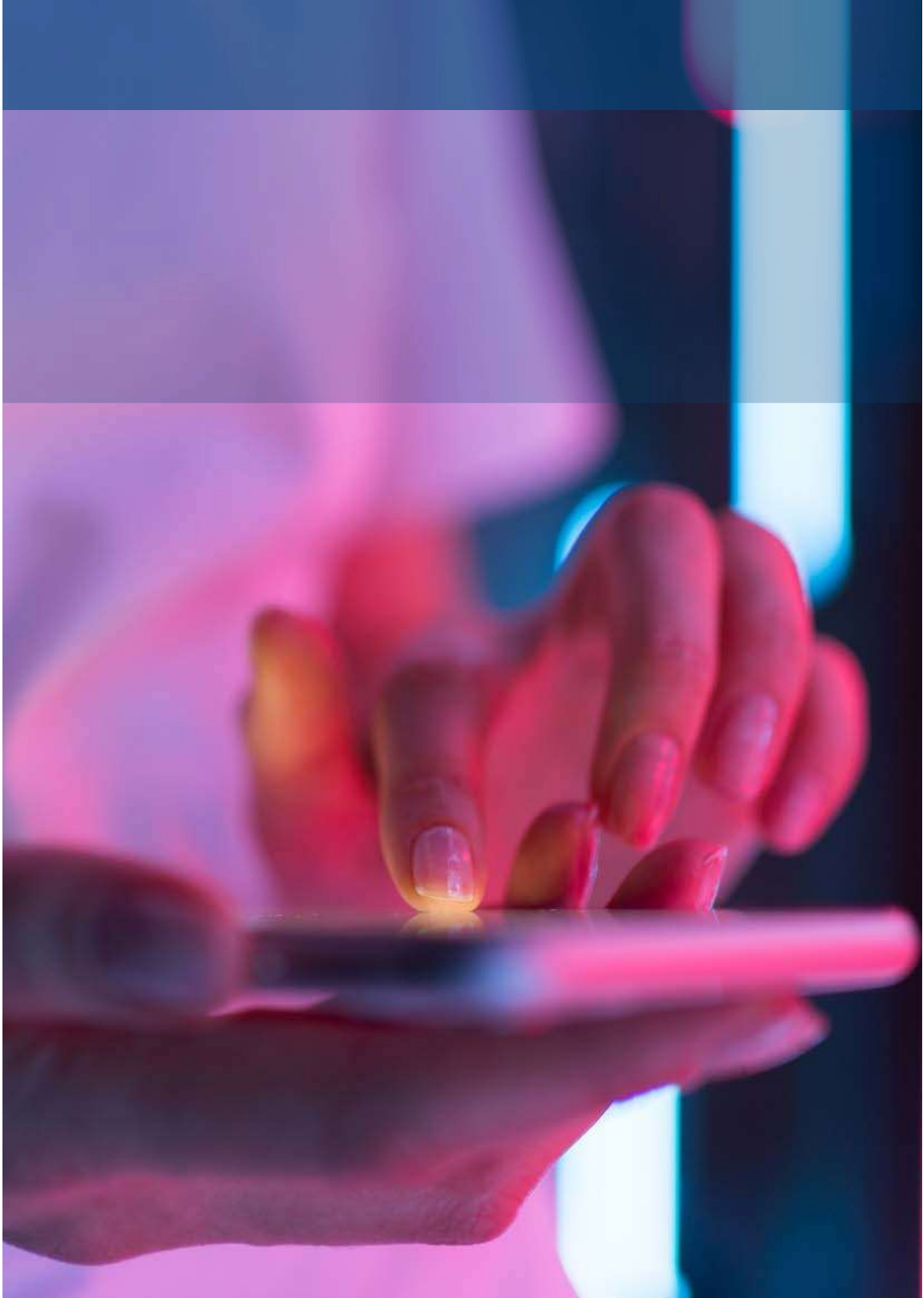

Bijlagen

1. Aangesloten werkgevers (per 31 december 2022)

Batavia Biosciences B.V.
Biodentify B.V.
CelSian Glass & Solar B.V.
Cosanta B.V.
Den Haag Centrum voor Strategische Studies
Diana FEA B.V.
Ducares B.V.
Efectis B.V.
ENDURES B.V.
EuroLoop B.V.
FEA Consultancy B.V.
First Dutch Innovations B.V.
Fytagoras B.V.
Lightweight Structures B.V.
MARIN
NMi Certin B.V.
ProQares B.V.
RONT Management Consultants
SAM B.V.
Stichting Pensioenfonds TNO
TNO
Trinomics B.V.
Triskelion B.V.
TÜV Rheinland Nederland B.V.
VSL B.V.

2. Begrippenlijst

Aandeel
Een aandeel is een waardepapier waarmee je een stukje van een bedrijf in handen krijgt. Als het bedrijf succesvol is kun je daarvan profiteren in de vorm van dividend en koerswinst. Ook heb je met een aandeel stemrecht op de aandeelhoudersvergadering van het bedrijf en krijg je over het algemeen voorrang bij de uitgifte van nieuwe aandelen.

ABTN
Afkorting voor 'Actuariële en Bedrijfstechnische Nota'. In een ABTN beschrijft het Bestuur van een pensioenfonds de financiële opzet, de technische uitgangspunten en het beleid van het Pensioenfonds. Zo staat in een ABTN wat de verplichtingen zijn naar de deelnemers, hoe wordt omgegaan met risico's en wat de uitgangspunten zijn voor de beleggingen. Een ABTN kan gezien worden als het bedrijfsplan van een pensioenfonds.

Accounting standaarden
Lijst met richtlijnen voor het opstellen van een jaarrekening en jaarverslag. Beursgenoteerde ondernemingen, banken en verzekeringsmaatschappijen zijn vanaf 2005 verplicht om de International Financial Reporting Standards (IFRS) te gebruiken. Het doel van de IFRS is om de transparantie en internationale vergelijkbaarheid van jaarrekeningen en jaarverslagen te verbeteren. Niet-beursgenoteerde bedrijven, zoals een pensioenfonds, hebben de keuze om de IFRS toe te passen of de Nederlandse Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving te gebruiken. Het Pensioenfonds heeft gekozen voor de Nederlandse Richtlijnen voor Jaarverslaggeving.

Actuariële grondslagen
De uitgangspunten waarmee een actuaris berekeningen doet voor een verzekering of pensioen. Voorbeelden hiervan zijn de rekenrente, de sterftekansen, arbeidsongeschiktheidskansen, revalideringskansen, frequenties van getrouwd zijn, kostenopslagen (bijvoorbeeld administratie en uitbetalingskosten) en soms ook toekomstige salarisontwikkeling of het indexatiebeleid.

Actuaris
Een actuaris berekent en evalueert de financiële risico's van verzekeringen en pensioenen. Een actuaris kan antwoord geven op de vraag wat de kostprijs en de waarde van toekomstige pensioenuitkeringen is.

Actuele dekkingsgraad
De dekkingsgraad is de verhouding tussen de bezittingen en verplichtingen. Is de dekkingsgraad 100%, dan is er precies genoeg geld om alle pensioenen te betalen. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële situatie. De actuele dekkingsgraad is een momentopname: deze geeft de financiële situatie op een moment weer.

Actuele waarde
De actuele waarde is de waarde van beleggingen op de balansdatum. Voor beleggingen, zoals aandelen en obligaties, is de actuele waarde de beurswaarde. Voor beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity, wordt de actuele waarde afgeleid van taxaties en/of recente transacties in vergelijkbare beleggingen. Voor vastrentende waarden, zoals onderhandse leningen en hypotheken, wordt de actuele waarde bepaald op basis van hoeveel geld vrijkomt minus de kosten als de lening of hypotheek afloopt.

AFM
Afkorting voor 'Autoriteit Financiële Markten'. De AFM is samen met DNB toezichthouder op de financiële sector. De AFM richt zich daarbij op financiële instellingen, zoals banken, pensioenfondsen en verzekeraars, en stimuleert deze financiële instellingen om eerlijk en open te werken.

ALM-studie
Afkorting voor 'Asset Liability Management' studie. Bij een ALM-studie wordt geanalyseerd wat de impact is van het financierings-, beleggings- en indexatiebeleid op zowel het verwachte pensioenresultaat als de korte- en langetermijnrisico's. Op basis van de uitkomsten van deze ALM-studie wordt het beleggingsbeleid opgesteld.

AOW-overbruggingspensioen
Het AOW-overbruggingspensioen is een uitkering voor de periode waarin men wel al (gedeeltelijk) met pensioen is, maar nog geen AOW krijgt. Hiervoor kan een deel van het ouderdomspensioen gebruikt worden.

Algemene verordening gegevensverwerking
Door deze wettelijke verordening krijgen mensen vanaf 25 mei 2018 meer privacyrechten. Organisaties hebben hun systemen, processen en interne organisatie op deze (nieuwe) rechten moeten inrichten.

Beleggingsmix
Verdeling van de beleggingen over de verschillende beleggingscategorieën.

Beleggingsovertuigingen
De basis van het beleggingsbeleid van een pensioenfonds wordt gevormd door de beleggingsovertuigingen en vormen de toets voor iedere beleggingsbeslissing.

Beleidsdekkingsgraad
De dekkingsgraad laat zien hoe het Pensioenfonds er financieel voor staat. Het geeft de verhouding aan tussen de bezittingen en de verplichtingen van het Fonds. Als een pensioenfonds een dekkingsgraad van 100% heeft, is er precies genoeg geld om de pensioenen te betalen. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de laatste twaalf maanden. De beleidsdekkingsgraad vormt een belangrijk cijfer voor het herstelplan en het bepalen van de hoogte van de premie en de indexatie.

Benchmark
Een vergelijking van de resultaten van de eigen organisatie met vergelijkbare organisaties of een vergelijking van het rendement dat een vermogensbeheerder behaalt ten opzichte van een van tevoren afgesproken standaard.

Beurskoers
Marktprijs van een aandeel, obligatie of andere waardepapieren die op de beurs worden verhandeld.

Clustermunitie
In Nederland gevestigde financiële instellingen, waaronder pensioenfondsen, mogen niet investeren in ondernemingen die clustermunitie, of cruciale onderdelen daarvan, produceren, verkopen of distribueren. Clustermunitie is munitie die door een vliegtuig afgeworpen bom, granaat of raket uiteenvalt in kleinere explosieven. Omdat clustermunitie veel menselijk leed kan veroorzaken is het gebruik van clustermunitie omstreden.

Compliance
Het toezicht op de naleving van wet- en regelgeving en gedragscodes die van toepassing zijn voor een organisatie.

Contante waarde
Het bedrag dat op dit moment nodig is om een of meerdere betalingen in de toekomst te kunnen doen. Hierbij wordt rekening gehouden met de rentegroei (rekenrente) en eventuele actuariële grondslagen.

Coupon
Genummerd deel van een obligatie waarop de jaarlijkse rente wordt uitbetaald.

Credit spread
Het verschil in rendement tussen een bedrijfsobligatie en een staatsobligatie in dezelfde valuta en met dezelfde duration.

Custodian
Vroeger gingen verkochte effecten van hand tot hand. Tegenwoordig worden deze fysieke stukken bij een aangewezen partij, een custodian of bewaarbank genoemd, in bewaring gegeven. Een financiële instelling houdt bij hoeveel en welke effecten verhandeld zijn.

Defined benefit
Pensioenvorm waarbij de hoogte van de pensioenuitkering vooraf is bepaald. Ook wel afgekort tot DB-regeling.

Defined contribution
Pensioenvorm waarbij de hoogte van de inleg, ofwel de premie, is bepaald. Ook wel afgekort tot DC-regeling. De hoogte van de pensioenuitkering is afhankelijk van de premie-inleg, de beleggingsresultaten en het tarief voor de inkoop van het pensioen op de pensioendatum. Op het moment van pensionering wordt het opgebouwde kapitaal namelijk gebruikt om een pensioen van te kopen.

Dekkingsgraad
De dekkingsgraad laat zien hoe het Pensioenfonds er financieel voor staat. Als een pensioenfonds een dekkingsgraad van 100% heeft, is er precies genoeg geld om de pensioenen te betalen. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de waarde van de pensioenaanspraken op een bepaalde datum en het aanwezige vermogen.

Dekkingstekort
Van een dekkingstekort is sprake als de dekkingsgraad lager is dan de wettelijke minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,1%.

Derivaten
Financiële contracten waarvan de hoogte afhankelijk is van een of meer onderliggende waarden. Voorbeelden van derivaten zijn opties, termijncontracten en rente- en valutaswaps.

Directe beleggingsopbrengsten
Onder directe beleggingsopbrengsten worden verstaan: huur-, dividend- en renteopbrengsten van beleggingen.

Direct lending
Direct lending is een vorm van bedrijfsschuldverschaffing waarbij andere kredietverstrekkers dan banken leningen verstrekken aan bedrijven.

DNB
Afkorting voor 'De Nederlandsche Bank'. DNB is samen met de AFM toezichthouder op de financiële sector. DNB richt zich op de financiële stabiliteit van het financiële systeem als geheel. Ze houden onder andere toezicht op het naleven van de Pensioenwet.

Duration
De duration is een graadmeter voor het renterisico van een obligatie en wordt uitgedrukt in jaren. Het wordt berekend op basis van gewogen gemiddelden van de tijdsperioden tot de rente en uitkering worden ontvangen. In de regel geldt: hoe langer de looptijd van een obligatie, hoe gevoeliger de koers van die obligatie is voor renteveranderingen. Als men een daling van de rente verwacht, is het profijtelijk een obligatie met een zo lang mogelijke duration te kopen, aangezien de koers daarvan het meest zal oplopen. De duration geeft aan met welk percentage de verplichtingen en vastrentende waarden (bij benadering) in waarde veranderen bij een stijging/daling van de swaprente met 1%.

Engagement
Engagement is actief in dialoog gaan met ondernemingen met als doel de beleggingswaarde te vergroten en het duurzame gedrag en de kwaliteit van het bestuur te verbeteren.

ESG-beleid
ESG-beleid houdt in het kort in dat het Fonds bij zijn beleggingsbeslissingen rekening houdt met milieu (environment), sociale (social) en goed ondernemingsbestuur (governance) aspecten. Dit beleid sluit aan bij de United Nations Principles for Responsible Investment en de United Nations Global Compact.

Exposure
Het bedrag waarover risico wordt gelopen.

Extra Pensioen
Sinds 2012 is het mogelijk om op vrijwillige basis en voor eigen risico extra pensioenkapitaal op te bouwen voor de inkoop van een Extra Pensioen. De premie wordt, net als de premie voor de verplichte pensioenopbouw, ingehouden op het salaris.

FIRM
Afkorting voor 'Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode'. Dit is een methode van De Nederlandsche Bank om een risicoprofiel te maken van een financiële instelling. Ook voor pensioenfondsen wordt deze methode gebruikt.

Fiscale pensioenrichtleeftijd
Is een rekenleeftijd, bepaald door de overheid. Pensioenfondsen gebruiken de fiscale pensioenrichtleeftijd om te bepalen hoeveel pensioen er maximaal mag worden opgebouwd. Vanaf 2018 is de fiscale pensioenrichtleeftijd 68 jaar. Indien deelnemers op de AOW-leeftijd hun pensioen laten ingaan, dient het opgebouwde pensioen te worden vervroegd van de fiscale pensioenrichtleeftijd naar de AOW-datum.

Franchise
Het deel van het pensioengevend salaris waarover geen pensioen wordt opgebouwd. Dit wordt ook wel drempelbedrag genoemd. Bij de pensioenopbouw wordt namelijk rekening gehouden met de AOW die men van de overheid ontvangt. Over het pensioengevend salaris minus de franchise wordt pensioen opgebouwd. Dit wordt de pensioengrondslag genoemd.

Future
Termijncontract dat op de beurs wordt verhandeld. Het is een overeenkomst waarin de koop en verkoop van financiële producten voor een vooraf gesteld prijs en tijd zijn vastgelegd.

Green bonds
Een Green bond is een obligatie waarmee beleggers investeren in duurzame of maatschappelijke projecten. Deze obligaties behoren tot de categorie Impact bonds.

Green Deal
De Europese Green Deal is een reeks beleidsinitiatieven met als doelstelling om Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken.

Haalbaarheidstoets
Sinds 2015 moeten alle Nederlandse pensioenfondsen volgens de regels van De Nederlandsche Bank een haalbaarheidstoets uitvoeren. De haalbaarheidstoets stelt twee zaken vast. Ten eerste of op basis van de financiële opzet van een pensioenfonds de pensioenambitie gerealiseerd kan worden. Ook een continuïteitsanalyse hoort daarbij. Ten tweede wordt vastgesteld of het pensioenresultaat in een slechtweerscenario niet meer afwijkt van de ambitie dan dat de sociale partners als maximaal acceptabel hebben bepaald.

Hedge Funds
Beleggingsfondsen die een zo hoog mogelijk positief rendement willen halen door bepaalde effecten te beschermen tegen ongewenste koersveranderingen door weer andere investeringen. In de regel gelden voor deze fondsen minder beleggingsrestricties. Ook kunnen ze gebruikmaken van leverage ofwel rendement verbeteren met geleend geld.

Hedgen
Het afdekken van financieel risico van een investering, bijvoorbeeld een belegging, door een andere investering.

Herstelplansystematiek
Vanuit het nieuwe Financiële Toetsingskader (nFTK) hanteert De Nederlandsche Bank vanaf 2015 een aanpak voor herstelplannen, waarbij een pensioenfonds elk jaar opnieuw moet aantonen dat het vanaf dat moment kan herstellen binnen de wettelijke hersteltermijn.

Hypotheek
Een hypotheek is een geldlening met een onroerend goed, meestal een woning, als onderpand. De persoon die het geld van de lening ontvangt, heet officieel de hypotheekgever. De partij die de lening verstrekt, is de hypotheeknemer. Voor terugbetaling van de hypotheek worden vooraf afspraken gemaakt die notarieel worden vastgelegd.

Impact bonds
Obligaties die tot doel hebben een oplossing te bieden voor problemen in maatschappij en milieu. Voorbeelden van impact bond zijn Green bonds, Social bonds, Transition bonds en Sustainability (linked) bonds.

IMVB-convenant pensioenfondsen
De Nederlandse pensioenfondsen hebben samen met maatschappelijke organisaties (ngo's), vakbonden en overheid het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen (IMVB-convenant) ondertekend. De partijen hebben met dit convenant het doel om negatieve gevolgen van beleggingen door pensioenfondsen op samenleving en milieu te voorkomen en aan te pakken. Het convenant is tot stand gekomen onder begeleiding van de Sociaal-Economische Raad (SER).

Index
Een indexcijfer of kortweg index is een economische indicator voor de financiële ontwikkeling van bijvoorbeeld aandelen. Als het gaat om een index van verschillende eenheden, zoals bij de beurskoersen in Amsterdam, is de index een gewogen gemiddelde.

Indexatie
Het Pensioenfonds heeft als doel de pensioenen mee te laten groeien met de stijging van de prijzen. Als maatstaf wordt de consumentenprijsindex afgeleid (CPI-afgeleid) gehanteerd van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De indexatieverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd. De indexatie wordt vastgesteld volgens wettelijke rekenregels. De toereikendheidstoets bepaalt hoe hoog de indexatie wordt. De indexatie wordt gefinancierd uit de financiële ruimte die beschikbaar is boven de 110%. Indien de beleidsdekkingsgraad eind van het voorgaande jaar lager is dan 110% dan kan het Bestuur volgens de regels van het wettelijke financieel toetsingskader, ondanks een eventuele stijging van de CPI-afgeleid, geen indexatie toekennen. Op basis van de financiële situatie beslist het Bestuur van het Fonds jaarlijks hoe hoog de indexatie precies wordt. Aanvullend is 2022 een algemene maatregel van bestuur (AMvB) van toepassing geworden, waarmee de regels voor indexatie zijn versoepeld. Deze indexatie-AMvB wordt mogelijk verlengd tot de ingangsdatum van het nieuwe pensioenstelsel.

Indirecte beleggingsopbrengsten
Onder de indirecte beleggingsopbrengsten vallen de gerealiseerde verkoopresultaten inclusief valutaresultaten en de niet-gerealiseerde herwaarderingsresultaten.

Intrinsieke waarde
De intrinsieke waarde per aandeel is de 'werkelijke' waarde van dat aandeel. Deze waarde wordt berekend door de waarde van de bezittingen (activa) te verminderen met de schulden (passiva) en dat saldo te delen door het aantal uitstaande aandelen.

ISAE 3000 en ISAE 3402
Afkorting voor 'International Standard on Assurance Engagement'. De ISAE 3000 is in 2011 ingegaan en is een standaard voor zekerheid over niet-historische financiële informatie. De ISAE 3402 is een richtlijn voor rapportages en verklaringen over beheersingsprocessen.

Kansstelsels
Voor het berekenen van de hoogte van pensioenaanspraken wordt gebruikgemaakt van diverse kansberekeningen. Deze verschillende kansberekeningen wordt ook wel aangeduid met kansstelsels. Voorbeelden hiervan zijn sterftekansen, invalideringskansen, ontslagkansen, kans op gehuwdheid en kansen rondom individuele loonontwikkeling.

Keyman-risico
Het risico van afhankelijkheid van een aantal 'key' medewerkers met specifieke kennis en competenties op belangrijke posities in een organisatie.

Koopsom
Naast het betalen van de maandelijkse verplichte pensioenpremie voor de pensioenopbouw, is het mogelijk om het pensioenkapitaal aan te vullen met een koopsom. Een koopsom is in feite een extra bedrag dat men aan de pensioenuitvoerder betaald. Van dat extra pensioenkapitaal kan men als men met pensioen gaat extra pensioenaanspraken kopen.

Kostendekkende premie
Pensioenfondsen zijn wettelijk verplicht om tenminste een kostendekkende pensioenpremie te hanteren. Om te berekenen of een premie kostendekkend is, worden de wettelijke richtlijnen van De Nederlandsche Bank gebruikt.

Matchingportefeuille
Om aan financiële verplichtingen te kunnen voldoen, zoals het uitbetalen van pensioenen, moet een pensioenfonds tijdig voldoende financiële middelen beschikbaar hebben. De beleggingen die voor deze kasstroom moeten zorgen, vormen samen de matchingportefeuille.

Middelloonregeling
Elk jaar bouwt een deelnemer een stukje pensioen op. Het pensioen dat men zo opbouwt, is de optelsom van al die stukjes. Dit is een middelloonregeling. Vanaf de pensioendatum ontvangt men dit pensioen zo lang men leeft.

Minimaal vereiste dekkingsgraad
De overheid stelt in het kader van het toezicht op de pensioenfondsen eisen aan de solvabiliteit. Dit vindt zijn uitwerking in een minimum dekkingsgraad. Een pensioenfonds dat onder de minimale dekkingsgraad komt (in Nederland circa 104,1%) moet een herstelplan afspreken met de toezichthouder, waarin binnen een beperkte termijn de onderdekking wordt weggewerkt.

Netto Pensioen
Vanaf 2015 is het salaris waarover pensioen opgebouwd wordt gemaximeerd. Per 1 januari 2022 is de aftoppingsgrens vastgesteld op € 114.866 (2023: € 128.810). Voor deelnemers van het Pensioenfonds die meer verdienen, is het mogelijk om op vrijwillige basis en voor eigen risico een nettopensioenkapitaal op te bouwen voor de inkoop van een Netto Pensioen. De nettopremie wordt ingehouden op het nettosalaris.

nFTK
Afkorting voor 'nieuw Financieel toetsingskader'. Het nFTK is het onderdeel van de Pensioenwet waarin de financiële eisen voor pensioenfondsen en verzekeraars zijn vastgelegd.

Nominale waarde
Dit is de waarde zoals die op een aandeel of obligatie is aangegeven. Bij een koers van 100 (= 100%) is de prijs van het waardepapier gelijk aan de nominale waarde.

Obligatie
Een obligatie is een schuldbewijs, uitgegeven door een overheid of onderneming. Met een obligatie leent u, in ruil voor rente, geld aan de overheid of een onderneming. Als u een obligatie heeft, is de tegenpartij verplicht u rente uit te keren en u aan het eind van de lening uw volledige inleg terug te betalen. In tegenstelling tot de houder van aandelen, bent u als eigenaar van een obligatie geen mede-eigenaar van de desbetreffende onderneming.

Opbouwpercentage
Dit is een verhoging van de opgebouwde pensioenaanspraken. Ieder jaar bouwt men pensioen op over een deel van het brutoloon dat men in dat jaar verdient. Het deel van het loon waarover geen pensioen wordt opgebouwd, is het drempelbedrag. Dat drempelbedrag wordt franchise genoemd. De opbouw is in 2022 1,50% (2023: 1,50%) per deelnemersjaar van de pensioengrondslag ten behoeve van een ouderdomspensioen.

Optie
Verhandelbaar recht om iets te mogen kopen (calloptie) of te mogen verkopen (put optie) tegen een vooraf vastgestelde prijs gedurende een vooraf vastgestelde termijn.

Ouderdomspensioen
Het pensioen dat vanaf de pensioendatum levenslang aan de deelnemer wordt uitgekeerd.

Outperformance/ underperformance
Het verschil tussen het behaalde rendement en het rendement van de benchmark. Bij out- of underperformance van een portefeuille is het rendement hoger (outperformance) of lager (underperformance) dan de benchmark.

Over- of onderweging
In een beleggingscategorie zitten vaak van het ene aandeel meer in dan van het andere. Het Pensioenfonds heeft hiervoor uitgangspunten opgesteld. Als van die uitgangspunten af wordt geweken, is er sprake van overweging (meer aandelen) of onderweging (minder aandelen).

Partnerpensioen
Het pensioen dat wordt uitgekeerd aan de nabestaande als de (gewezen) deelnemer of gepensioneerde overlijdt. Dit pensioen gaat in vanaf de eerstvolgende maand na het overlijden van de (gewezen) deelnemer of gepensioneerde.

Pensioengevend loon

Het deel van het salaris dat als basis dient voor de pensioenopbouw. Bij TNO en een aantal aangesloten ondernemingen worden de variabele beloningen en het Flexbudget niet meegeteld bij het pensioengevend loon. De vakantietoeslag en eventuele andere pensioengevende systeemtoeslagen zoals een 13e maand tellen wél mee voor het pensioengevend loon. Daarnaast geldt een fiscaal maximum. Het salarisdeel boven dit fiscale maximum geldt niet als pensioengevend loon.

Pensioengrondslag

Het bedrag waarover men ouderdomspensioen opbouwt heet pensioengrondslag. De pensioengrondslag is niet gelijk aan het brutoloon. Er wordt namelijk rekening gehouden met de AOW, die men van de overheid ontvangt vanaf de AOW-leeftijd. Dat deel van het loon waarover men geen pensioen opbouwt, is het drempelbedrag (ook wel franchise genoemd). Het pensioengevend loon minus de franchise is de pensioengrondslag.

Pensioenresultaat

De ontwikkeling van het pensioenresultaat geeft de koopkracht van het pensioen weer. De ontwikkeling van het pensioen inclusief de indexatieverlening wordt dan vergeleken met de ontwikkeling van de prijzen in Nederland. Blijft het pensioen gelijk, zoals de laatste jaren het geval is, maar stijgen de prijzen (inflatie), dan daalt de koopkracht. Pensioengerechtigden kunnen met hun pensioen minder kopen. Als de prijzen bij een gelijkblijvend pensioen zouden dalen (deflatie), dan stijgt de koopkracht. Pensioengerechtigden kunnen dan met hun pensioen meer kopen.

Performance

Het rendement dat is behaald met de beleggingen.

Premievrije aanspraak

Dit is opgebouwd pensioen waarvoor geen premies meer betaald worden, bijvoorbeeld omdat een deelnemer niet meer bij een aangesloten werkgever werkt. Als de deelnemer een nieuwe baan heeft, dan kan hij of zij ervoor kiezen om de waarde van deze premievrije aanspraak over te dragen naar het nieuwe pensioenfonds (waardeoverdracht). Een andere vorm van een premievrije aanspraak is het bijzonder partnerpensioen dat de ex-partner ontvangt bij scheiding of het beëindigen van een geregistreerd partnerschap.

Premiedekkingsgraad

Met de premiedekkingsgraad wordt uitgedrukt of de premie die wordt betaald, voldoende is om nieuwe pensioenopbouw te financieren. Voor de vaststelling van de premiedekkingsgraad wordt de methode gevolgd die DNB ook toepast. De premiedekkingsgraad is dan gelijk aan de verhouding tussen de feitelijk (te) ontvangen premie en de premie die benodigd is voor de inkoop van nieuwe pensioenaanspraken, zonder rekening te houden met bufferopslagen in de premie. Hiervoor gaat het Fonds uit van de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur, exclusief de opslag voor het vereist eigen vermogen.

Premiedekkingsgraadstaffel

De premiedekkingsgraadstaffel zorgt voor een bescherming van de dekkingsgraad als die te laag is. Als de pensioenpremie niet kostendekkend is, moet kapitaal uit de pensioenreserve worden toegevoegd om de nieuwe pensioenaanspraken te financieren. Dit is van toepassing als de beleidsdekkingsgraad lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen van het Fonds (104,1%). De premiedekkingsgraadstaffel is een vijfjarige staffel. Elk jaar dat de beleidsdekkingsgraad onder de 104,1% zit, gaat de premiedekkingsgraad een trede omhoog. Na vijf treden moeten maatregelen getroffen worden om te voldoen aan het minimaal vereist eigen vermogen. Op deze manier zorgt de staffel ervoor dat pensioenen vanuit een evenwichtige belangenbehartiging beschermd worden tegen fluctuaties van de marktrente. Indien nodig wordt de premie met een toeslag verhoogd en/of er is een verlaging van de pensioenopbouw.

Private equity
Een belegging bij een niet-beursgenoteerde onderneming.

Prognosetafel
Voor pensioenberekeningen wordt onder andere een prognosetafel gebruikt. Dit is een tabel die de trend in overlevingskansen aangeeft. Een pensioen wordt immers zo lang men leeft uitgekeerd. Voor een pensioenfonds is het belangrijk om de juiste inschatting te maken of het kapitaal van een pensioenfonds toereikend is.

Reële dekkingsgraad
In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het Fonds voldoende vermogen heeft om aan de pensioenverplichtingen te voldoen en om de pensioenen volledig te verhogen met de verwachte stijging van de prijzen. Voor de berekening van de contante waarde van de toekomstige indexatie ten behoeve van de reële dekkingsgraad is een rekenrente van 5,6% gehanteerd.

Rendement
Het rendement geeft weer hoeveel het vermogen van een pensioenfonds is gegroeid of gedaald.

Renteswap
Een renteswap is een overeenkomst om renterisico's af te dekken of te beheersen. Met een renteswap wordt de ruil van rentestromen of renterisico's met een andere partij vastgelegd. In de regel heeft het Pensioenfonds een receiverswap. Hierbij wordt een vaste rente ontvangen en een variabele korte rente betaald, zodat renterisico's van betalingsverplichtingen worden opgevangen.

Rentetermijnstructuur
Ook wel yield curve genoemd. De rentetermijnstructuur geeft het verband weer tussen de looptijd van een vastrentende belegging en de daarop te ontvangen marktrente. De rentetermijnstructuur waarmee pensioenfondsen de waarde van hun toekomstige pensioenverplichtingen berekenen, is vanaf 1 januari 2023 gebaseerd op nieuwe UFR-parameters.

Reservetekort
Een pensioenfonds heeft een reservetekort als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de wettelijk vereiste beleidsdekkingsgraad.

Risk-appetite
De risk-appetite geeft de mate van risico aan die acceptabel is om een doel te bereiken. Met bandbreedtes wordt aangegeven wat de mate van risicobereidheid is. Het geeft aan wanneer aanvullende maatregelen nodig zijn.

Securities Lending
Dit is het uitlenen van effecten. Net als bij een gewone geldlening gebeurt dit tegen een vergoeding.

Service Level Agreement (SLA)
De afspraken waaraan de dienstverlening/service moet voldoen.

SFDR
De Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) is een Europese verordening en heeft als doel om meer transparantie te bieden over hoe financiële partijen duurzaamheidsrisico's en -kansen opnemen in hun beleggingsbeslissingen. De SFDR verwacht van financiële partijen dat ze via hun website hierover communiceren.

Solvabiliteit
Het vermogen om nu en op lange termijn aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen.

Solvabiliteitstoets
Toets die in kaart brengt of een pensioenfonds aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen. Het vrij beschikbare kapitaal moet dan ten minste gelijk zijn aan het totaal van de pensioenverplichtingen van nu en voor over een jaar.

Three Lines Model
Het 'Three Lines Model' is een model voor risicomanagement waarbij op drie manieren beschreven is hoe de organisatie in control is hoe de belangrijkste risico's goed beheerst worden.

Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP)

De regeling voor het Tijdelijk Ouderdomspensioen is in 1996 ingegaan als vervanger van de VUT. Met de TOP-regeling kon kapitaal opgebouwd worden voor een tijdelijk brutopensioen voor de periode tussen de leeftijd van 62 en 65 jaar (richtleeftijd). Inmiddels is deze regeling gestopt. Ook alle premiebetalingen zijn inmiddels gestopt. Het beschikbare kapitaal kan nog steeds worden gebruikt om (deels) eerder te stoppen met werken en/of om het ouderdomspensioen te verhogen. Het pensioenkapitaal van de TOP- regeling wordt belegd via Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP), dat in 2022 onderdeel is geworden van Goldman Sachs Asset Management.

Totale premie

De pensioenpremie die door de werkgever wordt betaald. Hierin zit ook het werknemersdeel.

Ultimate Forward Rate (UFR)

UFR staat voor Ultimate Forward Rate. De Nederlandsche Bank (DNB) heeft deze geïntroduceerd om de waarde van obligaties en rentederivaten met zeer lange looptijden goed te kunnen bepalen. Met ingang 1 januari 2023 heeft DNB de methode gewijzigd en wordt voor looptijden tot 50 jaar uitgegaan van marktrentes. Vanaf 50 jaar wordt geëxtrapoleerd door gebruik te maken van een constante forward rente die gelijk is aan de 30-jaars forward rente met een looptijd van 20 jaar.

Valuta

Een valuta is een officieel geldig betaalmiddel van een land. Bekende voorbeelden zijn: euro, Amerikaanse dollar, Britse pond en Japanse yen. Met een valutatermijncontract is het mogelijk om zich in te dekken tegen een wisselkoersrisico.

Valutatermijncontract

In een termijncontract leggen twee partijen een verbintenis vast tot aankoop of verkoop van valuta's op een latere datum en tegen een koers die wordt vastgelegd bij het sluiten van het contract.

Vastgoed

Beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed.

Vastrentende waarden

Hypotheken, leningen op schuldbekentenissen en obligaties.

Vereiste dekkingsgraad

Is de dekkingsgraad die wordt berekend op basis van het vereist eigen vermogen. Dit is het vermogen dat nodig is om met een 97,5% zekerheid te voorkomen dat de waarde van de beleggingen binnen 1 jaar lager is dan de technische reserves (Voorziening Pensioenverplichtingen).

Verzekeringstechnische analyse

Ook wel actuariële analyse genoemd. In deze analyse worden door de actuaris de verschillen tussen de gehanteerde actuariele grondslagen en werkelijke ontwikkelingen verklaard.

Verzekeringstechnische risico's

Bij het verzekeren van pensioenaanspraken loopt een pensioenfonds diverse risico's. Zo is er een langlevenrisico voor het ouderdomspensioen als verzekerden langer leven dan volgens de gebruikte overlevingstafel wordt verwacht.
Voor het nabestaandenpensioen loopt het Fonds een kortlevenrisico als de verzekerden korter leven dan volgens de overlevingstafel wordt verwacht. Ook het invaliditeitsrisico kan tot de verzekeringstechnische risico's gerekend worden.

Volatiliteit

De beweeglijkheid van de beleggingsrendementen.

Voorziening pensioenverplichtingen (VPV)

Het vermogen dat een pensioenfonds nodig heeft om op de balansdatum alle pensioenverplichtingen te kunnen dekken.

Waardeoverdracht

Als men van werkgever verandert en daardoor naar een andere pensioenuitvoerder gaat, kan men ervoor kiezen om de waarde van het opgebouwde pensioen mee te nemen. Dat heet waardeoverdracht. Dit wettelijke recht heeft als doel pensioenbreuk en/of versnippering van pensioenaanspraken over verschillende pensioenuitvoerders zo veel mogelijk te beperken.

Waardevast pensioen

Een pensioen dat meegroeit met de prijsstijgingen.

Welvaartsvast pensioen
Een pensioen dat meegroeit met de algemene salarisstijgingen.

Yield curve
Zie rentetermijnstructuur.

Zakelijke waarden
Verzamelnaam voor beleggingen in aandelen, vastgoed en andere risicodragende beleggingen.

3. Overzicht huidige functie en relevante nevenfuncties 2022

Naam	Huidige functie	Relevante nevenfuncties
Bestuursleden		
dr. ir. J.W.L. Boumans	Directeur Technology Transfer	Geen
M.M. de Jong	Corporate Controller	Geen
H.J. van Ommeren Msc	Project Controller	Geen
dr. mr. ir. W.C.A. Maas	Secretaris Raad van Bestuur Secretaris Raad van Toezicht	Geen
A.C. Westerlaken MSc	Plaatsvervangend Directeur Operations unit Mobility & Built Environment	Geen
ir. ing. J. Brouwer	Sr. Research Scientist & Project Manager	Stichting woCom, Someren (lid RvC)
M. Paulus	Pensioengerechtigde	Geen
N. Harize	Pensioengerechtigde	Harize Beheer B.V.
drs. M.P. van Geijn-Lodder	Manager HR Services	Geen
ir. C. van der Vliet-Hameeteman	Consultant Cyber Security Technologies	Geen
Vertrokken bestuursleden		
drs. S. van Kooten	Managing Director Strategic Analysis and Policy	Stichting Sustainable Industry Lab (SIL) (lid RvT)
drs. J.A.J. van der Meulen	Programme Leader Impact Assessment	Nederlandse Vereniging van Rekenkamers en Rekenkamercommissies (lid Bestuur) Rekenkamerlid Dronten
Leden Raad van Toezicht		
prof. dr. Th. Camps		RPF (voorzitter bestuur) Tilburg University (hoogleraar)
mr. M.J. Hoekstra		Het Nederlands Pensioenfonds (bestuurslid) Bpf Koopvaardij (voorzitter RvT) Heineken pensioenfonds (voorzitter RvT) Pensioenfonds DSM Nederland (lid RvT), tot 1/7/22
dr. J.C. Kragt		Pensioenfonds DSM Nederland (lid RvT), tot 1/1/22 Lecturer Tilburg University OBAM Investment Management (voorzitter RvC)

4. Ontwikkeling deelnemersbestand

Pensioenbeheer

Het Pensioenfonds beheert en administreert het totaal aan verplichtingen van de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Ook verzorgt het Fonds de premie-incasso bij de aangesloten ondernemingen en de uitkeringen aan de pensioengerechtigden. In deze bijlage staat een overzicht van de ontwikkeling van het deelnemersbestand van de middelloonregeling en de DC-regelingen.

Middelloonregeling

Verzekerdenbestand

Overzicht ontwikkeling verzekerdenbestand 2022

	Actieve deelnemers	Gewezen deelnemers	Pensioen-gerechtigden	Totaal
Stand per 31 december 2021	4.803	7.032	5.514	17.349
Mutaties door:				
Nieuwe toetredingen	811	0	0	811
Ontslag met premievrije aanspraak	-441	441	0	0
Waardeoverdracht	0	-92	0	-92
Ingang pensioen	-76	-141	353	136
Overlijden	-6	-8	-270	-284
Afkoop	0	-1	-1	-2
Andere oorzaken	10	-41	-24	-55
Mutaties per saldo	**298**	**158**	**58**	**514**
Stand per 31 december 2022	**5.101**	**7.190**	**5.572**	**17.863**

Specificatie pensioengerechtigden 2022 en 2021

Specificatie pensioengerechtigden	2022	2021
Ouderdomspensioen	4.121	4.061
Nabestaandenpensioen	1.414	1.422
Wezenpensioen	37	31
Totaal	**5.572**	**5.514**

Van de actieve deelnemers zijn 128 deelnemers inbegrepen met (gedeeltelijke) premievrijstelling vanwege arbeidsongeschiktheid.

Pensioenuitkeringen

Het totaal aan pensioenuitkeringen is in 2022 gestegen met circa € 4,1 miljoen van € 100,4 naar € 104,5 miljoen. Deze stijging is voornamelijk veroorzaakt door de stijging in het aantal gepensioneerden.

Overzicht pensioenuitkeringen in 2022 en 2021

Uitkeringen (in duizenden euro's)	2022	2021
Ouderdomspensioenen	85.257	82.285
Partnerpensioenen	17.955	16.883
Wezenpensioenen	93	92
Arbeidsongeschiktheidspensioenen	826	721
Overlijdensuitkeringen	299	244
Overige uitkeringen (o.a. afkoop)	90	131
Totaal (inclusief TOP)	**104.520**	**100.356**

Overzicht ontwikkeling pensioengerechtigdenbestand 2022

Pensioengerechtigdenbestand (in aantallen)	Ouderdoms-pensioen	Partner-pensioen	Wezen-pensioen	Arbeidsonge-schiktheids-pensioen
Stand 1 januari 2022	4.061	1.422	31	130
Ingang pensioen	238	106	9	0
Einde wegens overlijden	-161	-109	0	0
Andere oorzaken	-17	-5	-3	-2
Stand 31 december 2022	**4.121**	**1.414**	**37**	**128**

In 2022 hebben 92 deelnemers bij uitdiensttreding gebruikgemaakt van de mogelijkheid om hun pensioen over te dragen naar een ander pensioenfonds. Daartegenover staat dat 811 nieuwe deelnemers hun pensioen hebben overgedragen naar Pensioenfonds TNO.

Overzicht waardeoverdrachten

Overzicht waardeoverdrachten (in duizenden euro's)	2022	2021	2020	2019
Overdracht				
Aantal uitdiensttreders	92	68	25	132
Waarde	4.503	754	1.607	2.818
Overname				
Aantal indiensttreders	811	394	29	20
Waarde	10.227	3.429	2.099	1.978

Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP)

Tijdelijk Ouderdomspensioen

Het Pensioenfonds heeft de belegging van het pensioenkapitaal voor het Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP) uitbesteed aan Nationale Nederlanden Investment Partners (NN IP), dat sinds april 2022 onderdeel is geworden van Goldman Sachs Asset Management.
Er namen op 31 december 2022 4.335 personen deel aan de TOP-regeling en het totaal uitstaande kapitaal bedroeg € 88,8 miljoen. Omdat deze regeling gesloten is, vindt geen premie-inleg meer plaats. Het totaal aan uitkeringen voor de TOP-regeling die ingegaan zijn in het boekjaar is € 3,4 miljoen.

Aantallen

Overzicht ontwikkeling deelnemersbestand TOP 2022

Deelnemersbestand TOP (in aantallen)	Actieven	Overige
Stand 31 december 2022	**1.205**	**3.016**
Waarvan mannen	888	1.948
Waarvan vrouwen	317	1.068

Overzicht TOP-uitkeringen 2022

Uitkeringen (in duizenden euro's)	2022	2021	2020	2019
Tijdelijk ouderdomspensioen (TOP)	3.422	3.424	5.361	3.216

In 2022 zijn 62 personen met TOP gegaan. Eind 2022 zijn er 86 deelnemers met een ingegaan Tijdelijk Ouderdomspensioen.

Extra Pensioen

De betreffende LifeCycle Mixen en beleggingsfondsen zijn ook van toepassing op de per 1 januari 2012 aan de deelnemers geïntroduceerde vrijwillige regeling voor de opbouw van een kapitaal voor een extra pensioen of vervroeging van het pensioen. In 2022 maakten 393 deelnemers gebruik van de regeling Extra Pensioen. Per 31 december 2022 bedroeg het pensioenkapitaal van de regeling Extra Pensioen € 1,9 miljoen.

Overzicht ontwikkeling deelnemersbestand Extra Pensioen 2022

Deelnemersbestand Extra Pensioen (in aantallen)	Actieven	Overige
Stand 31 december 2022	**376**	**17**
Waarvan mannen	291	10
Waarvan vrouwen	85	7

Netto Pensioen

In 2022 maakten 33 deelnemers gebruik van de regeling Netto Pensioen. Per 31 december 2022 bedroeg het pensioenkapitaal van de regeling Netto Pensioen € 265 duizend.

Overzicht ontwikkeling deelnemersbestand Netto Pensioen 2022

Deelnemersbestand Netto Pensioen (in aantallen)	Actieven	Overige
Stand 31 december 2022	**30**	**3**
Waarvan mannen	25	2
Waarvan vrouwen	5	1

Er zijn 195 deelnemers die meerdere kapitaalrekeningen hebben bij Nationale Nederlanden Investment Partners. Verder zijn er 121 deelnemers bij wie de rekening is gesplitst in twee rekeningnummers in verband met pensioenverevening. Hierdoor komt het aantal rekeningnummers uit op 4.761. Deze 4.761 kennen de onderstaande profielen:

Overzicht beleggingsprofielen LifeCycle Mix 2022

Beleggingsprofielen (in aantallen)		Defensief	Neutraal	Offensief
LifeCycle Mix	4.654	3.978	441	235
Eigen Verdeling	107			

5. Checklist Code Pensioenfondsen (stand per 1 januari 2023)

Thema 1: Vertrouwen waarmaken

Zij die voor het pensioenfonds verantwoordelijkheid dragen maken het in hen gestelde vertrouwen waar. Dat blijkt vooral uit adequaat bestuur, verantwoord beleggingsbeleid en zorgvuldig risicomanagement.

	Normen uit de Code	Naleving per 1/1/23	Toelichting
1	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	Ja	Het Bestuur draagt de eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregelingen van het Pensioenfonds. Het Bestuur laat zich bij de uitvoering van de pensioenregelingen adviseren door de bestuurscommissies, en laat zich informeren en ondersteunen door de medewerkers op het bestuursbureau. Aan de hand daarvan neemt het bestuur de besluiten. In de voorleggers van de agendastukken wordt de evenwichtige belangenafweging vastgelegd. In bepaalde gevallen, zoals in de wet genoemd, wint het Bestuur advies in van het VO wat betreft de evenwichtigheid van de besluiten van het Bestuur. Indien het Bestuur besluit om af te wijken van deze adviezen wordt dat schriftelijk onderbouwd.
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioen- regeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja	• Voor de uitvoering heeft het Bestuur een uitvoeringsovereenkomst gesloten met de bij het Fonds aangesloten werkgevers; • Het strategisch en tactisch beleggingsbeleid is gebaseerd op het Risicokader, de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden, de Verklaring inzake de beleggingsbeginselen, Investment Beliefs, Feeprotocol, Prudent Person Principle, MVO-beleid, IMVB-convenant Pensioenfondsen, UN Global Compact Principles, SFDR, Taxonomieverordening, ALM-studies, raadpleging Beleggingsadviescommissie (BAC) en Commissie ESG-Beleid (CEB) en waar nodig andere commissies en adviseurs; • De pensioenadministratie en -uitkeringen worden uitgevoerd door een professionele en deskundige uitvoeringsorganisatie die aan het Bestuur rapporteert. Op uitbestedingen is het uitbestedingsbeleid van DNB van toepassing op basis waarvan minimaal jaarlijks de uitbestedingen worden getoetst; • Voor de communicatie met en voorlichting aan belanghebbenden wordt tweejaarlijks een Communicatieplan door het Bestuur vastgesteld.
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja	• De door het Bestuur opgestelde missie, visie en strategie zijn vastgelegd in de ABTN. Deze zijn ook opgenomen in het jaarverslag. De beleids- en verantwoordingscyclus is met de daaraan gestelde kwaliteitsvereisten beschreven in een door het Bestuur vastgesteld document. Daarnaast is een Jaarplan vastgesteld m.b.t. de in het Bestuur te behandelen onderwerpen. De voortgang van het jaarplan wordt in de bestuurscommissies gemonitord en voor iedere bestuursvergadering bijgewerkt en geagendeerd; • Tenminste jaarlijks en bij bestuursbesluiten met beleidswijzigingen wordt door het Bestuur bezien of de ABTN (met de daarbij als bijlagen opgenomen beleidsdocumenten) herzien dient te worden. Hierbij spelen de aanbevelingen die volgen uit de jaarlijkse audits en de aanbevelingen van de Actuaris een belangrijke rol; • Aan de hand van managementrapportages wordt minimaal eenmaal per kwartaal in de bestuursvergadering uitgebreid stilgestaan bij de rapportering omtrent de voortgang van de kernactiviteiten en het jaarplan (ontwikkeling van o.a. (beleids)dekkingsgraad, risico-aspecten (kwalitatief en kwantitatief), beleggingen, pensioenuitvoering, communicatie en pensioenbeleid).

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	Ja	De Handreiking van de Pensioenfederatie m.b.t. zorgvuldige besluitvorming wordt door het Pensioenfonds toegepast. De overwegingen, waaronder de evenwichtige belangenafweging, de alternatieven en mogelijke gevolgen, kosten en risico's zijn opgenomen in de desbetreffende beleidsstukken, voorzien van adviezen van de in aanmerking komende vaste bestuurscommissies. Daarnaast wordt na elke commissievergadering, naast de notulen, middels een briefing gerapporteerd aan het Bestuur. In de briefing worden de in de bestuurscommissie besproken punten toegelicht, waarbij de voorzitter van de bestuurscommissie dit desgewenst nog mondeling kan aanvullen tijdens de vergadering. Het besluitvormingsproces is vastgelegd in de notulen van de bestuursvergaderingen. Daarnaast wordt bij elk te nemen besluit een voorlegger opgemaakt met daarin onder andere de belangrijkste overwegingen, de risico's en de wijze waarop de evenwichtige belangenafweging heeft plaatsgevonden.
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	Tweemaal per jaar overlegt het Bestuur met het VO en bespreekt daar de beleidsafwegingen, de voorgenomen besluiten waarover het VO een adviesbevoegdheid heeft en de realisatie daarvan. Het VO heeft toegang tot de kwartaal-managementrapportages waarin over de voortgang wordt gerapporteerd. In het jaarverslag worden deze aspecten uitgebreid behandeld. Bij alle relevante beleidsdocumenten en bestuursbesluiten wordt de evenwichtige belangenafweging betrokken. In het bestuursverslag wordt uitgebreid ingegaan op de risico's die het Fonds c.q. de belanghebbenden lopen gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau en hoe het Bestuur hiermee omgaat door middel van de getroffen beheersmaatregelen. De risicomanager van het Pensioenfonds rapporteert regelmatig over de risico's van het Pensioenfonds. Daarnaast wordt jaarlijks een risicoanalyse gedaan en wordt sinds 2021 driejaarlijks een eigenrisicobeoordeling (ERB) gedaan.
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	Ja	Het Bestuur heeft in het Beleggingsplan van het Pensioenfonds, dat als bijlage bij de ABTN is gevoegd, opgenomen dat bij het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met de verplichtingen van het Ppensioenfonds en zorg wordt gedragen voor een optimaal beleggingsrendement. Het Beleggingsplan is ook op de website van het Pensioenfonds gepubliceerd. Het beleggingsbeleid dat in het Beleggingsplan tot uitdrukking is gebracht, is gebaseerd op periodiek uitgevoerde ALM-studies.
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja	De keuzes en overwegingen rondom verantwoord beleggen zijn aan de orde gekomen in de periodieke overleggen met de werkgever en de organen van het Fonds, waaronder het VO. Daarbij zijn bij de toelichting op het beleggingsbeleid tevens het beleid en de daarbij voorkomende dilemma's rondom het thema verantwoord beleggen besproken om meer draagvlak hiervoor te creëren. ESG-beleid is een belangrijk onderwerp bij de communicatie met deelnemers o.a. via een webinar. Periodiek wordt tevens een uitvraag ESG-beleid gedaan bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden om bij het vaststellen van het ESG-beleid van het Pensioenfonds rekening te houden met de wensen van hen.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja	Het interne risicobeheersingssysteem is inhoudelijk ingericht volgens het 'three lines'-model dat wordt beschreven in de ABTN. 1) De first line bestaat uit de volgende onderdelen: • Beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het Bestuur en controleert de Uitvoeringsorganisatie beleggingen; • Commissie Pensioenbeheer (CPB) adviseert het Bestuur en controleert het Hoofd Pensioenuitvoering; • Commissie ESG beleid (CEB) adviseert het Bestuur; • Bestuursbureau. Aangezien veel van de processen van het Pensioenfonds zijn uitbesteed, is een belangrijke taak van het Bestuursbureau het monitoren van de uitbestedingspartijen. De rollen zijn binnen het bestuursbureau als volgt belegd: - De directeur is verantwoordelijk voor het Bestuursbureau als geheel. - De adjunct-directeur is integraal risicomanager en sleutelfunctiehouder risicobeheerfunctie. - De Uitvoeringsorganisatie Beleggingen (UB) houdt toezicht op de Lead Overlay Manager, de custodian en de vermogensbeheerders. - Het Hoofd Pensioenbeheer houdt toezicht op de pensioenuitvoerder. - De Controller houdt toezicht op de financiële administratie en de rapportages aan DNB. De Controller vervult tevens de rol van Functionaris Gegevensbescherming en de rol van interne Compliance Officer. Met betrekking tot het gedragstoezicht is naast een interne ook een externe Compliance Officer benoemd. - De Pensioenjurist toetst op compliance met wet- en regelgeving. 2) De second line van het Fonds bestaat uit de volgende onderdelen: • Audit, Risk & Compliance Committee (ARC). De ARC beoordeelt de opzet en effectiviteit van het risicomanagement en de interne beheersing en adviseert het Bestuur hierover. Het Audit-onderdeel van de ARC fungeert als eerste aanspreekpunt voor Sleutelfunctiehouder Interne Auditfunctie. • Sleutelfunctiehouder Risicobeheerfunctie (tevens Risicomanager en adjunct-directeur). De onafhankelijkheid van deze functionaris is geborgd middels een passerelle met de voorzitter van de ARC. • Sleutelfunctiehouder Actuariële Functie. 3) De third line bestaat uit de Sleutelfunctiehouder Interne Auditfunctie, welke belast is met de audit op de interne bedrijfsvoering van het Pensioenfonds. De volgende onderdelen in het model hebben indirect betrekking op de governance: • Raad van Toezicht (RvT). Het bestuur legt verantwoording af aan de RvT. De RvT deelt de bevindingen bij het jaarverslag met het Verantwoordingsorgaan. • Verantwoordingsorgaan (VO). Het Bestuur bespreekt het gevoerde beleid met het VO waarbij het VO een oordeel geeft over het gevoerde beleid en beleidskeuzes voor de toekomst. De eindverantwoordelijkheid is belegd bij het Bestuur. Binnen het Bestuur is de voorzitter van de Audit Risk & Compliance Committee (ARC) aangewezen als referent voor het risicobeheer. Onderdeel van de risicobeheersing vormen periodieke managementrapportages van de monitorende en controlerende instanties. Zo komen de beleggingsrisico's op kwartaalbasis aan bod in de specifiek hiervoor ontwikkelde Risk Navigator. Dit bevat onder meer een ex-post en ex-ante risicoanalyse. Jaarlijks vindt door het Bestuursbureau en het Bestuur een integrale inventarisatie en analyse van de risico's plaats, afgeleid van de FIRM-methodiek van DNB. Daarnaast wordt periodiek een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) uitgevoerd. De beheersmaatregelen worden beoordeeld, ook wordt bezien of de restrisico's aanvaardbaar zijn of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. De bevindingen worden in een rapportage vastgelegd. De sleutelfunctiehouder risicobeheerfunctie (tevens risicomanager) van het pensioenfonds is verantwoordelijk voor het integrale risicomanagement. De sleutelfunctiehouder rapporteert elk kwartaal de belangrijkste risico's aan het Bestuur. In deze risicorapportage worden de risico's geduid en waar mogelijk voorzien van trendinformatie. Hierdoor wordt dieper inzicht gegeven in de achtergrond van de risico's. Goed inzicht in de aard van de risico's is in zichzelf een belangrijke mitigerende maatregel.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja	Het Fonds kent een noodprocedure, zijnde het financieel crisisplan. Het financieel crisisplan maakt onderdeel uit van de ABTN. Daarbij is ook een crisisteam benoemd met een zeker mandaat. Om de continuïteit in het geval van een calamiteit te waarborgen, kent het Fonds een uitwijkplan. Verder beschikt het Fonds over een incidentenregeling. In de procuratieregeling is voorzien in geval van ontstentenis van tekeningsbevoegden. In de statuten is een bepaling opgenomen om het Bestuur en/of de Raad van Toezicht (tijdelijk) te vervangen in geval van belet of ontstentenis van het gehele Bestuur dan wel de gehele Raad van Toezicht. In het Communicatieplan is het communicatiebeleid/-procedure vastgelegd in geval van een noodsituatie.

Thema 2: Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur neemt zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	Ja	Het Bestuur heeft de specifieke verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden op de verschillende niveaus, dit wil zeggen van elk orgaan en commissie van het Fonds en van elke afdeling van de uitvoeringsorganisatie zijn vastgelegd in de bijlage bij de ABTN genaamd 'verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden'. De sturings- en controlemechanismen zijn in de ABTN beschreven. Voorts zijn sturings- en controlemechanismen verankerd in de overeenkomst en 'Service Level Agreements' (SLA) met uitvoerende partijen en de beheersingsrapportages. In het jaarplan is een scheiding gemaakt tussen de actiepunten van het Bestuur en het bestuursbureau, om een duidelijke splitsing te maken tussen de bestuurskant en de operationele kant van het jaarplan. De voortgang van het jaarplan wordt in de vaste bestuurscommissies gemonitord en voor iedere bestuursvergadering bijgewerkt en geagendeerd. Dit geheel vormt het interne beheersingssysteem van het Pensioenfonds.
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja	Risicoafdekking, de te nemen adequate maatregelen en de aansprakelijkheid bij schade vormen een essentieel onderdeel bij de selectie en de contractonderhandelingen en worden dan ook contractueel vastgelegd. Monitoring hierop vindt periodiek plaats. Conform het door het Bestuur vastgestelde uitbestedingsbeleid dienen contracten onmiddellijk of binnen een aanvaardbare termijn opzegbaar te zijn in geval de uitvoerder onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft dan wel schade veroorzaakt door ernstig verwijtbaar handelen of nalaten. Ook wordt bij het afsluiten van een overeenkomst tevens een SLA afgesloten om de kwaliteit van de dienstverlening te waarborgen.
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja	Het Bestuur heeft het uitbestedingsbeleid vastgelegd, waarbij het zicht blijven houden op de keten van uitbesteding één van de selectiecriteria is. Tenminste eenmaal per jaar worden de uitbestedingen door het bestuursbureau getoetst. Over de uitkomst wordt gerapporteerd aan zowel de ARC als het Bestuur, waarbij eventuele verbeterpunten worden geïdentificeerd en in acties omgezet.
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedings-overeenkomst of – indien van toepassing – via zijn aandeelhouderspositie.	Ja	Conform het uitbestedingsbeleid wordt door het Pensioenfonds van uitbestedingspartners contractueel geëist dat deze over een adequaat en beheerst beloningsbeleid beschikken, dat geen prikkels bevat die handelen aanmoedigen dat ingaat tegen het belang van het Pensioenfonds dan wel leidt tot onnodige risico's voor het Pensioenfonds. Documentatie ter onderbouwing van het bestaan van een adequaat en beheerst beloningsbeleid wordt bij de selectie en vervolgens bij de jaarlijkse toets op uitbesteding bij de belangrijkste partners opgevraagd. Voor het beoordelen van het beloningsbeleid hanteert het Pensioenfonds de door AFM en DNB opgestelde principes voor beheerst beloningsbeleid.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
14	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja	De kwaliteit van de uitvoering wordt doorlopend gemonitord. Daarnaast evalueert het Bestuur de kwaliteit aan de hand van de kwartaal management-rapportages en vindt jaarlijks de toets uitbesteding plaats. Ontvangen facturen worden getoetst aan de contractuele afspraken. De specifieke fee-structuur van vermogensbeheerders wordt periodiek geëvalueerd en wanneer daartoe aanleiding bestaat, wordt hierover opnieuw onderhandeld. Kosten van incidentele dienstverlening worden beoordeeld aan de hand van de uitgebrachte offertes. Bij de evaluatie van de investment cases worden ook de kosten in kaart gebracht en geëvalueerd.

Thema 3: Integer handelen

Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	Ja	Het Bestuur heeft een eigen gedragscode en een eigen klokkenluidersregeling. Deze zijn in lijn met de gelijknamige servicedocumenten van de Pensioenfederatie.
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	Ja	Dit is geborgd via de gedragscode. Alle verbonden personen, inclusief de insiders, dienen bij indiensttreding dan wel benoeming, en vervolgens jaarlijks, een nalevingsverklaring te ondertekenen en aan het Nederlands Compliance Instituut (NCI) af te geven. De naleving wordt getoetst door de externe compliance officer van het NCI.
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	Ja	Dit is geborgd via de gedragscode, elk jaar worden alle relevante nevenfuncties uitgevraagd en gepubliceerd in het jaarverslag.
18	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	Ja	Het Pensioenfonds vindt het belangrijk dat er geen tegenstrijdige belangen ontstaan binnen het Pensioenfonds en heeft de reputatie hoog in het vaandel staan. Om dit te waarborgen zijn de gedragscode en de klokkenluidersregeling opgesteld. De organen van het Fonds voeren in elk geval tweejaarlijks een zelfevaluatie uit waarbij hun functioneren wordt besproken en afspraken worden gemaakt voor verbetering. In de commissies nemen externe deskundigen deel die met een onafhankelijke blik kijken naar het functioneren van het Pensioenfonds.
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	Ja	Het Pensioenfonds wil elke schijn van belangenverstrengeling voorkomen, en heeft daarom in de statuten en de reglementen van het Fonds opgenomen dat het lidmaatschap van een orgaan niet is verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het Fonds.
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	Ja	Het Pensioenfonds kent een Regeling Incidenten en Operationele Voorvallen. Net als de interne klachten- en geschillenregeling, kent ook deze regeling een eenvoudige toegankelijkheid. Incidenten en operationele voorvallen worden bijgehouden in een register. Incidenten worden door het Bestuur gemeld aan DNB. Incidenten en operationele voorvallen worden in de kwartaal managementrapportages opgenomen. Er is in aanloop naar het nieuwe pensioenstelsel een nieuwe Gedragslijn door pensioenfondsen overeengekomen, waarin in 35 bepalingen opgenomen is hoe pensioenfondsen op een klantvriendelijke, transparante en eenduidige manier met een klacht omgaan. Het Pensioenfonds heeft dit jaar de vragenlijst ingevuld in het kader van een nulmeting, en is voornemens om conform de afspraken binnen anderhalf jaar aan deze Gedragslijn te voldoen.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Ja	Het Fonds heeft een eigen gedragscode en een eigen klokkenluidersregeling. Deze Gedragscode zal binnen anderhalf jaar in lijn worden gebracht met de door pensioenfondsen overeengekomen nieuwe Gedragscode. In het door het Bestuur vastgestelde uitbestedingsbeleid is bepaald dat bij de partijen aan wie pensioenactiviteiten zijn uitbesteed een gedragscode inclusief klokkenluidersregeling aanwezig moeten zijn die inhoudelijk gelijkwaardig zijn aan die van het fonds. Bij de selectie en vervolgens bij de jaarlijkse toets op de uitbesteding wordt hierop toegezien. De huidige pensioenuitvoerder beschikt hierover.
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	Ja	Alle bestuursleden hebben door middel van een bestuurdersportal toegang tot alle fondsdocumenten. In elke bestuursvergaderingen worden de belangrijkste uitingen van DNB en AFM behandeld. De directie van het bestuursbureau informeert het Bestuur en de vaste bestuurscommissies over op handen zijnde wijzigingen in de wet- en regelgeving. Het Bestuur bewaakt dat de wet- en regelgeving en interne regels worden nageleefd. Het Bestuur wordt hierin ondersteund door het bestuursbureau, waar ook een Pensioenjurist aanwezig is. Het Bestuur wordt hierbij geadviseerd door de Audit, Risk & Compliance Committee. Bovendien is de naleving contractueel geborgd in de contracten en SLA's en door middel van de inbreng van externe adviseurs van het bestuur, te weten de Adviserend Actuaris, de Controlerend Accountant en de Externe Compliance Officer. Jaarlijks wordt een compliancetoets uitgevoerd op het bestuursbureau, waarbij de statuten, de pensioenreglementen en de ABTN van het Fonds op compliance met de relevante wet- en regelgeving worden getoetst. De rapportage hierover wordt uitgebracht aan de ARC en het bestuur.

Thema 4: Kwaliteit nastreven

Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen, voert daar beleid op en is een 'lerende organisatie'.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De Voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	Ja	Het Bestuur draagt de collectieve verantwoordelijkheid en de evenwichtige belangenbehartiging actief uit. Deze zijn o.a. in de statuten geborgd. De Voorzitter waakt over de naleving. Jaarlijks is er een zelfevaluatie van het bestuur. Eens in de drie jaar vindt deze zelfevaluatie onder begeleiding van een extern bureau plaats. Voorts voert de Voorzitter tezamen met de Secretaris van het Bestuur individuele evaluatiegesprekken met de bestuursleden. De te volgen advies- en besluitvormingsprocedure bij de behandeling van beleidsonderwerpen wordt vastgelegd in de desbetreffende documenten.
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	Ja	Dit is vastgelegd in het functieprofiel. Kandidaten worden op functie-eisen getoetst. In de statuten is bepaald dat partijen (werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden) kandidaten voor het Bestuur kunnen voordragen, maar het Bestuur beslist of deze ook worden benoemd. Indien er meer kandidaten zijn dan vacatures voor de werknemerszetel en de pensioengerechtigdenzetel worden deze middels verkiezingen gekozen door respectievelijk de werknemers en de pensioengerechtigden. Daarnaast worden de kandidaten voor het Bestuur door de Raad van Toezicht getoetst aan het betreffende functieprofiel. Ook is in de statuten bepaald dat bestuursleden zich richten op de belangen van alle belanghebbenden bij het fonds.
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja	Dit is geregeld in de statuten.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	Ja	Het Bestuur zorgt voor een programma van permanente educatie voor de leden van het bestuur. Onderdelen hiervan zijn het organiseren van specifieke workshops bijvoorbeeld m.b.t. het FTK en de beleggingen, inclusief het risicokader en investment beliefs. Daarnaast vindt educatie plaats via specifieke trainingen van het SPO dan wel via deelname aan seminars en themabijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB en andere organisaties. In het kader van het opleidingsplan wordt de individuele opleidingsbehoefte per bestuurslid jaarlijks geïnventariseerd en vastgelegd.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja	Het Bestuur heeft de houding om actief om te gaan met commentaar en aanbevelingen van alle bij het Fonds betrokken externen, evenals van het intern toezicht. Naar aanleiding van het jaarlijkse verslag van de Raad van Toezicht wordt een schema opgesteld met de aanbevelingen van de Raad van Toezicht en de te nemen acties hierop. De aanbevelingen van de Actuaris en de aanbevelingen die uit de audits volgen worden naast de aanbevelingen van de Raad van Toezicht in het jaarplan opgenomen, en de voortgang hiervan wordt gemonitord.
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	Ja	Jaarlijks vindt een zelfevaluatie door het Bestuur plaats. Dit vormt input voor het actualiseren van het geschiktheidsplan. In het kader van de zelfevaluatie voeren de Voorzitter en Secretaris samen met elk bestuurslid jaarlijks een functioneringsgesprek. Twee andere bestuursleden voeren jaarlijks een functioneringsgesprek met de Voorzitter respectievelijk de Secretaris. De resultaten worden teruggekoppeld in de collectieve bijeenkomst met het hele bestuur. Het Bestuur heeft ervaren dat dit in een open en constructieve sfeer gebeurt. Bij de zelfevaluatie komen naast geschiktheid, attitude en competenties, ook de toekomst, diversiteit, gedrag en cultuur aan de orde. De uitkomsten, bevindingen en conclusies worden plenair binnen het hele Bestuur besproken. Eens in de drie jaar, laatstelijk in 2021, wordt een onafhankelijke externe partij ingeschakeld bij de zelfevaluatie. Ook het intern toezicht voert periodiek een zelfevaluatie uit, waarbij eens in de drie jaar een onafhankelijke derde partij wordt betrokken.
29	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekt het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
30	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	Ja	Het VO voert haar taken naar beste vermogen uit. Het eigen functioneren wordt regelmatig, maar in elk geval jaarlijks, geëvalueerd. Bij de zelfevaluatie wordt o.a. nagegaan of het VO voldoende deskundig en divers is en of nog steeds voldaan wordt aan het competentieprofiel. Ook de betrokkenheid, het gedrag en de cultuur binnen het VO, en de relatie tussen het VO en het Bestuur zijn onderdeel van de zelfevaluatie.

Thema 5: Zorgvuldig benoemen

Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag, en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de samenstelling van de organen van het fonds.

	Normen uit de Code	Naleving per 1/1/23	Toelichting
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Bij de samenstelling en opvolging van de fondsorganen wordt naast de vereiste deskundigheid, competenties en professioneel gedrag, rekening gehouden met diversiteit zoals beschreven in de Code Pensioenfondsen. Vanuit de overtuiging dat een divers samengesteld orgaan tot een betere besluitvorming kan leiden, heeft een actieve werving en selectie plaatsgevonden. De betreffende handreiking van de Pensioenfederatie voor diversiteitsbevordering heeft het Bestuur gedeeld met zowel de werkgever, het VO als de vereniging van pensioengerechtigden. De fondsorganen voldoen, met uitzondering van het VO, aan de diversiteitsnormen voor wat betreft leeftijd en geslacht. Bij de tussentijdse evaluaties wordt hierop gecontroleerd en indien mogelijk bijgestuurd. Bij de samenstelling van de Raad van Toezicht is gekeken naar diversiteit wat betreft geslacht.
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja	Bij de samenstelling en opvolging van het Bestuur wordt naast de vereiste deskundigheid, competenties en professioneel gedrag, rekening gehouden met diversiteit zoals beschreven in de Code. Vanuit de overtuiging dat een divers samengesteld bestuur tot een betere besluitvorming kan leiden, heeft een actieve werving en selectie plaatsgevonden. Het Bestuur houdt bij de werving en selectie tevens rekening met de handreiking van de Pensioenfederatie voor diversiteitsbevordering. Het Bestuur voldoet aan de diversiteitsnormen voor wat betreft leeftijd en geslacht.
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Nee	In het Bestuur hebben twee vrouwen zitting. Tevens zitten er in het Bestuur zowel leden van boven als onder de 40 jaar. Om de diversiteit te waarborgen wordt door het Bestuur bij de werkgever actief geworven naar vrouwelijke deelnemers en deelnemers onder de 40 jaar. Ook is het beleid dat als een vrouwelijk bestuurslid vertrekt ernaar gestreefd wordt om deze te vervangen door een ander vrouwelijk bestuurslid. In het VO hebben drie vrouwen zitting. In het VO zitten geen leden onder de 40 jaar. Bij een nieuwe vacature zal hier, indien mogelijk, op worden aangestuurd.
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	Ja	Conform de statuten is de reguliere zittingstermijn van een bestuurslid en een lid van het VO maximaal 3 x 4 jaar = 12 jaar, wanneer tussentijds steeds positief wordt besloten tot herbenoeming. Hiervan kan in uitzonderlijke gevallen van worden afgeweken. Er zijn geen bestuursleden die langer dan 12 jaar lid zijn van het bestuur. Conform de statuten en het reglement van de Raad van Toezicht is de reguliere zittingstermijn van een lid maximaal 2 x 4 jaar = 8 jaar, wanneer tussentijds steeds positief wordt besloten tot herbenoeming. Hier wordt aan voldaan.
35	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja	Het Bestuur houdt rekening met het diversiteitsbeleid in het functieprofiel en met name de tekst bij de oproep van kandidaten voor de werknemers- en pensioengerechtigdenzetels. Het VO houdt rekening met het diversiteitsbeleid in de competentievisie.
36	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	Ja	Het bestuur, de Raad van Toezicht en het VO leggen bij het opstellen van een vacature de eisen voor de vacante functie vast. Ook wordt hierbij rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.

	Normen uit de Code	Naleving per 1/1/23	Toelichting
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja	In de search ter vervulling van de vacatures in het bestuur, de Raad van Toezicht en het VO wordt actief invulling gegeven aan het diversiteitsbeleid. Daartoe is contact opgenomen met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezingen van kandidaten.
38	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteits- doelstellingen.	Ja	De benoemingscommissie, respectievelijk het Bestuur en het VO toetsen de kandidaten aan het functieprofiel inclusief de daarin opgenomen diversiteitsdoelstellingen.
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	Ja	In de statuten en reglementen is de bevoegdheid tot benoeming en ontslag van bestuursleden, leden van de Raad van Toezicht en leden van het VO in lijn met de Code Pensioenfondsen vastgelegd. Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de Raad van toezicht. Een lid van de Raad van Toezicht wordt benoemd door het Bestuur na bindende voordracht van het VO en wordt ontslagen door het Bestuur na bindend advies van het VO. Een lid van het VO wordt benoemd door het Bestuur op voordracht van het VO, en ontslagen door het VO.
40	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	Ja	Dit is geregeld in de statuten.

Thema 6: Gepast belonen

Het fonds voert een verantwoord en beheerst beloningsbeleid, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.

	Normen uit de Code	Naleving per 1/1/23	Toelichting
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja	Het beloningsbeleid is vastgelegd in een beleidsdocument en is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. De vergoedingen van bestuursleden en de beloning van de directie worden in het jaarverslag vermeld. Ook is op de website van het Pensioenfonds het beloningsbeleid opgenomen.
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	Ja	De hoogte van de vergoedingen van bestuursleden is gebaseerd op de richtlijnen van de Pensioenfederatie.
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	Ja	Het Fonds kent geen prestatiegerelateerde beloningen.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
44	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja	De hoogte van de vergoedingen is marktconform in vergelijking met andere pensioenfondsen, en kan geen belemmering zijn voor het zich kritisch opstellen.
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja	Bij ontslag van een bestuurslid, lid van het VO of lid van de Raad van Toezicht wordt door het Pensioenfonds geen ontslagvergoeding toegekend. Ontslag van een andere medebeleidsbepaler is in de afgelopen vijf jaar in elk geval niet voorgekomen.

Thema 7: Toezicht houden en inspraak waarborgen

Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	Ja	Voor het intern toezicht kent het Pensioenfonds een Raad van toezicht. Deze brengt jaarlijks een verslag uit aan het bestuur. Met ieder van de leden van de Raad van Toezicht is een overeenkomst van opdracht gesloten. De algemene toezichtstaak is in het reglement van de Raad van Toezicht vastgelegd. In de opdrachtformulering door het Bestuur is eventueel een specifieke toezichtstaak omschreven. De leden van de Raad van Toezicht hebben te allen tijde toegang tot alle vergaderstukken van het Bestuur en alle vaste bestuurscommissies, en alle voor hun taak benodigde documenten. Tevens zijn de leden van de RvT altijd welkom bij commissie- en bestuursvergaderingen. Hier wordt geregeld gebruik van gemaakt. Het verslag van de Raad van Toezicht bevat de bevindingen van het in dat jaar gehouden toezicht. Het Bestuur reageert hier schriftelijk en gemotiveerd op. Dit is vastgelegd in zowel een officiële bestuursreactie (mede ten behoeve van het VO en publicatie in het jaarverslag) als in een gedetailleerde matrix. In de matrix zijn ook eventuele acties of aandachtspunten in detail vermeld. Daarnaast worden de aanbevelingen in het jaarplan opgenomen en wordt de voortgang gemonitord. Tussentijds monitort de Raad van Toezicht eveneens de voortgang met betrekking tot de aanbevelingen en de hierop gebaseerde acties. Daarnaast wordt gebruikgemaakt van de Raad van Toezicht als klankbord voor het bestuur, gezien hun brede kennis en ervaring.
47	Het intern toezicht betrekt deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	De Raad van Toezicht betrekt de naleving van deze Code bij het jaarlijkse verslag van toezicht. Dit is vastgelegd in het reglement van de Raad van toezicht. Daarnaast committeert de Raad van Toezicht zich aan de VITP-Toezichtcode.
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voor komen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja	In het in overleg met het VO opgestelde functieprofiel is vastgelegd dat bij de werving en selectie van leden van de Raad van Toezicht ook gekeken wordt of zij zich onafhankelijk en kritisch kunnen opstellen. Bij de werving en selectie is een extern bureau betrokken. Daarnaast mogen leden van de Raad van Toezicht op geen enkele andere wijze bij het Fonds betrokken zijn. Contractueel is vastgelegd dat de leden de VITP-code naleven.
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja	De Raad van Toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het Bestuur bij het jaarlijks verslag van het toezicht. Regelmatig zitten leden van het Bestuur bij de vergadering van de Raad van Toezicht en visa versa. Daarnaast is de Raad van Toezicht bereid tot tussentijdse overleggen op initiatief van het Bestuur en omgekeerd. Het Bestuur maakt waar dat aan de orde is gebruik van de Raad van Toezicht als klankbord.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	Ja	Voor het Intern Toezicht heeft het Fonds een Raad van toezicht. De aanbevelingen van de Raad van Toezicht worden door het Bestuur afgewogen. Indien het Bestuur besluit af te wijken van het advies van de Raad van Toezicht dan wordt hier een zorgvuldige motivatie voor gegeven. De aanbevelingen en acties worden in het jaarplan opgenomen en periodiek gemonitord.
51	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
52	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
53	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
54	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.	Niet van toepassing in ons bestuursmodel.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	Ja	Het Bestuur vergadert tweemaal per jaar met het voltallige VO, waarvan eenmaal in mei naar aanleiding van het jaarverslag. Daarbij komt ook het algemeen oordeel van het VO aan de orde over het handelen van het Bestuur en het door het Bestuur gevoerde beleid in het afgelopen jaar. Tijdens deze overleggen worden adviezen van het VO nogmaals toegelicht, dan wel lopende verzoeken van het Bestuur voor advies van het VO door het Bestuur nader toegelicht. Daarnaast vindt er periodiek een Voorzittersoverleg en een directieoverleg met een afvaardiging van het VO plaats.
56	Het bestuur draagt de Accountant of Actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja	Het Bestuur verleent de Accountant of Actuaris, indien sprake is van andere werkzaamheden dan controle, een afzonderlijk opdracht. Daarbij overweegt het Bestuur of er geen bijzonderheden zijn die dit ongewenst kunnen maken.
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de Accountant en de Actuaris en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	Ja	Het functioneren van de Accountant en de Actuaris worden in principe elk jaar door het Bestuur beoordeeld. De uitkomsten worden in een evaluatiegesprek met de betreffende Accountant respectievelijk Actuaris besproken. Hierover wordt verslag gedaan aan de ARC en het bestuur. Indien er bijzonderheden zijn worden de Raad van Toezicht en het VO door of namens het Bestuur op de hoogte gesteld. De Accountant en de Actuaris kunnen overigens ook door de Raad van Toezicht of het VO voor een gesprek worden uitgenodigd, hetgeen ook gebeurt.

Thema 8: Transparantie bevorderen

Het fonds streeft openheid na, communiceert over missie, strategie en risico's en legt verantwoording af over gevoerd beleid.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	In het jaarverslag zijn missie, visie en strategie opgenomen met daarbij de in het verslagjaar bereikte doelen. Daarnaast worden deze op de website van het Pensioenfonds opgenomen.

	Normen uit de Code	Naleving per 1/1/23	Toelichting
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja	Het vastgestelde beleid is met de overwegingen en de te verwachten, dan wel beoogde gevolgen, vastgelegd in beleidsstukken. Daarin is ook het advies- en besluitvormingstraject beschreven. Waar nodig zijn de ABTN en overige fondsdocumenten op de besluiten aangepast. De belangrijkste besluiten zijn opgenomen in het jaarverslag. Daarin is ook ingegaan op de realisatie van de beleidsvoornemens.
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja	De te volgen advies- en besluitvormingsprocedure bij de behandeling van beleidsonderwerpen wordt vastgelegd in de desbetreffende documenten. De belangrijkste besluiten worden jaarlijks in het bestuursverslag gedeeld en verwerkt, dit is voor alle belanghebbenden beschikbaar. De stukken van de bestuursvergadering zijn beschikbaar voor het Verantwoordingsorgaan en de Raad van toezicht.
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	Ja	Het Bestuur heeft de gekozen wijze van de pensioenuitvoering en de hieraan ten grondslag liggende overwegingen uitgebreid gedocumenteerd en vastgelegd in de fondsdocumenten. Aan de uiteindelijke keuze is aan de hand van een plan van aanpak een uitgebreid analyse- en selectietraject met 'site visits', alsmede een uitgebreid advies- en besluitvormingstraject voorafgegaan, waarbij projectmatige ondersteuning is verleend door een ten aanzien hiervan ervaren professionele externe adviesorganisatie. Met betrekking tot de uitbesteding van de uitvoering van de beleggingsactiviteiten wordt de Procedure Managerselectie gehanteerd. Het selectietraject, de overwegingen en de besluitvorming hierbij zijn met betrekking tot iedere selectie uitgebreid gedocumenteerd. Op alle uitbestede activiteiten is het door het Bestuur vastgestelde uitbestedingsbeleid van toepassing, dat als bijlage bij de ABTN is gevoegd.
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	In de Verklaring inzake de beleggingsbeginselen, die als bijlage bij de ABTN is gevoegd en ook op de website van het Pensioenfonds is gepubliceerd, is het standpunt over verantwoord beleggen (waarbij rekening wordt gehouden met milieu, klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen) en corporate governance uiteengezet. Tevens is een meerjaren ESG-beleidsplan opgesteld. Dit plan wordt jaarlijks bijgesteld en besproken in de bestuursvergadering en gepubliceerd op de website van het fonds. Daarnaast wordt in het kader van de implementatie van de SFDR vanaf 2023 extra informatie op de website en in het jaarverslag opgenomen omtrent verantwoord beleggen.
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	Ja	Het communicatiebeleid is vastgelegd in het tweejaarlijkse Communicatieplan. Ieder jaar wordt het communicatiebeleid door het Bestuur geëvalueerd en wordt het Communicatieplan zo nodig aangepast. Het communicatiebeleid is erop gericht de doelgroepen tijdig en op een duidelijke, transparante en begrijpelijke wijze voor te lichten over het pensioen, relevante veranderingen en ontwikkelingen bij het pensioenfonds. Als onderdeel van het Communicatieplan is, naast de (digitale) nieuwsbrief en pensioenkrant 'Life & Pension', een toegankelijke website beschikbaar. Verder zijn een persoonlijk digitaal pensioendossier en een toegankelijke pensioenplanner beschikbaar. Daarnaast stimuleert het Fonds het pensioenbewustzijn en de dialoog met belanghebbenden door middel van het houden van presentaties (o.a. webinars) over het gevoerde en te voeren beleid.
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	In het jaarverslag wordt over de naleving van de gedragscode gerapporteerd, mede aan de hand van de bevindingen van het Nederlands Compliance Instituut (NCI) dat door het Bestuur als externe compliance officer is aangewezen. Ook wordt over de jaarlijkse zelfevaluatie met betrekking tot het functioneren van het Bestuur gerapporteerd. De nevenfuncties van bestuursleden en leden van de Raad van Toezicht worden in het jaarverslag vermeld. Tevens wordt in het jaarverslag over de naleving van deze Code gerapporteerd. In het geval niet aan bepaalde normen uit deze Code wordt voldaan wordt dit uitgelegd.

Normen uit de Code		Naleving per 1/1/23	Toelichting
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	Het Pensioenfonds beschikt over een laagdrempelige klachten- en geschillenregeling, die eenvoudig toegankelijk is. De procedure behelst naast een interne procedure ook de mogelijkheid om een genomen besluit voor te kunnen leggen aan de Ombudsman Pensioenen. Klachten en geschillen plus de afhandeling daarvan worden bijgehouden in een register. In het jaarverslag wordt aandacht besteed aan de afhandeling van klachten en geschillen. In 2022 hebben pensioenfondsen een nieuwe Gedragslijn afgesproken. Deze beschrijft in 35 bepalingen hoe pensioenfondsen op een klantvriendelijke, transparante en eenduidige manier met een klacht omgaan. In 2022 is aan de hand van een vragenlijst een nulmeting afgenomen. Het Pensioenfonds is voornemens om binnen de gestelde termijn van anderhalf jaar aan de Gedragslijn te voldoen.

"Dat het Pensioenfonds stopt met beleggingen in steenkool is een mooi begin, maar ik hoop dat de ambitie verhoogd wordt naar 100% toekomstbestendig en fossielvrij."

Camilla van Wirdum, Life & Pension, maart 2022,

'Van fossiel naar groen: hoe zou jij dat doen?'

6. SFDR RTS: Ecologische en/of sociale kenmerken pensioenregeling[1]

Model voor de periodieke informatieverschaffing voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, lid 1, van Verordening (EU) 2020/852

Productbenaming: Pensioenregeling Stichting Pensioenfonds TNO (SP TNO)
Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 549300DW4WNCHUI1OQ50

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een social doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan milieu- of sociale doelstellingen en de ondernemingen waaarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU-taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852, waarbij een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten** is vastgesteld. In de verordening is geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten vastgesteld. Duurzame beleggingen met een milieudoelstelling kunnen al dan niet in overeenstemming zijn met de taxonomie.

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

☐ **Ja** ☒ **Nee**

☐ Er zijn duurzame **beleggingen met een milieudoelstelling** gedaan: ___%	☐ Het product **promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken** en hoewel het geen duurzame beleggingen als doelstelling had, had het een minimumaandeel duurzame beleggingen van __%
☐ in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU taxonomie	☐ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU-taxonomie
☐ in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU taxonomie	☐ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU taxonomie
	☐ met een sociale doelstelling
☐ Er zijn **duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___%**	☒ Het product promootte E/S-kenmerken, maar **deed geen duurzame beleggingen**

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe wordt voldaan aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Met betrekking tot haar pensioenregeling, heeft SP TNO de volgende ecologische en sociale kenmerken gepromoot:

1. SP TNO wilde minder blootstelling naar bedrijven en landen die bepaalde activiteiten ontplooien en/of die in Nederland algemeen aanvaarde ethische, maatschappelijke of bestuurlijke normen schenden. SP TNO heeft dat gerealiseerd door het toepassen van haar uitsluitingenbeleid op de volgende bedrijven en landen:
   a. Bedrijven die de milieu en sociale principes van de UN Global Compact Principles ernstig schenden;
   b. Bedrijven die actief zijn in de tabaksindustrie (producenten en retailers);
   c. Bedrijven die actief zijn bij de productie van clustermunitie;

1 De periodieke informatieverschaffing betreft alleen de pensioenregeling voor risico Fonds.

d. Bedrijven in landen die de mensrechten ernstig schenden. Dit zijn de zogenaamde State Owned Entities (SOE's);
e. Bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens;
f. Bedrijven die actief zijn in de milieuvervuilende sectoren 1) steenkolen en 2) niet-traditionele fossiele brandstoffen;
g. Landen die onderworpen zijn aan sanctiewetgeving en op de 'worst of the worst'-landenlijst staan van Freedom House.

2. SP TNO wilde positief bijdragen aan klimaat en sociale doelen. SP TNO heeft dit gerealiseerd door te beleggen in impact bonds[2].

3. SP TNO wilde beleggen in vastgoed dat voldoet aan minimum ESG-criteria die zien op bestuurlijke en klimaat thema's. SP TNO heeft dit gerealiseerd door uitsluitend te beleggen in beursgenoteerd vastgoed met een ESG-score van minimaal 3.

Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

De duurzaamheidsindicatoren die worden gebruikt om de milieu- of sociale kenmerken te meten, hebben als volgt gepresteerd:

Ad 1) Het aantal bedrijfsuitsluitingen per uitsluitingscriterium:
Per eind 2022 sloot Pensioenfonds TNO de belegging naar aandelen en obligaties van 810 bedrijven uit in separate mandaten. Het gaat dan om bedrijven die voorkomen in het screeningsuniversum van dataprovider Sustainalytics.

Per uitsluitingscriterium (zie 1 a t/m f) is in onderstaande tabel aangegeven om hoeveel bedrijven het gaat.

Uitsluitingscriteria	Omschrijving	Aantal bedrijven
Principle 1 UN Global Compact	Bedrijven dienen de internationaal aanvaarde mensenrechten te steunen en te respecteren	25
Principle 2 UN Global Compact	Bedrijven dienen zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig zijn aan schending van mensenrechten	138
Principle 4 UN Global Compact	Bedrijven moeten alle vormen van gedwongen of verplichte arbeid uitbannen	1
Principle 7 UN Global Compact	Bedrijven dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen	19
Principle 10 UN Global Compact	Bedrijven dienen elke vorm van corruptie tegen te gaan, inclusief afpersing en omkoping	26
Tobacco producers		76
Tobacco retailers		32
Clustermunitie		3
State Owned Entities		54
Controversiële wapens		89
Steenkoolproducten		135
Niet-traditionele fossiele brandstoffen		212
	Totaal	**810**

Het overzicht bevat dubbeltellingen, en dan vooral op het gebied van mensenrechten. Veel van de ondernemingen die worden beschuldigd van een ernstige schending van

2 Impact bonds zijn: Green bonds, social bonds, transition bonds, sustainability (linked) bonds

mensenrechten (Principle 2 van de UN Global Compact Principles), worden ook aangemerkt als een SOE.

Eind 2022 had het Pensioenfonds, in de separate mandaten, €0-exposure naar de bedrijven die op de uitsluitingslijst staan.

Ad 1) Het aantal landen dat we uitsluiten:
Criteria voor de uitsluiting van landen zijn
a) de sanctiewetgeving van de VN en/of EU en
b) de 'worst of the worst'-landenlijst van Freedom house.
De sanctielijst wordt eens per kwartaal bijgewerkt, de 'worst of the worst'-lijst eens per jaar. Als een land wordt uitgesloten, betekent dit dat er in separate mandaten niet meer wordt belegd in de staatsobligaties die door dat land zijn uitgegeven.

Op de sanctielijst staan 17 landen per eind december 2022. De Freedom House lijst per die datum bevat 16 landen. Vanwege de overlap die er is tussen beide lijsten, komt het aantal unieke landen uit op 23.

Eind 2022 had het Pensioenfonds, in de separate mandaten, €0-exposure naar de staatsobligaties van landen die op de uitsluitingslijst staan.

Ad 2) De procentuele exposure naar impact bonds:
Per eind december 2022 bedroeg de weging naar impact bonds 13,8% van de exposure naar eurocredits. De eurocreditportefeuille op haar beurt is 22,2% van het totaal belegd vermogen.

Eurocredits zijn bedrijfsobligaties die in euro's genoteerd zijn.

Ad 3) De ESG-score van de beursgenoteerde vastgoedportefeuille:
Beursgenoteerde vastgoedbedrijven worden door de vastgoedadviseur van het Pensioenfonds gescoord, voorzien van wegingspercentages, op de onderdelen 1) management (40%), 2) balans (30%) en 3) ESG-beleid (30%).

De ESG-score wordt voor 66% bepaald door Governance-issues (w.o. meten van de onafhankelijkheid van een RvB, potentiële belangenconflicten, tegengestelde bevoegdheden, enz.) en voor 34% door het milieupad: deze meet de bereidheid en inzet van vastgoedbedrijven om de koolstofemissies te reduceren.

Een voorwaarde voor opname in de beleggingsportefeuille is dat alle scores hoger dienen te zijn dan 3,0 (van de 5,0). Per eind 2022 varieerde de ESG-score van onze vastgoedbeleggingen van 3,0 tot 4,7.

ESG Score	Q4 2022
Prologis	3,0
Federal Realty Investment Trust	4,0
Simon Property Group	4,0
Regency Centers	4,0
Avalonbay Communities	4,2
Vonovia	4,3
Safestore	4,7
HealthPeak	4,7

Indien een vastgoedaandeel onder de 3,0 zakt, start onze vastgoedadviseur een dialoog met het betreffende vastgoedbedrijf om de score weer binnen de afgesproken

bandbreedte (3,0 – 5,0) te krijgen. Mocht dit uiteindelijk binnen het vooraf afgesproken tijdsbestek niet lukken, dan wordt er een verkooporder getriggerd.

Alle beursgenoteerde vastgoedaandelen voldoen per eind december 2022 aan de minimale ESG-score van 3,0.

…en in vergelijking tot voorafgaande perioden?

Omdat dit het eerste periodieke verslag is, valt er geen vergelijking te maken met een voorafgaande periode.

Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?

De pensioenregeling bevat geen duurzame beleggingen volgens de definitie van de SFDR.

Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Niet van toepassing.

Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten?

Niet van toepassing.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbieding van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Het Pensioenfonds houdt geen rekening met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren.

Wat waren de grootste beleggingen[3] van dit financiële product?

De lijst bevat de beleggingen die **het grootste aandeel beleggingen** van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: per 31-12-2022.

	Grootste belegging	Sector	Land	% activa per 31-12-2022
1.	Netherlands Government	Overheden	Nederland	2,7%
2.	France Government	Overheden	Frankrijk	2,5%
3.	Finland Government	Overheden	Finland	1,4%
4.	Belgium Government	Overheden	Belgie	1,3%
5.	Bundesrepublik Deutschland	Overheden	Duitsland	1,0%
6.	Austria Government	Overheden	Oostenrijk	0,8%
7.	Apple Inc	Technologie Hardware & Apparatuur	Verenigde Staten	0,8%
8.	BNP Paribas	Banken	Verenigde Staten	0,8%

3 Het overzicht van de 15 grootste beleggingen is op look through basis. Hierin zijn wel de beleggingsfondsen, swaps, futures en alternatieve investeringen uitgefilterd.

	Grootste belegging	Sector	Land	% activa per 31-12-2022
9.	BFCM (Banque Federative Credit Mutuel)	Banken	Frankrijk	0,7%
10.	Prologics Inc.	Vastgoed	Verenigde Staten	0,7%
11.	Microsoft Corp	Software & Diensten	Verenigde Staten	0,7%
12.	La Banque Postale	Banken	Frankrijk	0,6%
13.	Kreditanstalt fur Wiederaufbau KfW	Supranationals	Duitsland	0,6%
14.	South Africa Government	Overheden	Zuid-Afrika	0,5%
15.	Barclays Plc	Banken	Verenigd Koninkrijk	0,5%

De **activa-allocatie** beschrijft het aandeel beleggingen in bepaalde activa.

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Het aandeel duurzaamgerelateerde beleggingen is 45,2% per eind december 2022. Dit is, door waardemutaties, hoger dan de 43% die van toepassing is op de normportefeuille van 2022.

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De activa-allocatie van onze duurzaamheidsgerelateerde beleggingen ziet er als volgt uit:

	Portefeuillenaam	% van totaal belegd vermogen
a.	Eurocredits (2-tal mandaten)	22,2%
b.	Beleggingsfonds naar woninghypotheken	6,9%
c.	Beleggingsfonds naar Europese aandelen, voorzien van een SRI-overlay	5,2%
d.	Beleggingsfonds naar staatsobligaties van opkomende markten in lokale valuta	4,0%
e.	Cash collateral swapportefeuille	3,5%
f.	Beleggingsfonds naar aandelen opkomende markten, voorzien van een ESG-overlay	1,9%
g.	Cashmandaten	1,5%
	Totaal	**45,2%**

De figuur hieronder geeft dit schematisch weer.

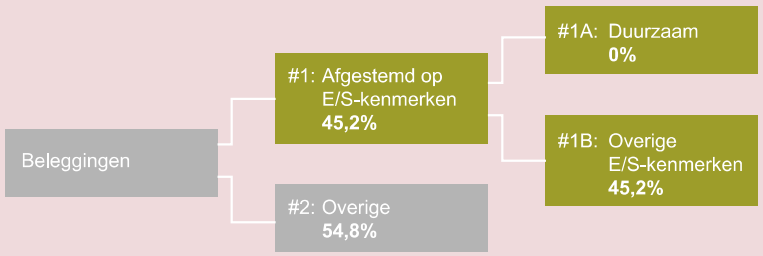

#1 Afgestemd op E/S-kenmerken omvat de beleggingen van het gebruikte financiële product om te voldoen aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

#2 Overige omvat de overige beleggingen van het financiële product die niet zijn afgestemd op de ecologische of sociale kenmerken en evenmin als duurzame belegging kwalificeren.

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- **De omzet** die aangeeft hoe "groen" de ondernemingen waarin is belegd vandaag zijn;
- **De kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen zijn gedaan door de ondernemingen waarin is belegd die relevant zijn voor een transitie naar een groene economie;
- **De operationele uitgaven** (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd weerspiegelen.

In welke economische sectoren werd belegd?

De beleggingsportefeuille is goed gespreid over diverse sectoren. De verdeling naar sectoren is gebaseerd op de GICS-sectorclassificatie.

Sector	% activa per 31-12-2022
Industrials	2,3%
Consumer Discretionary	3,7%
Financials	19,2%
Capital Goods	2,2%
Materials	2,2%
Utilities	3,8%
Energy	2,1%
Consumer Staples	2,3%
Health Care	3,8%
Communication Services	2,7%
Real Estate	10,2%
Information Technology	5,1%
Sovereigns	17,1%
Unspecified[4]	23,3%

4 o.a Derivaten, Futures, Swaps, Alternatieve investeringen

In welke mate waren de duurzame beleggingen met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?
Niet van toepassing.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een milieudoelstelling.
Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen[5]?

☐ Ja:

☐ In fossiel gas ☐ In kernenergie

☒ Nee

De onderstaande diagrammen geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

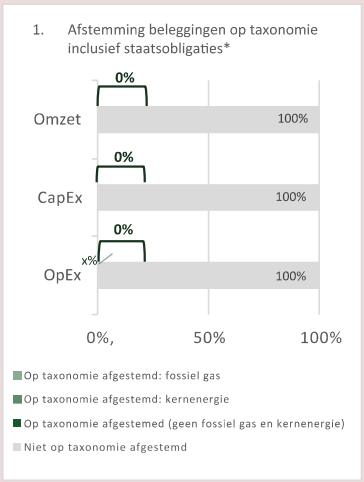

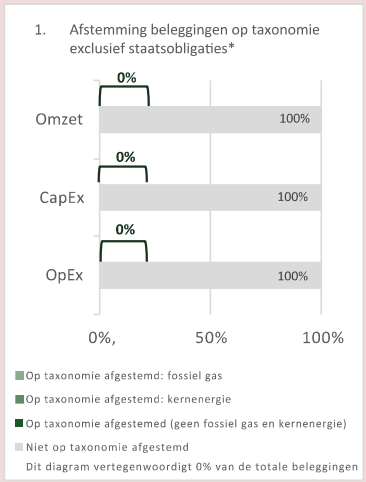

* In deze diagrammen omvat 'staatsobligaties' alle blootstellingen aan overheden.

Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?
Niet van toepassing.

Hoe verhoudt het percentage beleggingen dat is afgestemd op de EU-taxonomie zich tot het percentage tijdens eerdere referentieperiodes?
Niet van toepassing daar dit het eerste jaar is.

Wat was het minimumaandeel duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die niet waren afgestemd op de EU-taxonomie?
Niet van toepassing.

zijn duurzame beleggingen met een mlieudoelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame econoomische activiteiten in het kader van de verordening (EU) 2020/852

5 Activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie – zie de toelichting in de linkermarge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgesteld in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

Wat was het minimumaandeel sociaal duurzame beleggingen?
Niet van toepassing.

Welke beleggingen zijn opgenomen in "overige"? waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?
In de #2-beleggingen zitten beleggingsfondsen die geen milieu- of sociale kenmerken promoten. Deze producten zijn in onze portefeuille opgenomen om te voldoen aan onze pensioendoelstelling en zorgen voor een evenwichtige portefeuille en voldoende risicospreiding. Het belang naar deze beleggingen bedraagt 54,8% eind december 2022. Het betreffen de volgende exposures, voorzien van de ultimo 2022 wegingen als percentage van het totaal belegd vermogen:

Referentiebenchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.

	Portefeuillenaam	% van totaal belegd vermogen
a.	De private-equityportefeuille	14,5%
b.	Beleggingsfonds naar Amerikaanse aandelen	11,7%
c.	Het long government obligatiemandaat	10,9%
d.	Alle vastgoedbeleggingen, zowel beursgenoteerd als niet-beursgenoteerd	5,5%
e.	Alle beleggingen in direct lending. Dit zijn obligaties uitgegeven door niet-beursgenoteerde bedrijven	4,2%
f.	Beleggingsfonds naar aandelen van opkomende markten	2,8%
g.	Beleggingsfonds naar staatsobligaties in opkomende markten in harde valuta	2,2%
h.	Beleggingsfonds naar Japanse aandelen	1,6%
i.	Beleggingsfonds naar Asia Pacific ex Japan aandelen	1,1%
j.	Valuta-overlaymandaat	0,3%
	Totaal	54,8%

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/ of sociale kenmerken?

Het Pensioenfonds heeft in 2022 de volgende maatregelen getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken:

a) De 'worst of the worst'-landenlijst van Freedom House als nieuw uitsluitingscriterium voor (staatsobligaties van) landen toegevoegd.
b) Besloten om niet-traditionele fossiele brandstofproducenten in separate mandaten uit te sluiten.
c) Eurocreditmanagers de opdracht gegeven om minimaal de benchmarkweging naar impact bonds aan te houden.
d) Gerapporteerd over de voortgang van GREEN-vastgoedengagement.
e) Een online-onderzoek gedaan naar de mening van de deelnemers over de manier waarop het Pensioenfonds het duurzaamheidsbeleid invult/zou moeten invullen.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

In welk opzicht verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?
Niet van toepassing.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten aanzien van de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische en sociale kenmerken?
Niet van toepassing.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?
Niet van toepassing.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?
Niet van toepassing.

We vinden het belangrijk om te weten hoe tevreden jij bent over de pensioenregeling. We zijn niet zomaar een pensioenregeling. Pensioenfonds TNO is een stichting en zorgt voor dé pensioenregeling van TNO en alle aangesloten werkgevers. Wij zijn er voor alle werknemers van die organisaties, de pensioengerechtigden en de oud-collega's die hun opgebouwde pensioen nog bij Pensioenfonds TNO hebben laten staan. Het bestuur behartigt de belangen van alle betrokkenen.

Life & Pension, maart 2022, 'Jouw mening doet ertoe'

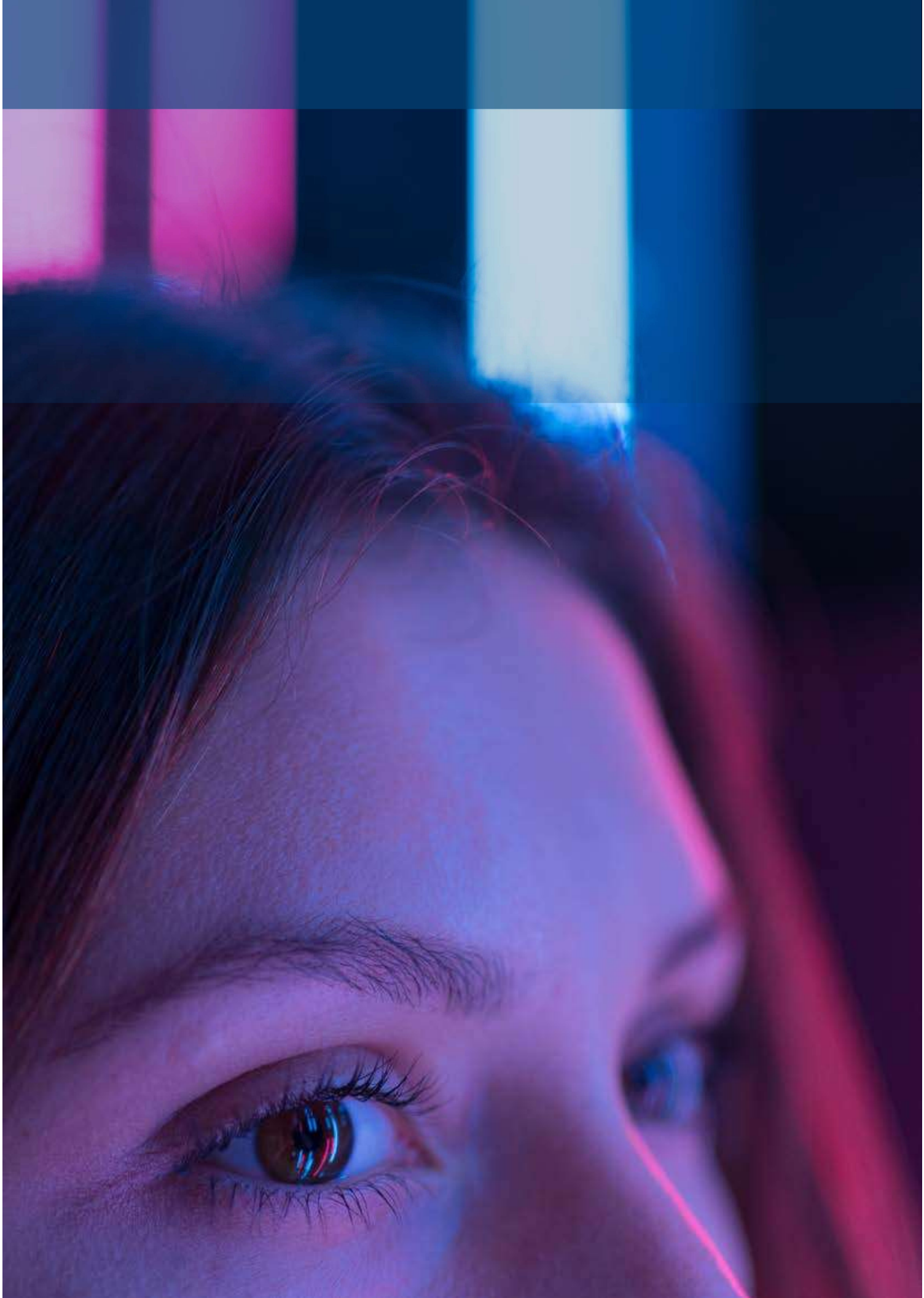

www.pensioenfondstno.nl

Stichting Pensioenfonds TNO
Laan van Zuid Hoorn 165
2289 DD Rijswijk

Telefoon 070 - 4138602
E-mail info@pftno.nl
Website www.pensioenfondstno.nl